PRAVOSODNI BILTEN

2/2025

UREDNIŠKI ODBOR

Predsednik uredniškega odbora
Prof. dr. Primož GORKIČ
Vrhovno sodišče Republike Slovenije

Namestnica predsednika
Blanka JAVORAC ZAVRŠEK
Ministrstvo za pravosodje

Člani:
Mirjam KLINE
Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije

Dr. Ivanka DEMŠAR POTOČNIK
Državno odvetništvo Republike Slovenije

Petja PLAUŠTAJNER
Odvetniška zbornica Slovenije

Marjana TIČAR BEŠTER
Notarska zbornica Slovenije

Tajnica uredniškega odbora
Vlasta KORENJAK
Ministrstvo za pravosodje
tel. št. 01/369 52 94

Izdaja
Ministrstvo za pravosodje
Center za izobraževanje v pravosodju
Ljubljana, Župančičeva 3

Jezikovno uredil
Sektor za prevajanje Generalnega sekretariata Vlade Republike Slovenije

Periodičnost
3 številke letno

Naklada
400 izvodov

Grafična priprava, prelom in tisk
Grafika Gracer d. o. o.

PREGLED VSEBINE

UVOD 5

ČLANKI

Sandra Babič
Direktorica Centra za socialno delo Pomurje
VLOGA CENTRA ZA SOCIALNO DELO V POSTOPKIH ZA VARSTVO KORISTI OTROK 9

Red. prof. dr. Aleš Galič
Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani
DOMNEVA NEDOLŽNOSTI, PRAVICA DO IZJAVLJANJA IN UČINKI KAZENSKE SODBE NA CIVILNO ZADEVO 31

Lovrena Jeromelj
Inštitut za kriminologijo, Pravna fakulteta v Ljubljani
Izr. prof. dr. Mojca Mihelj Plesničar
Inštitut za kriminologijo, Pravna fakulteta v Ljubljani
KAJ (ŠE) ZAJEMA DELO V KAZENSKEM PRAVOSODJU? EMOCIONALNO DELO KOT SPREGLEDANA RAZSEŽNOST..... 49

Dr. Mateja Končina Peternel
Vrhovna sodnica, Vrhovno sodišče Republike Slovenije
OTROCI IN ODRASLE OSEBE POD SKRBNIŠTVOM V POSTOPKIH PO ZAKONU O DUŠEVNEM ZDRAVJU..... 71

Izr. prof. dr. Jernej Letnar Černič
Fakulteta za državne in evropske študije, Nova univerza
O »DIALOGU« PRI IZVRŠEVANJU SODB EVROPSKEGA SODIŠČA ZA ČLOVEKOVE PRAVICE 87

Neža Miklič
Višja policijska inšpektorica, Policijska akademija, Višja policijska šola, Generalna policijska uprava, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije
MLADOLETNIK KOT STORILEC IN OŠKODOVANEC KAZNIVEGA DEJANJA..... 103

Mag. Jana Morela
Višja državna odvetnica, Mednarodni oddelek Državnega odvetništva Republike Slovenije
VAROVANJE KORISTI OTROK V SODNIH POSTOPKIH IN VLOGA DRŽAVNEGA ODVETNIŠTVA REPUBLIKE SLOVENIJE 115

Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja
Ana Bajt
LLM Kraljevina Nizozemska
Katarina Bervar Sternad
Direktorica
PRIROČNIK ZA ZAGOTAVLJANJE DOSTOPNOSTI IN ENAKIH MOŽNOSTI VSEM OSEBAM V SODNIH IN DRUGIH POSTOPKIH 127

IZ PRAKSE ZA PRAKSO

Dr. Judita Dolžan
Svetovalka za pravosodno sodelovanje, Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri Evropski uniji
UREDBA (EU) št. 650/2012 – SODNA PRAKSA SODIŠČA EU, ZEMLJIŠKOKNJIŽNA ŠOLA 2024, 25. 11. 2024 143

Mag. Jana Petrič
Višja sodnica, Višje sodišče v Kopru
POVZETEK RAZPRAVE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH Z REGISTRSKE ŠOLE 2025 - 1 169

Mag. Aleksander Urankar
Višji sodnik, Višje sodišče v Celju
POVZETEK RAZPRAVE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH Z REGISTRSKE ŠOLE 2025 - 2 177

Tadeja Zima Jenull
Višja sodnica, Višje sodišče v Ljubljani
POVZETEK RAZPRAVE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH Z REGISTRSKE ŠOLE 2025 - 3 195

Elizabeta Žgajnar
Višja sodnica, Višje sodišče v Ljubljani
POVZETEK RAZPRAVE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH Z IZVRŠILNE ŠOLE 2025 209

UVOD

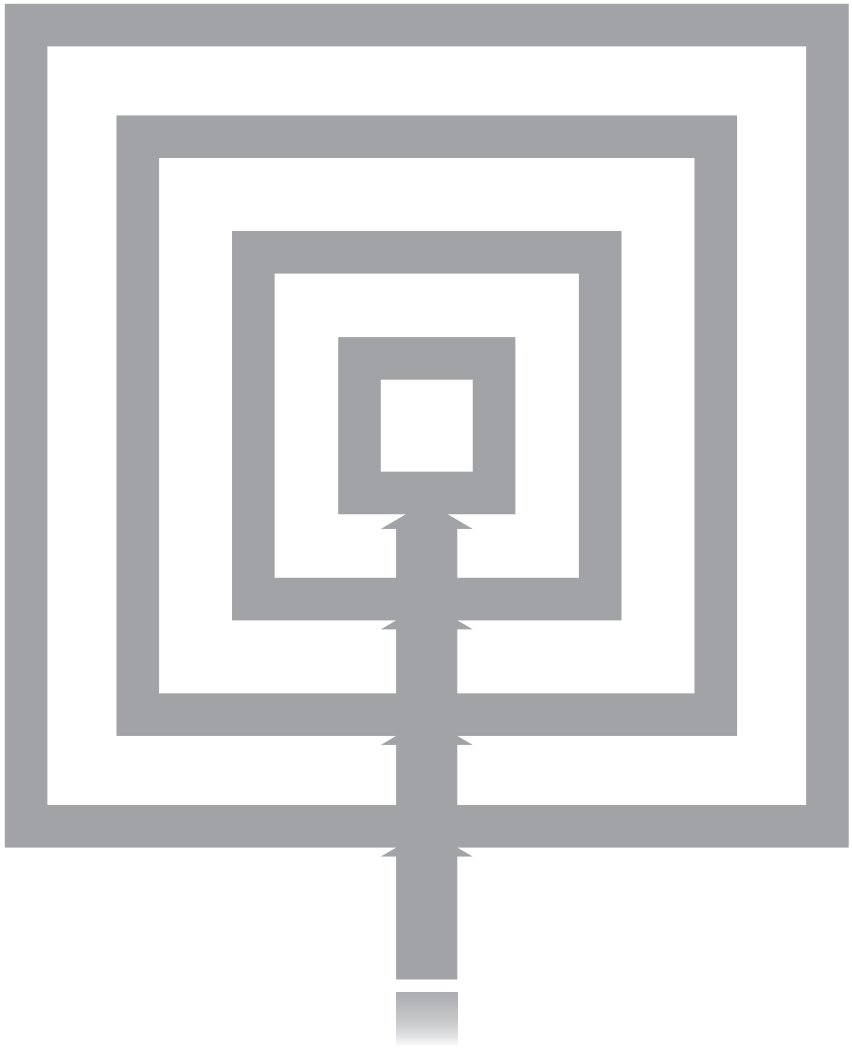
V tej številki so zbrani za objavo prirejeni prispevki avtorjev, ki so kot predavatelji sodelovali na Osnovnem usposabljanju za sodnike, državne tožilce in poravnalce v kazenskih zadevah, ki sodelujejo v postopku proti mladoletniku (16., 17., 23. in 24. septembra 2024 v Ljubljani); Šoli državnega odvetništva 2024 (21. in 22. novembra 2024 v Podčetrtku); Zemljiškoknjižni šoli 2024 (25. in 26. novembra 2024 v Ankaranu); Registrski šoli 2025 (15. in 16. aprila 2025 v Ankaranu); Šoli nepravdnega prava 2025 (10., 11. junija 2025 v Zrečah) in Izvršilni šoli 2025 (od 7. do 9. maja 2025 in od 26. do 28. maja 2025 v Podčetrtku); Civilnopravni sodniški šoli 2025 (od 5. do 7. marca in od 7. do 9. aprila 2025 v Portorožu); Izobraževalnih dnevih Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije in Društva državnih tožilcev Slovenije (12. in 13. junija 2025 v Ankaranu) ter na Dnevih ustavnega prava (2. oktobra 2025 na Evropski pravni fakulteti).

V tej številki bo objavljen tudi strokovni prispevek dr. Aleša Galiča, ki ni bil predstavljen na izobraževalnih dogodkih Centra za izobraževanje v pravosodju, vendar je uredniški odbor ocenil, da je prispevek zanimiv za bralce Pravosodnega biltena.

Izobraževalne dogodke je organiziral Center za izobraževanje v pravosodju.

Ljubljana, november 2025

Uredniški odbor



ČLANKI

VLOGA CENTRA ZA SOCIALNO DELO V POSTOPKIH ZA VARSTVO KORISTI OTROK[1]

Sandra Babič, direktorica Centra za socialno delo Pomurje

1. UVOD

Centri za socialno delo smo osrednja institucija na področju socialnega varstva ter izvajamo javna pooblastila, naloge po zakonu in socialnovarstvene storitve. Med pomembnimi področji, na katerih moramo izvajati naloge, je tudi področje varstva koristi otroka, saj nam 153. člen Družinskega zakonika daje splošno pooblastilo za izvajanje potrebnih dejanj in ukrepov na tem področju. Toda centri za socialno delo nismo zgolj institucija, ki izvaja javna pooblastila in naloge po zakonu, ampak je naša ključna naloga pomoč in podpora družini, v kateri so prisotni dejavniki tveganja za izvrševanje starševske skrbi. Namen izrekanja ukrepov za varstvo koristi otroka namreč ni kaznovanje staršev, ampak varovanje otrokovih koristi.[2]

Ob upoštevanju Družinskega zakonika in Zakona o nepravdnem postopku center za socialno delo sicer nastopa na sodišču v različnih vlogah, med katerimi je osrednja zlasti vloga predlagatelja postopka za varstvo koristi otroka. A preden center za socialno delo pri sodišču vloži predlog za izrek ukrepa za varstvo koristi otroka,[3] opravi številna dejanja z namenom, da bi starši odpravili razloge, zaradi katerih je otrok ogrožen.

2. RAVNANJE CENTRA ZA SOCIALNO DELO V PRIMERU, KO SO IZPOLNJENI POGOJI ZA UVEDBO POSTOPKA ZA VARSTVO KORISTI OTROKA, VENDAR POSTOPEK NA SODIŠČU ŠE NE TEČE

Kadar center za socialno delo prejme informacijo, da starši ne varujejo pravic in koristi svojega otroka ter zato obstaja sum, da je otrok zaradi tega ogrožen, center za socialno delo začne postopek za varstvo koristi otroka. Samo dejstvo, da je center za socialno delo začel postopek za varstvo koristi otroka, še ne pomeni, da bo pri sodišču vložen tudi predlog za izrek ukrepa po Družinskem zakoniku. To je namreč odvisno od staršev in njihove pripravljenosti odpraviti razloge, zaradi katerih se je postopek za varstvo koristi otroka sploh začel. Ko center za socialno delo starše seznanja z uvedbo postopka za varstvo koristi otroka, se mora potruditi, da s starši vzpostavi svetovalni odnos, ki bo omogočal oblikovanje delovnega načrta za spreminjanje ali omilitev oko-

1 Prispevek je za objavo prirejeno predavanje avtorice na Šoli državnega odvetništva 2024, ki je v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekala 21. in 22. novembra 2024 v Podčetrtku.

2 Sklep Vrhovnega sodišča RS št. II Ips 161/2013 z dne 11. 7. 2013 – zbirka podatkov Ius-info.

3 Če ne gre za tako hudo ogroženost otroka, zaradi katere je treba otrokovo korist nemudoma zavarovati z nujnim odvzemom ali izdajo začasne odredbe.

liščin, ki so pripeljale do uvedbe postopka. Proučiti je treba vse okoliščine otrokovega življenja in njegovo ogroženost, hkrati pa tudi stisko staršev, pri čemer se morajo ves čas raziskovati možnosti za sodelovanje v delovnem odnosu. Center za socialno delo mora ob upoštevanju otrokove koristi poskusiti vse, da do predloga za ukrep za varstvo koristi otroka in njegove uvedbe ne pride. Strokovni delavec, ki vodi postopek, mora staršem predstaviti svoje naloge, hkrati pa jim ponuditi tudi pomoč.

2.1 Proučitev prejete prijave/informacije

Prvo prijavo oziroma prejeto informacijo center za socialno delo praviloma proči v okviru socialnovarstvene storitve prva socialna pomoč. Na podlagi 12. člena Zakona o socialnem varstvu[4] in Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev prve socialne pomoči, osebne pomoči, podpore žrtvam kaznivih dejanj in pomoči družini za dom[5] prva socialna pomoč zajema pomoč pri prepoznavanju in opredelitvi socialne stiske ali težave, oceno možnih rešitev, seznanjanje upravičenca z možnimi socialnovarstvenimi storitvami in dajatvami, z obveznostmi, ki sledijo izbiri storitve ali dajatve, ter predstavitev mreže izvajalcev, ki lahko nudijo pomoč upravičencu. Prva socialna pomoč se izvaja v obliki usmerjenega razgovora v treh med seboj povezanih delih:

- v prvem delu strokovni delavec predstavi institucijo in sebe. Ob tem upravičencu omogoča, da o svojih stiskah in težavah pove čim več pomembnih podatkov. Spodbuja ga, da izrazi tudi svojo oceno in stališče o razmerah, v katerih se je znašel, tako glede gmotnih priložnosti kot tudi medsebojnih odnosov;
- v drugem delu strokovni delavec nudi strokovno pomoč in podporo pri prepoznavanju upravičenčevih stisk in težav, upoštevaje njegova pričakovanja in njegove predloge rešitev;
- v tretjem delu strokovni delavec upravičencu predstavi možne rešitve oziroma načine reševanja ugotovljenih stisk in težav. O ugotovitvah in dogovorih se pripravi zapisnik. Zapisnik je zaupne narave in se lahko pošlje drugim organom ali osebam le s soglasjem upravičenca.

Kadar gre za akutno socialno stisko ali če se prva socialna pomoč zagotavlja po uradni dolžnosti, kar je najpogosteje v primerih postopka za varstvo koristi otroka, strokovni delavec sam odloči o možnih rešitvah in izvede nujne ukrepe v skladu s pooblastili. Upravičenec pri tem sodeluje le po svojih zmožnostih.

Center za socialno delo mora skrbno proučiti prejeto prijavo oziroma informacijo, zlasti kdo je podal prijavo in v kakšnem odnosu je prijavitelj z družino, preveriti navedbe v prijavi, ugotoviti, ali je bila na centru za socialno delo že

4 Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19, 189/20 – ZFRO, 196/21 – ZDOsk, 82/23 in 84/23 – ZDOsk-1.

5 Uradni list RS, št. 15/24, 3. do 10. člen.

obravnavana in v katerih postopkih, kako je potekala pomoč družini, kdo vse je sodeloval in kakšno je bilo sodelovanje staršev. Ugotoviti je treba stopnjo otrokove ogroženosti in pripraviti oceno, v kateri se načrtujejo nadaljnje aktivnosti.

Kadar center za socialno delo v okviru prve socialne pomoči ugotovi, da starši ne varujejo pravic in koristi svojega otroka in zato obstaja sum, da je otrok zaradi tega ogrožen, storitev zaključi ter uvede postopek za varstvo koristi otroka. To se lahko zgodi v razmeroma kratkem času,[6] zlasti če je storitev prva socialna pomoč uvedena po uradni dolžnosti, ugotovljene okoliščine pa kažejo na visoko stopnjo ogroženosti otroka.

2.2 Pogovor s starši

Tudi center za socialno delo mora spoštovati načelo kontradiktornosti, zato je treba starše seznaniti s prijavo ogroženosti otroka. Seznanitev se lahko opravi bodisi v prostorih centra za socialno delo ali na terenu. Strokovni delavec se mora potruditi vzpostaviti svetovalni odnos s starši. Če je le mogoče in če otrokova korist tako narekuje, je treba vključiti tudi osebe iz socialne mreže družine (sorodnike, prijatelje). Staršem je treba ves čas ponujati socialnovarstveno storitev pomoč družini za dom ali osebno pomoč. Tudi skozi pogovor s starši je treba ugotavljati okoliščine otrokovega življenja, njegove potrebe in značilnosti ter temu ustrezno prilagajati oceno ogroženosti. Strokovni delavec mora biti pozoren tudi na morebitno stisko staršev in raziskovati možnosti za sodelovanje v delovnem odnosu. Staršem je treba jasno sporočati, kakšna je lahko odločitev, in jim podrobno pojasniti posledice.

2.3 Pogovor z otrokom

Ali bo strokovni delavec opravil pogovor z otrokom, je odvisno od starosti otroka, njegovih kognitivnih sposobnosti, govorne sposobnosti, njegovega čustvenega in socialnega razvoja. Število pogovorov z otrokom v smislu raziskovanja in vzpostavljanja delovnega odnosa in priprave na spremembo v njegovem življenju se običajno povečuje z otrokovo starostjo, zato je pogovorov z otrokom lahko tudi več.

Pogovor mora biti za otroka razbremenilen in otrok se ne sme dodatno obremeniti. Otroci pogosto doživljajo občutke krivde in sramu, zato je treba zmanjšati njihove občutke krivde in odgovornosti za nastale razmere. V dialogu z otrokom je treba odkrivati njegovo stisko in strahove, oblike pomoči, ki jih potrebuje, njegove želje, potrebe. Strokovni delavec mora raziskati, v kakšnih okoliščinah bi otrok najlažje sprejel nove življenjske okoliščine, odkriti, kdo so možni »pomočniki« staršem in otroku. Če je otroka treba umakniti iz matične družine, ga je treba na to pripraviti.

Center za socialno delo lahko v postopkih v zvezi z otrokom razgovor z otrokom opravi brez soglasja staršev, če oceni, da je to v otrokovo korist. Zaradi varstva otrokove koristi lahko center za socialno delo staršem zavrne vpogled

6 Lahko tudi v istem dnevu, ko je bila prejeta prijava.

v zapisnik o razgovoru z otrokom.

2.4 Pogovor z drugimi osebami, ki so pomembne za otroka

Vključevanje sorodnikov in drugih oseb, ki so otroku blizu, je ključnega pomena za zagotavljanje dolgoročne stabilnosti, zaščite in podpore, zato je treba pogovor opraviti tudi z njimi. Sorodniki pogosto lahko prepoznajo zgodovinske vzorce, ki so pripeljali do težav v družini. Pomagajo lahko pri prepoznavanju zapletenosti stanja in omogočijo boljšo obravnavo otroka. Vključitev sorodnikov omogoča, da se zgodnje intervencije izvajajo znotraj obstoječih družinskih struktur. Sorodniki, ki so pripravljeni pomagati, lahko pomagajo preprečiti dolgotrajne negativne posledice zanemarjanja ali zlorabe ter prispevajo k boljši družinski dinamiki.

2.5 Sodelovanje z institucijami, ki so povezane z otrokom

Da se otroku lahko zagotovita boljša zaščita in podpora ter da se omogočita učinkovitejše in usklajeno ukrepanje ter boljše razumevanje celotne slike, je potrebno medsebojno sodelovanje vseh institucij, ki obravnavajo otroka in družino (na primer vzgojno-izobraževalne ustanove, pediater, psiholog, psihiater, policija idr.). Medinstitucionalno sodelovanje poteka bodisi v okviru medinstitucionalnih timskih sestankov bodisi z izmenjavo ključnih informacij v poročilih, za katera zaprosi center za socialno delo. Vsaka institucija prispeva svoj delež pri načrtovanju rešitev za otroka, center za socialno delo pa prevzame tudi vlogo koordinatorja med vsemi udeleženimi institucijami.

2.6 Obiski na domu

Center za socialno delo se mora seznaniti s stvarnimi razmerami v okolju, kjer družina živi, zato opravi več obiskov na domu. Tako se ustvarja možnost za dodatna pojasnila in razlage okoliščin, dejanj, ukrepov. Na Centru za socialno delo Pomurje se obiski na domu vedno opravljajo v paru. Delo v paru omogoča strokovnima delavcema, da si nudita medsebojno čustveno podporo, si izmenjata izkušnje ter lažje obvladujeta stresne in čustveno naporne trenutke, ki se lahko pojavijo na terenu. Poleg tega prisotnost dveh strokovnih delavcev omogoča večjo varnost za oba in zmanjšuje tveganje, da bi se pojavile nepričakovane težave (na primer agresija staršev). Če je le mogoče, se k sodelovanju na strokovnem timu povabijo tudi starši.

2.7 Ocena ogroženosti

Temeljni pogoj za ukrep po Družinskem zakoniku je ugotovljena ogroženost otroka. Ogroženost otroka center za socialno delo obrazloži v oceni ogroženosti, ki mora vsebovati naslednje podatke:[7]

7 Zbirka znanja na spletni strani Skupnosti centrov za socialno delo Slovenije.

1. podatke o otroku: ime in priimek, datum in kraj rojstva (+ EMŠO), prebivališče otroka, šola/vrtec, kamor je otrok vključen, izbrani zdravnik otroka, kam je otrok še vključen, imena strokovnih oseb, ki otroka obravnavajo (na primer šolski svetovalec, klinični psiholog, pedopsihiater idr.), s kom otrok živi;
2. podatke o starših: ime in priimek, datum in kraj rojstva (+ EMŠO), prebivališče, šola/vrtec, telefonska številka, izobrazba in poklic, ki ga opravlja, kje je zaposlen;
3. podatke o drugih osebah v družini oziroma skupnem gospodinjstvu: sorojenci (osnovni podatki: ime in priimek, datum rojstva, šola/vrtec), stari starši, drugi sorodniki;
4. o stanovanjskih razmerah družine;
5. prejem informacije (kdo, kdaj, na kakšen način je obvestil CSD o primeru);
6. o dosedanjih obravnavah družine na centru za socialno delo;
7. o dosedanjih obravnavah družine v drugih institucijah;
8. opis težavnih okoliščin (opis dogajanja, trenutna družinska dinamika, stanje/počutje otroka itd.);
9. pomembne značilnosti otroka, družine in širšega socialnega okolja;
10. dejavnike tveganja in varovalne dejavnike;
11. oceno ogroženosti (nizka, srednja, visoka, zelo visoka);
12. oblike pomoči otroku in družini.

2.8 Strokovni tim

Na centru za socialno delo je pri obravnavi otrok izjemno pomembno timsko delo strokovnih delavcev in delo v paru, saj omogoča večjo strokovnost, usklajevanje in boljše reševanje zapletenih položajev. Ker so na centrih za socialno delo zaposleni strokovnjaki različnih profilov (socialni delavci, psihologi, pravniki, sociologi, pedagogi), pride do prepleta različnih strokovnih znanj in izkušenj. Na primer socialni delavec se lahko osredotoči na razumevanje družinske dinamike, psiholog lahko pozorneje spremlja otrokove čustvene odzive. Skupaj tako lahko razvijemo celovitejšo in ustreznejšo strategijo za obravnavo primera, ki upošteva vse vidike otrokovih potreb, zmanjša pa se tudi možnost subjektivnih napak. Obravnava ogroženih otrok in obiskovanje družin v kriznih položajih sta lahko zelo zahtevna, tako čustveno in psihološko kot tudi z vidika varnosti strokovnih delavcev.

2.9 Načrt pomoči družini in otroku

Načrt vsebuje opis stanja, potreb otrok, možnosti družine, opredeli način spremljanja družine, oblike pomoči in opis izvedbe ukrepa. Navedejo se vrsta pomoči, predvidena obseg in trajanje, etapni cilji, roki in izvajalci pomoči. Načrt

mora biti dovolj podroben, da omogoči začetek dela, in dovolj odprt, da se lahko prilagodi novim okoliščinam. V okviru načrta pomoči se starši usmerijo v socialnovarstveno storitev pomoč družini za dom, osebno pomoč, mobilno strokovno službo, zdravljenje, terapijo, na pogovor k svetovalcem Društva za nenasilno komunikacijo.

2.9.1 Socialnovarstvena storitev pomoč družini za dom[8]

Pomoč družini za dom zajema strokovno svetovanje in pomoč pri urejanju odnosov med družinskimi člani in pri skrbi za otroke ter usposabljanje družine za opravljanje vloge v vsakdanjem življenju. Upravičenci do storitve so posamezniki in družine v primerih, ko socialne stiske in težave izhajajo iz neurejenih odnosov v družini ter so rešljive le s spremembami v družini kot celoti, kadar družina išče strokovno svetovanje in pomoč pri skrbi za otroke, vendar poznani vzorci vedenja in znanja družine ne zadoščajo za odpravljanje težav, ter v primerih, ko socialne stiske dveh ali več družinskih članov za zagotovitev normalnih pogojev za obstanek in razvoj družine zahtevajo trajnejšo podporo in vodenje. Pogoj za uporabo storitve sta ocena, da so družinski člani motivirani za uresničevanje potrebnih sprememb v svojih socialnih vlogah, in sprejetje dogovora o sodelovanju. Pomoč družini za dom je strokovno vodeni proces, v katerem sodelujejo dva strokovna delavca, upravičenci, ključni in odgovorni člani družine ter druge osebe, ki živijo z obravnavano družino oziroma lahko vplivajo nanjo. Strokovna delavca usposabljata družinske člane za njihov prispevek k obstoju, spreminjanju in razvoju družine. Spodbujata ugotavljanje in opredelitev težav v odnosih ter usmerjata družinske člane v progresivno reševanje sporov v družini in v njenih odnosih z okoljem. Strokovna delavca pri tem družini nudita oporo.

Storitev pomoč družini za dom ima pet delov:

a) prvi del zajema prepoznavanje socialnih stisk upravičencev in drugih družinskih članov, strokovno oceno potreb in pričakovanj družine ter oceno možnosti, ki jih nudi družina;

b) drugi del zajema izmenjavo stališč strokovnih delavcev in članov družine o ponujeni storitvi, določitev uresničljivih ciljev ter sklenitev dogovora o oblikah pomoči, trajanju, sodelovanju in obveznostih udeležencev;

c) tretji del zajema izdelavo načrta pomoči, zlasti opredelitev področij, na katerih je treba delovati, določitev pogostosti, krajev in terminov srečanj, določitev prednostnih nalog in prevzetih obveznosti vseh sodelujočih;

8 15. člen Zakona o socialnem varstvu, Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19, 189/20 – ZFRO, 196/21 – ZDOsk, 82/23 in 84/23 – ZDOsk-1 in 27. do 34. člen Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev prve socialne pomoči, osebne pomoči, podpore žrtvam kaznivih dejanj in pomoči družini za dom, Uradni list RS, št. 15/24.

d) četrti del zajema izvajanje dogovorov;

e) peti del zajema evalvacijo doseganja etapnih ciljev, pri čemer se ocenijo zlasti motivacija za spremembe v celotnem funkcioniranju družine, spremembe, ki jih zaznava okolje, ter učinki pri posameznih družinskih članih.

2.9.2 Socialnovarstvena storitev osebna pomoč[9]

Osebna pomoč zajema svetovanje, urejanje in vodenje z namenom, da bi posamezniku omogočili razvijanje, dopolnjevanje, ohranjanje ter izboljševanje socialnih zmožnosti, ter opredelitev virov v okolju, ki ga lahko podprejo. Je organizirana oblika pomoči posamezniku v situacijsko pogojenih stiskah in težavah, ki jih sam ne zna ali ne more odpraviti, je pa pripravljen skupaj s strokovnim delavcem soustvariti ustrezne rešitve. Ob tem se upoštevajo posameznikove potrebe, želje, sposobnosti in življenjske razmere. Glede na strokovno oceno, pripravljenost in zmožnost sodelovanja posameznika se v storitev po potrebi in dogovoru lahko vključijo tudi ključne osebe iz posameznikovega okolja, ki so za posameznika pomemben vir moči, oziroma se za posameznika oblikujejo stalne oblike pomoči.

Postopki izvajanja osebne pomoči zajemajo:

- opredelitev težave in sklenitev dogovora o izvajanju osebne pomoči;
- usmerjanje upravičenca v spoznavanje socialnih odnosov, lastnih odzivov, načinov konfrontacije ter načinov sodelovanja in pogajanja pri razreševanju sporov;
- usposabljanje upravičenca za socialno učenje in spreminjanje odnosov v okolju;
- evalvacijo izvajanja osebne pomoči, kar je podlaga za nadaljnje dogovore;
- spodbujanje upravičenčevega sodelovanja pri načrtovanju in izvajanju posameznih dejavnosti, pomembnih za njegovo življenje, v povezavi z osebami, ki jim zaupa in so mu blizu;
- krepitev moči in spodbujanje upravičenca k izboljšanju socialnih zmožnosti in funkcionalnih kompetenc;
- dogovor o sodelovanju s ključnimi deležniki v okolju;
- pomoč strokovnjaka pri predelavi upravičenčevih negativnih izkušenj z okoljem;

9 13. člen Zakona o socialnem varstvu, Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19, 189/20 – ZFRO, 196/21 – ZDOsk, 82/23 in 84/23 – ZDOsk-1 in 11. do 18. člen Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev prve socialne pomoči, osebne pomoči, podpore žrtvam kaznivih dejanj in pomoči družini za dom, Uradni list RS, št. 15/24.

- dogovor z nosilci stalne mreže pomoči za redno in trajno oskrbo ter seznanjanje upravičenca s strokovnimi in laičnimi delavci, ki bodo sodelovali z njim;
- določitev institucije, ki bo aktivnosti vodila oziroma usmerjala vse delavce;
- vključevanje deležnikov v okolju v aktivno spreminjanje odnosov z upravičencem;
- vključitev upravičenca v organizirane oblike samopomoči, socialnovarstvene programe in aktivacijske programe.

2.9.3 Mobilna strokovna služba Centra za socialno delo Pomurje

Glede na problematiko, s katero se srečujemo centri za socialno delo, potreba po bolj celoviti pomoči in podpori družinam ter njenim posameznim članom in drugim posameznikov v stiskah narašča. Težave teh uporabnikov se povečujejo in stopnjujejo, stiske se poglabljajo, prostora, časa in institucij za razreševanje teh težav pa je premalo. Družine s številnimi izzivi in druge osebe z različnimi težavami ter raznimi oblikami stisk niso deležne celostne pomoči, zato smo na Centru za socialno Pomurje v letu 2024 vzpostavili mobilno strokovno službo. Mobilna služba združuje vse oblike pomoči, ki jih na Centru za socialno delo Pomurje že izvajamo, pomoč smo razširili na izvajanje še dodatnih nalog in oblik pomoči na terenu, torej v družinah, predvsem pa ponuja ustrezno in strokovno svetovalno delo z družinami ter drugimi uporabniki v hudih duševnih stiskah v okviru javne službe po sodobnih strokovnih smernicah doktrine socialnega dela ter v okviru ene institucije, ki družino dobro pozna, pri iskanju rešitev upošteva vse njene zmožnosti in potrebe ter svoje delo opravlja neposredno na terenu, v družini.

Tovrstna pomoč je torej namenjena družinam s številnimi izzivi, ki potrebujejo pomoč in podporo centra za socialno delo v okviru javnih pooblastil, nalog po zakonu ali storitev. Gre za družine oziroma starše, ki jim zaradi različnih vzrokov v lokalnem okolju oziroma v institucijah, v katere so otroci vključeni (šola, vrtec, dnevni centri), ni možno zagotoviti zadostne pomoči (sploh ne na terenu), ki bi omogočala, da bi sami prevzemali svoje dolžnosti in odgovornost v vsakdanjem življenju v družini ter izvajali pričakovano skrb za otroke in njihovo vzgojo. V velikem odstotku teh družin so prisotni revščina, nezaposlenost, materialna ogroženost, neznanje razpolaganja s financami, neustrezna starševska skrb, neustrezna skrb za gospodinjstvo, pomanjkljive sposobnosti funkcioniranja v ožjem in širšem okolju in drugo. Navedene okoliščine negativno vplivajo na funkcioniranje vseh družinskih članov, sploh pa na telesno in psihosocialno zdravje otrok in mladostnikov, ter tako povečujejo pojavljanje socialne izločenosti, občutkov brezperspektivnosti, nastajanje slabe samopodobe, medsebojne nestrpnosti med člani družine s pojavi nasilja ali zanemarjanja, iskanja neustreznih izhodov iz stisk, razpada moralnih in socialnih pravil in drugo.

Iz strokovne literature[10] izhaja, da družine s številnimi izzivi v obstoječih institucionalnih konceptih ne prejmejo ustreznih oblik pomoči. S sodobnim znanjem s področja socialnega dela z družino lahko sodelujemo z družinami s številnimi izzivi tako, da jih podpremo pri doseganju želenih sprememb, pri čemer moramo pri tem razvijati načine delovanja, ki upoštevajo posebne okoliščine, s katerimi se te družine vsakodnevno spoprijemajo. Če želimo družine s številnimi izzivi ustrezno podpreti, moramo prepoznati posebne okoliščine teh družin, potrebujemo pa tudi znanje o procesih podpore in pomoči družinam ter ustrezno institucionalno ureditev socialnega dela.

Na Centru za socialno delo Pomurje sodelovanje z družino poteka v okviru storitve pomoč družini za dom, ki jo vodi strokovna delavka ter ki zagotavlja prostor in čas za redno sodelovanje z družino, pri čemer strokovna delavka sledi izvirnemu delovnemu projektu pomoči, ki ga z uporabniki soustvarja in po potrebi prilagaja. Če strokovna delavka zazna, da je za ustrezno funkcioniranje družine nujna intenzivna pomoč centra, lahko (poleg širjenja mreže zunaj centra za socialno delo) vključi v družino tudi laičnega delavca/delavko mobilne službe za podporo na terenu, ki je posameznim družinskim članom lahko podporna oseba ter jim v obliki osebne in stvarne pomoči (socialno učenje in učenje za šolo, druženje, učenje staršev pri izvajanju starševske skrbi, učenje izvajanja različnih osnovnih veščin, finančno opismenjevanje, vključevanje vseh družinskih članov v pozitivne vsebine prostega časa in drugo) nudi neposredno in intenzivno (večkrat tedensko, dnevno) podporo na terenu v družini. Strokovna delavka kot vodja izvirnega delovnega projekta pomoči družini se prav tako redno povezuje z družino, spremlja in koordinira delo laične delavke ter družini skupaj z laično delavko nudi stvarno in strokovno podporo, s čimer je za družino in njene člane ključna oseba na centru za socialno delo. S tovrstnimi oblikami dela družinskim članom nudimo možnost za socialno vključevanje v lokalno okolje ter jih povezujemo z raznimi viri pomoči, učimo jih novih veščin, iščemo ustreznejše in funkcionalnejše načine reševanja njihovih težav, jim nudimo pomoč pri učenju in šolskem delu, učimo novih vedenjskih vzorcev in novih načinov komunikacije, kar vse skupaj prinaša izboljšanje odnosov v družini ter izboljšuje položaj uporabnikov v širši skupnosti, sploh otrok in mladoletnikov. Predvsem pa je treba poudariti, da tovrstno delo z družino pretežno poteka v domačem okolju družine, torej na terenu.

2.10 Spremljanje izvajanja načrta pomoči

Strokovni delavec centra za socialno delo mora ves čas spremljati, ali se načrt pomoči izvaja, in spodbujati starše, da spreminjajo vzorce ravnanja, ki so prepoznani kot neustrezni pri izvrševanju starševske skrbi. V okviru spremljanja preverja, ali so starši vključeni v oblike pomoči, ki so jim bile ponujene, pri tem pa sodeluje tudi z institucijami, ki so vključene v načrt pomoči. Ne zadošča, da se starši zgolj vključijo v ponujene oblike pomoči in odzivajo na vabila, ampak je pomembno, da pride do pozitivnega premika pri izvrševanju starševske

10 Mešl, N., Ilešič Toš, V. (2020). Sodelovalno socialno delo z družino na centrih za socialno delo, Utopija ali nujno izhodišče sodobne prakse?

skrbi. Ključno pa je, da strokovni delavec ves čas stremi k temu, da se otrok vrne v matično družino, in ne išče razlogov, da se ukrep preneha izvajati, če je pri starših prišlo do takšnih sprememb, ki omogočajo vrnitev otroka.

3. VLOGA CENTRA ZA SOCIALNO DELO V POSTOPKIH NA SODIŠČU

3.1 Center za socialno delo kot predlagatelj ukrepa za varstvo koristi otroka

Kadar starši ne sodelujejo s centrom za socialno delo ali kadar socialnovarstvene storitve ne zadoščajo za odpravo razlogov, zaradi katerih je center za socialno delo uvedel postopek za varstvo koristi otroka, center za socialno delo pri sodišču vloži predlog za izrek ukrepa za varstvo koristi otroka. Pri tem je treba upoštevati načelo najmilejšega ukrepa:

1. starši ali skrbniki morajo biti čim manj omejeni pri izvajanju starševske skrbi,
2. otrok naj se staršem ne odvzame,

vendar v obeh primerih le, če je mogoče na ta način dovolj zavarovati otrokovo korist, saj ukrepi niso namenjeni kaznovanju staršev, temveč prenehanju ogroženosti otroka.

3.1.1 Nujni odvzem

Ukrep nujnega odvzema otroka je edino dejanje, katerega izvršitev je v celoti v pristojnosti centra za socialno delo. Izvede se takrat, ko je izkazana tako huda ogroženost otroka, da je njegovo korist mogoče zavarovati le s takojšnjim odvzemom staršem. Center za socialno delo odvzame otroka in ga namesti k drugi osebi, v krizni center, rejništvo, zavod ali drugo ustrezno ustanovo, še preden sodišče odloči o predlogu za izdajo začasne odredbe. Izpolnjeni obrazec o nujnem odvzemu otroka z osnovnimi podatki, ki se ob samem dejanju nujnega odvzema vroči (ali skuša vročiti oziroma naknadno pošlje priporočeno po pošti) staršem, ima pravni učinek začetka postopka po Družinskem zakoniku. Proti obrazcu se ni možno pritožiti. Center za socialno delo mora v dvanajstih urah po odvzemu otroka predlagati sodišču izdajo začasne odredbe o odvzemu otroka. V sedmih dneh od izvedbe ukrepa nujnega odvzema se, če je to potrebno, vloži predlog za ukrep trajnejšega značaja.

3.1.2 Začasne odredbe

Začasna odredba je izjemno sredstvo in jo sodišče izda le, če ugotovi, da bi brez nje otroku nastala nesorazmerna težko popravljiva škoda ali bi lahko prišlo do nasilja. Sodišče izda začasno odredbo le, če ugotovi, da v posameznem primeru obstajajo razlogi za ogroženost otroka, ki narekujejo takojšnji poseg v obstoječe stanje oziroma način izvajanja stikov.[11] Sodišče izda začasno odred-

11 VSL Sklep IV Cp 645/2020.

bo, če je verjetno izkazano, da je otrok ogrožen (161. člen DZ). Sodišče sme za varstvo otrokove koristi izdati začasno odredbo, s katero je mogoče doseči začasno varstvo otrokove koristi, zlasti pa:

- odredbo, s katero otroka odvzame staršem in ga namesti k drugi osebi, v krizni center, v rejništvo ali v zavod;
- odredbo o vstopu v stanovanje ali druge prostore, v katerih je otrok, proti volji staršev;
- odredbo o prepovedi ali omejitvi stikov;
- odredbo o načinu izvajanja stikov;
- odredbo o vzgoji in varstvu otroka;
- odredbo o preživljanju otroka;
- odredbo o prepovedi prehoda državne meje z otrokom;
- odredbo o izselitvi nasilnega člana iz skupnega stanovanja;
- odredbo o prepovedi približevanja otroku osebam, ki ga ogrožajo;
- odredbo o zavarovanju na premoženju staršev ali otroka;
- odredbo o zdravniškem pregledu ali zdravljenju.

3.1.3 Ukrepi trajnejšega značaja

Omejitev starševske skrbi: Sodišče enemu ali obema od staršev prepove izvajanje posameznih upravičenj iz starševske skrbi, če je otrok ogrožen in bo otrokova korist ob upoštevanju okoliščin primera dovolj zavarovana s tem ukrepom. Za zavarovanje premoženjskih koristi otroka lahko sodišče odloči, da imajo starši glede upravljanja otrokovega premoženja položaj skrbnika. Sodišče lahko staršem prepove upravljanje otrokove preživnine, drugega premoženja ali prepove le odsvojitev ali obremenitev otrokovega premoženja. Sodišče lahko glede na okoliščine primera odloči, da center za socialno delo opravlja nadzor nad izvajanjem starševske skrbi, in določi tudi način tega nadzora. Ob izreku ukrepa sodišče otroka postavi pod skrbništvo za zastopanje v obsegu, v katerem staršem omeji upravičenja iz starševske skrbi, in imenuje skrbnika. Ukrep omejitve starševske skrbi traja največ eno leto. Če sodišče odloči o ukrepu omejitve starševske skrbi skupaj z ukrepom odvzema otroka staršem ali ukrepom namestitve otroka v zavod, traja ukrep omejitve starševske skrbi največ tri leta.

Odločitev o zdravniškem pregledu ali zdravljenju: Sodišče lahko odloči o zdravniškem pregledu ali zdravljenju otroka brez soglasja staršev ali v nasprotju z njihovo odločitvijo, kadar je to nujno potrebno, ker je ogroženo otrokovo življenje ali je huje ogroženo njegovo zdravje. Ko je otrok v skladu z zakonom, ki ureja pacientove pravice, sposoben privoliti v medicinski poseg ali v zdravstveno oskrbo, se ta ukrep lahko izvaja le z njegovim soglasjem.

Omejitev ali odvzem pravice do stikov: Sodišče enemu ali obema od staršev pa tudi osebi, ki je s sodno odločbo ali sodno poravnavo pridobila pravico do stikov z otrokom, omeji ali odvzame pravico do stikov, če je otrok zaradi teh stikov ogrožen in je mogoče le z omejitvijo ali z odvzemom pravice do stikov v zadostni meri zavarovati njegove koristi. Sodišče lahko tudi odloči, da se stiki ne izvajajo z osebnim srečanjem in druženjem, ampak drugače, če je le tako mogoče varovati otrokovo korist.

Odvzem otroka staršem: Sodišče staršem odvzame otroka in ga namesti k drugi osebi, v rejništvo ali v zavod, če je otrok ogrožen in je mogoče le z odvzemom v zadostni meri zavarovati njegove koristi in če okoliščine primera kažejo, da bodo starši po določenem času ponovno lahko prevzeli skrb za njegovo vzgojo in varstvo. V tem primeru sodišče drugo osebo, rejnika ali zavod tudi imenuje. Otrok se ne sme namestiti k osebi, ki ne more biti skrbnik. Glede obveznosti druge osebe, h kateri je otrok nameščen, in nadzora nad namestitvijo se smiselno uporabljajo določbe zakona, ki ureja izvajanje rejniške dejavnosti. S tem odvzemom ne prenehajo druge obveznosti in pravice staršev do otroka, razen če sodišče ob tem ukrepu omeji starševsko skrb v skladu s 171. členom tega zakonika. Sodišče lahko ob odvzemu otroka staršem enemu ali obema od staršev tudi omeji ali odvzame pravico do stikov z otrokom v skladu s 173. členom tega zakonika. Ukrep odvzema otroka staršem traja največ tri leta. Kadar sodišče odloči o ukrepu iz prvega odstavka tega člena, odloči tudi o preživninski obveznosti vsakega od staršev v skladu s 184. členom in drugimi določbami tega zakonika o obveznosti preživljanja med starši in otroki.

Namestitev otroka v zavod: Sodišče odloči o namestitvi otroka v zavod zaradi njegovih psihosocialnih težav, ki se kažejo kot vedenjske, čustvene, učne ali druge težave v njegovem odraščanju, če je ogrožen on sam ali drugi otroci v družini in je le z njegovo namestitvijo v zavod mogoče v zadostni meri zavarovati njegove koristi ali koristi drugih otrok v družini. V tem primeru sodišče zavod tudi imenuje. Z ukrepom iz prejšnjega odstavka ne prenehajo druge obveznosti in pravice staršev do otroka, razen če sodišče ob tem ukrepu omeji starševsko skrb v skladu s 171. členom tega zakonika. Sodišče lahko ob odločitvi o namestitvi otroka v zavod enemu ali obema od staršev tudi omeji ali odvzame pravico do stikov z otrokom v skladu s 173. členom tega zakonika. Ukrep iz tega člena traja največ tri leta. Otrok, ki je pridobil popolno poslovno sposobnost, sme ostati v zavodu le, če v to pisno privoli. Kadar sodišče odloči o ukrepu iz prvega odstavka tega člena, odloči tudi o preživninski obveznosti vsakega od staršev v skladu s 184. členom in drugimi določbami tega zakonika o obveznosti preživljanja med starši in otroki.

Odvzem starševske skrbi: Sodišče enemu ali obema od staršev odvzame starševsko skrb, če je otrok ogrožen in iz okoliščin primera izhaja, da ne kaže, da bi lahko ali bosta ponovno prevzela skrb za njegovo vzgojo in varstvo, zlasti če sta hudo kršila obveznosti ali zlorabila pravice, ki izhajajo iz starševske skrbi, ali sta otroka zapustila ali s svojim ravnanjem očitno pokazala, da ne bosta skrbela zanj. Starševska skrb se vrne z odločbo sodišča, če preneha razlog, zaradi katerega je bila odvzeta, razen če je bil otrok med tem časom

posvojen. Sodišče lahko ob odvzemu starševske skrbi enemu ali obema od staršev tudi omeji ali odvzame pravico do stikov z otrokom v skladu s 173. členom tega zakonika. Kadar sodišče odloči o ukrepu iz prvega odstavka tega člena, odloči tudi o namestitvi otroka k drugi osebi, v rejništvo ali v zavod in o postavitvi pod skrbništvo, če o tem še ni bilo odločeno. V tem primeru drugo osebo, rejnika ali zavod in skrbnika tudi imenuje. Otrok se ne sme namestiti k osebi, ki ne more biti skrbnik. Glede obveznosti druge osebe, h kateri je otrok nameščen, in nadzora nad namestitvijo se smiselno uporabljajo določbe zakona, ki ureja izvajanje rejniške dejavnosti. Ob odvzemu starševske skrbi sodišče odloči tudi o preživninski obveznosti vsakega od staršev v skladu s 184. členom in drugimi določbami tega zakonika o obveznosti preživljanja med starši in otroki.

3.1.4 Vsebina predloga za izrek ukrepa za varstvo koristi otroka

- **Morebitni odprti postopki na sodišču:**

»Predlagatelj je dne 19. 4. 2023 ob 12.40 izvedel ukrep nujnega odvzema po 167. členu Družinskega zakonika in mld. otroka namestil v krizni center za mlade. Predlagatelj je v zakonitem roku vložil predlog za izdajo začasne odredbe, na podlagi katerega je naslovno sodišče dne 20. 4. 2023 ob 9. uri izdalo sklep opr. št. Z, s katerim je mld. otroka začasno odvzelo nasprotnemu udeležencu in ga namestilo v krizni center za mlade.

Predlagatelj pravočasno, to je v roku 7 dni od izdaje začasne odredbe, vlaga predlog za izrek ukrepa trajnejšega značaja.«

- **Izčrpni povzetek dosedanje obravnave družine in dejanskih škodljivih okoliščin, v katerih je živel otrok in zaradi katerih ga je treba izločiti iz sedanjega okolja in njegove družine:** iz predloga mora biti razvidno, kakšna podpora je že bila nudena družini in kako se je družina nanjo odzvala, katere so možnosti za okrepitev staršev in/ali otroka, da bo družina lahko spet zaživela skupaj, in katere so morebitne ovire za dosego tega cilja, kako ohraniti in okrepiti vez med starši in otrokom med izvajanjem tega ukrepa.[12]

»V okviru javnega pooblastila ukrep za varstvo koristi otroka, ki ga je predlagatelj vodil že pred nujnim odvzemom otroka, so bila z namenom ugotovitve ogroženosti mld. otroka in iskanja ter nudenja različnih oblik pomoč družini izvedena vsa potrebna dejanja in ukrepi, ki jih zahteva korist mld. otroka: več obiskov na domu, pogovori z nasprotnima udeležencema, pogovor z otrokom, pogovor s sorodniki mld. otroka, sodelovanje z osnovno šolo in otrokovo osebno zdravnico. NU je bila ponujena strokovna pomoč v okviru socialnovarstvene storitve pomoč družini za dom, v okviru katere so se jima ponudili strokovno svetovanje in pomoč pri urejanju odnosov med družinskimi člani, pri skrbi za otroke ter usposabljanje družine za opravljanje njene vloge v vsakdanjem življenju. NU storitve nista želela sprejeti, ker ocenjujeta, da tovrstne pomoči

12 Sklep Višjega sodišča v Ljubljani, IV Cp 977/2022 z dne 20. 6. 2022.

predlagatelja ne potrebujeta. Predstavljene so jima bile tudi vse možne oblike podobne pomoči izven centra za socialno delo, ki pa jih prav tako nista želela sprejeti.

NU mld. otrokom ne zagotavljata čistega okolja. Predlagatelj je na obisku dne 3. 4. 2024 ugotovil, da je bil pred hišo veliki kup rabljenih desk, iz katerih so gledali dolgi, zarjaveli žeblji, ki glede na starost otrok predstavljajo nevarnost za otroke. Ob tem kupu desk je bilo še nekaj hlodov. Med hlodi je ležalo več praznih pločevink od piva. V bližini sta bili dve otroški kolesi, otroška samokolnica in še nekaj drugih igrač, kar nakazuje, da se otroci na tem območju zadržujejo. Pred vhodom v hišo je bilo veliko razmetanih smeti (papir, plastenke, vreče krompirja, umazana posoda, otroški kahlici). NU ni bilo doma, toda skozi veliko stekleno površino hiše se je s prostim očesom z razdalje videlo v notranjost hiše. Dnevni prostor z jedilnico in kuhinjo je bil v celoti razmetan, umazan in zanemarjen. Na kavču so bila razmetana oblačila, obutev, smeti so prekrivala tla v predelu dnevnega prostora. Na mizi v jedilnici je bilo veliko različnih stvari, kar zagotovo onemogoča uporabo mize za izvedbo obroka (na primer kosila). Kuhinjski pult je bil popolnoma založen s posodo. Tudi v predelu kuhinje so bile na tleh vidne smeti in umazanija. Vrtna lopa oz. letna kuhinja ob hiši je bila zelo umazana. Na mizi in ostalem pohištvu v letni kuhinji je bilo polno praznih steklenic od žganih pijač in pločevink od piva. Ob mizi je ležala kosilnica za travo in stal umazan vrtni žar. Na mizi je bila umazana posoda. Po celem dvorišču so ležale različne smeti. V dveh večjih prozornih vrečah, ki sta bili postavljeni ob steno letne kuhinje, so bile prazne pločevinke piva, ki so bile razmetane tudi na vogalu hiše, kjer je stala še ena vreča s pločevinkami piva. V leseni kletki je ležalo razpadajoče truplo zajca, kar je predlagatelj opazil že ob zadnjem obisku. Tako prostori v hiši, ki so vidni skozi steklene površine, kot tudi okolica hiše je tako neprimerna za bivanje otrok in nevarna za gibanje mld. otrok, kar dokazujejo tudi priložene slike kot opažanja višjega policista ____ iz PP ___, ki je dne 4. 4. 2024 opravil obisk na terenu, pri čemer pa NU podobno kot 3. 4. 2024 ponovno ni bilo doma. Policist je pri operativnem delu opazil zapuščeno dvorišče, na tleh je bilo videti pločevinke in steklenice od piva ter polena, kar je lahko nevarno za otroke. Ob hiši so bile razmetane otroške igrače in igrala, pred vhodom v stanovanjsko hišo na mizi razna posoda, drugo nevarno orodje in predmeti. Predlagatelj je dne 18. 4. 2024 ponovno opravil terenski obisk, vendar NU ponovno ni bilo doma. Je pa očitno, da sta bila NU seznanjena z opravljenimi terenskimi obiski, zato so bile vse steklene površine hiše zastrte z žaluzijami, pred veliko stekleno površino, skozi katero je bilo ob zadnjem obisku opaziti hudo zanemarjenost notranjosti hiše, pa je bil nastavljen trampolin, ki je preprečeval pogled v notranjost hiše.

Drugi NU še vedno prekomerno uživa alkohol (čeprav to zanika), kar ugotavljajo tudi v vrtcu, ko so dne 20. 2. 2024 opazili, da je po deklici v vrtec prišel v opitem stanju. V takšnem stanju je sedel za volan in se z otroki odpeljal. Po alkoholu je zaudarjal tudi 22. 3. 2024, ko je po deklici prišel v vrtec. Dne 4. 4. 2024 mu je bil zaradi vožnje pod vplivom alkohola izdan plačilni nalog, namenjen je bil v vrtec. Predlagatelj ocenjuje, da je drugi NU do uživanja alkohola popolnoma nekritičen in ga ne priznava, zato po mnenju predlagatelja dogodek, ki so

ga opazili v vrtcu (ko je v vinjenem stanju peljal otroke), ni enkraten dogodek, ampak se ponavlja, če konkretna situacija terja vožnjo otrok. Da uživa alkohol, pa je ne nazadnje opazil tudi predlagatelj v okviru razgovorov z njim, tako je bil na primer njegov govor po telefonu dne … občasno nerazločen, zatikalo se mu je v govoru, večkrat je ponavljal iste vsebine. Ob obiskih na domu NU je okrog hiše še vedno opaziti veliko praznih pločevink piva. Da drugi NU še vedno uživa alkohol, dokazuje tudi poročilo PP _____ z dne 8. 4. 2024 in 16. 4. 2024, o uživanju alkohola pa je spregovorila tudi mld. ____. Policisti PP _____ so dne 16. 4. 2024 popoldan z avtomobilom ustavili NU, ki sta bila namenjena po otroke v vrtec. Drugi NU je bil v vinjenem stanju. V vinjenem stanju je bil tudi dne 3. 4. 2024, ko so policisti PP ___zaradi anonimne prijave po telefonu z njim opravili razgovor. Predlagatelj je v ambulanti dr. ____ preveril, ali se drugi NU redno udeležuje srečanj, in prejel obvestilo, da se zadnjih treh srečanj ni udeležil, na telefon pa drugi NU ni dosegljiv. Ogromne količine praznih pločevink in steklenic alkoholnih pijač so tako predlagatelj kot tudi policisti opazili ob obisku na terenu, razvidno pa je tudi iz priloženih fotografij, kar nesporno dokazuje, da je v družini prisotno prekomerno uživanje alkohola.

Otroci, ki odraščajo v družini, kjer vsaj eden od staršev prekomerno uživa alkohol, so zelo izpostavljeni nepredvidljivemu okolju. Večinoma ne vedo, kaj lahko pričakujejo naslednji dan, kakšno bo vzdušje v družini, kakšni bodo odzivi starša, ki ima težave z alkoholom, kaj se bo doma zgodilo ipd. Otroci tako odraščajo v nedoslednosti, nezanesljivosti, zaradi česar njihove potrebe ne morejo biti zadovoljene. Starš, ki ima težave s prekomernim pitjem alkohola, otroku ne zmore namenjati ustrezne pozornosti in čustvene podpore, tako da otroci težko ponotranjijo zdrave vzorce vedenja in težko razvijejo funkcionalne odnose v odraslosti. Obstaja tveganje, da otroci ob takšnih starših sčasoma prevzemajo odgovornosti in naloge staršev, tj. vlogo mame ali očeta, kar jih prisili k prezgodnji odraslosti. Pogosto postanejo tudi čustveni partner staršu, ki ne pije, saj morajo nadomestiti njegovo vlogo. Zaradi pogosto prisotnega obrambnega mehanizma zanikanja v tovrstnih družinah in posledično potlačenih čustvenih vsebin pri otrocih se posledice pri slednjih lahko kažejo v obliki psihosomatskih težav, samopoškodbenega vedenja, tesnobe in depresije, učnih težav itd. NU ne dojema posledic svojega čezmernega pitja alkohola v okviru partnerstva in družine in ne zmore opravljati svojih obveznosti, ki jih ima kot starš.«

- **Obrazložitev ogroženosti otroka in opis škode pri otroku:**

»*V korist vsakega otroka je, da ima zagotovljeno ustrezno nego, varstvo in vzgojo ter zdravstveno oskrbo, ki jo potrebuje. Starši morajo otroke vzgajati s spoštovanjem do njihove osebe, individualnosti in dostojanstva. Starši delajo v korist otroka, če zlasti ob upoštevanju osebnosti otroka, njegove starosti in razvojne stopnje in hotenj primerno zadovoljujejo njegove materialne, čustvene in psihosocialne potrebe z ravnanjem, ki kaže na njihovo skrb in odgovornost do otroka, ter mu nudijo primerno vzgojno vodstvo in ga spodbujajo v njegovem razvoju. Otroci v razvojem obdobju od 2. do 5. leta starosti, kamor spadata mld. otroka NU, imajo fiziološke, senzomotorične, čustvene, intelektualne in psihosocialne potrebe. Fiziološke potrebe so potreba po zdravi prehrani,*

pijači, spanju, izločanju, po bivanju v urejenih prostorih, ki omogočajo zadovoljevanje teh osnovnih potreb (ustrezna temperatura v stanovanju, primerni pogoji za spanje (ležišče in nočni mir)). Senzomotorične potrebe so potreba po govorni, slušni, vidni stimulaciji, po gibanju, po manipulaciji, po usvajanju spretnosti. Čustvene potrebe so potreba po ljubezni, po varnosti, po sprejemanju, po pozornosti, po odobravanju, po moči, po komunikaciji, po igri, po raziskovanju, eksperimentiranju, potreba po prodornosti, uveljavljanju, samoiniciativnosti, potreba po jasnih in smiselnih mejah, kakšna vedenja se sprejemljiva in kakšna ne, ter potreba po usmerjanju v sprejemljive in smiselne dejavnost. V vseh obdobjih razvoja je temelj skladnega otrokovega razvoja zadovoljenost vseh njegovih potreb. Le otrok, ki ima zadovoljne vse potrebe, se lahko nemoteno razvija na vseh področjih svojega razvoja. Uživanje alkohola, nasilje v družini, odsotnost skrbi za otrokovo varnost, pomanjkljiva higiena otroka in prostorov ter neugodne bivalne razmere pa nasprotno pomenijo zanemarjanje otrokovih potreb in posledično ogrožanje njegovega zdravega razvoja in rasti. NU ne zadovoljujeta temeljnih potreb otrok in ne delata njihovo v korist, zaradi tega so ogroženi. Pri otrocih se že kažejo negativne posledice, verjetno pa je, da bo škoda nastala tudi v prihodnje. Ta škoda se kaže pri mld. otrocih v njihovem vedenju, saj v vrtcu opažajo agresivno vedenje mld. ____do drugih otrok, otroci so zanemarjeni, izpostavljeni nasilju med staršema, kar jim predstavlja stisko. Predlagatelj ocenjuje, da NU zaradi vseh že naštetih dejstev, ki se nanašajo na zagotavljanje neustreznih bivalnih pogojev, nezdravega okolja za rast in razvoj otrok, neprepoznavanje potreb mld. otrok in uživanje alkoholnih pijač drugega nasprotnega udeleženca, nesodelovanje *v različnih oblikah pomoči, ki so jima bile ponujene (pomoč družini za dom, DNK, psihiatrična obravnava, obravnava pri dr.), ter drugih, že navedenih razlogov negativno vplivata na psihofizični razvoj mld. otrok, pri čemer se na mld. otrocih že kažejo posledice v obliki zanemarjenosti otrok (neustrezna oblačila in obutev otrok, zaudarjanje otrok po cigaretnem dimu), ogrožanju njihove varnosti zaradi uživanja alkohola in izpostavljenosti nasilju med NU. NU sta nekritična do lastnih težav in v okviru ponujenih oblik pomoči nista dosegla nobenih sprememb. Dejstvo je, da se težave z alkoholom pogosto povezujejo z impulzivnimi, nepredvidljivimi izbruhi, ki lahko otroka spravljajo v negotovost in v njem stopnjujejo tesnobo in občutek nemoči. Ti otroci so prikrajšani za občutke varnosti, ljubezni in čustvene stabilnosti, kar jih pogosto zaznamuje tudi v odraslem življenju. V družini prihaja do fizičnega nasilja med udeležencema, prav tako pa drugi NU fizično kaznuje mld. otroke, o čemer je spregovorila mld. ____. Še vedno se opažajo nezreli načini spopadanja s kritikami, neprilagojeni načini vzgoje glede na razvojno stopnjo otrok in pomanjkljiv vpogled v razvojne potrebe otrok. Milejši ukrep nadzora nad izvajanjem starševske skrbi ni učinkovit, saj nasprotna udeleženca svojih ravnanj nista spremenila, celo nasprotno, razmere so se poslabšale do te mere, da je potrebno otroke nemudoma umakniti iz družine.*«

- **<u>Opis možnosti vrnitve otroka v družino:</u>**

»Glede na ugotovitve celotnega postopka za varstvo koristi otroka predlagatelj ocenjuje, da sta NU sposobna spremeniti lastna ravnanja, če si to želita. Pri tem je najprej potrebno, da priznata neustreznost lastnih ravnanj, nato pa sprejmeta predlagane oblike pomoči, s pomočjo katerih bosta vzroke za uvedbo ukrepa

za varstvo koristi otrok odpravljala. Po mnenju predlagatelja je potrebno, da se najprej vključita v zdravljenje odvisnosti od alkohola v ambulanti dr. _____ (konkretna navedba) ali pri alkohologu, ki si ga sama izbereta, pri čemer sta dolžna do 21. 5. 2024 tako sodišče kot predlagatelja obvestiti in mu predložiti dokazilo o vključitvi. Prav tako sta se dolžna vključiti v program družinske terapije, ki ga izvaja _____.«

- **Navedba pravne podlage**

»Na podlagi 174. člena Družinskega zakonika sodišče staršem odvzame otroka in ga namesti k drugi osebi, v rejništvo ali v zavod, če je otrok ogrožen in je mogoče le z odvzemom v zadostni meri zavarovati njegove koristi in če okoliščine primera kažejo, da bodo starši po določenem času ponovno lahko prevzeli skrb za njegovo vzgojo in varstvo. V skladu s 157. členom istega zakona je otrok ogrožen, če je utrpel ali je zelo verjetno, da bo utrpel škodo in je ta škoda oziroma verjetnost, da bo škoda nastala, posledica storitve ali opustitve staršev ali posledica otrokovih psihosocialnih težav, ki se kažejo kot vedenjske, čustvene, učne ali druge težave v njegovem odraščanju. Škoda obsega škodo na telesnem ali duševnem zdravju in razvoju otroka ali na otrokovem premoženju. V primeru odvzema sodišče drugo osebo, rejnika ali zavod tudi imenuje. Otrok se ne sme namestiti k osebi, ki ne more biti skrbnik. Glede obveznosti druge osebe, h kateri je otrok nameščen, in nadzora nad namestitvijo se smiselno uporabljajo določbe zakona, ki ureja izvajanje rejniške dejavnosti. Z odvzemom ne prenehajo druge obveznosti in pravice staršev do otroka, razen če sodišče ob tem ukrepu omeji starševsko skrb. Sodišče lahko ob odvzemu otroka staršem enemu ali obema od staršev tudi omeji ali odvzame pravico do stikov z otrokom. Ukrep odvzema otroka staršem traja največ tri leta. Kadar sodišče odloči o ukrepu iz prvega odstavka tega člena, odloči tudi o preživninski obveznosti vsakega od staršev v skladu s 184. členom in drugimi določbami tega zakonika o obveznosti preživljanja med starši in otroki. Mld. ___ je zaradi ravnanj NU ogrožena, zato jo je potrebno odvzeti. Pri izbiri ukrepa za varstvo koristi otroka je treba upoštevati načelo najmilejšega ukrepa, vendar je po mnenju predlagatelja zaradi tako velike ogroženosti mld. odvzem trenutno edini primeren ukrep za zavarovanje koristi otroka.«

- **Predložitev dokazov:**

  - *Zaslišanje udeležencev, priprava vprašanj za narok; če se stranka na vabilo za zaslišanje ne odzove, zoper njo niso dovoljeni prisilni ukrepi. Sodišče glede na vse okoliščine presodi, kakšen pomen ima to, da stranka ni prišla na zaslišanje ali da ni hotela izpovedati.*
  - *Zaslišanje priče A. AM vabiti na naslov _____ (V predlogu je treba navesti, o čem naj priča, njeno ime in priimek in naslov. Sodišču lahko z njegovim soglasjem predložimo pisne in podpisane izjave predlaganih prič o dejstvih, o katerih bi priča lahko izpovedala na naroku, tej izjavi je treba predložiti kopijo osebnega dokumenta priče. Sodišče se lahko odloči, da se namesto zaslišanja priče le prebere njena pisna izjava.)*

- *Zaslišanje strokovne delavke _____, vabiti na naslov Centra za socialno delo Pomurje, Slovenska ulica 41, Murska Sobota*
- *Zapis razgovora z otrokom, št. ___ z dne ____*
- *Poročila institucij, ki obravnavajo otroka*
- *Zapisniki centra za socialno delo, št.___ z dne ____*
- *Poročilo in mnenje psihologa (če ga CSD ima)*
- *Postavitev izvedenca določene stroke*

- **Obrazložiti, zakaj je v navedenem primeru v korist otroka, da se namesti v KCM/KCO, rejniško družino, zavod (na primer zakaj je opisana družina primerna za zadevnega otroka itd.); obrazložiti aktivnosti v okviru nadzora nad izvajanjem starševske skrbi:**

»V največjo korist mld. otrok je, da se namestijo v rejniško družino _____. Z vidika psiholoških meril sta _____ primerna. Glede na osebnostne lastnosti, odnose v družini, vzgojni pristop in motive za izvajanje rejniške dejavnosti sta primerna. Osebnostno sta zrela, optimistična in imata pozitiven pogled na življenje. V ospredje postavljata socialne vrednote. Storilnostno sta primerno naravnana, cilji, ki si jih zastavljata, so realni in dosegljivi. Sklepamo lahko na odsotnost psihopatologije, prisotnih ni nobenih kliničnih sindromov, duševnih ali osebnostnih motenj. V družini kandidata prevladuje toplo in sproščeno vzdušje, prisotnih je veliko pozitivnih čustev. Med družinskimi člani je prisotna navezanost. Vloge v družini so jasno definirane, porazdelitev moči znotraj družine je ustrezna. Velik poudarek je na pogovoru, iskrenosti, zaupanju in sprejemanju drugega. Imata urejen in stabilen odnos, živita v vzajemnem partnerstvu, v katerem sta si drug drugemu opora tako pri skrbi za otroke kot pri soočanju z vsakodnevnimi izzivi, kar je še posebej pomembno, saj je kandidat nagnjen k temu, da si občasno naloži preveč nalog, ki jih sam ne zmore dokončati. Njun vzgojni pristop je ustrezen, pretežno avtoritativen. Izkazujeta primerne starševske sposobnosti za vzgojo in varstvo otrok v različnih starostnih obdobjih, znata upoštevati njihove značilnosti in imata uvid v otrokove potrebe. Do otrok izkazujeta ljubezen, spoštovanje, želita jim zagotoviti občutek varnosti in sprejetosti. Pri njima prevladujejo ustrezni in sprejemljivi motivi za izvajanje rejniške dejavnosti. Prevladujoči motiv izhaja iz ljubezni in sočutja do otrok ter želje, da otrokom, ki ne morejo bivati v matični družini, omogočita dom, kjer se bodo počutili varno in sprejeto. Z izvajanjem rejništva sta seznanjena tudi prek družinskih prijateljev, ki te naloge že prevzemajo. Na sodelovanje s centrom in drugimi institucijami sta pripravljena in do tega odprta.«

- **Preživnina**

»NU je na podlagi 184. člena Družinskega zakonika v primeru odvzema otrok za mld. dolžan plačevati preživnino. NU je zaposlen v tujini in prejema približno 2.000 EUR plače, toda s točnim podatkom o višini plače predlagatelj ne razpolaga, zato predlaga, da sodišče samo opravi poizvedbe. NU prav tako prejema otroški dodatek v višini 98,10 EUR. Partnerke ni dolžan preživljati, saj ta

prejema delno plačilo za izgubljeni dohodek, mld. otrok pa je upravičen še do dodatka za nego v višini 236,97 EUR. Mesečni stroški za mld. otroka znašajo približno 350,00 EUR in obsegajo stroške za oblačila (50 EUR), obutev (50 EUR), šolske potrebščine (30 EUR), šolske izlete (100 EUR), stroške uporabe mobilnega telefona (30 EUR), higienske pripomočke in kozmetiko (40 EUR) ter za izvenšolske dejavnosti (50 EUR). Glede na navedeno predlagatelj predlaga, da sodišče naloži NU plačilo preživnine v višini 350 EUR mesečno.«

- **Stiki:**

»Pravico do stikov urejajo tako mednarodni pravni akti (Evropska konvencija o človekovih pravicah, Konvencija o otrokovih pravicah, Konvencija Sveta Evrope o otrokovih stikih) kot tudi Ustava RS. Ustava RS v ospredje postavlja otroka, ki je nosilec pravice do stikov z obema staršema. S stiki se namreč prvenstveno zagotavljajo koristi otroka, čeprav so stiki z otrokom tudi pravica staršev, toda če ti niso v korist otroka, jih starši ne morejo izsiliti. Stiki morajo biti v korist otroka tako po obsegu kot tudi načinu izvrševanja. Namen stikov je zagotoviti zdrav in celostni razvoj otroka, to je razvoj v zdravo in samostojno odraslo osebo. Namen stikov pa je tudi v tem, da se prepreči odtujitev otroka in da se v čim večji meri ohranijo odnosi med otrokom in starši. S tega vidika je torej pomembno, da imajo mld. in NU stik, pri čemer je pomembno, da mld. stikom ne nasprotuje, želi si le, da se izvajajo v njej varnem okolju, to je v rejniški družini, ki se s tem strinja. Stiki naj se izvajajo vsako drugo soboto od 15. do 18. ure, na način ……«

- **Trajanje ukrepa:**

»V skladu s četrtim odstavkom 174. člena lahko ta ukrep traja največ tri leta. Glede na to, da NU še niti ni začel odpravljati vzrokov, zaradi katerih je mld. ogrožena, niti nima uvida v težave, je v korist mld. ____, da ukrep traja 3 leta. Če pa bo NU vzroke odpravil prej, lahko bodisi na predlog predlagatelja ali NU pride do predčasnega prenehanja ukrepa.«

- **Načrt pomoči:**

»Predlagatelj je v skladu s 170. členom DZ pripravil načrt pomoči in bo 1x letno sodišču poslal poročilo o izvajanju načrta pomoči.«

- **Pravno sredstvo:**

»Če zaradi pritožbe zoper sklep ne bo prišlo do njegove izvršitve, obstaja nevarnost, da bo zaradi odložitve izvršitve nastala še večja škoda, kot je že nastala pri mld., zato je zaradi izkazane ogroženosti mld. ___ potrebno, da pritožba ne zadrži izvršitve sklepa.«

- **Stroški postopka:**

»Vsaka stranka naj nosi svoje stroške postopka. Skupne stroške naj sodišče odmeri po prostem preudarku, pri čemer naj upošteva okoliščine konkretnega primera in temeljni cilj, ki se poskuša doseči, to pa je varstvo koristi mld. otroka.«

4. SKLEP

Centri za socialno delo smo ključni pri zagotavljanju varstva otrokove koristi in pomoči družinam, v katerih so prisotni dejavniki tveganja za varnost in blaginjo otrok. V procesu izvajanja nalog, povezanih z varstvom otrokove koristi, imamo na centru za socialno delo dolžnost upoštevati širok spekter dejavnikov, kot so stanje otrokove ogroženosti, stiske staršev in možnosti za sodelovanje v delovnem odnosu.

Ko center za socialno delo zazna tveganje za otroka, je najprej osredotočen na iskanje rešitve in pomoč staršem, da se odpravijo razlogi za ogroženost. Ključno je vzpostaviti svetovalni odnos, v katerem so starši deležni strokovne podpore in pomoči pri spreminjanju svojih vzorcev vedenja, kar je osnova za preprečitev uvedbe ukrepov pred sodiščem. Vse aktivnosti, od začetne prijave do obiska na domu in sodelovanja z drugimi institucijami, so usmerjene v iskanje najboljše rešitve za otroka in družino, ob tem pa se vedno upošteva otrokov interes kot prednostni dejavnik.

Ob sodelovanju z različnimi strokovnjaki in institucijami ter pri vključitvi socialne mreže družine se zagotovi, da je obravnava celovita in usklajena. Načrt pomoči, ki se oblikuje za družino, mora biti fleksibilen in prilagodljiv glede na potrebe in okoliščine, kar omogoča najboljšo podporo v posebnih življenjskih razmerah. S takim načinom obravnave center za socialno delo ne le zaščiti otrokovo korist, temveč tudi spodbuja dolgoročno stabilnost in podporo družinam.

Tako izvajanje ukrepov za varstvo otrokove koristi kot tudi spremljanje in prilagajanje pomoči družinam ter uporaba različnih storitev imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju učinkovite zaščite otrok in izboljšanju življenjskih razmer družin v stiski. Poudariti pa je treba, da je za uspeh teh ukrepov ključno timsko delo, sodelovanje z drugimi institucijami ter zagotavljanje stalne strokovne podpore, kar omogoča celostno obravnavo otrok in njihovih družin v kritičnih trenutkih njihovega življenja.

LITERATURA IN VIRI:

- Mešl N., Ilešič Toš V., (2020). Sodelovalno socialno delo z družino na centrih za socialno delo, Utopija ali nujno izhodišče sodobne prakse?
- <www.iusinfo.si> (21. 3. 2024).
- <www.scsd.si/baza-znanja/> (21. 3. 2024).
- <www.uradni-list.si> (21. 3. 2024).

DOMNEVA NEDOLŽNOSTI, PRAVICA DO IZJAVLJANJA IN UČINKI KAZENSKE SODBE NA CIVILNO ZADEVO

Red. prof. dr. Aleš Galič, Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani

1. UVOD

V številnih primerih je kazenska sodba, bodisi obsodilna bodisi oprostilna, pomembna za poznejši civilni postopek. Poleg tega se lahko tudi brez kazenske sodbe in v primeru, ko kazenski pregon še ni zaključen, vprašanje obstoja kaznivega dejanja pojavi kot predhodno vprašanje v civilni zadevi. Dejansko najpomembnejši in najpogostejši primeri pa so, ko civilni zahtevek temelji na istih dejstvih, zaradi katerih je bila vložena kazenska obtožba, ki ima za posledico bodisi obsodbo bodisi oprostilno sodbo ali ustavitev postopka.[1]

Takšni primeri stika med kazenskim in civilnim postopkom sprožajo številna vprašanja, od katerih so nekatera povezana s pravicami, ki jih zagotavlja Evropska konvencija o človekovih pravicah (EKČP). Gre za vprašanje, kaj lahko civilno sodišče stori in česa ne, da ne bi kršilo domneve nedolžnosti v skladu s čl. 6(2) EKČP. Poleg tega se pri kazenskih obsodbah z zavezujočimi učinki na poznejši civilni postopek (kot je to v slovenskem civilnem postopku) pojavijo vprašanja v zvezi s pravico do poštenega sojenja, kadar se uporablja v škodo osebe, ki ni sodelovala v kazenskem postopku in še ni imela svojega »dneva na sodišču«.

O razmerju med kazenskim in pravdnim postopkom, tako glede identičnih dejanskih stanj kot predhodnih vprašanj, sem pisal že večkrat.[2] Ne želim se ponavljati. Vendar je v novejšem času prišlo do pomembnega razvoja stališč v praksi tako Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP) kot Ustavnega sodišča Republike Slovenije. To je predmet kritične presoje v tem članku.

2. CIVILNI ZAHTEVKI, KI IZHAJAJO IZ ISTIH DEJSTEV, ZARADI KATERIH JE BIL SPROŽEN KAZENSKI PREGON (»IDENTIČNO DEJANSKO STANJE«)

2.1 Kako se kazenska in civilna odgovornost razlikujeta in prekrivata

Pogosto lahko ista dejanska podlaga (isti sklop dejstev) povzroči tako kazenski pregon kot civilni zahtevek. Isto dejanje lahko utemelji tako odgovornost po

1 Zaradi popolnosti in ne da bi se v tem članku podrobneje ukvarjal z njo, bi rad navedel še en primer pomena kazenskih sodb za civilno zadevo: obstoj kaznivega dejanja, ki ga je storil sodnik, izvedenec ali priča (na primer podkupovanje ali kriva pričanja), je lahko razlog za izredno pravno sredstvo – obnovo civilnega postopka.

2 Galič, 1997, str. 55–80, Galič, v: Ude, Galič, str. 139–146, Galič, 2016, str. 121–140.

deliktnem pravu kot kaznivo dejanje po kazenskem pravu. Takšni primeri niso omejeni na odškodninske zahtevke iz naslova civilnega delikta. V družinskem pravu lahko na primer isti niz dejstev povzroči tako odločitev družinskega sodišča o varstvu in vzgoji otroka kot tudi kazenski pregon zaradi zlorabe otroka. Nezakoniti odvzem otroka lahko pomeni ugrabitev otroka v smislu družinskega prava in tudi kaznivo dejanje. Resno protipravno dejanje, ki ga dedič stori zoper pokojnika, lahko privede do dedne nevrednosti v skladu z dednim pravom in lahko pomeni tudi kaznivo dejanje v skladu s kazenskim pravom. Goljufivo napeljevanje osebe k sklenitvi pogodbe lahko privede do zahtevka za ničnost pogodbe v skladu s pogodbenim pravom, pa tudi do pregona zaradi kaznivega dejanja goljufije. Nezakoniti odvzem premoženja lahko sproži premoženjskopravno tožbo za vračilo premoženja in kazenski pregon zaradi tatvine. Taka kazenska obtožba se lahko vloži tudi zoper delavca, ki ukrade svojemu delodajalcu, medtem ko ista dejstva lahko upravičijo odpoved delovnega razmerja po delovnem pravu.

Vsem navedenim primerom je skupno to, da čeprav se pogoji za civilno odgovornost do neke mere prekrivajo s pogoji za kazensko odgovornost, obstoj kaznivega dejanja ni pogoj za nastanek civilne pravice. Izid kazenskega postopka torej ni odločilen za civilni postopek. V takih primerih lahko civilna pravica obstaja, tudi če ista dejstva ne pomenijo kaznivega dejanja in v kazenskem postopku ni bila vložena kazenska obtožba ali je bila izrečena oprostilna sodba. Prag za civilno odgovornost je namreč nižji kot za kazensko odgovornost. Storilec se lažje izogne kazenski odgovornosti kot civilni. To je posledica tako razlik v kazenskem in civilnem materialnem pravu kot tudi razlik v kazenskem in civilnem procesnem pravu.

Glede nižjega praga za odgovornost v materialnem civilnem pravu v primerjavi s pogoji za kazensko odgovornost je dovolj opozoriti, da v civilnem pravu v določenih primerih velja objektivna odgovornost (149. člen Obligacijskega zakonika,[3] OZ), medtem ko kazensko pravo temelji na strogem upoštevanju načela krivde (nullum crimen sine culpa; 4. člen Kazenskega zakonika[4]). Poleg tega so nekatera kazniva dejanja lahko storjena le z naklepom (npr. požig), medtem ko za odgovornost po deliktnem pravu vedno zadostuje malomarnost. Pri nekaterih kaznivih dejanjih mora posledica (npr. škoda ali poškodba) doseči določeno, povišano stopnjo resnosti (npr. kaznivo dejanje nepremišljene vožnje je storjeno le, če ima za posledico hudo telesno poškodbo; lažja poškodba ali zgolj materialna škoda ne zadostuje). Vendar pa lahko žrtev, razumljivo, za takšno škodo, ki ni dovolj resna, da bi sprožila kazensko odgovornost, še vedno zahteva odškodnino v skladu z deliktnim pravom. Še en primer med številnimi drugimi je starostni prag, ki je nižji za odškodninsko odgovornost kot za kazensko odgovornost.

Razlika v procesnem pravu, na katero se v tem okviru sklicuje ESČP, se nanaša na dokazni standard v kazenskih in civilnih zadevah. Medtem ko v prvih

3 OZ, Uradni list RS, št. 97/07 – ur. p. b. in nasl.
4 KZ, Uradni list RS, št. 55/08 – ur. p. b. in nasl.

velja visok standard »onkraj razumnega dvoma«, se v drugih lahko uporablja nižji standard »premoči dokazov« (vsaj v pravnih redih common law). Obstajajo pa tudi številne druge razlike v dokaznem pravu, ki v večji meri ščitijo toženca v kazenski zadevi kot toženca v civilni zadevi (npr. v slovenskem pravu ima bližnji sorodnik toženca neomejeno pravico zavrniti pričanje v kazenski zadevi, v civilni zadevi pa ne).[5] V kazenskem postopku je obdolženec bolj zavarovan pred možnostjo uporabe protipravno pridobljenih dokazov, kot to velja za stranko v pravdnem postopku.[6] Poleg tega obstajajo različna pravila o dokaznem bremenu med kazenskimi zadevami (kjer je dokazno breme na strani tožilstva, vsak dvom pa je v korist toženca; in dubio pro reo) in civilnimi zadevami (kjer nosi dokazno breme za svoje pozitivne ugovore toženec). To lahko privede tudi do različnega izida kazenske in civilne zadeve na isti dejanski podlagi.[7]

2.2 Zavezujoči učinek kazenske obsodbe na poznejšo civilno zadevo

Kot je pojasnjeno zgoraj, je prag za civilno odgovornost nižji kot za kazensko odgovornost. Logično je torej, da oprostilna sodba v kazenski zadevi ne more izključiti poznejše civilne odgovornosti na podlagi istih dejstev. Vendar pa iz istega razloga različnih pragov za civilno in kazensko odgovornost velja tudi nasprotno: če je neki niz dejstev povzročil kazensko odgovornost, bo povzročil tudi nastanek civilne pravice.[8] Za izboljšanje položaja žrtve kaznivega dejanja 14. člen Zakona o pravdnem postopku (ZPP) določa, da je v takih primerih (v slovenski pravni terminologiji*: identično dejansko stanje*) civilno sodišče vezano na obsodilno sodbo v kazenskem postopku glede obstoja kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti (v smislu *mens rea)*. Če je torej storilca obsodilo kazensko sodišče, se lahko žrtev, ki pri civilnem sodišču vloži na primer odškodninski zahtevek, sklicuje na kazensko obsodbo, da bi utemeljila elemente civilnega delikta, ki izhajajo iz iste dejanske podlage.

Zavezujoči učinek kazenske obsodbe v skladu s 14. čl. ZPP ni omejen na dejanska vprašanja. Po 14. členu ZPP kazenska obsodba ni niti odločilni niti izpodbojni dokaz (dokazna domneva) ali *prima facie* dokaz dejstev, na katerih temelji obsodba, kot to velja v nekaterih drugih pravnih sistemih.[9] Zavezujoči

5 Primerjaj čl. 236(1) Zakona o kazenskem postopku (ZKP, Uradni list RS, št. 176/21 – ur. p. b. in nasl.) in 233. čl. Zakona o pravdnem postopku (ZPP, Uradni list RS, št. 73/07 – ur. p. b. in nasl.).

6 Ustavno sodišče je v zadevi Up-472/02 z dne 7. 10. 2004 glede problematike uporabe dokazov, pridobljenih s kršitvijo človekovih pravic, v pravdnem postopku sprejelo standard, da je treba upoštevati načelo proporcionalnosti in da je zato, glede na okoliščine konkretnega primera, njihova izvedba v civilnih postopkih izjemoma dopustna.

7 Če slovensko sodišče ostane v dvomu glede tožnikovega ugovora o silobranu, bo toženec oproščen v kazenski zadevi (tožilstvo mora dokazati, da toženec ni ravnal v silobranu), vendar še vedno obsojen v civilni zadevi (kjer je toženčevo breme dokazati pozitivni ugovor, ki ga je uveljavljal). V slovenskem kazenskem pravu velja, da mora za »pozitivno obrambo« (kot je silobran) obramba vprašanje silobrana izkazati z določeno »verjetnostjo«, tožilstvo pa mora to ovreči onkraj razumnega dvoma. Glej npr. sodbo VS RS, I Ips 272/2003, 2. 3. 2006. V nekaterih pravnih sistemih je obravnava dokaznega bremena v zvezi s pozitivno obrambo v kazenskih zadevah drugačna.

8 US RS, Up-44/21, 13. 6. 2024.

9 Npr. 161. čl. nizozemskega zakonika o civilnem postopku, Anglija, Civil Evidence Act 1968, Canada Evidence Act, R.S.C. 1985, c.C-5, s.12.

učinek se namreč razteza tudi na pravna vprašanja, o katerih kazensko sodišče odloči v škodo obdolženca. Predpostavimo, na primer, da je kazensko sodišče v kazenski zadevi zaradi obrekovanja odločilo, da so obtoženčeve izjave v objavljenem članku presegle meje pravice do svobode izražanja, da so nesorazmerno posegle v pravico druge osebe do zasebnosti in so bile zato nezakonite. O istem pravnem vprašanju bo moralo na enak način odločiti tudi civilno sodišče.

Poleg tega za civilno sodišče niso zavezujoče vse ugotovitve iz kazenske sodbe. Zavezujoče so v obsegu, v katerem so morale biti ugotovljene za ugotovitev (objektivnih) elementov kaznivega dejanja (*actus reus*) in (subjektivnih) elementov kazenske odgovornosti (*mens rea)*. Ugotovitve iz kazenske sodbe, ki niso bile neposredno pomembne za določitev posameznega kaznivega dejanja (običajno: vrednost uničenega blaga, natančna teža poškodb), za civilno sodišče niso zavezujoče. Če pa je določitev stopnje poškodb ali vrednosti blaga pomembna z vidika kazenskega prava za razlikovanje med različnimi vrstami kaznivih dejanj, je civilno sodišče zavezano v ustreznih mejah.[10]

Natančna pravna narava obravnavanega zavezujočega učinka kazenske sodbe ni povsem jasna. Ne more se umestiti v koncept *res iudicata*, kot ga razume slovensko pravo. Po splošnem pravilu v slovenskem pravu namreč pravnomočen postane le izrek sodbe (319. čl. ZPP). Ugotovitve dejstev in pravna stališča v obrazložitvi sodbe ne postanejo *res iudicata* in nimajo zavezujočega učinka za poznejše tožbe (tudi če izhajajo iz istega dejanskega stanja in potekajo med istimi strankami). Ker se njegovi učinki nanašajo tudi na pravna vprašanja, se 14. člen ZPP ne more šteti niti za dokazno pravilo.

Najnatančneje bi bilo mogoče učinek razvrstiti na podlagi 14. člena ZPP, in sicer kot učinek *collateral estoppel* v pravnih redih *common law*. To je poleg *res iudicata* drugi učinek pravnomočne sodne odločbe v teh pravnih redih, kar pomeni, da veljavna in pravnomočna sodna odločba zavezuje stranke v poznejših tožbah na podlagi različnih tožbenih razlogov med njimi (ali njihovimi zasebnimi partnerji) glede istih vprašanj, ki so bila dejansko sporna in bistvena za sodbo v prvi zadevi.[11]

Zavezujoči učinek kazenske obsodbe na poznejšo civilno zadevo služi dragocenim namenom. Krepi pravno varnost, sodiščem prihrani čas in sredstva ter preprečuje nasprotujoče si sodbe. Predvsem pa izboljšuje položaj žrtve kaznivega dejanja. To je zlasti pomembno, ker kazenska sodišča redko dokončno odločajo o civilnih zahtevkih žrtev, čeprav je to v skladu z ZKP mogoče (adhezijski postopek). Najpogosteje (razen v enostavnih zadevah) se žrtev zgolj napoti, naj svoj civilni zahtevek uveljavlja v civilnem postopku. Zavezujoči učinek kazenske obsodbe v skladu s 14. členom ZPP zagotavlja vsaj to, da bodo

10 VS RS, II *Ips* 19/2023, 10. 5. 2023. Na primer, če je bila oseba obsojena za »hudo telesno poškodbo«, lahko civilno sodišče ugotovi, da so bile poškodbe bolj ali manj hude, kot jih je ugotovilo kazensko sodišče, ne more pa ugotoviti, da so bile poškodbe zgolj take stopnje, da bi – po kazenskem pravu – sledila obsodba za manj hudo kaznivo dejanje »lahke telesne poškodbe«.

11 Oakley, Amar, Amar, str. 252.

oškodovančeva bremena in negotovost v takih civilnih postopkih veliko manjša.

Z vidika obdolženca v kazenskem postopku 14. člen ZPP ne vzbuja pomislekov glede poštenega sojenja. Svoj »dan pred sodiščem« je že imel – v kazenskem postopku. Iz ustavnih procesnih jamstev ne izhaja, da bi mu morala biti zagotovljena pravica, da bi lahko vprašanja, o katerih je eno sodišče – kazensko – že odločilo v njegovo škodo, lahko nato ponovno odprl še v drugem sodnem – civilnem – postopku.[12] Položaj pa se spremeni, če se zavezujoči učinek kazenske obsodbe uporabi v škodo osebe, ki ni sodelovala v kazenskem postopku. To vprašanje bo obravnavano v naslednjem oddelku.

2.3 Razširitev zavezujočega učinka kazenske obsodbe v škodo tretjih oseb

Neredko se zgodi, da kazenski obsodbi sledi civilni zahtevek na podlagi istih dejstev, vendar ne zoper obdolženca, obsojenega v kazenskem postopku, temveč zoper tretjo osebo. Tipični primer je, ko je voznik vozila obsojen zaradi povzročitve prometne nesreče iz malomarnosti ali ko je zdravnik spoznan za krivega kaznivega dejanja zdravniške napake. Žrtev nato vloži odškodninski zahtevek zoper zavarovalnico ali delodajalca voznika ali zdravnika.

Postavlja se vprašanje, ali zavezujoči učinek kazenske obsodbe v skladu s 14. členom ZPP preprečuje, da bi tožena stranka (npr. zavarovalnica ali delodajalec) na primer izjavila, da zadevna dejanja niso bila protipravna (v smislu civilnega odškodninskega prava) ali da njen zavarovanec/zaposleni očitanega ravnanja sploh ni storil.

Slovenska sodna praksa[13] in (prevladujoča) doktrina[14] že dolgo ne oklevata pri razširitvi zavezujočega učinka 14. člena ZPP v škodo tretjih oseb. Nasprotno pa sem sam že dolgo nazaj zagovarjal stališče, da tak zavezujoči učinek obsodilne sodbe v kazenskem postopku, kolikor gre v škodo oseb, ki niso imele možnosti sodelovati kot stranke v kazenskem postopku, krši ustavno pravico do izjavljanja.[15] Oprl sem se, med drugim, na to, da je avstrijsko ustavno sodišče podobno pravilo avstrijskega ZPO (par. 268) razglasilo za neustavno, ker so se njegovi učinki razširili na tretje osebe.[16] Tudi v Belgiji je prišlo do enakega razvoja.[17] Temeljna zahteva pravice do izjavljanja kot pomembnega elementa

12 US RS, Up-146/02, 28. 10. 2004.
13 Npr. VS RS, II Ips 298/2002, 19. 2. 2003.
14 Papler, str. 433.
15 Galič, 1997, str. 76.
16 Avstrijsko ustavno sodišče, 12. 10. 1990, G 73/89.
17 Belgijsko kasacijsko sodišče je postopoma opredelilo uporabo načela *res judicata* v kazenskih zadevah za tretje osebe, ki niso bile stranke v kazenskem postopku. Najprej je omejilo dokazno vrednost kazenske obsodbe v poznejših civilnih zadevah zoper tretjo osebo (kazenska obsodba je imela moč le izpodbojnega dokaza, tj. domneve), zato je tretja oseba še vedno lahko uspešno trdila nasprotno (glej Taelman, str. 221). Kasacijsko sodišče je nato leta 1997 sprejelo splošno stališče, da kazenska obsodba ne sme škodovati tretji osebi (Cass., 2. oktober 1997, ECLI:BE:CASS:1997:ARR.19971002.4, *Arr. Cass.* 1997, 889, *RW* 1997-98, 814, concl. adv. gen. J. Dubrulle. Gl. Van Doninck, str. 58, 59).

pravice do poštenega sojenja po prvem odstavku 6. člena EKČP namreč je, da se zavezujoči učinki sodbe ne smejo uporabiti za stranko, ki ni mogla vplivati na sporno vprašanje in katere položaj tudi ni materialnopravno odvisen od stranke.[18] Vsaka oseba ima pravico do »dneva na sodišču«. Kazenska obsodba ne bi smela preprečiti stranki v poznejšem civilnem postopku možnosti izpodbijati ugotovitve kazenskega postopka, če ni bila stranka v tem postopku ali v njem ni mogla (v celoti)[19] uveljavljati svojih interesov.

Zaščita pravic tretjih oseb (npr. zavarovalnic) ni le akademska in teoretična dilema. Ni učinkovitega zagotovila, da je kazenska obsodba – zlasti zaradi vse večje vloge pogajanj o priznanju krivde v sodobnem kazenskem postopku – natančni odraz tega, kar se je resnično zgodilo. Ni nemogoče, da bi bil obtoženec (povzročitelj nesreče) pripravljen priznati kaznivo dejanje povzročitve prometne nesreče iz malomarnosti v zameno za, na primer, pogojno kazen. Tretja oseba – zavarovalnica – bi bila tako lahko izpostavljena zelo visokim odškodninskim zahtevkom, pri čemer se ne bi mogla braniti, saj bi bila vezana na kazensko obsodilno sodbo proti svojemu zavarovancu. Teh zneskov pa potem ne bi mogla izterjati od svojega zavarovanca. Ker je bil namreč zavarovanec obsojen za kaznivo dejanje iz malomarnosti, to ne izključuje učinkovanja zavarovanja odgovornosti.[20]

Pred kratkim je imelo slovensko ustavno sodišče končno priložnost odločati o dopustnosti zavezujočega učinka kazenske obsodbe zoper tretje osebe.[21] Presenetljivo pa, drugače kot najvišji sodišči v Avstriji in Belgiji (glej *zgoraj*), načeloma ni ugotovilo, da ta vezanost pomeni nedopustno omejitev pravice do poštenega sojenja iz 6. člena EKČP. Ustavno sodišče je sicer kot izhodišče ponovilo svoje trdno stališče, da sodba sodišča in ugotovitve v njej ne smejo zavezovati tretjih oseb, ki niso imele možnosti sodelovati v postopku

18 Wedam Lukić (str. 29–44) s tem v zvezi trdi, da je treba sprejeti zavezujoči učinek kazenske obsodbe zoper zavarovalnico tožene stranke, saj naj bi bil položaj zavarovalnice materialnopravno odvisen od zavarovanca. In zato naj bi zavarovalnica morala sprejeti ugotovitve sodišča v (civilni ali kazenski) zadevi zoper svojo stranko. Vendar je to stališče očitno napačno. To je najbolj jasno razvidno iz primerjave tega položaja s položajem, ki vključuje dva sklopa civilnih postopkov – prvega (uspešno) sproži oškodovanec proti povzročitelju škode (npr. vozniku), drugega pa sproži povzročitelj škode proti svoji zavarovalnici odgovornosti zaradi povračila zneskov, izplačanih oškodovancu. Nesporno je, da zavarovalnice odgovornosti prva civilna sodba ne zavezuje, če ni imela možnosti vstopiti v postopek z obvestilom tretje osebe. V nasprotnem primeru se lahko še vedno sklicuje na tako imenovano *exceptio mali processus* in uspešno trdi, da odgovornost njene stranke ni obstajala. Prva sodba bi bila zavezujoča v škodo zavarovalnice le, če bi ta – po obvestilu tretje osebe – imela možnost, da v tem prvem postopku dobi »svoj dan na sodišču«. To jasno kaže, da je vse odvisno od tega, ali je zavarovalnica že imela pravico do svojega »dneva na sodišču«. V kazenskem postopku zoper storilca kaznivega dejanja pa te pravice nima. Če bi položaj zavarovalnice res bil odvisen od tega, kakšna sodba je izdana zoper zavarovanca (kot meni prof. Wedam Lukić), potem zavarovalnica seveda ne bi mogla ugovarjati »slabega pravdanja« tudi v razmerju dveh civilnih sodnih postopkov.

19 Avstrijsko ustavno sodišče je – po mojem mnenju pravilno – zavrnilo argument vlade, da imajo tretje osebe (in žrtev) omejeno možnost, da izrazijo svoja stališča, dajo izjave ali so zaslišane kot priče. Takšna omejena možnost sodelovanja ne pomeni uresničevanja pravice do zaslišanja (avstrijsko ustavno sodišče, 12. 10. 1990, G 73/89).

20 Glede podobnih pomislekov in nevarnosti zlorabe pravic glej Taelman, str. 221.

21 US RS, Up-44/21, 13. 6. 2024.

in vplivati na njegov izid.[22] Zato zavezujoči učinek 14. člena ZPP zoper tretje osebe posega v njihovo pravico do izjave. Vendar po mnenju ustavnega sodišča ta poseg prestane test sorazmernosti. Po mnenju sodišča je načelo iskanja materialne resnice v kazenskem postopku bistveno bolj poudarjeno kot v civilnem pravdnem postopku. Poleg tega v kazenskem postopku velja načelo *in dubio pro reo* (v dvomu v korist obdolženca). Možnosti, da bi se v civilnem pravdnem postopku ugotovilo za obdolženca ugodnejše dejansko stanje, kot je bilo ugotovljeno v zvezi z obsojencem v kazenski sodbi, so zato po mnenju slovenskega ustavnega sodišča izredno majhne, tudi če bi bila tretji osebi dana možnost, da se izjavi.[23] Poleg tega je določba o zavezujočem učinku kazenske obsodilne sodbe velikega praktičnega pomena in služi interesom oškodovanca, obenem pa olajšuje delo sodišč v civilnih zadevah in s tem služi tudi načelom procesne ekonomije in hitrosti postopka.[24]

Ustavno sodišče pa je v določeni meri upoštevalo tudi spremenjeno naravo kazenskega postopka v zadnjih desetletjih, ko so bili uvedeni instituti, ki nekoliko rahljajo strogo načelo iskanja materialne resnice. Zato ustavno sodišče dopušča možnost, da v posameznih primerih (npr. priznanje krivde s strani storilca ali neaktivnost pri izvajanju obrambe) obstajajo okoliščine, ki upravičujejo odstop od pravila o vezanosti na kazensko obsodilno sodbo.[25]

Menim, da je odločitev ustavnega sodišča napačna. Obžalovanja vredno je, da slovensko ustavno sodišče ni sledilo stališčem, ki sta jih prej sprejeli najvišji sodišči v Avstriji in Belgiji (obravnavano zgoraj). Predvsem pravice do izjavljanja – z drugimi besedami, pravice posameznika, da ima svoj »dan pred sodiščem« – ni mogoče nadomestiti s poudarjeno inkvizicijsko močjo sodišča, ne glede na to, kako malo verjetno je, da bi sodišče lahko prišlo do »drugačnega rezultata«.[26] Podobno skrb za ekonomičnost postopka (tj. izogibanje »podvajanju« dela) ne more biti opravičilo za odvzem temeljne pravice stranke do sojenja, ne glede na to, kako temeljito so bila ista dejanska in pravna vprašanja že obravnavana v drugem postopku med različnimi strankami. Pozdraviti je treba, da je ustavno sodišče upoštevalo vsaj to, da lahko večja vloga avtonomije strank v kazenskem postopku deluje v škodo iskanja materialne resnice in da to lahko privede do izjem od zavezujočega učinka kazenske obsodbe za tretje osebe po 1. členu ustave. Vendar to ni dovolj. Do izidov kazenskih zadev, ki ne odražajo tega, kar se je v resnici zgodilo, lahko pride tudi v (navidezno) kontradiktornih zadevah (na primer slaba obramba, odločitev obdolženca, da

22 *Prav tam.*
23 *Prav tam.*
24 *Prav tam.*
25 *Prav tam.*
26 Utemeljevanje ustavnega sodišča, da pravica stranke do zaslišanja ne more imeti večje teže, češ da je malo verjetno, da bi vplivala na izid zadeve, je v očitnem nasprotju s tem, kar ESČP stalno ponavlja – namreč, da se mora stranka sama odločiti, ali procesno gradivo zahteva njene pripombe, in posledično, ali želi izpodbijati navedbe druge stranke. ESČP potrjuje, da »stranke v sporu same odločajo«, ali dokument, ki ga je predložila druga stranka, ali dokazi, ki so jih predložile priče, zahtevajo njihove pripombe, in da »zaupanje pravdnih strank v delovanje pravosodja temelji na zavedanju, da so imele možnost izraziti svoja stališča o vsakem dokumentu v spisu«. Lazarenko in drugi proti Ukrajini, št. 70329/12 in 5 drugih, 27. 6. 2017.

se brani brez odvetnika in drugo), in ne le v primerih priznanja krivde ali jasne odpovedi obrambi.

Zato bi bilo treba, po mojem mnenju, kot minimalni standard tretji osebi omogočiti najmanj, da predloži dokaze, s katerimi ovrže ugotovitve v kazenski obsodbi, ne glede na to, ali je bila dosežena v kontradiktornem (spornem) postopku. Že takšno stališče bi bilo bolj permisivno kot stališča najvišjih sodišč v Belgiji in Avstriji. Pomemben (dokazni, vendar izpodbojni) učinek kazenske obsodilne sodbe bi bil namreč tako ohranjen tudi v učinku proti tretjim. To bi bila po mojem mnenju ustrezna kompromisna rešitev, ki bi po eni strani tretji osebi omogočala učinkovito obrambo, po drugi strani pa bi vendarle ohranila tudi pomemben učinek kazenske obsodilne sodbe za pravdni postopek tudi v primerih, v katerih nastopa oseba, ki ni bila obsojena v kazenskem postopku.

2.4 Oprostilne kazenske sodbe in domneva nedolžnosti

Ker je, kot je pojasnjeno zgoraj, prag za civilno odgovornost nižji od praga za kazensko odgovornost, oprostilna kazenska sodba ne more preprečiti uspeha naknadnega civilnega zahtevka, ki temelji na istih dejstvih.[27] Razprava o možnem vplivu oprostilne sodbe v kazenskem postopku na poznejši civilni zahtevek bi se tukaj lahko končala. Nekateri pravijo, da bi se tudi *morala* končati.[28]

Vendar glede na razlago domneve nedolžnosti iz člena 6(2) EKČP, ki jo je ESČP spremenilo, položaj ni več tako preprost.[29] Sprva je ESČP domnevo nedolžnosti v skladu s členom 6(2) EKČP razumelo strogo kot jamstvo poštenega sojenja, ki se uporablja (in jo je mogoče kršiti) samo v tekočem kazenskem postopku. Pojem je bil nato razširjen na dejanja zunaj kazenskega postopka, ki bi lahko negativno vplivala na domnevo nedolžnosti obdolženca v tekočem (ali prihodnjem) kazenskem postopku (kot so negativno poročanje medijev in izjave državnih uradnikov, vključno z drugimi sodišči, ki obdolžencu predčasno pripisujejo kazensko odgovornost). Naslednji korak (prvič storjen v zadevi *Minelli proti Švici*)[30] pa je bil razširitev časovnega obsega pravice do domneve nedolžnosti na fazo po obsodbi ali po ustavitvi postopka (*post-acquittal presumption of innocence*).[31] Tu gre za dve vrsti zadev. Ena se nanaša na zahtevke obdolženca, na primer za stroške ali odškodnino za pripor, ki izhajajo iz op-

27 Glej, na primer, sodbo VS RS, II Ips 547/2006, 22. 1. 2009.

28 Glej močne argumente v ta namen sodnika De Gaetana v odklonilnih mnenjih za ESČP, *Ashendon in Jones proti Združenemu* kraljestvu (št. 35730/07 in 4285/08; 15. 12. 2011, in *Alle proti Združenemu kraljestvu*, št. 25424/09 (Veliki senat), 12. 7. 2013). De Gaetano trdi, da člen 6(2) EKČP kot jamstvo kazenskega poštenega sojenja in ne kot pravica proti posegu v čast in dobro ime nima nikakršnega mesta v civilnih odškodninskih postopkih, bodisi po oprostilni sodbi v kazenskem postopku bodisi kadar kazenski postopek sploh ni bil uveden.

29 Glej npr. Strandberg, str. 115–132.

30 Minelli proti Švici, št. 8660/79, 25. 3. 1983.

31 Splošna načela glede uporabe člena 6(2) v postopkih, ki sledijo zaključku kazenskega postopka, so določena v sodbi velikega senata ESČP Allen proti Združenemu kraljestvu, št. 25424/09 (Veliki senat), 12. 7. 2013, odst. 93–105, ter nedavno v zadevah Nealon in Hallam proti Združenemu kraljestvu, št. 32483/19 in 35049/19 (Veliki senat), 11. 6. 2024, odst. 101–109. Glej tudi Graham, poglavje 1 in nasl.

rostilne sodbe ali ustavitve kazenskega postopka zoper njega. Pri tem je še vedno ohranjena dovolj tesna – časovna, osebna in vsebinska – povezava s kazensko obtožbo. Druga – in ta je pomembna za razpravo v tem članku – pa se nanaša na zahtevke (na primer za odškodnino) žrtev zoper nekdanjega obtoženca, ki je bil oproščen v kazenskem postopku.

V zvezi z drugim navedenim je ESČP sprejelo izhodišče, da se civilni zahtevek lahko določi drugače kot v kazenskem postopku, ne da bi bil s tem kršen člen 6(2), in da sama oprostilna sodba v kazenskem postopku ne bi smela samodejno oprostiti obtoženca kakršne koli civilne odgovornosti. Čeprav bi bilo treba oprostilno sodbo kazenske odgovornosti spoštovati v civilnih odškodninskih postopkih, ne bi smela izključevati ugotavljanja civilne odgovornosti za plačilo odškodnine, ki izhaja iz istih dejstev, na podlagi manj strogega dokaznega bremena.[32] V nasprotnem primeru bi imela oprostilna kazenska sodba nezaželen učinek, saj bi preprečila možnosti žrtve, da zahteva odškodnino na podlagi deliktnega prava, kar bi pomenilo samovoljno in nesorazmerno omejitev njene pravice do dostopa do sodišča v skladu s členom 6(1) EKČP.[33] Vendar je strasbourško sodišče postavilo mejo: civilna odškodninska sodba ne sme vsebovati izjave o pripisovanju kazenske odgovornosti obdolžencu.[34] Po oprostilni sodbi ali ustavitvi kazenskega postopka domneva nedolžnosti torej zahteva, da se odsotnost kazenske obsodbe osebe ohrani v vseh drugih postopkih katere koli vrste.[35] Izrek oprostilne sodbe mora spoštovati vsak organ, ki se neposredno ali posredno sklicuje na kazensko odgovornost oproščenega obdolženca.[36] Še vedno pa še zdaleč ni jasno, kaj natančno pomeni »pripisovanje« (»*imputing*« ali »*attributing*«) kazenske odgovornosti v civilni sodbi. To nacionalnim sodiščem povzroča velike težave pri obravnavanju civilnih postopkov po izreku kazenske oprostilne sodbe.[37]

Jezik, torej izbor besed in izrazov, ki ga je uporabilo civilno sodišče, je ključnega pomena za presojo, ali je bila domneva nedolžnosti po členu 6(2) EKČP spoštovana. Posebno pozornost je treba nameniti oblikovanju obrazložitve obsodilne civilne sodbe po oprostilni sodbi ali ustavitvi kazenskega postopka.[38] Vendar uporaba neprimernega jezika še ne vodi samodejno do ugotovitve

32 Ringvold proti Norveški, št. 34964/97, 11. 5. 2003, Y proti Norveški, št. 56568/00, 11. 5. 2003. Opozoriti je treba, da ESČP zamenjuje izraza »dokazno breme« in »dokazni standard«. Res je, da lahko različna pravila o dokaznem bremenu (v zvezi s pozitivnimi ugovori nosi dokazno breme toženec v civilni zadevi, v kazenski zadevi pa – čeprav ne nujno v vseh jurisdikcijah – tožilec) povzročijo tudi različne izide kazenskih in civilnih postopkov. Vendar je bil v »norveških« zadevah pred ESČP odločilen drug dokazni standard (onkraj razumnega dvoma v kazenskih zadevah v primerjavi z »večjo verjetnostjo« v civilnih zadevah).

33 N. A. proti Norveški, št. 27473/11, 18. 12. 2014.

34 Ringvold proti Norveški, št. 34964/97, 11. 5. 2003. Glej tudi Strandberg, str. 115–118.

35 Ilias Papageorgiou proti Grčiji, št. 44101/13, 10. 12. 2020.

36 Allen proti Združenemu kraljestvu, št. 2542/09 (VS), 12. 7. 2013.

37 Prim. odklonilno mnenje sodnika De Gaetana v zadevi *Ashendon in Jones proti Združenemu* kraljestvu, št. 35730/07 in 4285/08, 15. 12. 2011, in sodbo Vrhovnega sodišča Združenega kraljestva v zadevi R (Hallam in Nealon) proti Secretary of State for Justice [2019] UKSC 2; [2020] AC 279 (Lord Hughes).

38 Med nedavnimi zadevami glej, na primer, Ilias Papageorgiou proti Grčiji, št. 44101/13, 10. 12. 2020, in Milachikj proti Severni Makedoniji, št. 44773/16, 14. 10. 2021.

kršitve, temveč je treba upoštevati širši vidik celotnega postopka in njegove posebnosti.[39] Ena takih okoliščin je, ali sta odločitev o civilnem zahtevku in kazenska obtožba časovno ločeni ter ju sprejemata različni sodišči. Če je tako, je manj verjetno, da se bo pojavila težava videza »pripisovanja« kazenske odgovornosti. Tako je v slovenskem pravu, kjer žrtev v kazenski zadevi lahko uveljavlja civilni adhezijski zahtevek, vendar sodišče o njem ne more odločiti (ga zavrniti ali mu ugoditi), če je obdolženec oproščen. Žrtev je zgolj napotena, da lahko svoj civilni zahtevek uveljavlja v civilnem postopku (tretji odstavek 105. člena ZKP).

Vsekakor oprostilna sodba v kazenski zadevi preprečuje civilnemu sodišču, da bi v svoji sodbi izjavilo ali namigovalo, da bi moralo toženca obsoditi kazensko sodišče.[40] Za jasen primer kršitve te zahteve na nacionalnem sodišču glej sodbo ESČP v zadevi *Diacenco*, v kateri je romunsko sodišče v obrazložitvi sodbe o odškodninskem zahtevku po oprostilni sodbi navedlo, da »*[sodišče] meni, da je pritožnik kriv kaznivega dejanja, za katero je bil pravilno obtožen*«.[41] V drugi zadevi je ESČP ugotovilo, da je civilno sodišče kršilo čl. 6(2) EKČP, ker je v obrazložitvi sodbe navedlo, da sodišče »*meni, da je jasno verjetno, da je [pritožnik] storil kazniva dejanja zoper gospo T., za katera je bil obtožen*«.[42]

Vendar obstajajo primeri, v katerih je šlo strasbourško sodišče veliko dlje. V zadevi *Orr* je obravnavalo odškodninski zahtevek žrtve v zvezi z (domnevnim) posilstvom, potem ko je bil obtoženec oproščen v kazenskem postopku.[43] Čeprav je norveško sodišče izrecno poudarilo, da je bil toženec oproščen (v kazenski zadevi), je prisodilo odškodnino (v civilni zadevi) in se pri tem oprlo na nižji dokazni standard (»velika verjetnost«). Razumljivo je, da je moralo norveško sodišče v svoji obrazložitvi pojasniti, kako je prišlo do sklepa, da je bil storjen civilni delikt (»spolni odnos brez privolitve«, »nasilje«, »zavedanje o odsotnosti privolitve«). Po mojem mnenju je norveško sodišče zgolj storilo, kar mora storiti – pojasnilo je, kako je ugotovilo vse konstitutivne razloge za civilnopravno odgovornost. Kljub temu je ESČP odločilo, da je sodišče s tem kršilo domnevo nedolžnosti po čl. 6(2) EKČP, saj je zajelo tako rekoč vse konstitutivne elemente, objektivne in subjektivne, ki bi običajno pomenili kaznivo dejanje posilstva.[44] ESČP je šlo s tem, menim, bistveno predaleč. To bi pomenilo, da se žrtvi dejansko odvzame pravica do individualne obravnave njene civilne zadeve, kadar so njeni sestavni elementi enaki sestavnim elementom kaznivega dejanja. Tako bi se prav v najhujših primerih civilnih krivic položaj oškodovanca še poslabšal.

Eno je, da je neprimerno in nedopustno, da civilno sodišče dvomi o pravilnosti oprostilne sodbe v kazenskem postopku (kot je storilo romunsko sodišče v zgoraj navedeni zadevi *Diacenco*). Povsem nekaj drugega pa je prepovedati

39 Fleischner proti Nemčiji, št. 61985/12, 3. 10. 2019.
40 Orr proti Norveški, št. 31283/04, 15. 5. 2008.
41 Diacenco proti Romuniji, št. 124/04, 7. 2. 2012.
42 Y proti Norveški, št. 56568/00, 11. 2. 2003.
43 Orr proti Norveški, št. 31283/04, 15. 5. 2008.
44 *Prav tam*.

civilnemu sodišču, da natančno opiše elemente delikta, samo zato, ker so bili ti elementi prisotni tudi v prejšnjem kazenskem postopku.[45]

Menim, da je treba ponovno preučiti samo izhodišče odločitve ESČP. Kot je pojasnjeno zgoraj, je ESČP poudarilo različna pravila o dokaznem bremenu (pravilneje: standardu) v civilnih in kazenskih zadevah (večja verjetnost v civilnih zadevah proti »onstran razumnega dvoma« v kazenskih) kot razlog, zakaj je načeloma dopustno, da civilno sodišče doseže drugačen rezultat kot kazensko sodišče. Vendar, kot jasno kaže *Orr*, samo ta razlog ne rešuje vseh primerov. Zadeva *Orr* pravzaprav pokaže, da je ESČP glede obravnavane problematike zašlo v »slepo ulico«.

Prvič, o vseh civilnih zadevah se ne odloča na podlagi dokaznega standarda verjetnosti (*balance of probabilities*). Če je civilno sodišče prepričano o obstoju nekega dejstva, mora biti pošteno glede svojih razlogov (in se ne sme pretvarjati, da je zgolj ugotovilo, da je dejstvo bolj verjetno, da bi ga prilagodilo višjemu dokaznemu standardu v kazenskem postopku). Še pomembneje je, da vse oprostilne sodbe v kazenskih zadevah ne temeljijo na ugotovitvi, da so ostali dvomi o obdolženčevi krivdi (*in dubio pro reo*). Seveda je veliko kazenskih zadev, v katerih je nedolžnost obtoženca ugotovljena s stopnjo prepričanja (torej z višjo stopnjo, kot bi bila potrebna za oprostilno sodbo po načelu *in dubio pro reo*). V takih primerih je več kot primerno, da kazensko sodišče to jasno navede v svoji obrazložitvi. Ali naj se kazensko sodišče vendarle vzdrži takšne izjave in zgolj navede, da je odločilo v skladu z načelom, da mora biti vsak dvom v korist obtoženca? Ali naj se kazensko sodišče vzdrži izjav o dokazani nedolžnosti obdolženca, da bi »pustilo nekaj prostora« za zagotovitev, da njegova sodba ne bo v nasprotju z morebitnim uspehom poznejše civilne tožbe na podlagi nižjega dokaznega standarda?

Drugič, poudarjanje razlik med dokaznimi standardi v kazenskem in civilnem postopku ne upošteva, da to razlikovanje v celoti velja le za sisteme *common l*aw.[46] Tam v civilnih zadevah dejansko velja dokazni standard večje verjetnosti (*balance of probabilities*). Dokazni standard v civilnih zadevah v večini držav kontinentalnega pravnega kroga pa je drugačen.[47] Tradicionalno se dokazni standard v civilnih zadevah v državah kontinentalnega pravnega kroga ni (vsaj ne odločilno) razlikoval od tistega, ki se uporablja v kazenskih zadevah. V večini držav evropske celine mora biti sodnik, da bi lahko civilno sodišče razsodilo zoper toženca, prepričan, da so dejstva, ki jih je tožnik navedel v podporo zahtevku, dejansko resnična.[48] V Sloveniji, na primer, je v skladu z 214. čl. ZPP določeno dejstvo (le) dokazano, če je sodnik prepričan, da je to določeno dejstvo res resnično (v Franciji *intime conviction*). V praksi se to ne razlikuje (veliko) od standarda »onkraj razumnega dvoma«, ki se uporablja v kazenskih zadevah

45 Prim. sodbo Vrhovnega sodišča Združenega kraljestva v zadevi R (Hallam in Nealon) proti Secretary of State for Justice [2019] UKSC 2; [2020] AC 279 (Lord Huges, odstavek 49).

46 In sistemi, ki v tem pogledu sledijo načinu *common law*, kot je norveški civilni postopek, ki je sprožil prvi tovrstni zadevi pred ESČP (Ringvold proti Norveški in Y proti Norveški).

47 Engel, str. 436 in nasl.

48 *Prav tam.*

(drugi odstavek 3. člena Zakona o kazenskem postopku). Če navedemo še en primer, pravilo 87 Vzorčnih evropskih pravil civilnega postopka ELI/UNIDROIT določa, da je »sporno dejstvo dokazano, če je sodišče razumno prepričano o njegovi resničnosti«. V skladu z obrazložitvijo »*to je treba razumeti kot ‚čim bližje popolnemu prepričanju', pri čemer je treba sprejeti, da je popolno prepričanje ideal, ki ga v praksi na splošno ni mogoče uresničiti*«. Standard je torej še višji od »*ugotovitve, da je jasno verjetno*«, *da je* bilo dejanje storjeno. Vendar je ESČP v zadevi *Orr* odločilo, da je celo takšna formulacija civilne sodbe po obsodbi kršila člen 6(2).[49] Če bi utemeljitev v zadevi *Orr* obveljala (sodba senata je bila sprejeta z najtesnejšo večino), bi dejansko preprečila, da bi katero koli sodišče v državi s standardom dokazovanja *prepričanja (intime conviction)* v civilnih zadevah ugodilo civilnemu zahtevku po oprostilni kazenski sodbi.

Vse navedeno po mojem mnenju kaže, da glavni razlog, zakaj oprostilna kazenska sodba ne more preprečiti ugotavljanja civilne odgovornosti za ista dejstva, ni povezan z različnimi standardi dokazovanja. Prav tako ga ni mogoče vedno rešiti zgolj z »žongliranjem z besedami«, čeprav morajo civilna sodišča paziti, da ne postavijo pod vprašaj pravilnosti kazenske oprostilne sodbe. Številni izrazi niso rezervirani za kazensko pravo, temveč se uporabljajo tudi v civilnem deliktnem pravu. Sicer pa – za sporočilo, ki ga bo bralec sodbe, najsi bo pravnik ali laik, razumel iz sodbe – ni velike razlike med besedama »*umoril*« in »*storil civilnopravno kršitev, tako da je osebi namerno vzel življenje*« ali »*posilil*« in »*storil deliktno dejanje, tako da je osebo zavestno prisilil k spolnemu odnosu brez privolitve*«.

Pravi razlog, zakaj je treba trdno ohraniti pravilo, da oprostilna kazenska sodba ne izključuje civilnega zahtevka, ki temelji na istih dejstvih, je drugje. Je v zahtevi po spoštovanju pravice posameznika do »*dneva na sodišču*« kot dela procesne pravice do izjave. To je bistveni in neodtujljivi element poštenega sojenja. Težko je razumeti, kako ESČP ne vidi očitnega: če bi bila oprostilna kazenska sodba zavezujoča za poznejši civilni postopek, bi to pomenilo nič manj kot to, da se usoda – in celo morebitna izguba – posameznikovih civilnih pravic prenese v roke državnega tožilca. Zgolj dejstvo, da je ista dejanska podlaga pomembna tako za nastanek civilne pravice kot za elemente kaznivega dejanja, ne bi smelo povzročiti, da posameznik izgubi pravico do dostopa do sodišča. Prav tako ne bi smelo imeti za posledico, da posameznik izgubi odgovornost za odločanje o svojih pravicah. (Domnevno) prepričanje, da kazenski postopek vedno pripelje do natančne ugotovitve prave resnice, je mit – in v nobenem primeru ne bi smelo povzročiti, da bi bil posameznik prikrajšan za svoj »*dan na sodišču*«.

Tudi če sprejmemo doktrino ESČP o pooprostilni (*post-acquittal*) dimenziji domneve nedolžnosti po členu 6(2) EKČP, to ne more pomeniti, da ta pravica postane absolutna ali da ima prednost pred drugimi konvencionalnimi pravicami, kot je pravica do poštenega sojenja v skladu s splošnim pravilom iz člena 6(2) EKČP. Obdolženčevo pravico do domneve nedolžnosti (»za vedno in po

49 Orr proti Norveški, št. 31283/04, 15. 5. 2008.

oprostilni sodbi«) v skladu s čl. 6(2) je treba pretehtati z negativnimi posledicami za pravico druge stranke do izjavljanja kot delom pravice do poštenega sojenja v skladu s čl. 6(1) EKČP. Ne dvomim, da se to tehtanje izide v korist druge. Če bi namreč oprostilni kazenski sodbi pripisali zavezujoči učinek proti tretji osebi (oškodovancu oziroma žrtvi glede njenih civilnih zahtevkov), bi to v celoti izničilo (izvotlilo) njeno pravico do izjavljanja v civilnem postopku. Njena pravica do dostopa do sodišča bi ostala zgolj navidezna. Po drugi strani pa zanikanje zavezujočega učinka oprostilne sodbe v kazenskem postopku nima tako resnih posledic za obdolženca. Bistvo čl. 6(2) ostaja nedotaknjeno. Učinki oprostilne sodbe v kazenskem postopku se ohranijo. Ostane le »vidik ugleda« njegove domneve nedolžnosti. Čeprav je »reputacijski vidik« domneve nedolžnosti pomemben, ne more odtehtati splošnega izničenja pravice druge stranke do izjavljanja, če se sprejme nasprotno stališče.

3. OBSTOJ KAZNIVEGA DEJANJA KOT PREDHODNO VPRAŠANJE IN POGOJ ZA NASTANEK CIVILNE PRAVICE

Za vse zgoraj navedene primere je značilno, da čeprav gre za isti sklop dejstev kot pri kazenski obtožbi, se civilna odgovornost kljub temu določi na podlagi načel, ki so lastna civilnemu pravu. Žrtev ima pravico do odškodnine ne glede na to, ali je bil obdolženec obsojen ali oproščen ali pa kazenski postopek sploh ni bil uveden. Medtem ko je civilno sodišče vezano na kazensko obsodbo v skladu s 14. čl. ZPP, mu za dodelitev odškodnine ni treba ugotoviti obstoja kaznivega dejanja.

Vendar pa obstajajo primeri, verjetno v nekaj pravnih sistemih (vključno s slovenskim), in tudi v teh primerih zelo redki, ko je storitev kaznivega dejanja pogoj za nastanek civilne pravice ali obveznosti. V slovenskem pravu je dedič lahko razdedinjen, če je storil naklepno in *hudo kaznivo dejanje* zoper zapustnika ali njegovega zakonca, otroka ali starše.[50] Drug – za prakso pomemben – primer se nanaša na zastaralne roke za odškodninske zahtevke. Medtem ko je splošni zastaralni rok tri leta ali pet let (352. člen OZ), pa člen 353(1) OZ določa: »*Če je bila škoda povzročena s kaznivim dejanjem* in za kazenski pregon velja daljši zastaralni rok, zahtevek zoper odgovorno osebo zastara s potekom zastaralnega roka za kazenski pregon.« V teh primerih ne gre le za to, da ista dejstva pomenijo tako kazensko kot civilno odgovornost. Tu je obstoj kaznivega dejanja sam po sebi konstitutivni element (del zakonskega dejanskega stanu) civilne odgovornosti. Sodišče ne more odločiti o civilnem zahtevku, če se najprej ne ugotovi, da je toženec storil kaznivo dejanje. Z drugimi besedami, v tem primeru je civilnopravna pravica pogojena s storitvijo kaznivega dejanja.

Ni težko razumeti, kaj to pomeni z vidika spoštovanja (»post-acquittal« elementa) domneve nedolžnosti, kot jo razume ESČP. »Izhod« z izbiro previdnega jezika v civilni sodbi, da ne bi pripisali kazenske odgovornosti, ne more pomagati. Civilno sodišče mora v obrazložitvi sodbe pojasniti, da so ugotovljeni konstitutivni elementi civilnopravnega pravila – in obstoj kaznivega dejanja je eden takih

50 46. člen Zakona o dedovanju, Uradni list SRS, št. 15/76 in nasl.

konstitutivnih elementov v tovrstnih zadevah. ESČP je že opozorilo na poseben položaj, ko je civilna pravica »hkrati nujni in odločilni pogoj za nastanek kakršne koli civilne obveznosti« (kar pomeni, da mora civilno sodišče najprej ugotoviti, da je pritožnik dejansko storil kaznivo dejanje, da bi lahko odločilo o odškodninskem zahtevku). Navedlo je, da tak položaj lahko povzroči kršitev domneve nedolžnosti po čl. 6(2) glede njene »pooprostitvene« komponente.[51]

Morda se na prvi pogled zdi, da se zadeve, obravnavane v tem poglavju, ne razlikujejo bistveno od zadev, obravnavanih v prejšnjem poglavju pod naslovom »identično dejansko stanje«. Na prvi pogled so primeri, v katerih mora obrazložitev civilne sodbe vključevati ugotovitev, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, le jasnejši (očitni) primeri kršitev člena 6(2) EKČP, če sledijo oprostilni sodbi v kazenskem postopku (ali ustavitvi postopka). Ker mora sodišče pojasniti, kako je prišlo do ugotovitve, da obstajajo elementi civilnega pravila, in če je eden od teh elementov kaznivo dejanje, se ne more izogniti »pripisu« kazenske odgovornosti. Kljub temu je razlikovanje – ki temelji na tem, ali je kaznivo dejanje pogoj za nastanek civilne pravice ali ne – vredno ohraniti.

Eden od razlogov je, da je v teh primerih neizogibno, da je civilno sodišče vezano tako na obsodilno kot na oprostilno sodbo. Pravna podlaga ni 14. člen ZPP, temveč splošna pravila o obravnavanju predhodnih vprašanj v civilnih zadevah (13. člen ZPP). V skladu s splošnim pravilom je civilno sodišče vezano na rešitev predhodnega vprašanja s strani pristojnega sodišča. V takih primerih lahko civilno sodišče uveljavlja civilnopravno pravilo (npr. podaljšani zastaralni rok) le tako, da izrecno potrdi, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, ter tako izrecno in nedvoumno »pripiše« osebi kazensko odgovornost. To bi pomenilo kršitev člena 6(2) EKČP, če je ta oseba bila oproščena v kazenski zadevi. Res je, tudi v tem primeru je zavezujoči učinek oprostilne kazenske sodbe v škodo žrtve, ki v kazenski zadevi ni imela svojega »dneva pred sodiščem«. Čeprav sem zgoraj trdil, da bi bilo to nedopustno med kazenskim in civilnim postopkom v zvezi z istim sklopom dejstev (glej zgoraj), je položaj v tem primeru drugačen. V tem primeru je obstoj kaznivega dejanja po zakonu pogoj za nastanek civilne pravice. Brez kaznivega dejanja v teh – še enkrat poudarjamo: izjemno redkih – primerih ni civilne pravice. Če pa ni civilne pravice, ki vsaj domnevno obstaja v nacionalnem materialnem pravu, ni pravice do dostopa do sodišča v smislu člena 6(1) EKČP.[52] Pravilo, da je storitev kaznivega dejanja predhodni pogoj za nastanek neke civilne pravice, je torej stvar civilnega materialnega prava in ne procesnih jamstev.

Slovensko vrhovno sodišče je pred časom zavzelo stališče, da civilno sodišče pri predhodnih vprašanjih ni vezano na kazensko oprostilno sodbo, če je ta izdana zaradi pomanjkanja dokazov, torej po tretji točki prvega odstavka 358. člena

51 Lagardère proti Franciji, št. 18851/07, 12. 4. 2012. Zadeva se dejansko ni nanašala na oprostilno sodbo, temveč na položaj, ko je obdolženec umrl med tekočim kazenskim postopkom. ESČP je navedlo, da ne more sprejeti, da bi morala »sodišča, ki obravnavajo civilne tožbe, obdolženca prvič razglasiti za krivega po njegovi smrti«. Toda če ta utemeljitev velja za obdolžence, ki so umrli med kazenskim postopkom, še toliko bolj velja za obdolžence, ki so bili oproščeni v kazenskem postopku.

52 Na primer Boulois proti Luksemburgu, št. 37575/04, 3. 4. 2012.

ZKP.[53] Vrhovno sodišče je nato v isti sodbi izdajo oprostilne sodbe po tej podlagi enačilo z odločitvijo »*in dubio pro reo*« ter iz tega izpeljalo, da v pravdnem postopku sodišče na takšno sodbo ni vezano.[54] Po mojem mnenju je civilni senat vrhovnega sodišča s tem izkazal naravnost šokantno nerazumevanje ustavnopravnih načel ter tudi neznanje temeljev kazenskega procesnega prava. Glede tega: po tretji točki člena 358(1) (»pomanjkanje dokazov«) seveda niso oproščeni le obdolženci, pri katerih je sodišče ostalo v dvomu in je zato moralo razsoditi po pravilu o dokaznem bremenu in *dubio pro reo*. Oproščeni so tudi obdolženci, za katere je sodišče povsem prepričano, da očitanega dejanja niso storili. Civilni senat vrhovnega sodišča je očitno menil, da bodo ti oproščeni po prvi točki 358. člena ZKP (»če dejanje, za katero je obtožen, po zakonu ni kaznivo dejanje«). Vendar to seveda ni res. Po tej točki bo oprostilna sodba izdana, če že sama obtožba (v terminologiji civilnega prava) ni bila »sklepčna«, torej da v obtožnici zatrjevana dejstva – tudi če bi bila resnična – ne bi zadostovala za obsodbo. Sicer pa je – glede na prakso ESČP, ki je bila povzeta zgoraj – nedvomno, da stališče VS RS o nevezanosti na določeno obliko oprostilne sodbe ni skladno s pooprostitveno komponento domneve nedolžnosti.

Vendar vprašanje presega oprostilne sodbe. Še bolj občutljivi so primeri, ko mora civilno sodišče odločati o civilni posledici kaznivega dejanja, kadar kazenski postopek še ni bil uveden ali končan. Kadar storitev kaznivega dejanja ni pogoj za nastanek civilne pravice, ni težav – civilno sodišče se mora preprosto izogniti razpravi o vprašanjih kazenskega prava; preprosto bo ugotovilo (in obrazložilo) elemente civilne odgovornosti. Poleg tega ne bo treba prekiniti civilnega postopka in čakati na izid kazenskega postopka. Če pa je storitev kaznivega dejanja pogoj za nastanek civilne pravice, se položaj bistveno spremeni. Poudariti je treba, da civilnopravno pravilo v primerih, kot so obravnavani zgoraj (razdedinjenje in daljši zastaralni roki), ne zahteva *obsodilne kazenske sodbe*. Zahteva *obstoj kaznivega dejanja*.[55] Zato se postavlja vprašanje, ali bi civilno sodišče lahko rešilo takšno predhodno vprašanje, če ni kazenske sodbe (obsodilne ali oprostilne), na katero bi se lahko oprlo. V preteklosti so slovenska civilna sodišča menila, da lahko – kot predhodno vprašanje – odločijo, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, ne da bi pri tem kršila domnevo nedolžnosti.[56] Trdilo se je, da civilna sodišča ne bodo ugota-

53 VS RS II Ips 196/2011 z dne 5. 4. 2012.

54 Prav tam.

55 To je treba razlikovati od primerov, v katerih se izrecno zahteva obsodilna sodba – na primer kadar je kaznivo dejanje sodnika, izvedenca ali priče (na primer podkupovanje, kriva pričanja ali predložitev lažnih dokumentov sodišču) razlog za obnovo postopka v skladu s 394. čl. ZPP.

56 VS RS, II Ips 30/82, 22. 4. 1982. Takšno stališče še vedno zastopa češko vrhovno sodišče – ki gre še dlje, saj ne le, da civilnemu sodišču dovoli, da v civilnem (zapuščinskem) postopku odloči o vprašanju obstoja »naklepnega kaznivega dejanja« kot o predhodnem vprašanju, ampak celo dovoli, da civilno sodišče ne upošteva oprostilne kazenske sodbe in odloči (ter to vključi v obrazložitev sodbe), da je dedič »storil naklepno kaznivo dejanje« (Nejvyšší soud, 21 Cdo 3074/2015, 22. 6. 2016). To je v očitnem nasprotju s sodno prakso strasbourškega sodišča v zvezi s členom 6(2) EKČP. Ne pomaga niti to, da je češki zakonodajalec medtem spremenil pravilo dednega prava. Zdaj za razdedinjenje zadostuje, da je dedič storil dejanje, ki ima »naravo naklepnega kaznivega dejanja«. Glede na strasbourško sodno prakso, ki jasno navaja, da nedopustno »pripisovanje« kazenske odgovornosti presega zgolj formalno ugotovitev kazenske odgovornosti, se takšno »žongliranje z besedami« ne more izogniti kršitvi člena drugega odstavka 6. člena EKČP.

vljala kazenske odgovornosti ali izrekala kazenske sankcije in da kazenska sodišča ne bodo vezana na takšne ugotovitve civilnega sodišča. Navedeno je bilo tudi, da bi moralo civilno sodišče v takih primerih ugotoviti le objektivne elemente kaznivega dejanja.[57] Razumljivo je, da je bilo treba ta stališča spremeniti glede na razvoj koncepta domneve nedolžnosti, ki ga je oblikovalo ESČP. Niso le nezdružljiva s stališči o domnevi nedolžnosti po izreku sodbe. Glede na to, da kazenski postopek še ni bil uveden ali končan, so nezdružljiva tudi s splošno zahtevo, da nobena uradna izjava o osebi ne sme izražati mnenja, da je oseba kriva kaznivega dejanja, dokler kazenski postopek še poteka.[58] Takšne izjave, zlasti če izvirajo od sodišča (tudi če so vsebovane v obrazložitvi civilne sodbe), lahko negativno vplivajo na domnevo nedolžnosti v tekočih ali prihodnjih kazenskih postopkih. Po opozorilih, da sodna praksa slovenskih sodišč ni skladna s strasbourškimi standardi, je vrhovno sodišče spremenilo svoje stališče. Zdaj meni, da mora civilno sodišče, kadar se spoprijema s predhodnim vprašanjem o obstoju kaznivega dejanja, praviloma – če ni pravnomočne kazenske sodbe – prekiniti postopek in počakati na izid kazenskega postopka.[59]

Vrhovno sodišče pa dovoljuje, da bi civilno sodišče izjemoma kot predhodno vprašanje odločalo o tem, ali je bila škoda povzročena s kaznivim dejanjem, če kazenskega postopka zoper storilca ni bilo mogoče začeti ali zaključiti z meritorno odločitvijo (npr. zaradi smrti storilca, zaradi amnestije ali ker je tožilec umaknil obtožbo). Sam se s to omejitvijo vsebinsko strinjam, saj menim, da ustrezno uravnoteži nasprotujoče si ustavne pravice obeh strank – na eni strani domnevo nedolžnosti, na drugi strani pa pravico do izjavljanja. Vendar je v luči novejše prakse ESČP zelo dvomljivo, ali bi te izjeme prestale preizkus ESČP.[60]

4. SKLEP

Kazenska sodba lahko pomembno vpliva na civilno zadevo. Vendar je treba zagotoviti ustrezno ravnovesje med pogosto nasprotujočimi si pravicami in vrednotami, da ne bi nesorazmerno posegli v temeljna procesna jamstva, ki jih zagotavljata ustava in EKČP.

Zavezujoči učinek kazenske obsodbe na kasnejšo civilno zadevo, kot je določen v 14. členu ZPP, služi dragocenim namenom. Izboljšuje položaj žrtve kaznivega dejanja, povečuje pravno varnost, prihrani čas in sredstva sodišč ter

57 To je napačno že z vidika materialnega prava. Navsezadnje, kakšna bi bila razlika med objektivnimi elementi na primer umora, (prostovoljnega ali neprostovoljnega) uboja ali tragične nesreče (ki ne bi povzročila civilne odgovornosti, če ne bi veljala stroga odgovornost)? Sodišče mora ugotoviti, katero kaznivo dejanje je bilo storjeno, da lahko določi, kateri zastaralni rok se uporabi. Glej kritično Rijavec v: Ude, Galič, str. 136.

58 Krause proti Švici, št. 7986/77 (ESČP, 3. 10. 1978).

59 VS RS, II Ips 548/2002, 18. 9. 2003.

60 V zadevi *Lagardère proti Franciji* (št. 18851/07, 12. 4. 2012) je ESČP ugotovilo, da je bil čl. 6(2) EKČP kršen, ker je civilna sodba vsebovala ugotovitve (kot pogoj za odločitev o civilni posledici zoper dediča), da je oseba, ki je umrla pred zaključkom kazenskega postopka, storila kaznivo dejanje. V zvezi z učinki ustavitve postopka pa je ESČP v *zadevi Nealon in Hallam proti Združenemu kraljestvu* (št. 32483/19 in 35049/19, 11. 6. 2024) odločilo, da je treba ustavitev kazenskega postopka in oprostilno sodbo obravnavati enako.

preprečuje nasprotujoče si sodbe. Vendar nobeden od teh dragocenih ciljev ne bi smel biti izgovor za razširitev zavezujočega učinka na tretje osebe, ki v kazenskem postopku niso imele pravega »dneva pred sodiščem«, kar pomeni, da niso imele pravice biti zaslišane. Medtem ko sta se najvišji sodišči v Avstriji in Belgiji ustrezno zavedali pomena pravice do zaslišanja v tem kontekstu, se slovensko ustavno sodišče žal ni.

Upoštevati je treba element domneve nedolžnosti po izreku sodbe, kot ga je postopoma razvilo ESČP. Enako pomembno pa je spoštovanje pravice do izjavljanja – pravice, ki bi bila kršena, če bi učinki kazenske oprostilne sodbe (dejansko) onemogočali civilni zahtevek, ki bi temeljil na enakih dejstvih. Razloga, zakaj oprostilna kazenska sodba ne preprečuje in ne bi smela preprečevati civilnega zahtevka, ki temelji na istih dejstvih, ni treba iskati v (domnevno) različnih dokaznih standardih v kazenskih in civilnih zadevah, kot se zdi, da vztraja ESČP. Pravi razlog je spoštovanje pravice posameznika do zaslišanja. To je bistveni in neodtujljivi element poštenega sojenja. Če bi bila oprostilna sodba v kazenskem postopku zavezujoča za nadaljnji civilni postopek, bi to pomenilo, da bi tožilec odločal o usodi – in celo o morebitni izgubi – posameznikovih civilnih pravic. Čeprav je del domneve nedolžnosti, ki velja po izreku sodbe (»ugled«), pomemben, ga ni mogoče razumeti tako široko, da bi dejansko izničil pravico do dostopa do sodišča in pravico do zaslišanja oškodovanca.

LITERATURA IN VIRI:

- ENGEL, Christoph. Preponderance of the Evidence Versus Intime Conviction: A Behavioral Perspective on a Conflict between American and Continental European Law. Vermont Law Review, Vol. 33, Volume 33: Book 3, 2009, dostopno na SSRN: https://ssrn.com/abstract=1401442 (15. 7. 2025).

- GALIČ, Aleš. Obstoj kaznivega dejanja kot predhodno vprašanje v pravdi ter identična dejanska stanja. Zbornik znanstvenih razprav, 1997, letn. 57, str. 55–80.

- GALIČ, Aleš. Predhodno vprašanje in identična dejanska stanja v razmerju med kazenskim in pravdnim postopkom. Pravni letopis: zbornik Inštituta za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. 2016, str. 121–140.

- GRAHAM, Lewis. Nealon and Hallam v United Kingdom: Compensation for miscarriages of justice and the presumption of innocence (July 01, 2024). (2024) 5 European Human Rights Law Review 462, Available at SRN: https://ssrn.com/abstract=5052449, dostopno na SRN: https://ssrn.com/abstract=5052449 (15. 7. 2025).

- OAKLEY, J. B., AMAR, V. D., AMAR, V. American Civil Procedure, A Guide to Civil Adjudication in US Courts. Kluwer, 2009.

- PAPLER, Matej. Identično dejansko stanje. Pravnik, letnik 52, številka 6–8, Ljubljana, 1997.

- STRANDBERG, Magne. The Presumption of Innocence in Civil Cases. V: Uzelac, A., van Rhee, R. (ur.), Revisiting Procedural Human Rights. Intersentia, 2017, str. 115–132.

- TAELMAN, Piet. Het gezag van het rechterlijk gewijsde - een begrippenstudie. Kluwer, 2001.

- UDE, Lojze, GALIČ, Aleš. Pravdni postopek – zakon s komentarjem, 1. knjiga. GV Založba in ČZ UL, Ljubljana, 2005.

- VAN DONINCK, Jachin. »Het gezag van het rechterlijk gewijsde«. V: *Praktijkboek gerechtelijk recht*. Vanden Broele, 2005, str. 41–59.

- WEDAM LUKIĆ, Dragica, Vmesna sodba, predhodna vprašanja in identična vprašanja v odškodninskih sporih. Pravni letopis, 2012, str. 29–44.

KAJ (ŠE) ZAJEMA DELO V KAZENSKEM PRAVOSODJU? EMOCIONALNO DELO KOT SPREGLEDANA RAZSEŽNOST[1]

Lovrena Jeromelj, Inštitut za kriminologijo, Pravna fakulteta v Ljubljani

Izr. prof. dr. Mojca Mihelj Plesničar, Inštitut za kriminologijo, Pravna fakulteta v Ljubljani

1. UVOD

Delo v kazenskem pravosodju se pogosto razume kot izključno razumsko, logično in nepristransko, čustva pa se pri tem praviloma obravnavajo kot moteči dejavnik. V nasprotju s to predstavo empirične raziskave jasno kažejo, da so čustva inherentni del pravne prakse – sodniki, tožilci in odvetniki se pri svojem delu vsakodnevno spoprijemajo z intenzivnimi čustvenimi izrazi udeležencev postopkov, ob tem pa so primorani uravnavati in obvladovati lastna čustva.[2] Ta proces lahko skušamo razumeti prek koncepta emocionalnega dela, ki ga je razvila Arlie Hochschild in pomeni zavestno upravljanje lastnih čustev ter njihovega izražanja v skladu s pričakovanji okolja.[3]

Čeprav je emocionalno delo raziskano predvsem v storitvenih dejavnostih, postaja vse bolj jasno, da je prisotno tudi v strokovnih poklicih, med katere spadajo tudi pravniški poklici.[4] V kazenskem pravosodju je emocionalno delo še posebej pomembno, saj je tesno povezano z legitimnostjo pravosodnih institucij: način, kako sodniki, tožilci in odvetniki sporočajo in obvladujejo čustva, neposredno vpliva na zaupanje javnosti in na zaznavanje pravičnosti postopkov.[5]

V Sloveniji (pa tudi v drugih kontinentalnopravnih sistemih) to vprašanje doslej ni bilo sistematično obravnavano. Raziskava *Breme dela v kazenskem pravosodju* je s 30 poglobljenimi intervjuji s sodniki, tožilci in odvetniki prvič celoviteje omogočila vpogled v njihove čustvene izkušnje. V tem članku predstavljava spoznanja iz te raziskave, ki jih je prva avtorica razvijala v magistrski nalogi, pri čemer se osredotočava na emocionalno delo kot pomembno, a pogosto spregledano razsežnost pravosodnega dela. Analizo strukturirava v treh dimenzijah: motivacija za opravljanje emocionalnega dela, načini njegovega izvajanja

1 Prispevek je za objavo prirejeno predavanje avtoric na Izobraževalnih dnevih Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije in Društva državnih tožilcev Slovenije, ki so v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekali 12. in 13. junija 2025 v Ankaranu. Prispevek temelji na magistrskem delu Lovrene Jeromelj z naslovom »Emocionalno delo v kazenskem pravosodju«, ki ga je pripravila pod mentorstvom izr. prof. dr. Mojce Mihelj Plesničar. Krajši prispevek, ki je temeljil na ugotovitvah magistrskega dela, je bil predhodno objavljen tudi kot priloga »Kazenski pravniki kot emocionalni delavci« v Pravni praksi PP [tiskana izd.], 2024, leto 43, št. 48, pril. str. ii–viii.

2 Bergman Blix idr., nav. delo, Maroney, nav. delo, Westaby & Subryan, nav. delo, str. 1–7.

3 Hochschild, nav. delo, str. 7.

4 Harris, nav. delo, str. 558–559, Phillips idr., nav. delo, str. 10–11.

5 Anleu in Mack, nav. delo, str. 590–614, Guy idr., nav. delo, str. 1–25.

ter razumevanje tovrstnega dela pri strokovnjakih, vključno z učinki, ki jih imajo ti procesi za pravnike in pravosodje kot celoto. S tem želiva osvetliti ne samo individualne strategije obvladovanja čustev, temveč tudi širše institucionalne in kulturne okvire, ki oblikujejo delo v slovenskem kazenskem pravosodju.

2. EMOCIONALNO DELO: OD TEORIJE K PRAVOSODJU

Koncept emocionalnega dela je v zgodnjih osemdesetih letih prejšnjega stoletja razvila sociologinja Arlie Hochschild. Emocionalno delo je opredelila kot upravljanje občutkov, da bi ustvarili navzven opazen obrazni in telesni nastop, ki je javno prepoznaven in organizacijsko zaželen.[6] Ključnega pomena je, da je upravljanje čustev del plačanega dela, saj ta tako postanejo predmet komercializacije in institucionalnega urejanja.[7]

Hochschild se je pri razvoju koncepta naslonila na dramaturško teorijo sociologa Ervina Goffmana, ki je socialne interakcije primerjal z gledališko predstavo. Po tej logiki posamezniki v različnih družbenih okoliščinah nastopajo kot igralci pred občinstvom, pri čemer nadzorujejo vtis, ki ga ustvarjajo. V delovnem okolju zaposlena oseba tako nastopa kot igralka, kjer s svojo igro ustvarja želene rezultate.[8] Poznejšim definicijam je skupno, da emocionalno delo vključuje potlačitev družbeno oziroma organizacijsko nezaželenih čustev, izražanje želenih čustev in poskus vplivanja na čustva drugih.[9]

Za opravljanje emocionalnega dela so pomembna tako imenovana »pravila čustvovanja« (*feeling rules*), ki določajo, katera čustva je v nekih okoliščinah primerno čutiti in izražati.[10] Ta pravila uravnavajo primerni tip, intenzivnost, trajanje in cilj subjektivnih občutkov.[11] Nekateri raziskovalci namesto pravil čustvovanja uporabljajo izraz pravila ekspresije (*display rules*),[12] saj se ta izraz nanaša predvsem na čustva, ki so javno prikazana, in ne na notranje občutke delavca.

Emocionalno delo je mogoče opravljati na različne načine. Hochschild je kot temeljna predstavila površinsko igro (*surface acting*) in globinsko igro (*deep acting*). Pri površinski igri oseba navzven izraža zaželena čustva, ne da bi jih dejansko občutila, jih torej zgolj hlini. Pri globinski igri pa si oseba prizadeva notranja čustva spremeniti tako, da jih uskladi s pričakovanimi čustvi. Čustva prikliče s spominom na pretekle izkušnje ali si pomaga z domišljijo.[13]

---

6 Hochschild, nav. delo, str. 7.
7 Phillips idr., nav. delo, str. 4.
8 Goffman, nav. delo, str. 52.
9 Ashforth in Humphrey, nav. delo, str. 88–115; James, nav. delo, str. 15; Morris in Feldman, nav. delo, str. 987, itd.
10 Hochschild, nav. delo, str. 18.
11 Simon in Nath, nav. delo, str. 1137–1176.
12 Ashforth in Humphrey, nav. delo, str. 88–115; Rafaeli in Sutton, nav. delo, str. 1–23.
13 Hochschild, nav. delo, str. 18.

Dodatni način izvajanja emocionalnega dela, ki je bil opredeljen pozneje, so pristni čustveni odzivi *(genuine emotional responses).*[14] V tem primeru se čustva delavca sicer ujemajo s čustvenimi pričakovanji organizacije, je pa tudi v teh primerih potrebno emocionalno delo, da bi bil čustveni odziv urejen in ustrezno izražen.[15] Raziskovalci so ob stiku s posebej težavnimi strankami prepoznali tudi odklop *(detachment).* V teh primerih posamezniki zavestno zmanjšajo osebno vpletenost, da bi se zaščitili pred preobremenitvijo.[16]

Raziskave so pokazale, da ima emocionalno delo lahko negativne učinke. Značilna je ambivalentnosti, ki se izrazi na dva načina. Prevelika vpletenost (globoko igranje), še posebej v poklicih, kjer je ključnega pomena empatija (na primer socialno delo, varstvo otrok, policijske in svetovalne službe), povečuje tveganje za stres in izgorelost.[17] Nepoistovetenje s poklicno vlogo (površinsko igranje) pa lahko pri delavcu povzroči »emotivno disonanco«,[18] ki vodi do občutkov neavtentičnosti, samoodtujitve, otopelosti, slabega mnenja o sebi (samoočitek), odtujitve od dela.[19] Druge raziskave opozarjajo tudi na pojav psiholoških stisk, simptomov depresije in resna zdravstvena stanja.[20] Nasprotno pa nekatere novejše študije prepoznavajo, da lahko emocionalno delo, kadar se prekriva z osebnimi vrednotami ali se izvaja pristno, vodi v večje zadovoljstvo pri delu, občutek strokovne učinkovitosti in boljšo samopodobo.[21]

Posebej pomembna je tudi **spolna dimenzija**. Raziskave kažejo, da ženske pogosteje opravljajo »mehko« emocionalno delo (izražanje topline, empatije, potrpežljivosti), medtem ko se od moških pričakuje bolj »trdo« emocionalno delo (izražanje avtoritete, jeze, obvladovanje strahu),[22] s tem se krepijo tradicionalne spolne vloge in povečuje neenakost obremenitve.

Raziskave emocionalnega dela med pravniki večinoma usklajeno opozarjajo na pretežno negativne posledice, kot so čustvena izčrpanost, depresija in vpliv na družinsko življenje.[23] To je skrb vzbujajoče, namreč tudi siceršnje študije z drugih področij ugotavljajo, da imajo pravniki pogosto težave z duševnim zdravjem.[24]

---

14 Ashforth in Humphrey, nav. delo, str. 88–115.
15 Phillips idr., nav. delo, str. 3–18, prim. Šugman Stubbs in Plesničar, nav. delo, str. 194–207.
16 Phillips idr., nav. delo, str. 3–18.
17 Wharton, nav. delo, str. 158–176.
18 Primerljivo s kognitivno disonanco po Festinger, L. v A theory of cognitive dissonance, Stanford University Press, Redwood city, 1957.
19 Maslach, Jackson, str. 99.
20 Jeung idr., nav. delo, str. 188–191, Mann, nav. delo, str. 552–570, Mann in Cowburn, nav. delo, str. 154–162, Wharton in Erickson, nav. delo, str. 457– 486.
21 Wharton, nav. delo, str. 205–232, Guy, nav. delo.
22 Šadl, nav. delo, str. 59–61; Vial in Cowgill, nav. delo, str. 3–9.
23 Anleu in Mack, nav. delo, str. 613–619; Harris, nav. delo, str. 557–558; 579, Westaby, nav. delo, str. 169, <www.fedcourt.gov.au/digital-law-library/judges-speeches/justice-katzmann/katzmann-j-20150221> (23. 9. 2025).
24 Jones idr., nav. delo, James, nav. delo, str. 123–137.

2.1 Emocionalno delo pravnih strokovnjakov

Čeprav je bil koncept emocionalnega dela prvotno razvit v zasebnem sektorju, so poznejše študije pokazale, da ga je mogoče aplicirati tudi na tako imenovane statusne poklice, ki jih povezujemo z neodvisnostjo, samourejanjem, zanašanjem na poklicne (etične) standarde in s služenjem višjemu dobremu, med te poklice pa spada tudi pravo.[25]

S tega vidika emocionalno delo ni neposredno povezano s tržnim interesom, temveč s krepitvijo videza strokovnosti, zaupanja javnosti in legitimnosti pravosodnih institucij.[26] To še posebej drži za pravne strokovnjake, ki so del javnega sektorja in v določenem delu izvršujejo javno oblast. Na državljane naj bi namreč pomembno vplival način, na katerega jim pravne predpise in odločitve predstavijo predstavniki države. Te interakcije pa pogosto vključujejo nekatera čustva.[27]

Pravila čustvovanja so v teh poklicih v veliki meri določena s kodeksi poklicne etike. Pravnikom so naloženi visoki standardi ravnanja, kot so poštenost, integriteta, spoštovanje, odgovornost in profesionalizem.[28] Od njih se pričakuje ohranjanje socialne distance in zakritje neprimernih čustev.[29] Ta pravila lahko označimo kot nevidne urejevalce vedenja pravnikov. Z njimi se varuje avtoriteta institucij, za posameznike, ki morajo svoja čustva nenehno prilagajati poklicnim standardom, pa to prinaša dodatno obremenitev.

Na oblikovanje čustvenih pravil poleg formalnih predpisov vplivajo tudi pričakovanja glede vloge, ki jih določajo kultura, institucije in družba.[30] Pri pravnikih imata poseben pomen poklicna socializacija in usposabljanje, ki se začneta že med študijem in nadaljujeta celotno kariero.[31]

2.2 Posebnosti slovenskega pravosodja

Slovenski pravosodni sistem je relativno majhen, kar pomeni, da se večina strokovnjakov med seboj osebno pozna, in to vpliva tudi na dinamiko njihovega dela. V primerjavi z večjimi sistemi je torej težje ohranjati popolno poklicno distanco. Poleg tega slovensko pravosodje zaznamuje visoka stopnja feminizacije, zlasti v sodstvu in državnem tožilstvu, kar vpliva na delitev dela, pričakovanja in morebitne pritiske, povezane s spolnimi stereotipi.[32]

Standarde vedenja slovenskim pravnikom določajo Kodeks odvetniške poklic-

25 Harris, nav. delo, str. 558–559, Phillips idr., nav. delo, str. 3–18.
26 Phillips idr., nav. delo, str. 10–11.
27 Phillips idr., nav. delo, str. 10–11, Guy idr., nav. delo, str. 1–25.
28 Fincham in Rhodes, nav. delo.
29 Anleu in Mack, nav. delo, str. 590–614.
30 Rafaeli in Sutton, nav. delo, str. 23–37.
31 Harris, nav. delo, str. 565; Wojciechowski, Dowgiałło in Rancew-Sikora, nav. delo, str. 97–109.
32 Štajnpihler, nav. delo, str. 1031–1055.

ne etike,[33] Kodeks državnotožilske etike[34] in Kodeks sodniške etike,[35] poleg njih pa tudi zakonski okviri, kot so Zakon o sodiščih (ZS),[36] Zakon o sodniški službi (ZSS),[37] Zakon o državnem tožilstvu (ZDT-1),[38] Zakon o odvetništvu (ZOdv).[39] Nekaj poklicnih standardov je mogoče najti tudi v podzakonskih aktih in notranjih pravilih posameznih institucij ter v nekaterih dokumentih mehkejše narave, kot je priročnik Pravniški bonton.[40]

Ta pravila opredeljujejo poklicna in etična pravila za posamezne pravniške poklice: od sodnikov se, na primer, pričakuje, da ohranjajo videz nepristranskosti, od tožilcev se pričakujeta dostojanstvo in ugled funkcije, od odvetnikov pa primerno predstavljanje strank in krepitev zaupanja javnosti v pravni sistem. Pravila določajo tudi mnogo skupnih vrednot in načel, ki so ključnega pomena za delovanje pravne države. Ta pravila pravnike vežejo v odnosih do sodelavcev in strank oziroma udeležencev postopka, pri pojavljanju v medijih in pri vedenju v zasebnem življenju.

Prva sistematična raziskava na tem področju pri nas kaže, da se slovenski pravniki pri delu spoprijemajo z intenzivnimi psihološkimi obremenitvami. Sodniki, na primer, svoje delo pogosto doživljajo kot zelo stresno, pri čemer kot glavne stresorje navajajo preobremenjenost z zadevami, časovni pritisk, obravnavo travmatičnih primerov ter težavno usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja.[41] V raziskavi Breme dela v kazenskem pravosodju, na kateri temelji ta prispevek, pa so sodniki, tožilci in odvetniki poudarjali, da je pomembni del njihovega dela tudi upravljanje čustev – tako zaradi pričakovanj javnosti kot zaradi zahtev poklicne vloge. Čeprav se strategije razlikujejo (od zavestnega zatiranja čustev do zasebnih oblik razbremenitve), se vsi trije poklici srečujejo s podobnimi učinki: od občutka izčrpanosti do občutka poklicne uspešnosti in legitimnosti.

3. KAZENSKO PRAVOSODJE KOT ARENA ČUSTEV IN PROSTOR EMOCIONALNEGA DELA

Pravna stroka je tradicionalno zaznamovana z vladavino razumskosti, medtem ko so čustva večinoma negativno vrednotena in razumljena kot neprimerna za pravno odločanje.[42] Ta dihotomija med razumom in čustvi je lastna evropski pravni tradiciji, kjer so bila čustva obravnavana kot manjvredna zaradi njihove domnevne povezave z zmotnimi presojami in odsotnostjo kognitivnih procesov.[43]

33 Odvetniška zbornica Slovenije, nav. delo.
34 Državnotožilski svet, nav. delo.
35 Slovensko sodniško društvo, nav. delo.
36 Ur. l. RS, št. 97/07 – UPB in nasl.
37 Ur. l. RS, št. 97/07 – UPB in nasl.
38 Ur. l. RS, št. 58/11 in nasl.
39 Ur. l. RS, št. 18/93 in nasl.
40 Ambrožič idr., nav. delo.
41 Lapanja, nav. delo.
42 Maroney, nav. delo, str. 119–142, Daicoff, nav. delo, str. 1337–1427.
43 Kmet, nav. delo.

V kazenskem pravu, ki se ukvarja z najtežjimi dejanji in najhujšimi posegi v človekove pravice, je stik s čustvi neizogiben.[44] Tudi na tem področju pa so čustva upoštevana predvsem v prvi, zakonodajni fazi prava, medtem ko je v fazi apliciranja prava čustvom udeležencev kazenskega postopka še vedno namenjeno malo pozornosti.[45]

Novejše študije ugotavljajo, da je pravna praksa močno prepletena s čustvi.[46] Sodniki, tožilci in odvetniki se redno srečujejo z jezo, strahom, žalostjo in frustracijami, tako pri udeležencih postopka kot pri sebi. Čustva tako niso zgolj spremljevalni pojav, temveč sestavni del kazenskega prava in samega delovanja kazenskega pravosodja.[47] Kljub temu je raziskovanje emocionalnega dela pravnikov v kazenskem pravosodju zelo omejeno, večina opravljenih študij pa prihaja predvsem iz *common law* sistemov.[48]

3.1 Čustveni izzivi kazenskih pravnikov

Kazenski pravniki se pri svojem delu srečujejo z vrsto izzivov, ki vplivajo na opravljanje emocionalnega dela. Pri svojem delu so v stiku z javnostjo. Ta obsega tako javnost, ki je neposredno prisotna na sodnih obravnavah (stranke, priče, družinski člani žrtev in druge), kot tudi posredno javnost, ki je o njihovem delu obveščena po sredstvih javnega obveščanja.[49] V teh odnosih pravniki opravljajo tako imenovano javno emocionalno delo, ki se dopolnjuje z zasebnim emocionalnim delom v odnosih s sodelavci in drugimi pravniki.[50] Za te odnose je značilen preplet med potrebo po sodelovanju in med izrazito tekmovalnostjo.[51]

Za pravne strokovnjake je pomembno vzdrževanje videza strokovnosti, kar od njih pogosto zahteva uravnavanje svojih občutij.[52] V odnosih s strankami je za vzpostavitev zaupanja pomembna empatija.[53] Nekateri pravniki z izkazovanjem empatije prikrijejo svoja čustva (na primer frustracijo, odpor do stranke).[54] Kot nasprotje empatiji so nekatere študije prepoznale uporabo strategije,

44 Karstedt, nav. delo, str. 299–317.
45 Maroney, nav. delo, str. 119–142.
46 Westaby in Subryan, nav. delo, str. 34–35.
47 Kmet, nav. delo.
48 Glej: Anleu, S. R., in Mack, K.: Magistrates' Everyday Work and Emotional Labour, Journal of Law and Society, 2005, 32(4), str. 590–614; Harris, L. C.: The Emotional Labour of Barristers: An Exploration of Emotional Labour By Status Professionals, Journal of Management Studies, 2002, 39(4), str. 553–584; Kadowaki, J.: Maintaining professionalism: Emotional labor among lawyers as client advisors, International Journal of the Legal Profession, 2015, 22(3), str. 323–345; Pierce, J. L.: Gender trials: Emotional lives in contemporary law firms, University of California Press, California 1995; Westaby, C.: 'Feeling like a sponge': The emotional labour produced by solicitors in their interactions with clients seeking asylum, International Journal of the Legal Profession, 2010, 17(2), str. 153–174, in druge.
49 Šugman Stubbs idr., nav. delo.
50 Harris, nav. delo, str. 553–584.
51 Pylypenko, nav. delo, str. 297–301.
52 Anleu in Mack, nav. delo, str. 604; Harris, nav. delo, str. 570.
53 Westaby in Subryan, nav. delo, str. 40–42, Westaby, nav. delo, str. 153–174.
54 Anleu in Mack, nav. delo, str. 590–614, Kadowaki, nav. delo, str. 323–345.

imenovane »železni samonadzor«, ki pravnikom pomaga ohraniti čustveno odmaknjenost in razumskost pri zastopanju strank.[55]

K opravljanju emocionalnega dela prispeva tudi tako imenovana adversarnost,[56] ki je sicer značilna za *common law* sisteme, a vse bolj prisotna tudi v kontinentalnih.[57] Tekmovalna narava postopka naj bi odvetnike spodbujala k uporabi raznih čustvenih taktik (»mačistično« vedenje in prizadevanje po gorečem zastopanju svojih strank, strateško prijaznost in zastraševanje) in oblik vedenja, ki so tradicionalno povezane z moškostjo.[58]

Za sodnike veljajo še posebej stroga vedenjska pravila in pričakovanja. Niso zavezani le nepristranskosti, pač pa tudi videzu nepristranskosti.[59] Raziskave kažejo, da njihovo čustveno uravnavanje neposredno vpliva na zaznavanje poštenosti in legitimnosti postopka, kar je bistveno za sámo integriteto pravnega sistema.[60]

Pri zagovornikih emocionalno delo spodbujajo tudi finančni pritiski poklica. Za mnoge odvetnike, zlasti samozaposlene,[61] vzdrževanje dobrih odnosov s strankami ni povezano le s strokovnostjo, temveč je bistveno tudi za zagotavljanje dohodka.[62]

Koncept emocionalnega dela je torej ključen tudi za razumevanje kazenskega pravosodja. Pomaga pojasniti, zakaj je delo sodnikov, tožilcev in odvetnikov čustveno zahtevno, kako sami uravnavajo svoje odzive ter kakšne učinke ima to na njihovo dobrobit in na zaznavanje legitimnosti sistema. Čeprav se v tem članku opirava predvsem na empirično gradivo iz kazenskega pravosodja, za kar imava empirično podlago, so spoznanja zlahka prenosljiva tudi na druge dele pravosodja, kjer se pravniški poklici prav tako spoprijemajo z zahtevami po intenzivnem in pogosto nevidnem upravljanju čustev.

4. EMOCIONALNO DELO V PRAKSI: RAZISKAVA IN UGOTOVITVE

4.1 Metodološki okvir

Najin članek temelji na rezultatih raziskave Breme dela v kazenskem pravosodju, ki je bila izvedena leta 2023 na Inštitutu za kriminologijo in Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Namen raziskave je bil osvetliti različne obremenitve, s katerimi se spoprijemajo pravni strokovnjaki, pri čemer je bilo eno izmed ključnih raziskovalnih področij emocionalno delo.

55 Harris, nav. delo, str. 571.
56 Westaby in Subryan, nav. delo, str. 34–35.
57 Kovačič, nav. delo, str. 115–127.
58 Pierce, nav. delo.
59 Šugman Stubbs in Plesničar, nav. delo, str. 194–207.
60 Anleu in Mack, nav. delo, str. 590–614, Wojciechowski idr., nav. delo, str. 97–110.
61 V Sloveniji je bilo avgusta 2024 po podatkih, pridobljenih iz neposredne komunikacije z OZS po elektronski pošti: <info@odv-zb.si> dne 20. 8. 2024, 59 % vseh aktivnih odvetnikov samozaposlenih.
62 Harris, nav. delo, str. 560.

Ta raziskava tako temelji na obsežni kvalitativni analizi delno strukturiranih globinskih intervjujev s tridesetimi pravniki (deset z zagovorniki, deset z državnimi tožilci in deset s sodniki), ki delujejo v slovenskem kazenskem pravosodju. Vsi intervjuvanci so delovali na okrožnih sodiščih, torej na prvi stopnji kazenskega postopka, kjer se obravnavajo hujša kazniva dejanja. Ta raven je bila izbrana zato, ker sodelujoči v raziskavi tu najpogosteje prihajajo v stik z intenzivnimi čustvi udeležencev postopka in se od njih pričakuje največja mera profesionalizma.

Intervjuji so trajali od 60 do 90 minut in so bili posneti ter dobesedno transkribirani. Vprašanja so bila odprtega tipa, kar je udeležencem omogočilo, da sami usmerjajo pogovor. Tako so se pogosto dotaknili tudi vidikov, ki jih raziskovalci sprva niso predvideli.

Pridobljene podatke smo interpretirali v sklopu obsežne tematske analize s pomočjo programa Delve, ki omogoča niansirano raziskovanje podatkov, pri čemer smo sledili metodi tematske analize, ki sta jo zasnovali Braun in Clarke.[63] Rezultati so strukturirani v tri glavne vidike emocionalnega dela:

1. motivacija – zakaj se pravni strokovnjaki čustveno uravnavajo,
2. načini izvajanja emocionalnega dela – kako to počnejo,
3. učinki in dojemanje emocionalnega dela – kakšne posledice in pomen ima to za njihovo delo in življenje.

Ker gre za kvalitativno raziskavo, ugotovitve niso reprezentativne za celotno populacijo, nudijo pa dragocen vpogled v subjektivne izkušnje pravnikov v kazenskem postopku. Namen članka ni podati statistično sliko, temveč poglobljeno razumevanje procesov, ki pogosto ostajajo skriti za formalnimi pravili in sodnimi odločbami.

4.2 Motivacija za emocionalno delo

Iz naših pogovorov je razvidno, da motivi za opravljanje emocionalnega dela v kazenskem pravosodju izhajajo iz več virov. Najpogosteje so intervjuvanci poudarjali pričakovanja občinstva, zahteve njihove poklicne vloge in, pri zagovornikih, zagotavljanje plačila.

4.2.1 Pričakovanja občinstva in vloga spola

Nekateri pravniki so opisali, da kazenski postopek doživljajo kot predstavo, v kateri nastopajo za različna občinstva: stranke, druge udeležence postopka, medije in širšo javnost. Nekateri so se v pogovoru primerjali z igralci in uporabili igralske metafore, kot so »šov«, »predstava«, »teatralnost«, kar nakazuje na to, da v svoji vlogi do neke mere zavestno igrajo.

63 Braun in Clarke, nav. delo.

Sodnica 8: *»V bistvu ga [kazenski postopek] doživljam kot eno gledališče [smeh], kjer se v bistvu igramo. Ja, sodnik, tožilc in odvetnik. Včasih je res tko /…/ Drugače je pa velikokrat res, prav tko, igranje nekih vlog. Predvsem s strani obrambe, ker pač delajo za svoje stranke, za plačilo, ne. In se zdi, res, da igrajo, ane. Potem pa še tožilc malo igra, tožilka, potem mam pa še jaz svojo vlogo, ane, da tam odigram, kar je treba. Tko bolj kot gledališče.«*

Pričakovanja strank so pri zagovornikih še posebej pomembna in vedno bolj jasno izražena. Nekateri so poudarili, da stranke pričakujejo »gorečega zagovornika«, včasih celo do te mere, da to postane predstava za zadovoljitev njihovih zahtev.

Zagovornik 4: *»Itak so od vsakega kazenskega odvetnika pričakovanja, da se bo tam boril za svojo stranko. To je pa splošno, nekak, to pa ljudje pričakujejo. Včasih celo še preveč. Ne vem, moraš se pazit, da potem ne delaš nekih predstav za stranke, ko veš, da na konec koncev lahka mogoče tudi sam škodijo, ampak da bo sam on zadovoljen, k bo vidu nekoga tam, k se bori na sodišču.«*

Mnogi so poudarili, da se počutijo, kot bi jih stranke ves čas ocenjevale, njihove zahteve pa pogosto presežejo zgolj strokovno podporo in se nanašajo tudi na čustveno. V zvezi s tem so nekateri svojo vlogo primerjali z vlogo terapevta in spovednika. Za vzpostavitev zaupanja med stranko in odvetnikom pa ima velik pomen izkazovanje empatije.

Zagovornik 7: *»Tuki moramo upoštevat, da mamo mi stik s strankami, ne, in da jaz dostkrat rečem, da zdej so že takšni časi, da mamo mi odvetniki tudi že vlogo psihiatra.«*

Zagovornik 4: *»Ja, empatija je za odvetnika sigurno zlo pomembna. Brez tega, mislim, da ti stranke niti ne zaupajo. Če vidjo, ne, da vsaj mal empatije ne pokažeš, boš zlo težko. Ne vem, če ti bojo zaupale.«*

Za tožilce in sodnike je pomembna tudi posredna javnost in predstavljanje njihove vloge v medijih. Nekateri so poudarjali, da si ob prisotnosti medijev na sodnih obravnavah še posebej trudijo izkazovati formalno in strokovno vedenje ter pustiti vtis, ki bi ohranjal ugled in čast njihove funkcije. Glede na izjave je bilo mogoče zaznati, da pravni strokovnjaki javnost dojemajo večplastno; največ neformalnosti in sproščenosti si dovolijo pred drugimi pravniki, večji pritisk povzroča prisotnost strank, največ zapetosti in formalnosti pa izkazujejo ob prisotnosti medijev.

Tožilka 1: *»Absolutno, mislim, to je tak pritisk, pa čeprav mogoče si rečeš, da to ne bi smelo imet vpliva, ampak dejansko si bolj nervozen, tudi navsezadnje, ko so novinarji v razpravni dvorani, ko se vse dogaja pred njimi, se potem to piše v medijih, in seveda moraš pustit nek vtis. Pa ne to, da obvladaš zadevo, ki jo moraš poznat, ampak tudi to nastopanje pa vse, ja, in tut te odmevne zadeve niso, mislim, so res naporne . . .«*

Sodnik 1: *»Ja, ja seveda, sej pravim, sej to sem povedal, seveda te obremenjuje [prisotnost medijev] to, to je dodaten pritisk, ki ga ti čutiš, zaradi tega, ker vseeno, če resno jemlješ svojo funkcijo, pa sodiš v imenu ljudstva, želiš, da ljudstvo sprejme tvojo odločitev kot svojo, ne.«*

Ob tem so intervjuvanci poudarjali, da ima spol pravnega strokovnjaka pomemben vpliv na pričakovanja glede njegovega vedenja in obsega emocionalnega dela. Stranke še vedno pogosto izbirajo zagovornika na podlagi spolnih stereotipov.

Zagovornik 9: *»Prav moškega odvetnika. In, recimo, bi reku tko, povprečna stranka želi starejšega, glasnega moškega [smeh].«*

Zagovornik 4: *»Žal je pač tko, da nek arhetip odvetnika je še vedno moški, še posebej kazenskega.«*

Ženske zagovornice in tožilke so poudarjale, da se v odnosu s strankami oziroma udeleženci postopka spoprijemajo z dodatnimi pričakovanji glede izkazovanja empatije, prijaznosti in subtilnosti.

Zagovornica 5: *»Ampak čist tko, ne morem glih tega zanikat /…/ mogoče se naredi včasih, /…/ da ljudi preseneti, ane, lejte, sej veste, družbeno je pač – neki so moške lastnosti, neki so pa ženske, ane, da ne nastopam tok recimo zlo prijazno, kot bi si nekdo mislil.«*

Tožilka 1: *»Na podlagi mojega spola /…/ včasih oškodovanci mogoče pričakujejo večjo subtilnost, sploh na področju družinske problematike ali pa spolne kriminalitete, tu mogoče tut pride do izraza naš spol, seveda.«*

Ženske pravnice se na začetku kariere spoprijemajo tudi s pokroviteljstvom in podcenjevanjem s strani drugih pravnikov, v okviru organizacij pa so strožje sankcionirane za neprimerno vedenje na delovnem mestu.

Nekateri sogovorniki so opozorili, da moški v nekaterih okoliščinah uživajo prednost: bodisi pri pridobivanju spoštovanja v sodni dvorani bodisi pri karierenem napredovanju.

Sodnik 1: *»Ne, dobro, zdaj jaz ne vem, da bi kdorkoli kdaj pričakoval od mene v zvezi z mojim spolom karkoli, ne. Je pa seveda jasno, da v določenih primerih moški spol pomaga, ne. Recimo jaz sem sodil X, to je bil en tip, ki je konstantno naše sodnice buzeriral, ne, pa prihajal gor v dvorano, pa cele šove delal, ne, pri meni se je relativno hitro umiril, ne …«*

Spol torej ne oblikuje le začetnih pričakovanj strank, temveč vpliva tudi na vsakodnevno delo, odnose v institucijah in na količino opravljenega emocionalnega dela.

4.2.2 Pričakovanja vloge

Drug pomemben vir motivacije je poklicna vloga in z njo povezani kodeksi etike. Ti zahtevajo visoko stopnjo samonadzora in nepristranskosti. Sodniki in tožilci so pogosto poudarjali, da svojo funkcijo »igrajo« tudi izven delovnega časa. Zagovorniki so v pogovorih, v primerjavi s sodniki in tožilci, te omejitve doživljali manj obremenjujoče.

> Sodnica 4: *»Tudi se moraš kot sodnik znati v javnosti verjetno drugače obnašat, kot če si zasebnik, bom rekla, funkcije pač ne odložiš, ko prideš domov.«*

> Tožilka 9: *»Ti si tožilec 24 ur. Ti s svojim ugledom ščitiš ugled te institucije. Jaz ne morem pijana ležat na ulici, jaz ne morem razgrajati. Jaz ne morem preklinjat, ne da bi si zdaj to želela, ne me vzet napačno [smeh] /…/ In mi smo 24 ur na dan tožilci, da to ni zanemarljivo, ne.«*

Nekateri so opozorili, da vedenjske zahteve iz poklicnih kodeksov determinirajo tudi njihovo socialno življenje, kjer se zaradi vzdrževanja videza nepristranskosti počutijo primorane omejiti stike z drugimi pravnimi strokovnjaki. To je v Sloveniji, kjer je pravna skupnost majhna in zelo prepletena, lahko poseben izziv.

> Sodnica 9: *»Ja, seveda, če imaš nek odprti postopek, pa tudi sicer, ne, ni primerno, da te, ne vem, videvajo, da se /…/ družiš s tožilcem ali pa /…/ z odvetnikom. Pa četudi je bil tvoj sošolec na fakulteti ali pa, ne vem, sta skupaj delala pripravništvo …«*

Takšne zahteve posegajo v zasebno življenje in ustvarjajo dodatno obremenitev, saj pravniki svoje »maske« nikoli ne morejo zares odložiti.

4.2.3 Zagotavljanje plačila

Za zagovornike je emocionalno delo tesno povezano z negotovostjo trga in potrebami strank. Ker svojih storitev ne morejo drugače tržiti, so zadovoljni naročniki njihov glavni vir novih poslov.

> Zagovornik 4: *»Dejansko pač je res, da si skos na trgu, in to lahko mal pride do . . . Lahko te mal načenja, ne, v tem smislu. Je kar lahko zlo živčna vojna včasih /…/ Ker, ne vem, takrat pa takrat v mescu so plače, pa takrat v mescu so najemnine in mene ne vpraša, a je bil slab mesec, a je bil dober mesec, a se slabo počutiš, a se dobro počutiš.«*

> Zagovornik 3: *»Ja, velikokrat, na vsakem sestanku skor [smeh]. Če ne, ne bo šlo, ane, saj sem reku. /…/ Zakon o odvetništvu pravi, da se odvetnik ne sme reklamirat, torej trgujemo samo s svojim delom ...«*

Ta negotovost jih sili, da vlagajo veliko energije v zadovoljevanje strank, tudi s čustveno podporo, saj je od tega neposredno odvisen njihov poklicni uspeh.

Iz opisanega sledi, da je motivacija za opravljanje emocionalnega dela različna: od pričakovanj občinstva in poklicne vloge do finančnih dejavnikov in spolno zaznamovanih pričakovanj. Skupno vsem je, da pravnike postavljajo v položaj, kjer morajo zavestno uravnavati svoje izražanje. V naslednjem razdelku se zato osredotočava na načine, na katere pravni strokovnjaki to počnejo v praksi.

4.3 Vsebina in obseg izvajanja emocionalnega dela

Pravni strokovnjaki v kazenskem pravosodju so pri delu neprestano soočeni z zahtevami po uravnavanju svojih čustev. V izjavah se pojavljajo predvsem tri oblike: površinska in globinska igra, zatiranje pristnih čustev ter zasebno emocionalno delo v krogu sodelavcev.

4.3.1 Površinska in globinska igra

Površinska igra se najpogosteje pojavlja v stiku s strankami ali drugimi udeleženci, ki jih pravniki ocenjujejo kot naporne. V takih trenutkih morajo pravniki prikriti frustracijo, razdraženost ali jezo in ohraniti strokovno držo.

> Zagovornik 3: *»Ja, velikokrat mi je bilo žal [za stranko] [smeh]. Mislim, saj po navadi kar dobr že ugotovim, kdaj je kakšna, po domače povedano, mal zmešana, k pol piše, pa kliče, pa ne vem. Tko da znam kar dost dobr presodit, ampak, ja, včas se pa zmotiš, pa pač vzameš, pol ti je pa žal, no /…/ Za take ti je žal, da si jih vzel, ker ti pobere živcev pa energije ful.«*

Podobne strategije opisujejo tudi sodniki, ki včasih namenoma zamolčijo svoje resnično mnenje oziroma zadržijo odziv, da bi ohranili mir v dvorani.

> Sodnik 3: *»Ne, tudi če kdaj, se recimo malo zadržiš, pa stranki ne poveš tega, kar bi morala slišat, zato, da bo pač mir …«*

Površinsko igro uporabljajo tudi, kadar jih na obravnavi presenetijo nova dejstva. Tam se od njih zahteva hiter odziv, ki mora biti hkrati strokoven in premišljen. Naloga je ohraniti strokovno zunanjo podobo, ne glede na notranja čustva.

> Tožilka 1: *»V bistvu je pač tak, da je to poklic, kjer te vsaka zadeva lahko preseneti, vedno morš bit na to pripravljen, predvsem pa morš bit zelo hitro odziven. To je tisto, kar je včasih lahko težava oziroma je največji napor na obravnavah, kjer se moraš takoj nekako odzvat strokovno. To pa je vedno izziv, no.«*

Zagovornica 7: *»Hitro reagirat itak že na obravnavah, ane, ker na obravnavah je tko, vse, stranka ti kle govori, vse je krasno, ane, pol pa prideš, tam je pa čist drugač. Ampak potem moreš bit pa igralec, ja, ane, in te to sploh ne sme presenetit, jaz mam zato največkrat puli, da ne vidijo, da slino požiram …«*

Pri nekaterih zagovornikih je mogoče sklepati, da uporabljajo površinsko igro za izpolnjevanje svoje poklicne vloge tudi, kadar so zaradi navodil stranke prisiljeni ravnati v nasprotju z osebno etiko.

Zagovornik 6: *»Žal. Pač delaš najboljše za stranko, ne zato, ker je prav.«*

Zagovornik 1: *»Mogoče so najbolj obremenjujoče tiste stvari, kjer maš neposredno nekega oškodovanca ali pa oškodovanko pred sabo, pa vidiš, da je res neko dejanje zlo vplivalo na to osebo, pol jo moraš pa še ti skozi neka vprašanja obremenjevat . . . ali pa recimo svojce nekoga ali pa kaj takega. To bi reku, da so mi čustveno najbolj obremenilne …«*

V teh primerih nekateri ne ostanejo pri površinski igri, temveč uporabijo globinsko – s tem, da svoja notranja čustva prilagodijo zahtevam vloge. Na to sva sklepali, ker so pravniki v zvezi s takimi položaji opisovali, da so opravili globlji premislek in se opominjali na pomen svoje vloge, pričakovanja oziroma zahteve, ki izvirajo iz njihove vloge, ali pa so odgovornost preložili na druge pravne vloge (na primer sodnika).

Zagovornik 10: *»Ne glede na to, kaj si mislim o dejanju, ane, a veste, jaz ne morem spregledat dokaza … Te dileme odvetnik ne sme met …«*

Sodnica 8: *»Pretehtam, kaj je moja naloga, kako je prav, da sodnik odreagira. Poskušam bit zmeri načelna, ane. Sej mislim, da sem, no, sej, če ne, ne bi mogla spat.«*

4.3.2 Zatiranje pristnih čustvenih odzivov

Najpogostejša strategija je zatiranje pristnih čustev, s katero si prizadevajo vzdrževati videz strokovnosti. V pogovorih je izstopalo razširjeno prepričanje, da je čustveno izražanje pravnih strokovnjakov neprimerno in nestrokovno. Čustva, ki so jih intervjuvanci pogosto želeli prikriti, so bila predvsem žalost, jeza in frustracije.

Tožilec 2: *»Na samo delo v bistvu … čustva tuki pri nas nimajo kej delat. Seveda lahko sočustvuješ, si empatičen … ampak načeloma tuki ni prostora za čustvovanje.«*

Kljub temu pravniki čustva doživljajo pogosto in intenzivno, saj so redno izpostavljeni negativnim odzivom drugih udeležencev, ki pa se občasno prelijejo tudi nanje in na njihovo počutje.

Sodnik 9: *»Am, so kakšne stvari, ki me zelo prizadenejo … ne moreš mimo tega, ne, tudi, če si ne vem kolko časa sodnik pa probaš imeti neko distanco.«*

Tožilka 9: *»Ne, to ni, to so težke zgodbe, kjer ti moraš ohraniti vseeno neko tako, bom rekla, držo. Ne moreš zdej ti jokat …«*

Nekateri pa so vendarle videli čustva kot koristna, če jih je mogoče obvladovati.

Zagovornik 3: *»Ne, jaz mislim, da mora to bit … jaz mislim, da lahko dost boljše delaš, če si še bolj mal s čustvi zravn pri primeru.«*

4.3.3 Posebnosti pri sodnikih

Sodniki so posebej opozorili, da morajo svoja čustva obvladati zaradi videza nepristranskosti in objektivnosti. Zaradi tega se počutijo primorane zakriti ne le svoja negativna čustva, temveč tudi pozitivna čustva, kot je empatija ali naklonjenost do ene izmed strank v postopku.

Sodnik 5: *»In sodnik je pač tisti, ki mora nepristransko … nikakor ne sme v nobeni fazi postopka pokazat, kam se nagiba …«*

Nekateri so izpovedali o tem, da potrebujejo za to, da izpeljejo glavno obravnavo, veliko samonadzora in potrpljenja. Mnogi so opisali, da se od njih pričakuje, da obvladajo tudi čustva drugih v postopku. Občasno to od njih zahteva, da pomirijo strasti in konflikte, ki se pojavljajo v razpravnih dvoranah.

Sodnik 3: *»V sami razpravni dvorani pa pač treba bit malo, toliko psihologa, da znaš stvar čimbolj pomirit, no.«*

4.3.4 »Zasebno« emocionalno delo

Velik del emocionalnega dela se dogaja tudi med sodelavci. Ti so ključni vir podpore in razbremenitve.

Zagovornik 9: *»Smo pa en drugemu v pomoč. Veste, ful pomaga ta družabni prostor, kjer se ljudje izpovedujejo dobesedno sodelavcem … to je k ene sorte tko javna spovednica, tale naš lokal.«*

Sodnik 5: *»Pomembno je, da se dobro razumemo, zato, ker je že samo delo stresno. Zdaj pa, da bomo mi imeli še slabe medsebojne odnose, bi bilo, ne vem, polovico oddelka na bolniški.«*

Obenem pa se v hierarhičnih odnosih, zlasti do nadrejenih, pojavlja potreba po dodatnem samonadzoru.

Tožilec 7: *»Valda je pol različno to do vodstva, valda tam si manj dovoliš kokr s kakšnimi drugimi.«*

Skupna točka teh opisov je, da se pravniki v veliki meri zanašajo na podporo sodelavcev, medtem ko strokovna psihološka pomoč večinoma ni na voljo.[64] To krepi pomen neformalnih mrež, hkrati pa razkriva, da je emocionalno delo nenehno prisotno – tako v sodni dvorani kot tudi v zakulisju.

Če torej povzamemo, čeprav pravniki uporabljajo različne strategije: od površinskega in globinskega igranja, zatiranja čustev do opore v krogu sodelavcev, te strategije bremena emocionalnega dela ne odpravijo. Nasprotno, pogosto pomenijo dodatno obremenitev, saj od njih zahtevajo stalno naprezanje, samonadzor in potrpežljivost. V naslednjem delu se zato osredotočava na to, kako se to breme kaže v vsakdanjem življenju pravnih strokovnjakov in kako vpliva na njihovo dobrobit ter poklicno delovanje.

4.4 Emocionalno delo kot breme

Posledice emocionalnega dela v kazenskem pravosodju so sogovorniki opisovali različno, pogosto skozi subjektivne občutke. Čeprav vsi teh učinkov niso pripisovali izključno svojemu delu, se v izjavah pojavljajo skupni vzorci.

4.4.1 Napetost, razdražljivost in utrujenost

Veliko pravnikov je poročalo o napetosti, razdražljivosti in psihični izčrpanosti. Te občutke povezujejo s časovnimi pritiski, zahtevnimi zadevami in delom z ljudmi.

Sodnik 1: *»… to je, po domače povedano, ko prideš po taki obravnavi domov, je, kot da bi te nekdo z mokro brisačo premlatil, no … dobesedno uničen, ne, nisi sposoben za socializacijo, no.«*

Tožilec 9: *»Grozno, grozno. Nespečnost. Zvečer te preganjajo misli, kaj vse maš drugi dan za naredit. Ne moreš zaspat. Želodec te boli, ker veš, roki tečejo.«*

4.4.2 Izgorelost in stigma mentalnega zdravja

Izgorelost je sogovornikom znan pojav. Nekateri so jo doživeli sami, drugi prek kolegov. Ob tem opozarjajo na stigmo in zadržanost do iskanja pomoči.

Sodnik 2: *»So prišli trenutki, ja, ko sem bil čisto obupan. Zdaj, ne vem, če je bil to diagnosticiran "burn out". Ni bil diagnosticiran, imel sem pa izkušnje, ja ...«*

64 Lapanja, nav. delo.

Zagovornik 4: *»Mogoče je to še vedno v tem poklicu mal tko, ni vsem ugodno o tem glih govort. Ko odvetnik mora bit vedno "tough", vedno, ane, pač, bi reku, trden, bojevit … ampak [smeh] jasno je, da ima to vpliv.«*

4.4.3 Prelivanje čustev v zasebno življenje

Mnogi so opažali, da se napetost iz dela seli v zasebne odnose v obliki krajše potrpežljivosti, hitrejših izbruhov ali manjšega praga tolerance.

Sodnik 8: *»Vse to, kar naštevamo, to se potem kaže, ko gremo domov. Tu smo vsi vljudni, zadržani … To domov nesemo.«*

4.4.4 Dojemanje dela z ljudmi

Poseben vidik bremena je delo z ljudmi, ki je hkrati vir stresa in vir zadovoljstva. Nekateri so ga opisali kot izčrpavajočega.

Zagovornik 1: *»Recimo včasih je, ne vem, po 30 ali pa več klicev na dan, ki jih moraš vrnit, potem si na obravnavah, pravzaprav si skos v stiku z ljudmi. Se mi zdi, da te ta del izčrpa.«*

Spet drugi v njem vidijo enega najbolj pozitivnih delov poklica.

Sodnica 5: *»Delo z ljudmi me ne obremenjuje, ravno obratno, jaz rada delam z ljudmi.«*

Nekateri so poudarjali tudi občutek smisla in poslanstva.

Tožilec 8: *»Najbolj všeč mi je ta neka kreativnost in tudi, da imaš občutek, da za žrtve nekaj dobrega narediš.«*

Izkušnje pravnikov torej kažejo, da emocionalno delo prinaša visoke stroške v obliki utrujenosti, izgorelosti in prelivanja v zasebno življenje, a tudi občutek smisla in zadovoljstva. To dvojnost: obremenitev in poslanstvo lahko razumemo kot osrednji paradoks emocionalnega dela v kazenskem pravosodju.

5. SKLEP: EMOCIONALNO DELO KOT STROKOVNI IN INSTITUCIONALNI IZZIV

Najina analiza je pokazala, da je emocionalno delo v kazenskem pravosodju neizogibni del vsakodnevne prakse. Čeprav pravniki pogosto poudarjajo, da je treba čustva »postaviti na stran«, iz pogovorov jasno izhaja, da je stalno uravnavanje lastnih čustvenih odzivov pogoj za uspešno opravljanje njihove poklicne vloge. Čustva v tem smislu niso moteč dejavnik, ki bi ga bilo treba izključiti iz sodne dvorane, temveč konstitutivni element pravosodnega dela, saj prav skozi njihovo obvladovanje pravniki vzpostavljajo strokovnost, nepristranskost in dostojanstvo postopkov.

Ugotovitve hkrati razkrivajo, da se emocionalno delo ne izvaja enotno, temveč ga bistveno oblikujejo poklicne vloge. Sodniki se spoprijemajo z najstrožjimi zahtevami po samonadzoru in nepristranskosti, ki jih silijo v zatiranje lastnih čustev ter v prevzem odgovornosti za uravnavanje čustvene dinamike v sodni dvorani. Tožilci se poleg teh zahtev spoprijemajo še z odgovornostjo do žrtev in z vidnim predstavljanjem institucije, ki jo zastopajo, kar pomeni, da njihovo emocionalno delo presega okvire posameznih obravnav ter sega v širši javni prostor. Zagovorniki pa čustveno delo pogosto povezujejo s finančnimi pritiski in negotovostjo na trgu. Zadovoljstvo strank ni le stvar poklicne dolžnosti, temveč tudi nujni pogoj za njihov obstoj in uspeh, kar čustveno delo spremeni v neposredno ekonomsko strategijo.

Poseben pomen ima razsežnost spola. Intervjuji so pokazali, da se od žensk v pravosodju pogosto pričakuje večja empatija, prijaznost in subtilnost, hkrati pa se spoprijemajo s pokroviteljstvom in dvojnimi standardi glede primernosti čustvenega izražanja. Moški pravniki poročajo, da njihov spol v nekaterih okoliščinah prinaša prednosti, na primer pri pridobivanju avtoritete ali pri napredovanju. Tako spol še vedno narekuje obseg potrebnega emocionalnega dela in njegovo obliko.

Kljub raznolikosti poklicnih vlog in izkušenj pa je skupna značilnost vseh sogovornikov pomanjkanje institucionalne podpore. Pravniki se z bremeni emocionalnega dela najpogosteje spopadajo sami ali znotraj neformalnih krogov sodelavcev. Formalnih mehanizmov, kot so supervizija, strokovna psihološka pomoč ali strukturirana usposabljanja, tako rekoč ni.[65] To pomanjkanje podpore vodi do pogostih občutkov utrujenosti, izgorelosti in prenašanja napetosti v zasebno življenje. Obenem krepi stigmo glede skrbi za duševno zdravje, saj so mnogi pravniki še vedno zadržani, ko je treba poiskati pomoč, da ne bi delovali šibki ali manj strokovni.

Čeprav se posledice emocionalnega dela pogosto kažejo v negativnih oblikah, kot so stres, razdražljivost, izgorelost in prelivanje v zasebne odnose, ne gre spregledati tudi pozitivnih vidikov. Veliko sogovornikov je opisovalo občutke smisla, ponosa in poslanstva, ki jih čutijo ob opravljanju svojega dela. Emocionalno delo torej ne vodi zgolj v breme, temveč je lahko tudi vir motivacije in zadoščenja. Prav ta dvojnost: obremenitev in poslanstvo je ključna za razumevanje emocionalnega dela v pravosodju.

Za slovensko pravosodje so te ugotovitve pomembne iz več razlogov. Prvič, ker kažejo, da je emocionalno delo stalnica v vseh poklicnih vlogah in da ga ni mogoče zanemariti ali prevesti zgolj na individualno odgovornost. Drugič, ker razkrivajo, da se pravniki z bremeni spopadajo v veliki meri sami, brez institucionalne podpore, kar povečuje tveganje izgorelosti in zmanjšuje kakovost njihovega dela. In tretjič, ker opozarjajo, da lahko bolj sistematična ureditev z usposabljanji, supervizijo in večjo normalizacijo čustev kot sestavnega dela poklica prispeva k boljšemu počutju zaposlenih ter k večji legitimnosti sistema kot celote.

65 Prim. Lapanja, nav. delo.

Emocionalno delo v pravosodju je torej strokovni in institucionalni izziv. Njegovo prepoznavanje in obravnava bi lahko zmanjšala negativne posledice za posameznike ter hkrati okrepila pozitivne učinke: občutek smisla, predanosti in zaupanje javnosti v pravosodni sistem. To je priložnost, da slovensko pravosodje odpre prostor za razmislek: kako lahko kot institucija poskrbi, da bodo sodniki, tožilci in zagovorniki svoje delo opravljali ne le strokovno, temveč tudi v bolj vzdržnih in podpirajočih razmerah.

LITERATURA IN VIRI:

- Ambrožič, M., Ambrožič, U., Babič, M., Briški, L., Čokl, O., Istenič, B., Košnik, B., Lovšin, Š., Majnik, T., Singer, G., in Žuber, B. *Pravniški bonton*. Ljubljana: Pravna fakulteta, 2019.

- Anleu, S. R., in Mack, K. Magistrates' Everyday Work and Emotional Labour. *Journal of Law and Society*, 2005, 32(4), str. 590–614.

- Ashforth, B. E., in Humphrey, R. H. Emotional Labor in Service Roles: The Influence of Identity. *The Academy of Management Review*, 1993, 18(1), str. 88–115.

- Bergman Blix, S., Anleu, S. R., Plesnicar, M. M., in Johansen, L. V. Constructing Objectivity: Emotions in Legal Decision-making. *Frontiers Media SA*, 2025.

- Braun, V., in Clarke, V. *Thematic Analysis: A Practical Guide*. London: SAGE, 2022.

- Daicoff, S. Lawyer, Know Thyself: A Review of Empirical Research on Attorney Attributes Bearing on Professionalism. *American University Law Review*, 1997, 46(5), str. 1337–1427.

- Državnotožilski svet. *Kodeks državnotožilske etike*. Ljubljana: Državnotožilski svet, 2015.

- Državnotožilski svet. *Pojasnila Kodeksa državnotožilske etike*. Ljubljana: Državnotožilski svet, 2017.

- Fincham, R., in Rhodes, P. S. *The Individual, Work, and Organization: Behavioural Studies for Business and Management Students*. London: Rowman & Littlefield, 1988.

- Goffman, E. (z Ule, M.). *Predstavljanje sebe v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2014.

- Guy, M. E. *Emotional Labor: Putting the Service in Public Service*. 1. izd. Routledge, 2014.

- Guy, M. E., Mastracci, S. H., in Yang, S. B. *The Palgrave Handbook of Global Perspectives on Emotional Labor in Public Service*. Springer International Publishing, 2019.

- Harris, L. C. The Emotional Labour of Barristers: An Exploration of Emotional Labour by Status Professionals. *Journal of Management Studies*, 2002, 39(4), str. 553–584.

- Hochschild, A. R. *The Managed Heart: Commercialization of Human Feelings*. Berkeley: University of California Press, 1983.

- James, C. G. Lawyer Dissatisfaction, Emotional Intelligence and Clinical Legal Education. *Legal Educ. Rev.*, 2008, 18, str. 123–137.

- James, N. Emotional Labour: Skill and Work in the Social Regulation of Feelings. *The Sociological Review*, 1989, 37(1), str. 15–42.

- Jeung, D. Y., Kim, C., in Chang, S. J. Emotional Labor and Burnout: A Review of the Literature. *Yonsei Medical Journal*, 2018, 59(2), str. 188–191.

- Jones, E., Graffin, N., Samra, R., in Lucassen, M. *Mental Health and Wellbeing in the Legal Profession*. 1. izd. Bristol: Bristol University Press, 2020.

- Kadowaki, J. Maintaining Professionalism: Emotional Labor among Lawyers as Client Advisors. *International Journal of the Legal Profession*, 2015, 22(3), str. 323–345.

- Karstedt, S. Emotions and Criminal Justice. *Theoretical Criminology*, 2002, 6(3), str. 299–317.

- Katzmann, A. Another Inconvenient Truth. Mental Ill Health in the Legal Profession: What is Wrong and How Can It Be Fixed. *Public Defenders Conference* [na spletu].

- Pridobljeno na <https://www.fedcourt.gov.au/digital-law-library/judges-speeches/justice-katzmann/katzmann-j-20150221> (23. 9. 2025).

- Kmet, S. *Vloga čustev v delovanju kazenskopravnega sistema v postmodernem kontekstu: doktorska disertacija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, 2011.

- Kovačič, B. Možnosti za reformo modela mešanega kazenskega postopka — Nekatera teoretična izhodišča novega modela slovenskega zakona o kazenskem postopku. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 2003, 54(3), str. 115–127.

- Lapanja, P. *Psihološke obremenitve sodnikov in sodnic ter odnos do psihološke podpore: magistrsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2025.

- Mann, S. Expectations of Emotional Display in the Workplace: An American/British Comparative Study. *Leadership & Organization Development Journal*, 2007, 28(6), str. 552–570.

- Mann, S., in Cowburn, J. Emotional Labour and Stress within Mental Health Nursing. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 2005, 12(2), str. 154–162.

- Maroney, T. A. Law and Emotion: A Proposed Taxonomy of an Emerging Field. *Law and Human Behavior*, 2006, 30(2), str. 119–142.

- Maslach, C., in Jackson, S. E. The Measurement of Experienced Burnout. *Journal of Organizational Behavior*, 1981, 2(2), str. 99–113.

- Morris, J. A., in Feldman, D. C. The Dimensions, Antecedents, and Consequences of Emotional Labor. *The Academy of Management Review*, 1996, 21(4), str. 986–1010.

- Odvetniška zbornica Slovenije. *Kodeks odvetniške poklicne etike*. Ljubljana: Odvetniška zbornica Slovenije [na spletu]. Pridobljeno na <http://www.odvzb.si/predpisi/odvetniska-poklicna-etika> (15. 8. 2025).

- Phillips, J., Westaby, C., Fowler, A., in Waters, J. Introduction: Why Study Emotional Labour in Criminal Justice and Criminology. V: Phillips J. (ur.). *Emotional Labour in Criminal Justice and Criminology*. London: Routledge, 2021, str. 3–18.

- Pierce, J. L. *Gender Trials: Emotional Lives in Contemporary Law Firms*. Berkeley: University of California Press, 1995.

- Pylypenko, D. Competitiveness as a Principle of Criminal and Executive Law. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 2023, 6, str. 297–301.

- Rafaeli, A., in Sutton, R. I. Expression of Emotion as Part of the Work Role. *The Academy of Management Review*, 1987, 12(1), str. 23–37.

- Simon, R. W., in Nath, L. E. Gender and Emotion in the United States: Do Men and Women Differ in Self-Reports of Feelings and Expressive Behavior? *American Journal of Sociology*, 2004, 109(5), str. 1137–1176.

- Slovensko sodniško društvo. *Kodeks sodniške etike*. Ljubljana: Slovensko sodniško društvo [na spletu]. Pridobljeno na <https://sodnisko-drustvo.si/kodeks-sodniske-etike/> (16. 8. 2025).

- Šadl, Z. «We're out to make you smile». Emocionalno delo v storitvenih organizacijah. *Teorija in praksa*, 2002, 39(1), str. 49–80.

- Štajnpihler Božič, T. Uravnoteževanje (sodne) oblasti: Razumevanje vloge spola v sodstvu. *Teorija in praksa*, 2024, 61(4), str. 1031–1055.

- Šugman Stubbs, K., Gorkič, P., in Fišer, Z. (z Dežman, Z., in Đurđević, Z.). *Temelji kazenskega procesnega prava*. 1. natis. Ljubljana: Lexpera, GV Založba, 2020.

- Šugman Stubbs, K., in Plesničar, M. Psihološki vidiki sodniškega odločanja: Od objektivnosti k subjektivnosti in spet nazaj. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 2020, 71(3), str. 194–207.

- Sutton, R. I. Maintaining Norms about Expressed Emotions: The Case of Bill Collectors. *Administrative Science Quarterly*, 1991, 36(2), str. 245–268.

- Vial, A. C., in Cowgill, C. M. Heavier Lies Her Crown: Gendered Patterns of Leader Emotional Labor and Their Downstream Effects. *Frontiers in Psychology*, 2022, 13, str. 909–932.

- Westaby, C. „Feeling Like a Sponge": The Emotional Labour Produced by Solicitors in Their Interactions with Clients Seeking Asylum. *International Journal of the Legal Profession*, 2010, 17(2), str. 153–174.

- Westaby, C., in Subryan, A. Emotional Labour in the Legal Profession. V: Phillips J. (ur.). *Emotional Labour in Criminal Justice and Criminology*. London: Routledge, 2021, str. 34–54.

- Wharton, A. S. The Affective Consequences of Service Work: Managing Emotions on the Job. *Work and Occupations*, 1993, 20(2), str. 205–232.

- Wharton, A. S. The Psychosocial Consequences of Emotional Labor. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 1999, 561(1), str. 158–176.

- Wharton, A. S., in Erickson, R. J. Managing Emotions on the Job and at Home: Understanding the Consequences of Multiple Emotional Roles. *The Academy of Management Review*, 1993, 18(3), str. 457–486.

- Wojciechowski, M., Dowgiałło, B., in Rancew-Sikora, D. Emotional Labour of Judges. *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej*, 2015, 1, str. 97–109.

- Wolkomir, M., in Powers, J. Helping Women and Protecting the Self: The Challenge of Emotional Labor in an Abortion Clinic. *Qualitative Sociology*, 2007, 30(2), str. 153–169.

- Zakon o državnem tožilstvu (ZDT-1E). *Uradni list RS*, št. 54/21.

- Zakon o kazenskem postopku (ZKP-P). *Uradni list RS*, št. 53/24.

- Zakon o odvetništvu (ZOdv-G). *Uradni list RS*, št. 130/22.

- Zakon o sodiščih (ZS-M). *Uradni list RS*, št. 104/20.

- Zakon o sodniški službi (ZSS-N). *Uradni list RS*, št. 76/23.

OTROCI IN ODRASLE OSEBE POD SKRBNIŠTVOM V POSTOPKIH PO ZAKONU O DUŠEVNEM ZDRAVJU[1]

Dr. Mateja Končina Peternel, vrhovna sodnica, Vrhovno sodišče Republike Slovenije

1. UVOD

Ta prispevek se osredotoča na pravni položaj otrok in odraslih oseb pod skrbništvom v postopkih po Zakonu o duševnem zdravju (v nadaljevanju: ZDZdr):[2] kako je z njihovo sposobnostjo za podajo soglasja za zdravljenje v oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice, ali lahko njihovi zakoniti zastopniki nadomestijo njihovo soglasje in kakšen je procesni položaj teh oseb in njihovih zakonitih zastopnikov v sodnih postopkih po ZDZdr. Da bi lahko odgovorili na ta vprašanja, je najprej treba ugotoviti, ali morajo zdravniki, ki izvajajo zdravljenje na področju duševnega zdravja, upoštevati le določbe ZDZdr ali pa tudi splošne določbe Zakona o pacientovih pravicah (v nadaljevanju: ZPacP).[3] Pomembno je tudi, ali sklep sodišča, da se oseba sprejme na zdravljenje v oddelek pod posebnim nadzorom, pomeni le odločitev, da je utemeljena omejitev osebne svobode te osebe, ali s tem sklepom sodišče tudi pooblasti zdravnika za sprejemanje odločitev o zdravljenju osebe brez njenega soglasja ali pa ima zdravnik tako pooblastilo že na podlagi ZDZdr.

Predsednik vrhovnega sodišča je 10. novembra 2023 imenoval delovno skupino za analizo ZDZdr in njegove uporabe v praksi,[4] dve predstavnici te delovne skupine pa sva sodelovali tudi v medresorski delovni skupini Ministrstva za zdravje za spremembo ZDZdr. Ob razpravah v obeh delovnih skupinah se je pokazalo, da nejasna in pomanjkljiva ureditev v ZDZdr vpliva na različno razumevanje zdravnikov o tem, katere pristojnosti imajo pri odločanju o zdravljenju na področju duševnega zdravja, če nimajo soglasja pacienta. Nekateri zdravniki menijo, da do izdaje sklepa sodišča po določbah ZDZdr lahko pacienta zdravijo le, če je podano soglasje pacienta ali drugih oseb v skladu z določbami ZPacP ali če so izpolnjeni pogoji za nujno medicinsko pomoč po določbah ZPacP, sicer pa brez soglasja pacienta ne smejo začeti zdravljenja. Drugi zdravniki menijo, da jim že specialne določbe ZDZdr, ki določajo pogoje za sprejem na zdravljenje v oddelek pod posebnim nadzorom, dajejo podlago za zdravljenje pacienta brez soglasja, s sklepom sodišča pa se naknadno potrdi le utemeljenost posega v osebnostne pravice sprejete osebe.

---

1 Prispevek je za objavo prirejeno predavanje avtorice na šoli nepravdnega prava 2025, ki je v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekala od 10. do 11. junija 2025 v Zrečah.
2 Uradni list RS, št. 77/08, 46/15 – odl. US, 44/19 – odl. US, 109/23 in 136/23 – ZIUZDS.
3 Uradni list RS, št. 15/08, 55/17, 177/20, 100/22 – ZNUZSZS in 136/23 – ZIUZDS.
4 Sklep Sp EV 279/2023. V delovni skupini so sodniki z območja vseh okrožnih sodišč in vseh višjih sodišč, vodim jo avtorica tega članka.

Tudi predstavnik Varuha človekovih pravic Republike Slovenije je v razpravi na delovni skupini Ministrstva za zdravje opozoril na stališče Odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punischment – CPT), ki ga je ta ob obisku Slovenije leta 2012 izrazil o pomanjkljivi pravni ureditvi ZDZdr glede zdravljenja brez soglasja in pojasnilne dolžnosti pri zdravljenju na področju duševnega zdravja.[5]

Zato bom najprej predstavila splošno pravno ureditev privolitve za zdravljenje po ZPacP, tej pa bo sledil razmislek, ali se glede na posebnosti, povezane s psihiatričnim zdravljenjem, ta res lahko uporablja tudi na področju duševnega zdravja.

2. POSLOVNA SPOSOBNOST KOT POGOJ ZA SKLENITEV POGODBE O ZDRAVSTVENIH STORITVAH

Ustava Republike Slovenije (v nadaljevanju: ustava)[6] v 51. členu zagotavlja pravico do prostovoljnega zdravljenja. Prvi pogoj svobodnega in samostojnega odločanja posameznika o zdravljenju je celovita obveščenost posameznika o zdravljenju, katere odraz je pojasnilna dolžnost zdravnika oziroma drugega zdravstvenega (so)delavca.[7] Varstvo te pravice je podrobneje urejeno v ZPacP. Ureditev v ZPacP temelji na splošnih pravilih obligacijskega prava o poslovni sposobnosti. V teoriji in sodni praksi je namreč uveljavljeno stališče, da je razmerje med pacientom in zdravnikom oziroma zdravstveno organizacijo pogodbeno. Gre za pogodbo o zdravstvenih storitvah, na kateri temeljijo pravice in obveznosti pogodbenih strank. Pogodbeno razmerje se vzpostavi s soglasjem obeh pogodbenih strank, soglasje pa stranki lahko izjavita tudi na konkludenten način. Pogodba o opravljanju zdravstvenih storitev je praviloma sklenjena konkludentno že v trenutku, ko se pacient zglasi pri zdravniku in ta začne zdravstveno obravnavo.[8]

Za sklenitev pogodbe mora biti posameznik poslovno sposoben. Za obstoj poslovne sposobnosti fizične osebe morata biti kumulativno izpolnjeni objektivna in subjektivna predpostavka. Objektivna predpostavka poslovne sposobnosti je polnoletnost, subjektivna predpostavka poslovne sposobnosti pa je razsodnost.[9]

2.1 Polnoletnost kot objektivna predpostavka poslovne sposobnosti

Da posamezniku pred sklenitvijo pravnega posla ne bi bilo treba vselej preverjati, ali je njegov sopogodbenik poslovno sposoben, je uzakonjena domneva,

5 <https://www.coe.int/en/web/cpt/slovenia> 8. 7. 2025.
6 Uradni list RS, št. 33/91I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ50, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ14, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 –UZ90,97,99, 47/13 – UZ148, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a.
7 Ivanc, nav. delo, točka 75.
8 Kos Ovčak, Božič Penko, nav. delo, str. 12 in 13. Glej tudi odločbe Vrhovnega sodišča Republike Slovenije (v nadaljevanju: RS) II Ips 342/2011 z dne 19. 6. 2014, II Ips 207/2015 z dne 14. 1. 2016 in II Ips 297/2015 z dne 28. 1. 2016.
9 Gavella, nav. delo, str. 135, tč. 12.

da je vsaka polnoletna fizična oseba poslovno sposobna. Kdaj oseba postane polnoletna, ureja Družinski zakonik (v nadaljevanju: DZ).[10] Ta v 152. členu določa, da starševska skrb preneha s polnoletnostjo otroka, to je, ko dopolni osemnajst let. Iz te določbe izhaja, da splošno poslovno sposobnost posameznik pridobi z dopolnjenim osemnajstim letom. Po drugem in tretjem odstavku 152. člena DZ lahko otrok izjemoma pridobi popolno poslovno sposobnost pred 18. letom, če sklene zakonsko zvezo ali če postane roditelj in je dosegel tako telesno in duševno zrelost, da je sposoben za samostojno življenje (drugi in tretji odstavek 152. člena DZ). O tem odloča sodišče v nepravdnem postopku (določbe 71. do 79. člena Zakona o nepravdnem postopku; v nadaljevanju: ZNP-1).[11] Pridobitev popolne poslovne sposobnosti se vpiše v matični register (75. člen ZNP-1).

2.2 Razsodnost kot subjektivna predpostavka poslovne sposobnosti:

Subjektivna predpostavka poslovne sposobnosti je razsodnost. Razsodnost je sposobnost razumeti pomen svojega dejanja (intelektualna sestavina) in sposobnost ravnati v skladu s tako oblikovano voljo (voljna sestavina).

Objektivna podlaga nerazsodnosti je mladoletnost. To pomeni, da velja domneva, da je otrok, ki je mlajši od 15 let, nerazsoden. S 15. letom starosti namreč pridobi omejeno poslovno sposobnost. Razvoj osebnosti pri večini posameznikov do te starosti namreč še ne doseže take ravni, da bi se lahko njihovi volji dala moč, da povzroči pravne posledice. To ni le vprašanje dosežene ravni intelektualnega razvoja, ampak tudi vprašanje nakopičenega znanja in življenjskih izkušenj.[12]

Fizična oseba je lahko nerazsodna tudi zaradi motnje v duševnem razvoju, težav v duševnem zdravju ali drugega vzroka, ki vpliva na zmožnost razsojanja. Zaradi varstva koristi teh oseb zakon dopušča omejitev njihovih pravic glede nastopanja v pravnem prometu, vendar pod strogo določenimi pogoji. DZ je ukinil institut odvzema poslovne sposobnosti in institut podaljšanja roditeljske pravice ter ju nadomestil z institutom postavitve odrasle osebe pod skrbništvo (prvi odstavek 262. člena DZ).

3. UREDITEV PO ZPACP

Ureditev sposobnosti za privolitev v zdravljenje v ZPacP sledi zgoraj predstavljenim izhodiščem. V 35. členu določa, da se domneva, da je otrok od 15. leta starosti dalje dovolj razsoden, da poda soglasje za medicinski poseg, razen če zdravnik glede na otrokovo zrelost oceni, da za to ni sposoben. Šteje se, da otrok do 15. leta starosti ni sposoben privolitve, razen če zdravnik glede

10 Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 16/19 – ZNP-1, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US, 5/23 in 34/24 – odl. US.
11 Uradni list RS, št. 16/19.
12 Gavella, nav. delo, str. 135.

na otrokovo zrelost oceni, da je za to sposoben. V obeh primerih se zdravnik glede okoliščin, ki govorijo o otrokovi sposobnosti odločanja o sebi, praviloma posvetuje s starši oziroma skrbnikom. Nujna medicinska pomoč se otroku po 36. členu ZPacP lahko opravi tudi brez soglasja, torej tudi, kadar jo starši ali skrbnik zavrnejo.

V 37. členu pa ZPacP določa, kdo da privolitev za zdravniški poseg za paciente, ki zaradi težav v duševnem zdravju ali drugega vzroka, ki vpliva na zmožnost razsojanja, tega ne zmorejo sami. Načeloma mora privolitev dati zakoniti zastopnik, torej skrbnik, če ga oseba še nima, lahko po četrtem odstavku 37. člena ZPacP privolitev v medicinski poseg oziroma zdravstveno obravnavo dajo osebe, ki so sposobne odločanja o sebi in so dopolnile 18 let starosti, in sicer v naslednjem izključujočem vrstnem redu: pacientov zakonec, zunajzakonski partner ali partner iz istospolne skupnosti, pacientovi otroci ali posvojenci, pacientovi starši oziroma posvojitelji, pacientovi bratje ali sestre, pacientovi stari starši, pacientovi vnuki. Če osebe iz posamezne alineje te določbe ne dosežejo soglasja o izvedbi medicinskega posega oziroma zdravstvene obravnave, odloči o tem zdravnik, ki ga zdravi, pri čemer upošteva pridobljena mnenja in pacientovo največjo zdravstveno korist. Če zdravnik ugotovi, da zakoniti zastopnik ne odloča v najboljšo zdravstveno korist pacienta, o tem obvesti organ, ki je postavil zakonitega zastopnika, za zagotovitev ustreznega zastopanja.

Pomembno je tudi, da ima po ZPacP pacient, ki je sposoben odločanja o sebi, pravico zavrniti predlagani medicinski poseg oziroma zdravstveno obravnavo, razen kadar bi to ogrozilo življenje ali huje ogrozilo zdravje drugih (30. člen ZPacP). Če pacient ni sposoben odločanja o sebi ali ni zmožen izraziti svoje volje, se lahko opravi nujna medicinska pomoč brez njegove privolitve (28. člen ZPacP).

4. SPECIALNA UREDITEV PO ZDZDR

ZDZdr je v razmerju do ZPacP poseben zakon, saj ureja zdravljenje in socialnovarstveno skrb na področju duševnega zdravja. To je namenjeno izboljšanju zdravstvenega stanja osebe z duševno motnjo ter zaščiti te osebe in drugih oseb pred njenimi dejanji. Zato se lahko zdravljenje izvaja tudi brez soglasja osebe v oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice, v nadzorovani obravnavi ali v varovanem oddelku socialnovarstvenega zavoda, vendar le pod strogimi pogoji, ki so določeni v tem zakonu.[13] Ker gre za neprostovoljno zdravljenje z omejitvijo svobode, odločitev o zdravljenju presega zgolj vprašanja medicinske narave. Zato ne more biti prepuščena le zdravnikom, kot je to pri zdravljenju somatskih bolezni, ki ga ureja ZPacP. Pomeni namreč tudi poseg v telesno in duševno nedotakljivost posameznika, njegovo zasebnost oziroma osebnostne pravice (35. člen ustave), praviloma vključuje tudi omeje-

13 Strinjam se s Koprivnik, da izraz prisilno zdravljenje zaradi vprašljivosti prave volje bolnika ni ustrezen in je boljši izraz neprostovoljno zdravljenje ali zdravljenje brez soglasja: Koprivnik, nav. delo, str. 1.

vanje osebne svobode (19. člen ustave) in svobode gibanja (32. člen ustave).[14] Zaradi konflikta med ustavnimi pravicami osebe z duševno motnjo in ustavnimi pravicami drugih oseb je potrebna občutljiva pravna presoja, kar terja sodelovanje sodišča in zagotovitev poštenega postopka.[15]

ZDZdr v primerjavi z ZPacP uporablja izraz oseba, in ne izraza pacient. Poleg zdravljenja namreč ureja tudi socialnovarstveno skrb, potem ko je akutno bolnišnično zdravljenje oziroma zdravljenje na splošno že zaključeno. Osebe, ki so zaradi duševne motnje zelo ogrožajoče, so praviloma najprej sprejete na zdravljenje na oddelek pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice (s privolitvijo ali brez privolitve na podlagi sklepa sodišča po ZDZdr). Po zaključenem akutnem bolnišničnem zdravljenju se na predlog upravičenega predlagatelja zdravljenje lahko nadaljuje v nadzorovani obravnavi ali pa so osebe premeščene v oskrbo in varstvo v varovane oddelke socialnovarstvenih zavodov (s privolitvijo ali brez privolitve na podlagi sklepa sodišča po ZDZdr). ZDZdr ureja tudi obravnavo v skupnosti, pri kateri ne gre več za zdravljenje, temveč za izvajanje drugih oblik pomoči osebam z duševno motnjo, največkrat po zdravljenju v psihiatrični bolnišnici ali nadzorovani obravnavi, ki se praviloma še zdravijo pri svojem ambulantnem psihiatru.[16]

Odločitev o zadržanju osebe na oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice brez njenega soglasja je logično povezana z zdravljenjem, katerega namen je odpraviti vzroke, ki so narekovali ukrep sprejema osebe na zdravljenje. Postavlja pa se vprašanje, ali je s tem, ko so izpolnjeni pogoji iz 39. člena ZDZdr, že dano pooblastilo psihiatru, da odloča tudi o zdravljenju osebe brez njenega soglasja, in če da, v kakšnem obsegu, ali pa mora psihiater glede soglasja za zdravljenje upoštevati tudi zgoraj predstavljeno splošno ureditev po ZPacP.

Menim, da je ZDZdr specialni zakon glede na ZPacP in uporabo splošnih določb ZPacP izključuje.

Čeprav ZDZdr tega nikjer izrecno ne določa, že iz same ureditve pogojev za sprejem na zdravljenje po ZDZdr izhaja, da uporaba določb ZPacP odpade, razen kadar je to izrecno določeno v ZDZdr. ZDZdr na uporabo določb ZPacP napotuje le na štirih mestih: v tretjem odstavku 1. člena (glede postopkov za varstvo pacientovih pravic pred pristojnimi zdravstvenimi organi – 47. in naslednji členi ZPacP), v drugem odstavku 18. člena (glede razrešitve dolžnosti varovanja informacij), v tretjem odstavku 24. člena (glede sodelovanja z zastopnikom pacientovih pravic) in v drugem odstavku 36. člena, kjer določa, da otrok, ki je dopolnil 15 let in je po zakonu, ki ureja pacientove pravice, sposoben privolitve, lahko da privolitev v zdravljenje.

Do zdravljenja brez bolnikove privolitve ne prihaja le na področju duševnega zdravja, temveč tudi ko gre za somatske oddelke (torej oddelke, kjer se zdra-

14 Ivanc, nav. delo, točka 69.
15 Galič, nav. delo, str. 50.
16 Udovič, nav, delo., str. 142.

vijo nepsihiatrična bolezenska stanja). Veliko somatskih stanj onemogoča bolnikov informirani pristanek, pa vendar je zdravljenje potrebno. Bolnik je lahko že ob sprejemu v bolnišnico nezmožen dati soglasje za zdravljenje (na primer nezavesten), pogosto pa so bolniki med zdravljenjem, s katerim so sicer že soglašali, prehodno nezmožni za informirani pristanek za kak dodatni zdravstveni poseg ob zapletih ali v nepredvidenih položajih.[17] Vendar je bolnikova sposobnost za informirani pristanek na zdravljenje v primeru hude duševne motnje kompromitirana »drugače« kot pri telesnih stanjih nezmožnosti za pristanek oziroma zavrnitev zdravljenja.[18]

Sprejem na oddelek pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice, tudi če oseba vanj privoli, pomeni omejitev njene pravice do osebne svobode (prvi odstavek 19. člena ustave) in duševne integritete (35. člen ustave). Zato ima ZDZdr strožjo ureditev od ZPacP: za sprejem ne zadošča soglasje osebe, kot to sicer za druga zdravljenja določa ZPacP. Zdravnik mora tudi v primeru, ko oseba soglaša z zdravljenjem, preveriti, ali so izpolnjeni pogoji po 39. in 74. členu ZDZdr (prvi odstavek 36. člena in prvi odstavek 74. člena ZDZdr). Če pogoji niso izpolnjeni, mora kljub soglasju osebe sprejem zavrniti.

Še večji poseg v osebnostne pravice posameznika pa je zdravljenje v oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnice brez privolitve osebe. V tem primeru gre tudi za poseg v ustavno pravico do prostovoljnega zdravljenja (tretji odstavek 51. člena ustave, ki zagotavlja tako pravico do zdravljenja kot tudi pravico do odklonitve zdravljenja). Legitimni cilj oziroma namen prisilnega pridržanja in zdravljenja v psihiatrični bolnišnici je v odvrnitvi nevarnosti, ki jo bolnik zaradi bolezni pomeni bodisi drugim bodisi sebi, pa tudi v tem, da se odpravijo razlogi, zaradi katerih je bilo pridržanje odrejeno, torej da se zdravstveno stanje osebe izboljša.[19]

Kot je bilo predstavljeno, lahko po ZPacP pacient, ki je sposoben odločanja o sebi, zavrne zdravljenje, tudi če s tem ogroža svoje življenje in zdravje. Pri psihiatričnih bolnikih pa je odklonitev zdravljenja praviloma posledica duševne bolezni in s tem povezane nesposobnosti razumevanja lastnega stanja, in ne posledica zavestne, razumske odločitve.[20] Zato mora psihiater kljub odklonitvi preveriti, ali so izpolnjeni pogoji za sprejem po 39. členu ZDZdr.

Pogoj za pridržanje je po ZDZdr lahko tudi ogrožanje življenja, zdravja ali premoženja drugih ljudi. Človekove pravice in svoboščine so namreč vselej omejene z enako močnimi pravicami in svoboščinami drugih ljudi (15. člen ustave). V tej načelni omejitvi ustavnih pravic je tudi temelj za prisilno pridržanje v psihiatrični bolnišnici, kadar oseba ogroža življenje drugih oseb ali jim povzroča hudo škodo. Ta kršitev ali ogroženost pravic drugih oseb mora biti tako huda, da upravičuje omejitev pravic psihiatričnega bolnika do svobode in

17 Povzeto po Koprivnik, nav. delo, str. 21, 28.
18 Koprivnik, nav. delo, str. 28, Krušič Mate, nav. delo, str. 89.
19 Primerjaj odločbo ustavnega sodišča št. U-I-60/03-20 z dne 4. 12. 2003, točka 7 in 8.
20 Galič, nav. delo, str. 48, Bavcon, nav. delo, str. 45.

prostovoljnega zdravljenja. Res je, da bi ogrožanje drugih lahko preprečili le z omejitvijo svobode ogrožajoči osebi, torej z namestitvijo v zapor. Vendar bi bila pri osebah z duševno motnjo omejitev svobode brez vzporednega zdravljenja v nasprotju z njihovimi lastnimi ustavnimi pravicami.[21] Izhodiščni pogoj za odločitev o pridržanju osebe na zdravljenju proti njeni volji namreč je, da oseba zaradi narave bolezni ni sposobna sama sprejeti voljne in zavestne odločitve o zdravljenju in varstvo njenih pravic zahteva, da njeno odločitev nadomesti država. Država ima dolžnost to storiti zaradi posebnega ustavnega varstva huje prizadetih oseb (drugi odstavek 52. člena ustave). Pridržanje osebe brez zdravljenja bi bilo nehumano in v nasprotju z njenimi ustavnimi pravicami.[22]

Vendar menim, da sklep sodišča po ZDZdr predstavlja le odločitev o utemeljenosti omejitve svobode, ne pa tudi o zdravljenju osebe. Ustavno sodišče je v odločbi U-I-294/12 z dne 10. 6. 2015 zapisalo, da zakoniti zastopnik ne more odločati o odvzemu varovančeve svobode za potrebe zdravljenja oziroma socialnovarstvene oskrbe. Odvzem prostosti je namreč tako pomembna vrednota, da mora biti odločitev o tem sprejeta v poštenem sodnem postopku. Vendar, kot že navedeno, ZDZdr sprejem na oddelek pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice samodejno povezuje z zdravljenjem. Po moji oceni je pravilno stališče, da lahko v primeru, ko so izpolnjeni pogoji po 39. členu ZDZdr, o običajnem zdravljenju odloča zdravnik, ne pa seveda o posebnih metodah zdravljenja, o katerih po ZDZdr odloča zdravniški konzilij (četrti odstavek 9. člena ZDZdr). Menim, da uporaba določb ZPacP o soglasju za zdravljenje pri zdravljenju duševnih motenj ne pride v poštev. Iskanje soglasja bližnjih oseb, zamenjava zakonitega zastopnika, če ta ne odloča v korist osebe, in odločanje o zdravljenju v primeru nasprotja interesov, kot je predvideno po določbah 37. člena ZPacP, bi po moji oceni povzročilo predolgo odlašanje z zdravljenjem, to pa bi bilo v nasprotju z ustavnimi pravicami pridržane osebe. Strinjam pa se z opozorili Varuha človekovih pravic Republike Slovenije, da ZDZdr trenutno ne zagotavlja zadostnih varovalk, da ne bi prišlo do čezmernega posega v pravice osebe do prostovoljnega zdravljenja.

Evropski odbor za preprečevanje mučenja in nehumanega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja – CPT je ob obisku v Sloveniji leta 2012 izrecno navedel, naj bodo za primere, ko se z medicinskega vidika zdi potrebno, da je pacient deležen zdravljenja, kljub temu da vanj ni privolil, določena jasna merila in postopki, s katerimi se to lahko dovoli (poleg mnenja zdravnika, ki zdravljenje predlaga, mora biti zagotovljeno drugo, neodvisno zdravniško mnenje). Slovenskim organom je priporočil, naj sprejmejo ukrepe, ki bi v pravu in praksi izražali načelo bolnikove svobodne privolitve v zdravljenje in seznanitve z vsemi informacijami o njem ter izpolnitve zgoraj navedene zahteve glede zdravljenja brez privolitve.[23]

Tudi Evropsko sodišče za človekove pravice (v nadaljevanju: ESČP) je v zadevi L. M. proti Sloveniji presodilo, da pritožnica ni imela na voljo nobene učin-

21 Galič, nav. delo, str. 47.
22 Primerjaj odločbo ustavnega sodišča U-I-60/03-20 z dne 4. 12. 2003, točki 7 in 8.
23 Šelih, nav. delo, str. 5.

kovite procesne možnosti, sodne ali drugačne, da bi vplivala na potek svojega zdravljenja ali da bi to zdravljenje preučil neodvisni organ. ESČP je v obrazložitvi odločbe navedlo, da njene pritožbe proti psihiatrični bolnišnici, da bi se zdravljenje prenehalo, njeni svetovalni psihiatri niso niti obravnavali. Poleg tega je okrajno sodišče njen predlog za začasno odredbo glede prenehanja zdravljenja v psihiatrični bolnišnici dvakrat zavrglo, češ da za to ni bilo pravne podlage, kljub stališču višjega sodišča, da vprašanje medicinskega obravnavanja ni izvzeto iz začasne sodne prepovedi. Tudi argumentov, ali obstaja kakšno ločeno pravno sredstvo, ki bi ga lahko uporabila za izpodbijanje svojega zdravljenja, ni bilo. Zato je ESČP ocenilo, da pritožničino zdravljenje ni bilo »v skladu z zakonom«, kot to zahteva drugi odstavek 8. člena Evropske konvencije za varstvo človekovih pravic (v nadaljevanju: EKČP),[24] in je bil 8. člen EKČP kršen.[25]

Strinjam se, da bi bilo treba ZDZdr glede vprašanja soglasja za zdravljenje nadgraditi. V ZDZdr bi bilo treba zapisati, da mora zdravnik pri odločitvah o zdravljenju spoštovati osebno integriteto osebe ter jo, upoštevajoč spremembe pri njeni sposobnosti odločanja o sebi, vključiti v odločanje o zdravljenju v skladu z Zakonom o pacientovih pravicah ter ji zagotoviti tudi ustrezna pojasnila. Zagotovo pa bi bilo treba zagotoviti možnost preverjanja izbrane metode zdravljenja. Menim, da bi to nalogo najbolje opravljal zdravniški konzilij, ki odloča tudi o posebnih metodah zdravljenja. Iz starejše odločbe Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 4269/2005 z dne 9. 9. 2005 izhaja, da bi oseba do oblikovanja posebne pravne ureditve v ZDZdr lahko zahtevala sodno varstvo v okviru 134. člena Obligacijskega zakonika (zahteva za prenehanje kršitev osebnostnih pravic).[26]

5. PRAVNI POLOŽAJ OTROKA V POSTOPKIH PO ZDZDR

ZDZdr v drugem odstavku 36. člena določa, da otrok, ki je dopolnil 15 let in je po zakonu, ki ureja pacientove pravice, sposoben privolitve, lahko da privolitev v zdravljenje.

To pomeni, da v skladu z drugim odstavkom 35. člena ZPacP velja domneva, da je otrok, ki je dopolnil 15 let, sposoben privolitve, razen če zdravnik glede na otrokovo zrelost oceni, da za to ni sposoben, pri čemer se posvetuje s starši ali skrbnikom. Če tak otrok pisno privoli v sprejem in načrt zdravljenja ter so

24 Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 1; Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/94, 22/03 – MKVCP13, 12/09 – MPKVCPA, 7/05 – MPKVCP, 8/10 – MPKVCPB, 1/15 – MPKVCP16, 5/17 – MPKVCP15 in 9/21.

25 Sodba ESČP v zadevi L. M. proti Sloveniji z dne 12. 6. 2014, pritožba št. 32863/05, točka 185.

26 Sklep VSL I Cp 4269/2005 z dne 9. 9. 2005: Pritožnica ima prav, ko navaja, da v zakonu ni podlage za sklep, da je izključena izdaja začasne odredbe za varstvo osebnostnih pravic. Prav tako ni pravilen sklep sodišča prve stopnje, da je s predlogom predlagateljica smiselno le predlagala, kakšna naj bo odločitev sodišča o prisilnem pridržanju, glede na to, da predlagateljica predlaga tudi, naj sodišče z začasno odredbo psihiatrični kliniki odredi, naj takoj preneha z medikamentoznim zdravljenjem.

poleg tega izpolnjeni pogoji iz prvega odstavka 39. člena ZDZdr, se ta otrok lahko sprejme na zdravljenje v oddelek pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice (drugi odstavek 36. člena ZDZdr).

Otrok, ki še ni dopolnil 15 let, pa se v oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice lahko zadrži le na podlagi sklepa sodišča ali v nujnih primerih (drugi odstavek 34. člena ZDZdr).[27] Nekateri nepravdni sodniki, ki obravnavajo predloge za nujni sprejem otrok, so izrazili pomislek, da sodni postopek otroku povzroča dodatni stres, obenem pa je taka ureditev prehud poseg v starševsko skrb (54. člen ustave). V delovni skupini, ki pripravlja novelo ZDZdr, smo zato začeli razpravo, ali bi kazalo določbo spremeniti tako, da bi se zdravljenje otroka, ki še ni dopolnil 15 let, lahko v oddelku pod posebnim nadzorom izvajalo na podlagi soglasja otroka, če bi zdravnik glede na otrokovo zrelost ocenil, da je za to sposoben, in soglasja njegovega zakonitega zastopnika, sicer pa le na podlagi sklepa sodišča. Torej bi v primeru soglasja otroka, njegovega zakonitega zastopnika in zdravnika lahko otroka sprejeli na zdravljenje brez sklepa sodišča.

Da taka ureditev ne bi bila neustrezna, izhaja tudi iz sodne prakse ESČP. To je v letu 2024 obravnavalo primer V. I. proti Republiki Moldaviji. Šlo je za petnajstletnika, siroto z blago intelektualno motnjo, ki je bil večkrat zdravljen v psihiatrični bolnišnici. Za skrbnika mu je bil postavljen župan mesta Ciutesti. Zaradi zelo agresivnega vedenja zanj ni bilo mogoče najti nadomestnega varstva in vzgoje. Nastanjen je bil v šolskem internatu, ki pa se čez poletje zapre. Z diagnozo blaga intelektualna motnja (sindrom psihopatiform) je bil nastanjen najprej na otroškem oddelku, nato pa zaradi nasilnih izpadov premeščen na odrasli oddelek pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice, med odrasle bolnike z akutnimi duševnimi motnjami. Prejemal je pomirjevala in nevroleptike. Namesto odrejenih 21 dni je v psihiatrični bolnišnici ostal 144 dni, ker pristojne službe zanj niso našle druge namestitve. Soglasje za namestitev je po pooblastilu skrbnika podpisala socialna delavka. Potem ko je bila za skrbnico postavljena njegova sestrična, je začel več postopkov zaradi neutemeljene hospitalizacije, tudi kazenski postopek zoper prvotnega skrbnika. ESČP v obrazložitvi svoje odločitve ni izključilo ustreznosti ureditve, po kateri soglasje za namestitev otroka na oddelek pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice lahko poda le zakoniti zastopnik. Odločilo pa je, da bi morali biti, glede na pritožnikovo nasprotovanje namestitvi v psihiatrično bolnišnico in odločitvi njegovega zakonitega skrbnika, zagotovljeni mehanizmi za preverjanje utemeljenosti namestitve in zaščitni ukrepi pred zlorabo. Opozorilo je tudi, da za namestitev in zdravljenje prosilca ni bilo terapevtske potrebe ter da je bila namestitev v psihiatrično bolnišnico hitra alternativa, saj ni bilo nobenih načrtov za nadaljnjo namestitev prosilca. ESČP je o ugotovilo kršitev 3., 13. in 14. člena EKČP ter pritožniku prisodilo odškodnino.[28]

---

27 V obrazložitvi predloga zakona je predlagatelj zapisal, da tako ureditev narekuje posebno varstvo otrok. Sprejem v oddelek pod posebnim nadzorom je tako invaziven poseg v pravice otroka, da se vedno obravnava kot neprostovoljni, zato o upravičenosti odloča sodišče. Glej predlog ZDZdr-A, EVA 2022-2711-0113, prva obravnava.

28 V. I. v. The Republic of Moldovia (Apll. no. 38963/16) z dne 26. 3. 2024.

Tudi otroku mora biti v postopku po ZDZdr zagotovljeno zastopanje po odvetniku. ZDZdr v drugem odstavku 31. člena določa, da za mladoletnika pooblasti odvetnika zakoniti zastopnik, razen če je postopek uveden na njegov predlog. V tem primeru odvetnika postavi sodišče (drugi odstavek 42. člena ZDZdr).

ZDZdr nima posebnih določb o procesni sposobnosti otroka. Zakon o nepravdnem postopku (v nadaljevanju: ZNP-1) v 56. členu določa, da določbe X. poglavja »Postopki za ureditev osebnih stanj in družinskih razmerij« veljajo tudi za postopke iz osebnih stanj in družinskih razmerij, ki niso posebej urejeni v tem poglavju, če zakon določa, da se obravnavajo v nepravdnem postopku. To pomeni, da se določbe X. poglavja ZNP-1 uporabljajo tudi v postopkih po ZDZdr, če jih ne izključuje specialna določba ZDZdr.[29] To pa pomeni, da mora sodišče tudi v postopku po ZDZdr, v skladu z drugim odstavkom 45. člena ZNP-1, otroku, ki je dopolnil 15 let in je sposoben razumeti pomen in posledice svojih dejanj, omogočiti, da kot udeleženec v postopku samostojno opravlja procesna dejanja.

Kadar otrok po petnajstem letu starosti sam prevzame opravljanje procesnih dejanj, mu je po mojem mnenju treba priznati poslovno sposobnost za sklenitev mandatne pogodbe z odvetnikom.[30] Vendar je glede na specialno določbo drugega odstavka 31. člena ZDZdr taka razlaga v postopkih po ZDZdr za zdaj verjetno izključena.

Če gre za otroka, ki je dopolnil 15 let in je sposoben privolitve, torej je sposoben razumeti pomen in posledice svojih dejanj, ter mu sodišče prizna položaj samostojnega udeleženca v postopku, bodo starši ali skrbnik sicer vabljeni na narok in zaslišani kot priče, ne bodo pa imeli statusa udeleženca postopka. Če gre za otroka, mlajšega od 15 let, pa mislim, da je treba staršem priznati položaj udeleženca postopka. Ustava v 56. členu varuje starševstvo. Pravni izraz starševstva je starševska skrb (6. člen DZ), ki vsebuje pravico staršev, da varujejo koristi svojih otrok. Z odločitvijo sodišča je lahko v te njihove pravice poseženo, zato menim, da morajo imeti položaj udeleženca. To pa ne velja za skrbnika, saj ta nima starševske skrbi. Skrbnik otroka po moji oceni nima položaja udeleženca, lahko je zaslišan kot priča, lahko zastavlja vprašanja in vpogleda v spis (47. člen ZDZdr), lahko vloži pritožbo (50. člen ZDZdr).

6. PRAVNI POLOŽAJ ODRASLE OSEBE POD SKRBNIŠTVOM PO ZDZDR

Namen nove pravne ureditve skrbništva za odrasle v DZ je, da sodišče z odločbo o postavitvi pod skrbništvo obseg varstva čim bolj prilagodi potrebam osebe.[31] Poleg tega nova ureditev teži k temu, da skrbnik, če je le mogoče, ne nadomesti volje

29 Zakon o nepravdnem postopku – ZNP-1 s komentarjem, str. 287.
30 Končina Peternel, nav. delo, str. 99.
31 Orehar Ivanc, nav. delo, str. 18 in 26.

osebe pod skrbništvom, ampak ji nudi podporo pri oblikovanju lastnih odločitev. DZ tako v drugem odstavku 262. člena določa, da sodišče v odločbi o postavitvi pod skrbništvo določi obseg skrbnikovih obveznosti in pravic. V 264. členu pa, da mora skrbnik upoštevati vzroke, zaradi katerih je bila oseba postavljena pod skrbništvo, si prizadevati za izvajanje zdravstvenih ukrepov za odpravo teh vzrokov in varovančevo usposobitev za samostojno življenje in delo ter varovancu v okviru njegovih sposobnosti omogočiti oblikovati življenje po lastnih željah in predstavah.

Če je po prejšnji ureditvi veljala domneva, da je oseba, ki ji je popolnoma odvzeta poslovna sposobnost, nerazsodna, to ni več mogoče. Vedno je treba preveriti, kako je v sklepu nepravdnega sodišča določen obseg skrbnikovih obveznosti in pravic. Nepravdno sodišče tako lahko v sklepu v okviru obsega skrbnikovih nalog določi tudi naloge v zvezi z odločanjem o medicinskih posegih in zdravljenju. Tak sklep se praviloma glasi: »Skrbnik odloča o medicinskih posegih in zdravljenju, če varovanec po presoji zdravnika ni sposoben privolitve.«[32] Vendar pa se zaradi specialne ureditve po ZDZdr tak sklep nanaša le na zdravniško obravnavo somatskih bolezni, ne pa tudi na zdravljenje duševnih motenj. Torej, tudi če je v sklepu navedeno, da lahko skrbnik nadomesti soglasje varovanca za zdravljenje, to ne more veljati za zdravljenje in obravnavo po ZDZdr. Zadržanje na oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice ali na varovanem oddelku SVZ je mogoče le na podlagi sklepa sodišča, zdravljenje pa le pod pogoji ZDZdr. Zdravnik bo torej moral pri odločanju o sprejemu na zdravljenje na oddelek pod posebnim nadzorom, ne glede na izdani sklep o postavitvi osebe pod skrbništvo, vselej najprej presoditi, ali ima oseba sposobnost privolitve ali ne. V primeru, ko oseba te sposobnosti ne bo imela, bo treba izpeljati sodni postopek, če pa bo zdravnik ugotovil, da oseba ima sposobnost za privolitev v zdravljenje, bo moral kljub temu preveriti, ali so izpolnjeni pogoji po 39. členu ZDZdr, in če niso, bo moral sprejem zavrniti.

Tudi če oseba pod skrbništvom po sklepu sicer nima procesne sposobnosti za nastopanje v sodnem postopku in jo zastopa skrbnik, za postopke po ZDZdr velja specialna določba drugega odstavka 32. člena ZDZdr, ki zavezuje sodišče, da sodišče osebi omogoči, da samostojno opravlja procesna dejanja, če je sposobna razumeti pomen in pravne posledice takih dejanj. Osebo zastopa odvetnik (31. člen ZDZdr).

Menim, da skrbnik v postopkih po ZDZdr nima položaja udeleženca. Mora biti osebi v oporo, vabljen je na narok (46. člen ZDZdr), lahko je zaslišan kot priča, lahko zastavlja vprašanja in vpogleda v spis (47. člen ZDZdr), lahko vloži pritožbo (50. člen ZDZdr).

7. NADZOROVANA OBRAVNAVA V SKUPNOSTI IN NAMESTITEV V VAROVANE ODDELKE SVZ

Kot že navedeno, se lahko po zaključku akutnega bolnišničnega zdravljenja socialnovarstvena oskrba osebe nadaljuje v okviru nadzorovane obravnave v

32 M. Orehar Ivanc, V. Tinta Tavčar, V. Ravnik Koprivec, K. Mramor, nav. delo, str. 122.

skupnosti ali z namestitvijo na varovani oddelek socialnovarstvenega zavoda. Za obe obliki obravnave je v primeru, ko oseba z obravnavo ne soglaša, potrebna odločitev sodišča.

Skupnostna obravnava poteka pod nadzorom psihiatrične bolnišnice v domačem okolju. Vključuje različne zdravstvene in socialne službe ter storitve, ki zagotavljajo poleg zdravljenja tudi preventivo in rehabilitacijo ter psihosocialno podporo.[33]

Ustavno sodišče je v odločbi U-I-477/18, Up-93/18 z dne 23. 5. 2019 zapisalo, da namestitev osebe z duševno motnjo v varovani oddelek socialnovarstvenega zavoda ni le socialnovarstveni ukrep, temveč gre za storitev, v kateri se prepletata pravica do socialne varnosti iz prvega odstavka 50. člena ustave ter pravica do zdravstvenega varstva iz prvega odstavka 51. člena ustave. Zgolj to, da je akutno bolnišnično zdravljenje zaključeno oziroma ni več potrebno, namreč samo po sebi ne izključuje potrebe, da se obravnavani osebi v okviru izvajanja zavodskega ukrepa zagotovi ustrezna terapevtska obravnava, ki jo narekuje dolžna skrb za zdravje oseb z duševno motnjo. Varstveni in terapevtski cilj torej pri navedenem ukrepu tvorita neločljivo celoto ter le oba skupaj lahko utemeljita dopustnost posega v osebno svobodo pridržane osebe z duševno motnjo.

V obeh oblikah obravnave se torej zdravljenje osebe nadaljuje. Zato vse, kar je bilo navedeno v zvezi z odločanjem o sprejemu na zdravljenje na oddelek pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice, smiselno velja tudi za odločanje o sprejemu osebe na varovani oddelek socialnovarstvenega zavoda in o zdravljenju osebe v nadzorovani obravnavi.

8. SKLEP

Zakoniti zastopnik po naši pravni ureditvi ne more izraziti privolitve namesto otroka in osebe pod skrbništvom, ki nista sposobna odločati o sebi, za sprejem na zdravljenje v oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice. O sprejemu odloča sodišče, v sodnem postopku po ZDZdr pa otroka in odraslo osebo pod skrbništvom zastopa odvetnik. Zakoniti zastopnik mora biti otroku ali odrasli osebi v oporo, vabljen je na narok, lahko je zaslišan kot priča, lahko zastavlja vprašanja in vpogleda v spis ter vloži pritožbo.

ZDZdr je specialni zakon glede na ZPacP in uporabo splošnih določb ZPacP izključuje. To pomeni, da se pri zdravljenju na področju duševnega zdravja ne uporabljajo določbe ZPacP o privolitvi v zdravljenje. Če so izpolnjeni pogoji po 39. členu ZDZdr, o običajnem zdravljenju osebe na oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice odloča zdravnik. Bi pa bilo treba ZDZdr glede pooblastil in dolžnosti zdravnika nadgraditi. V ZDZdr bi bilo treba zapisati, da mora zdravnik pri odločitvah o zdravljenju spoštovati osebno integriteto osebe in jo, upoštevajoč spremembe pri njeni sposobnosti odločanja o sebi,

33 Švab, nav. delo, str. 109.

vključiti v odločanje o zdravljenju v skladu z Zakonom o pacientovih pravicah ter ji zagotoviti tudi ustrezno prilagojena pojasnila. Zagotovo pa bi bilo treba zagotoviti možnost preverjanja izbrane metode zdravljenja. Menim, da bi to nalogo najbolje opravljal zdravniški konzilij, ki odloča tudi o posebnih metodah zdravljenja.

LITERATURA IN VIRI:

- Bavcon, Primož. Prisilna hospitalizacija oseb z duševnimi motnjami z vidika standardov varstva človekovih pravic. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, letnik 60, št. 1 /2009, str. 41–50.

- European Court of Human Rights, Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights, Rights of the child, Updated on 28 February 2025, <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_rights_of_the_child_eng> 10. 7. 2025.

- Galič, Aleš. Prisilna hospitalizacija psihiatričnega bolnika. Medicina in pravo, izbrana poglavja 1999–2000, Maribor, Splošna bolnišnica 2001, str. 47–58.

- Gavella, N. Privatno pravo. Zagreb, 2019.

- Ivanc, Blaž. V: Komentar Ustave Republike Slovenije (L. Šturm, ur.), Dopolnitev – A. Fakulteta za državne in evropske študije, Ljubljana 2011, str. 852–853.

- Končina Peternel, Mateja. Postopki za varstvo koristi otroka in vloga otroka v teh postopkih. Pravosodni bilten, XXXX, št. 1/2019, str. 93–105.

- Koprivnik, Petra. Neprostovoljno zdravljenje in varovanje človekovih pravic v psihiatriji: doktorska disertacija. Alma Mater Europaea, Fakulteta za humanistični študij – institutum studiorum humanitatis, Humanistične znanosti, Ljubljana 2021, <file:///C:/Users/S010101/Downloads/Koprivnik_Petra_dr_2021-2.pdf> 10. 7. 2007.

- Kraljić, Suzana. Pravica otroka do privolitve oziroma odklonitve medicinskega posega. Podjetje in delo, št. 5/2003/XXIX, str. 924–938.

- Krušič Matè, Zana. Pravica do zasebnosti v medicini. GV Založba, Ljubljana 2010.

- Ovčak Kos, Maja, Božič Penko, Ana. Dileme v primerih odškodninskega prava v zvezi z odgovornostjo za medicinsko napako (1.). Odvetnik, leto XVIIII, št. 5 (83), zima 2017, str. 11–15.

- Orehar Ivanc, Metoda. Skrbništvo za odrasle osebe. Pravosodni bilten, XLII, št. 3/2021, str. 15–39.

- Orehar Ivanc, Metoda, Tinta Tavčar, Vanja, Ravnik Koprivec, Vesna, Mramor, Katja. Izrek odločbe o postavitvi pod skrbništvo. Pravosodni bilten, XLII, št. 3/2021, str. 119–127.

- Šelih, Ivan. Ali so pri zadržanju v psihiatrični bolnišnici dovoljeni tudi medicinski posegi brez privolitve. Pravna praksa, št. 18, 2017, str. 12 in 13.

- Švab, Vesna. Nadzorovana obravnava v skupnosti. Pravosodni bilten, št. 1/2019, str. 109–113.

- Udovič, Nataša. Izvajanje obravnave v skupnosti po zakonu o duševnem zdravju in izkušnje z nadzorovano obravnavo. Pravosodni bilten, XXXX, št. 1/2019, str. 139–151.

O »DIALOGU« PRI IZVRŠEVANJU SODB EVROPSKEGA SODIŠČA ZA ČLOVEKOVE PRAVICE[1]

Izr. prof. dr. Jernej Letnar Černič, Fakulteta za državne in evropske študije, Nova univerza

1. UVOD

Za izvrševanje sodb Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP ali Sodišče) je ključno, da Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP ali konvencija)[2] zaživi v domačih pravnih redih.[3] Državne oblasti držav pogodbenic imajo negativne in pozitivne obveznosti, da poleg plačila odškodnine izvršijo posamične in splošne ukrepe za izvrševanje sodb ESČP.[4] Sodišče s sodbami prispeva k izboljšanju vladavine prava in varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin v domačih pravnih redih.[5] Izvrševanje sodb spremlja robusten nadzorni mehanizem Odbora ministrov in njihovih strokovnih služb v okviru Sveta Evrope, ki ob sodelovanju civilne družbe natančno spremljajo vsako pomanjkljivost pri izvrševanju sodb ESČP.[6] A za učinkovito izvrševanje sodb ESČP so nujne močne institucije demokratične in pravne države v domačih pravnih redih.[7] V državah s šibkimi institucijami pravne in demokratične države je izvrševanje sodb ESČP pogosto pomanjkljivo in zastavlja številne izzive.[8]

V prispevku obravnavamo uresničevanje sodb ESČP v slovenskem pravnem redu. Posvečamo se razmerju med domačim slovenskim pravom in pravom ESČP. Evropsko sodišče za človekove pravice je temeljni nadzorstveni mehanizem EKČP. Je nadnacionalno sodišče za varstvo človekovih pravic, kamor se lahko obrnejo vsi tisti, ki so bili domnevno žrtev kršitve ene izmed človekovih pravic in temeljnih svoboščin iz konvencije.[9] Pritožniki lahko pred sodiščem vložijo pritožbo zoper eno ali več držav pogodbenic. Sodišče nato obravnava zadeve tako glede dopustnosti kot glede domnevnih vsebinskih kršitev EKČP.

---

1 Prispevek je za objavo prirejeno predavanje avtorja na Civilnopravni sodniški šoli 2025, ki je potekala od 5. do 7. marca 2025 in od 7. do 9. aprila 2025 v Portorožu, ter na Dnevu ustavnega prava, ki je potekal 2. oktobra 2025 na Evropski pravni fakulteti. Izobraževalni srečanji je organiziral Center za izobraževanje v pravosodju.

2 Svet Evrope, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ETS No. 005, 4. november 1950; Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/94).

3 Lambert, nav. delo, str. 325–335; Lambert Abdelgawad, nav. delo, str. 397–432; Letnar Černič-c, str. 285–302.

4 Stoyanova, nav. delo. 455–476.

5 Jaskiernia, nav. delo, str. 103–131; Donald, A. (nav. delo), str. 83–117.

6 Glas, nav. delo, str. 195–215.

7 Anagnostou, nav. delo, str. 205–228.

8 Letnar Černič-d (2018), str. 111–137; Letnar Černič-e (2018), str. 32–54.

9 Drzemczewski, nav. delo; Gerards, Fleuren, nav. delo; Schabas, William A., nav. delo.

Na koncu večletnega postopka izda sodbo, s katero ugotovi, ali je prišlo do kršitve ene ali več pravic in svoboščin iz konvencije. Sodba je izdana zoper državo pogodbenico, denimo zoper Republiko Slovenijo, ki jo mora nato izvršiti v svojem domačem pravnem redu. Izvršitev je možna na več načinov: država lahko sprejme posamične in splošne ukrepe ter mora izplačati tudi odškodnino. V tem prispevku se bomo natančneje posvetili razmerju med domačim pravom in evropskim pravom človekovih pravic, predvsem vprašanju »dialoga« med domačimi sodišči in ESČP, ter kritično obravnavali zadnjo zadevo, pri kateri je Vrhovno sodišče Republike Slovenije tak dialog morda neprepričljivo utemeljilo.

Prispevek je po uvodnem delu razdeljen še v štiri dele. V drugem delu obravnavamo podlago za uresničevanje EKČP in izvrševanje sodb ESČP v slovenskem pravnem redu. V tretjem delu predstavljamo in analiziramo teoretične predpostavke »dialoga« v sodni praksi ESČP. Četrti del je namen predstavitvi in analizi »dialoga« v zadnji sodni praksi Vrhovnega sodišča Republike Slovenije. Peti del zaokroži prispevek.

2. SLOVENIJA IN EVROPSKA KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC

EKČP je del slovenskega pravnega reda.[10] Slovenske državne oblasti morajo uresničevati in izvrševati vse sodbe, ki so izdane na njeni podlagi. To velja tako za sodbe ESČP zoper Slovenijo, v katerih je ugotovljena kršitev enega ali več članov EKČP, kot tudi za upoštevanje sodne doktrine iz drugih sodb Sodišča. Konvencija je mednarodna pogodba, ki jo je Republika Slovenija z ratifikacijo vključila v svoj pravni red. V prvem odstavku 46. člena konvencije je določeno, da morajo države pogodbenice izvrševati sodbe Sodišča, kadar nastopajo kot stranke v postopku.[11] Poleg tega 46. člen EKČP določa, da izvajanje sodb v državah pogodbenicah nadzoruje Svet Evrope prek Odbora ministrov.[12]

Ali so sodbe Sodišča neposredno izvršljive v slovenskem pravnem redu? Ali jih morajo državne oblasti in drugi pravni subjekti uresničevati in izvrševati? V slovenskem ustavnem sistemu je podlaga za izvrševanje sodb Sodišča zelo jasna. 8. člen Ustave Republike Slovenije (ustava) v drugem odstavku določa, da se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno.[13] Institucije slovenske demokratične in pravne države morajo sodbe Sodišča uresničevati že na podlagi 8. člena Ustave Republike Slovenije.[14] Državne oblasti lahko sodbe ESČP izvršujejo tako, da sprejmejo posamične oziroma splošne ukrepe oziroma da poravnajo pravično zadoščenje s sprejetjem bodisi splošnih ali posamičnih ukrepov.

10 Glej podrobneje Letnar Černič-f, navedeno delo, str. 35–50.
11 Svet Evrope, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ETS No. 005, 4. november 1950. Prvi odstavek 46. člena.
12 Prav tam. Drugi odstavek 46. člena.
13 Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a, 8. člen.
14 Glej Grasselli, nav. delo; Petrič, nav. delo; Zobec, nav. delo; Zobec, Letnar Černič-f, nav. delo.

Državne oblasti morajo že na tej podlagi ustavne določbe spoštovati in izvrševati sodbe Sodišča.[15] Hkrati nekateri nižji pravni viri, kot so zakoni, dajejo pravno podlago za sprejetje posameznih ukrepov.[16] Denimo, Zakon o kazenskem postopku (ZKP) daje podlago za vložitev zahteve za varstvo zakonitosti pred vrhovnim sodiščem na podlagi sodbe, s katero je Sodišče ugotovilo kršitev ene ali več pravic.[17] Podobno Zakon o izvršbi in zavarovanju v 3. točki 17. člena daje podlago za določitev izvršilnega naslova za izvrševanje sodb mednarodnih sodišč.[18] Po drugi strani Zakon o pravdnem postopku in Zakon o upravnem sporu ne določata nobene pravne podlage za izvrševanje sodb.[19] Vendar morajo sodbe Sodišča izvrševati tudi sodišča v civilnih in upravnih zadevah. Če posebna pravna podlaga ne obstaja, to ne pomeni, da slovenske oblasti nimajo dolžnosti izvršiti sodbe. Določba 8. člena ustave jim to nalaga neposredno. Ustavno sodišče Republike Slovenije je v zadevi U-I-200/23 zapisalo: »Zavezujoča narava sodbe ESČP, ki je bila izdana zoper Republiko Slovenijo v sprožilnem primeru, namreč pomeni, da morajo domača sodišča ob morebitnem ponovnem odločanju o zadevi upoštevati razlago EKČP, kot jo je sprejelo ESČP, da se torej morajo soočiti z vsemi razlogi, s katerimi je ESČP utemeljilo obstoj kršitve človekove pravice.«[20] Dodalo je, da »če sodišče v ponovljenem postopku ob upoštevanju argumentov nasprotne stranke iz civilnega sodnega postopka, ki se v postopku pred ESČP ni imela možnosti izjaviti in tam zato morebiti niso bili zadostno upoštevani, oceni, da presoji ESČP ne more v celoti slediti, lahko od nje tudi odstopi, vendar mora tak odstop kvalificirano utemeljiti«.[21]

Ali lahko najvišje slovensko sodišče, kot je vrhovno sodišče, samo stopi v »tekmovalni dialog« z ESČP in brez sklicevanja na njegovo sodno prakso zavrne izvršitev njegove sodbe? Hierarhija institucij demokratične in pravne države tega brezpogojno ne dovoljuje. ESČP je nadnacionalno sodišče in kot tako nadrejeno najvišjemu slovenskemu rednemu sodišču. Državne oblasti, vključno s sodno vejo oblasti, morajo zagotoviti izvrševanje njegovih sodb. Neizvrševanje sodb lahko pripelje tudi do sankcij, bodisi v okviru nadzornega mehanizma Odbora ministrov Sveta Evrope bodisi z novimi postopki pred Sodiščem. Upoštevanje konvencije in izvrševanje sodb Sodišča je tako minimalna zahteva za vladavino prava v Sloveniji, pogoj za ustavno demokracijo in ključni

15 Drzemczewski, nav. delo; Gerards, Fleuren, nav. delo; Schabas, William A., nav. delo.
16 Letnar Černič-a, nav. delo; Letnar Černič-b, nav. delo.
17 Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 176/21 – uradno prečiščeno besedilo, 96/22 – odl. US, 2/23 – odl. US, 89/23 – odl. US in 53/24), četrti odstavek 421. člena.
18 Zakon o izvršbi in zavarovanju (Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 93/07, 37/08 – ZST-1, 45/08 – ZArbit, 28/09, 51/10, 26/11, 17/13 – odl. US, 45/14 – odl. US, 53/14, 58/14 – odl. US, 54/15, 76/15 – odl. US, 11/18, 53/19 – odl. US, 66/19 – ZDavP-2M, 23/20 – SPZ-B, 36/21, 81/22 – odl. US in 81/22 – odl. US), 17. člen. Glej tudi Letnar Černič-f, nav. delo.
19 Zakon o pravdnem postopku (Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08 – ZArbit, 45/08, 111/08 – odl. US, 57/09 – odl. US, 12/10 – odl. US, 50/10 – odl. US, 107/10 – odl. US, 75/12 – odl. US, 40/13 – odl. US, 92/13 – odl. US, 10/14 – odl. US, 48/15 – odl. US, 6/17 – odl. US, 10/17, 16/19 – ZNP-1, 70/19 – odl. US, 1/22 – odl. US, 3/22 – ZDeb in 92/24 – odl. US); Zakon o upravnem sporu (Uradni list RS, št. 105/06, 107/09 – odl. US, 62/10, 98/11 – odl. US, 109/12, 10/17 – ZPP-E in 49/23).
20 Ustavno sodišče RS, U-I-200/23, 20. junij 2024, 29. odstavek.
21 Prav tam.

element zagotavljanja človekovega dostojanstva v družbi. ESČP pa je v svoji sodni praksi vendarle razvilo pravni standard, ki pod nekaterimi pogoji dovoljuje »dialog« pri izvrševanju njegovih sodb v vnovičnih postopkih pred domačimi sodišči, če jih države pogodbenice pravno pravilno izvršijo brez zlorab pravic v postopkih.

3. O TEORETIČNIH PREDPOSTAVKAH »DIALOGA« V SODNI PRAKSI ESČP

Sodišče je v zadevi Moreira Ferreira proti Portugalski (št. 2)[22] oblikovalo standard za ugotavljanje, ali je država pogodbenica pravilno izvršila njegovo sodbo v zadevi Moreira Ferreira proti Portugalski (št. 1).[23] Portugalske sodne oblasti pri izvrševanju sodbe v zadevi Moreira Ferreira proti Portugalski (št. 1) niso sledile odločitvi ESČP. Sodišče je pri ponovnem odločanju razvilo pravni standard za ugotavljanje, ali so državne oblasti pravilno izvršile sodbe. ESČP je v zvezi z (ne)pravilnim izvrševanjem sodbe na portugalskem vrhovnem sodišču zapisalo naslednje: »Sodišče ne more zaključiti, da je bilo razumevanje sodbe Sodišča iz leta 2011 s strani Vrhovnega sodišča kot celote posledica očitne dejanske ali pravne napake, ki bi vodila do ‚zlorabe pravice'.«[24] Dodalo je: »Ob upoštevanju načela subsidiarnosti in besedila sodbe Sodišča iz leta 2011 Sodišče meni, da zavrnitev Vrhovnega sodišča, da bi ponovno odprlo postopek na zahtevo pritožnika, ni bila samovoljna. Sodba Vrhovnega sodišča z dne 21. marca 2012 vsebuje zadostno navedbo razlogov, na katerih temelji. Ti razlogi sodijo v okvir polja proste presoje domačih organov in niso izkrivili ugotovitev sodbe Sodišča.«[25] ESČP je poleg tega v zadevi Yüksel Yalçınkaya proti Turčiji zapisalo, da »Sodišče ne sme delovati kot četrta instanca in zato ne bo posegalo v presojo domačih sodišč po prvem odstavku 6. člena, razen če bi se njihove ugotovitve lahko štele za samovoljne ali očitno nerazumne«.[26] Dodalo je, da »iz sodne prakse izhaja, da domače sodne odločitve ni mogoče opredeliti kot samovoljno tako, da bi bila ogrožena poštenost postopka, razen če zanjo niso navedeni razlogi ali pa so navedeni razlogi utemeljeni na očitni dejanski ali pravni napaki domačega sodišča, ki povzroči ‚zlorabo pravice'.«[27] Po mnenju ESČP »… morajo sodbe sodišč /.../ ustrezno vsebovati razloge, na katerih temeljijo … Ta obveznost pomeni, da lahko stranke sodnega postopka pričakujejo specifičen in izrecen odgovor na argumente, ki so odločujoči za izid postopka …«[28]

Standard, ki ga je razvilo sodišče, je torej, da domača sodišča pri izvrševanju sodb ESČP tega ne smejo izkriviti tako, da dosežejo raven »očitne dejanske ali pravne napake«, ki privede do zlorabe pravice. Če ESČP pri ponovni presoji

22 Moreira Ferreira proti Portugalski (št. 2), Veliki senat, št. 19867/12, 11. julij 2017.
23 Moreira Ferreira proti Portugalski (št. 1), 19808/08, 5. julij 2011.
24 Moreira Ferreira proti Portugalski (št. 2), Veliki senat, št. 19867/12, 11. julij 2017, 97. odstavek sodbe.
25 Prav tam, 98. odstavek.
26 Yüksel Yalçınkaya proti Turčiji, št. 15669/20, 26. september 2023, 304. odstavek sodbe.
27 Prav tam.
28 Prav tam, 305. odstavek.

ugotovi, da je prišlo do »očitne dejanske ali pravne napake« in zato do zlorabe pravic iz EKČP, bo znova ugotovilo kršitev 6. člena EKČP. Do zlorabe pravic pa lahko pride takrat, ko najvišje domače sodišče ugodi zahtevi za varstvo zakonitosti na podlagi sodbe ESČP ter temeljito in poglobljeno ne obrazloži, zakaj je odstopilo od pravne obrazložitve ESČP. ESČP poudarja, da imajo države pogodbenice sicer polje proste presoje pri izvrševanju sodb ESČP, vendar morajo preprečiti zlorabe pravic. Če se ne odločijo ponovno odpreti postopka, morajo natančno in skrbno obrazložiti, zakaj tega niso storile ter zakaj odstopajo od sodbe ESČP.

4. »DIALOG« V ZADNJI SODNI PRAKSI VRHOVNEGA SODIŠČA REPUBLIKE SLOVENIJE

Vrhovno sodišče se je v preteklosti spoprijemalo z izzivi izvrševanja sodb ESČP, kjer je ugotovilo, da so slovenske državne oblasti kršile enega ali več členov EKČP. Vrhovno sodišče je denimo v zadevi št. I Ips 58203/2011 z dne 7. junija 2018 zapisalo: »Stališče, da bi morala vsaka sodba, s katero je ESČP ugotovilo kršitev konvencijske pravice, brez izjeme imeti za posledico razveljavitev domačih odločb ali njihovo spremembo, oziroma, v kontekstu slovenskega pravnega reda, samodejno ugoditev zahtevi za varstvo zakonitosti, ni sprejemljivo.« [29] Dodalo je, da »ugotovitev kršitve ne zapira diskurza med ESČP in Vrhovnim sodiščem, ki lahko svojo odločitev opre tudi na drugačno argumentacijo in sprejme drugačno odločitev, vendar mora pri tem zavzeti jasno stališče do razlogov, na katere je svojo odločbo oprlo ESČP. Zato ni nujno, da mora biti rezultat presoje, ki jo opravi Vrhovno sodišče, v vsakem primeru takšen, kot bi na prvi pogled izhajalo iz odločbe ESČP.«[30] Nato je še zapisalo, da »to ne nazadnje izhaja iz ene od bistvenih razlik med odločbami domačih sodišč in odločbami ESČP. Za razliko od prvih sodbe ESČP v državah podpisnicah konvencije niso izvršljive. Sodbe ESČP in z njimi ugotovitve kršitev pravic po EKČP so zato deklaratorne narave, njihova učinkovitost pa se (med drugim) zagotavlja prek določb o zavezujoči naravi sodb ESČP in nadzora, ki ga opravlja Odbor ministrov Sveta Evrope (drugi odstavek 46. člena EKČP).« (Opomba izpuščena.)[31] Nato je sklenilo: »/…/ za razliko od sodbe ESČP bo imela domača sodna odločba moč izvršljive odločbe, zato domačim sodiščem možnosti te presoje, ne glede na zaveze iz 46. člena EKČP, nikakor ni mogoče odreči. Če bi namreč ugoditev zahtevi, ki se sklicuje na ugotovljeno kršitev, vodila do nevzdržnega, nelogičnega in že na prvi pogled kar že absurdnega rezultata, ki ga v domači pravni red ni mogoče umestiti, taki zahtevi ni mogoče ugoditi.«[32] Takšna razlaga je bila v tej zadevi popolnoma neprepričljiva z vidika ustavnopravnih in mednarodnih obveznosti slovenske države.

Vrhovno sodišče Republike Slovenije je leta 2025 v zadnji sodbi glede izvrševanja sodbe Škoberne proti Sloveniji formalno priznalo, da sodbe ESČP ne-

29 Vrhovno sodišče RS, št. I Ips 58203/2011, 7. junij 2018, 14. odstavek sodbe.
30 Prav tam.
31 Prav tam, 15. odstavek sodbe.
32 Prav tam.

posredno zavezujejo slovensko državo.[33] ESČP je v tej sodbi ugotovilo kršitev pravice do zasebnega in družinskega življenja (8. člen EKČP) ter pravice do poštenega sojenja (6. člen EKČP).[34] ESČP je natančneje glede kršitve pravice do poštnega sojenja ugotovilo: »Glede na razvoj postopka v zadevni fazi ni bilo mogoče predvideti, kako bi se M. S. in E. R. odzvala na pritožnikovo različico dogodkov, če bi bila pozvana k pričanju. Prav tako ni mogoče domnevati, da bi v primeru, če bi bili ti dokazi predloženi, ne vplivali na izid sojenja. Dejstvo, da je bila pritožniku odvzeta možnost, da bi učinkovito predložil dokaze prič in se nanje skliceval pri zagovarjanju svoje zadeve, je zato povzročilo, da je bil sodni postopek nepošten.«[35] Glede kršitve 8. člena EKČP je Sodišče zapisalo: »/.../ izpodbijane določbe spremenjenega zakona iz leta 2004, ki so bile podlaga za hrambo pritožnikovih telekomunikacijskih podatkov, niso izpolnjevale zahteve po ‚kakovosti zakona' in niso mogle omejiti ‚posega' v pritožnikove pravice iz 8. člena na to, kar je bilo ‚nujno v demokratični družbi'. Hramba, dostop in obdelava teh telekomunikacijskih podatkov so bili zato v neskladju z 8. členom Konvencije.«[36]

Vrhovno sodišče je v zadevi št. I Ips 4980/2011 z dne 13. 3. 2025 zapisalo: »Prvič, zahteva je dovoljena le, če je s sodbo ESČP ugotovljena kršitev človekove pravice ali temeljne svoboščine, ki jo zagotavlja EKČP s protokoli.«[37] Nato je dodalo: »/.../ da so procesne predpostavke za vsebinsko obravnavo lahko izpolnjene le glede ugotovljenih kršitev (i) pravice do poštenega sojenja iz prvega odstavka in točke d) tretjega odstavka 6. člena EKČP, v zvezi z opustitvijo zaslišanja B. B. in C. C. kot razbremenilnih prič (2. točka izreka sodbe ESČP, v zvezi s 104.–111. točko obrazložitve sodbe), in (ii) pravice do zasebnega življenja iz prvega odstavka 8. člena EKČP, v zvezi s hrambo, dostopom in obdelovanjem obsojenčevih podatkov o komunikacijskem prometu, t. i. prometnih podatkov /.../ Vrhovno sodišče je pri razlagi dovoljenosti zahteve in dometa vsebinske obravnave v obravnavani zadevi (četrti odstavek 421. člena ZKP) upoštevalo, da domet obveznosti Republike Slovenije v luči 46. člena EKČP določa ne le izrek, ampak tudi vsebina razlogov, zaradi katerih je ESČP prepoznalo kršitev EKČP (opomba izpuščena).«[38]

Dodalo je, da »naloga Vrhovnega sodišča zato je, da v luči stališč ESČP celovito pretehta vse pravne argumente, tudi tiste, na katere se sodišča morda niso oprla, in v dobri veri preuči, ali je na mestu vzpostavitev stanja, kot je obstajalo pred kršitvijo. Slovenska sodišča pri tem zavezuje presoja ESČP – ne glede na to, ali je bila v konkretnih postopkih Republika Slovenija udeležena ali ne …«[39] Poleg tega je ugotovilo, da »za ugotovitev kršitve je bilo pomembno (in zadosti), da so se podatki protipravno hranili, kasneje pa so bili pridobljeni, obdelani (tj. izdelane so bile t. i. analitične informacije) in vključeni v sodni spis ...

33 Vrhovno sodišče RS, št. I Ips 4980/2011, 13. marec 2025.
34 Škoberne proti Sloveniji, št. 19920/20, 15. februar 2024.
35 Prav tam, 109. odstavek sodbe. Slovenski prevod sodbe: Državno odvetništvo RS.
36 Prav tam, 147. odstavek sodbe.
37 Vrhovno sodišče RS, št. I Ips 4980/2011, 13. marec 2025, 8. odstavek odločbe.
38 Prav tam.
39 Prav tam, 14. odstavek.

Iz zatrjevanja, da se dokaz nahaja v spisu, po že sprejetih stališčih Vrhovnega sodišča ni mogoče sklepati, da se je sodišče nanj tudi oprlo (opomba izpuščena).«[40] Dodalo je: »Hkrati /…/ se je ESČP ogradilo od presoje, ali opiranje sodbe na protipravno hranjene in pridobljene podatke pomeni kršitev 6. člena EKČP. Nasprotno, poudarilo je, da opiranje na takšne podatke ne pomeni nujno tudi kršitve 6. člena EKČP ... S sklicevanjem na sodbo ESČP vložnik torej ne more pričakovati, da bo Vrhovno sodišče samodejno – in mimo trditvenega bremena, ki ga 424. člen ZKP v zvezi s kršitvijo iz 8. točke prvega odstavka 371. člena ZKP nalaga vložniku – prepoznalo, da se pravnomočna sodba opira na protipravno hranjene in pridobljene podatke.«[41]

Vrhovno sodišče je dodalo, da »/…/ sprejema stališče ESČP, da sta B. B. in C. C. edina, ki bi vedela neposredno izpovedati o tem, ali je bil obsojenec z njima vpet v terjanje in prejemanje denarja od D. D. (ali pa sta delovala samostojno in brez njegove vednosti)«.[42] Vrhovno sodišče se je odločilo, da ne bo sledilo sodbi ESČP, saj »/…/ ocenjuje, da so v obravnavani zadevi sodišča ponudila razloge, ki po svoji poglobljenosti in skrbnosti ustrezajo pomembnosti in obrazloženosti dokaznih predlogov, ki so jih podali obsojenec in njegova zagovornika. Sodišča so pri dokazni oceni izhajala iz obsojenčevega zagovora in obrambnih verzij dogodka ter nato preizkušala trdnost obremenilnih dokazov, s katerimi je tožilka te verzije izpodbijala – in ne obratno. V takšnem ravnanju ni mogoče prepoznati, da bi sodišča tožilki, zastopnici obtožbe, dajala kakršnokoli prednost. Svojo dokazno oceno in razloge za zavrnitev dokaznih predlogov so – kljub deloma pretirano formalističnemu pristopu – tudi skrbno vsebinsko obrazložila in s tem poskrbela, da obsojenec v svoji obrambi tudi s tega vidika ni bil postavljen v podrejen položaj v primerjavi z nasprotno stranko.«[43] Vrhovno sodišče je zato sklenilo, da »razlogi, ki jih ponujajo izpodbijane sodbe, kljub razlogom, zaradi katerih je ESČP prepoznalo kršitev 6. člena EKČP, zato ne terjajo, da bi Vrhovno sodišče zaradi izvršitve sodbe ESČP izpodbijane sodbe tudi razveljavilo in vrnilo v ponovno sojenje«.[44] Vrhovno sodišče tako dejansko ni uresničilo niti izreka niti obrazložitve sodbe ESČP glede kršitve 6. in 8. člena EKČP.

Vrhovno sodišče je v zadevi št. I Ips 4980/2011 sicer pravilno priznalo, da se morajo sodbe ESČP neposredno uporabljati v slovenskem pravnem redu, a pozneje v obrazložitvi tega sámo ni uresničilo in poglobilo. Sodišče je brez pravnega temelja in v nasprotju s sodno prakso ESČP izvedlo dialog oziroma enostranski monolog z ESČP. Že v preteklosti smo opozarjali, da vrhovno sodišče izvršuje sodbe v kazenskih zadevah, kjer je ugotovljena ena ali več kršitev EKČP, v nasprotju s sodno prakso ESČP. Vrhovno sodišče v zadnjih letih te svoje prakse ni želelo oziroma ni zmoglo preoblikovati oziroma je spremenilo le navidezno, s čimer posega v ustavnopravne in mednarodnopravne obveznosti slovenske države in človekove pravice ter temeljne svoboščine prebival-

40 Prav tam, 33. odstavek.
41 Prav tam.
42 Prav tam, 67. odstavek
43 Prav tam, 68. odstavek.
44 Prav tam, 69. odstavek,

cev Slovenije. Vrhovno sodišče Republike Slovenije se v zadevah iz zadnjih let še vedno postavlja v »dialog-monolog« s Sodiščem in neprepričljivo poskuša pojasniti odstop od njegove sodne prakse o prepovedi zlorabe pravic. Kdo se torej tukaj moti – Vrhovno sodišče Republike Slovenije ali Sodišče?

Ali lahko najvišje domače sodišče po svoje razlaga sodbo Sodišča tako, da ne ugodi zahtevi za varstvo zakonitosti, jo zavrne oziroma zadeve ne pošlje v ponovni postopek, ne da bi se sklicavalo na sodno prakso ESČP o prepovedi zlorabe pravic pri izvrševanju sodb? Najvišja domača sodišča nimajo absolutnega polja proste presoje, da na podlagi dialoga s sodiščem v Strasbourgu ne izvršujejo sodb ESČP oziroma jih izvršujejo po svoje mimo izoblikovanih standardov ESČP. Obveznost izvrševanja sodb ESČP navsezadnje izhaja tako iz 46. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin kot tudi iz 8. člena slovenske ustave in podrejenih pravnih virov.

Če sodba ESČP v domačem pravnem redu ni izvršena tako, da država sprejme posamične oziroma splošne ukrepe, to pomeni, da je sodba ESČP ostala neizvršena. Slovenske državne oblasti so v nekaterih zadevah dosledno sprejele splošne ukrepe za izvršitev sodb.[45] Več težav so imele s sprejetjem posamičnih ukrepov v posameznih primerih.[46] V zgornjem primeru je kazenski oddelek vrhovnega sodišča kljub jasni hierarhiji sam razvil dialog s Sodiščem, ne da bi se zavedal omejitev dialoga pri izvrševanju sodb v sodni praksi ESČP. Takšen dialog temelji na napačni predpostavki, da je dopusten brez omejitev. V resnici ne gre za dialog, ampak za enostransko analizo sodbe Sodišča s strani domačega sodišča, potem ko so sodniki v Strasbourgu zadevo že obravnavali in izdali sodbo. Dialog je mogoč le, če sta obe strani enakopravni in v njem diskurzivno sodelujeta. Kljub odsotnosti pravne podlage je Vrhovno sodišče Republike Slovenije menilo, da dialog lahko izpelje tako, da razlaga sodbe Sodišča ne le mimo njegove sodne prakse, temveč tudi brez njene omembe. V nekaterih zadevah lahko takšna praksa vrhovnega sodišča pripelje do vnovičnih pritožb pred Sodiščem, ki bo nato moralo odločiti, kako ocenjuje ta enostranski »dialog« oziroma »monolog« Vrhovnega sodišča Republike Slovenije. V kazenskih postopkih, kadar se na podlagi obsodilne sodbe Sodišča vloži zahteva za varstvo zakonitosti, mora vrhovno sodišče odločiti sámo ali zadevo vrniti nižjemu sodišču, ki bo v ponovljenem postopku moralo utemeljiti, kako je izvršilo sodbo Sodišča in kako dejansko vstopilo v pravno dopustni dialog, vse z upoštevanjem sodne prakse ESČP glede prepovedi zlorabe.

45 Glej denimo Zakon o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebnega odlašanja (Uradni list RS, št. 67/12); Zakon o načinu izvršitve sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi številka 60642/08 (Uradni list RS, št. 48/2015); Zakon o povračilu škode osebam, ki so bile izbrisane iz registra stalnega prebivalstva (Uradni list RS, št. 99/13, 24/18 – odl. US in 85/18); Ališić in ostali proti Bosni in Hercegovini, Hrvaški, Srbiji, Sloveniji in nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji, št. 60642/08, 16. julij 2014; Kurić in ostali proti Sloveniji, št. 26828/06, 26. junij 2012; Kurić in ostali proti Sloveniji, št. 26828/06, 12. marec 2014; Lukenda proti Sloveniji, št. 23032/02, 6. oktober 2005.

46 Koprivnikar proti Sloveniji, št. 67503/13, 24. januar 2017, PRODUKCIJA PLUS d. o. o. proti Sloveniji, št. 47072/15, 23. oktober 2018.

Ustava ne predvideva nobenih izjem pri izvrševanju sodb Sodišča niti ne dopušča, da bi se sodna praksa nanje sklicevala le posredno ali selektivno. Prav tako v njej ni nobene pravne podlage za posebni »dialog« med slovenskimi sodišči in ESČP o tem, ali sodbo izvršiti. Sodbe Sodišča imajo za Slovenijo zavezujočo pravno naravo in jih je treba spoštovati brezpogojno. Slovenska sodišča morajo sodbe Sodišča izvrševati tako, da sprejemajo posamične ukrepe v posameznih postopkih. Med te spada tudi zahteva za varstvo zakonitosti v zadevah, kjer je bila s sodbo Sodišča ugotovljena kršitev konvencije. Zahteva za varstvo zakonitosti na podlagi obsodilne sodbe ESČP ni stvar neomejenega dialoga ali presoje domačega sodišča, temveč neposredna ustavna in mednarodnopravna obveznost. Sodba Sodišča je sama po sebi zadostna pravna podlaga za začetek postopka za varstvo zakonitosti. V okviru zahteve za varstvo zakonitosti se morajo v kazenskih in drugih zadevah odpraviti postopkovne napake, ki jih je ugotovilo Sodišče. Če slovenska sodišča ne sledijo praksi ESČP, Slovenija krši ne le svoje mednarodnopravne obveznosti, ki jih je sprejela z vstopom v Svet Evrope in z ratifikacijo EKČP, temveč tudi svoje ustavnopravne obveznosti. Sodna veja oblasti mora spoštovati ustavne in mednarodne obveznosti. Na to opozarja tudi 15. člen ustave, ki v petem odstavku določa: »Nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava oziroma da jo priznava v manjši meri.«[47] Sodbe Sodišča so zato ne le neposredno uporabljive, ampak tudi obvezno izvršljive v slovenskem pravnem redu, podobno kot sodbe domačih sodišč.

Če vrhovno sodišče brez pravno prepričljive obrazložitve na podlagi sodne prakse ESČP zavrne izvrševanje sodb Sodišča, lahko pride do napačne ali celo izkrivljene razlage teh sodb, kar lahko privede do zlorabe prava. Dosledno izvrševanje sodb Sodišča je nujno ne le zaradi mednarodnopravnih obveznosti Republike Slovenije, temveč tudi zaradi temeljnih vrednot človekovega dostojanstva in vladavine prava. Če domača sodišča ne izvršujejo sodb Sodišča, spodkopavajo lastno pravno podlago za odločanje in rušijo zaupanje v sodstvo – tako domače kot mednarodno.

Ali torej dialog med najvišjimi slovenskimi sodišči in ESČŠ lahko poteka ali ne bi smel biti dovoljen? Dialog med najvišjimi domačimi sodišči in Sodiščem je v okviru njihove hierarhije dovoljen in tudi zaželen zaradi učinkovitega varstva človekovih pravic pod pogojem, da pri izvrševanju ne pride do zlorabe ali izkrivljanja sodb ESČP. Navsezadnje tudi Sodišče in Svet Evrope vedno poudarjata, da je varstvo v okviru konvencije subsidiarno in da se človekove pravice najbolje zagotavljajo doma, torej blizu ljudi. Hkrati pa je treba poudariti, da dialog ne daje podlage za neizvrševanje sodb ESČP oziroma da se dialog spremeni v monolog. Domača sodišča, vključno z najvišjim rednim sodiščem – Vrhovnim sodiščem Republike Slovenije, morajo spoštovati in izvrševati sodbe Sodišča. Če vrhovno sodišče sistematično ne izvršuje sodb Sodišča, lahko samovoljno

47 Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a.

poseže v uresničevanje načela pravne države. Konvencija je del slovenskega pravnega reda in izvrševanje sodb na njeni podlagi je zavezujoče ter hierarhično nadrejeno sodbam Vrhovnega sodišča Republike Slovenije.

Vrhovno sodišče se zato ne more v dialogu postaviti nad sodbo Sodišča brez prepričljive obrazložitve, saj bi to pomenilo, da lahko drugače razlaga njegove sodbe. V svojih odločitvah se lahko sklicuje na sodno prakso Sodišča, vendar tega ne sme razumeti kot orodje, s katerim bi zanemarilo obveznosti iz sodb ali se jim izognilo. Domače sodišče ne sme storiti »pravne ali dejanske napake« pri izvrševanju sodb ESČP. Dialog med Vrhovnim sodiščem Republike Slovenije in Sodiščem torej lahko poteka le s pravno argumentacijo, nikakor pa tako, da vrhovno sodišče sodbe ne izvrši oziroma jo razlaga drugače kot Sodišče. Neizvrševanje sodb Sodišča lahko privede tudi do sankcij Republike Slovenije pred Odborom ministrov Sveta Evrope, ki nadzira izvrševanje sodb ESČP v domačih pravnih redih. Vrhovno sodišče ne more biti le retorično zavezano spoštovanju sodb Sodišča in standardov konvencije. Odsotnost pravne podlage v večini postopkovnih zakonov se ne sme uporabljati kot izgovor za neizvrševanje sodb. Ustavno sodišče je v svoji sodni praksi že večkrat priznalo zavezujočo naravo sodb Sodišča, kar izhaja tako iz ustavnopravnih kot mednarodnopravnih obveznosti slovenske države.

Vsako razhajanje od sodb Sodišča mimo njegove sodne prakse pomeni kršitev obveznosti Republike Slovenije po mednarodni pogodbi EKČP in hkrati zlorabo vladavine prava. Zato ne more biti dvoma, da je dialog Vrhovnega sodišča Republike Slovenije s Sodiščem omejen le na pravno argumentacijo, in ne na končno odločitev, ki pa je pri izvrševanju sodbe ESČP v zadevi Škoberne proti Sloveniji težko drugačna, kot jo je sprejelo Sodišče. Dialog se ne sme spremeniti v enostranski monolog pri izvrševanju sodb. V svojih sodbah je Sodišče zoper Republiko Slovenijo že večkrat ugotovilo kršitve 6. člena konvencije glede pravice do poštenega sojenja. V takih primerih, kot je navedena zadeva, vrhovno sodišče pravno prepričljivo ne more storiti drugega, kot da ugodi zahtevi za varstvo zakonitosti, izvede dokaze in nato odloči sámo ali omogoči nižjemu sodišču, da odpravi postopkovne napake.

5. SKLEP

Slovenska država je zavezana izvrševati sodbe ESČP. Obveznost izhaja neposredno iz njenih ustavnopravnih in mednarodnopravnih pravnih virov. Slovenska država se je v zadnjih desetletjih spoprijemala s številnimi težavami pri uresničevanju sodb v vseh vejah državne oblasti. Nekateri koraki za izboljšanje izvrševanja sodb Sodišča so bili v zadnjih letih vendarle storjeni. Slovenske državne oblasti si morajo še bolj prizadevati ponotranjiti vrednote konvencije in v tej luči izvrševati sodbe Sodišča v dobro prebivalcev slovenske države. Ko Sodišče izda sodbo zaradi ugotovljene kršitve enega ali več členov Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic, jo mora slovenska država izvršiti tako, da ne pride do zlorabe pravic iz konvencije. Redna sodišča se pravno pravilno brez sklicevanja na relevantno sodno prakso glede prepovedi zlorabe prave ne morejo postaviti v dialog z Evropskim sodiščem za človekove pravice, ki

je hierarhično nadrejeno slovenskim sodiščem kot nadnacionalno sodišče za varstvo človekovih pravic.

Sodbe Sodišča morajo redna sodišča izvršiti tako, da ne pride do zlorabe in izkrivljanja izreka oziroma obrazložitve sodb ESČP. Slovenska redna sodišča na čelu z vrhovnim sodiščem morajo v sodbah, kjer odločajo o izvrševanju sodb Sodišča, natančno utemeljiti pravno podlago za vzpostavljanje dialoga s Sodiščem in tudi za morebitni odstop od sodne prakse Sodišča. Če tega ne storijo, lahko pride do zlorabe in izkrivljanja sodb Sodišča, s čimer slovenska država tvega ponovni začetek postopka pred Sodiščem ter morebitno ponovno obsodbo Slovenije, kot se je zgodilo v številnih primerljivih primerih zoper druge države pogodbenice. Ključno je, da ljudje znotraj institucij slovenske demokratične in pravne države ponotranjijo vrednote iz konvencije ter sprejmejo, da je Sodišče glavni razlagalec pravic in svoboščin iz konvencije, kar morajo slovenske državne oblasti upoštevati tako, da ne pride do njihovega izkrivljanja in zlorabe.

LITERATURA IN VIRI:

Samostojne publikacije in prispevki v zbornikih

- DRZEMCZEWSKI, Andrew Z. European human rights convention in domestic law: a comparative study. Oxford: Clarendon Press, New York: University Press Oxford, 1983.
- GERARDS, Janneke, FLEUREN, Joseph. Implementation of the ECHR and the case - law of the European Court of Human Rights in national case-law. A comparative study, Cambridge, Intersentia, 2014.
- LETNAR ČERNIČ, Jernej, in drugi. Slovenija pred Evropskim sodiščem za človekove pravice: (1994–2016). Fakulteta za državne in evropske študije, 2017 (v besedilu Letnar Černič-a).
- LETNAR ČERNIČ, Jernej. Slovenija na razpotju: geneza varstva človekovih pravic v slovenski družbi. Kranj: Nova univerza, Fakulteta za državne in evropske študije, cop. 2018 (v besedilu Letnar Černič-b).
- SCHABAS, William A. The European Convention on Human Rights: A Commentary. Oxford, Oxford University Press, 2015.
- GRASSELLI, Andrej. Komentar 8. člena URS. V: Lovro Šturm (ur.), Komentar Ustave Republike Slovenije. Ljubljana: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, 2002.
- PETRIČ, Ernest. Komentar 8. člen URS. V: Matej Avbelj (ur.), Komentar Ustave Republike Slovenije (2. del, Nova Gorica, Nova univerza, Evropska pravna fakulteta, 2019, str. 81–89).
- ZOBEC, Jan. “Slovenia: Just a Glass Bead Game?”. V: Iulia Motoc in Ineta Ziemele (ur.), The Impact of the ECHR on Democratic Change in Central and Eastern Europe: Judicial Perspectives. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- ZOBEC, Jan, LETNAR ČERNIČ, Jernej. “The remains of the authoritarian mentality within the Slovene judiciary”. V: Michal Bobek (ur.), Central European judges under the European influence: the transformative power of the EU revisited. Oxford/Portland/Oregon: Hart, 2015.

Znanstveni članki

- ANAGNOSTOU, Deborah. Domestic Implementation of Human Rights Judgments in Europe: Legal Infrastructure and Government Effectiveness

Matter. European Journal of International Law, Volume 25, Issue 1 (2019), str. 205–228.

- DONALD, Alice. The European Court of Human Rights‘ remedial practice and its impact on the execution of judgments. Human Rights Law Review, Volume 19, Issue 1 (2019), str. 83–117.

- JASKIERNIA, Jerzy. Actual Challenges for the Implementation of Judgments of the European Court of Human Rights, Review of European and Comparative Law. Volume 48, Issue 1 (2022), str. 103–131; 1.

- LAMBERT ABDELGAWAD, Elisabeth. The execution of the Judgments of the European Court of Human Rights: Towards a Non-coercive and Participatory Model of accountability. ZaöRV 69(2009), 397–432.

- LAMBERT, Elisabeth. The first Infringements proceedings within the European system of Human rights: Using the Court as the last Bastion for the credibility of the Council of Europe. European Human Rights Law Review, issue 4 (2018), 325–335.

- LETNAR ČERNIČ, Jernej. A Glass Half Empty? Execution of Judgments of the European Court of Human Rights in Central and Eastern Europe. Baltic yearbook of international law, 2015, vol. 15, 285–302 (v besedilu Letnar Černič-c).

- LETNAR ČERNIČ, Jernej. Impact of the European Court of Human Rights on the Rule of Law in Central and Eastern Europe. Hague Journal on the Rule of Law, 2018, vol. 10, no. 1, 111–137 (v besedilu Letnar Černič-d).

- LETNAR ČERNIČ, Jernej. The European Court of Human Rights in the States of the Former Yugoslavia. East European Yearbook on Human Rights (1), 1, september 2018, str. 32–54 (v besedilu Letnar Černič-e).

- LETNAR ČERNIČ, Jernej. Uresničevanje sodb Evropskega sodišča za človekove pravice v slovenskem pravnem redu. Pravosodni bilten. 2019, letn. 40, [št.] 3, str. 35–50 (v besedilu Letnar Černič-f).

- GLAS, Lize R. The European Court of Human Rights Supervising the Execution of Its Judgments. Netherlands Quarterly of Human Rights, Volume 37, Issue 3 (2019), str. 195–215.

- STOYANOVA, Vladislava. Correlativity Between Human Rights and Positive Obligations: Reflections on the Execution of ECtHR Judgments. European Convention on Human Rights Law Review, Volume 5, Issue 4 (2024), str. 455–476.

Pravni viri

- Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a).

- Svet Evrope, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ETS No. 005, 4. november 1950.

- Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/94).

- Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 176/21 – uradno prečiščeno besedilo, 96/22 – odl. US, 2/23 – odl. US, 89/23 – odl. US in 53/24).

- Zakon o izvršbi in zavarovanju (Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 93/07, 37/08 – ZST-1, 45/08 – ZArbit, 28/09, 51/10, 26/11, 17/13 – odl. US, 45/14 – odl. US, 53/14, 58/14 – odl. US, 54/15, 76/15 – odl. US, 11/18, 53/19 – odl. US, 66/19 – ZDavP-2M, 23/20 – SPZ-B, 36/21, 81/22 – odl. US in 81/22 – odl. US).

- Zakon o povračilu škode osebam, ki so bile izbrisane iz registra stalnega prebivalstva (Uradni list RS, št. 99/13, 24/18 – odl. US in 85/18).

- Zakon o pravdnem postopku (Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08 – ZArbit, 45/08, 111/08 – odl. US, 57/09 – odl. US, 12/10 – odl. US, 50/10 – odl. US, 107/10 – odl. US, 75/12 – odl. US, 40/13 – odl. US, 92/13 – odl. US, 10/14 – odl. US, 48/15 – odl. US, 6/17 – odl. US, 10/17, 16/19 – ZNP-1, 70/19 – odl. US, 1/22 – odl. US, 3/22 – ZDeb in 92/24 – odl. US).

- Zakon o načinu izvršitve sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi številka 60642/08 (Uradni list RS, št. 48/15).

- Zakon o upravnem sporu (Uradni list RS, št. 105/06, 107/09 – odl. US, 62/10, 98/11 – odl. US, 109/12, 10/17 – ZPP-E in 49/23).

- Zakon o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebnega odlašanja (Uradni list RS, št. 67/12).

Sodna praksa

Evropsko sodišče za človekove pravice

- Ališić in ostali proti Bosni in Hercegovini, Hrvaški, Srbiji, Sloveniji in nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji, št. 60642/08, 16. julij 2014.
- Kurić in ostali proti Sloveniji, št. 26828/06, 26. junij 2012.
- Kurić in ostali proti Sloveniji, št. 26828/06, 12. marec 2014.
- Lukenda proti Sloveniji, št. 23032/02, 6. oktober 2005.
- Moreira Ferreira proti Portugalski (št. 2), Veliki senat, št. 19867/12, 11. julij 2017.
- Moreira Ferreira proti Portugalski (št. 1), 19808/08, 5. julij 2011.
- Koprivnikar proti Sloveniji, št. 67503/13, 24. januar 2017.
- PRODUKCIJA PLUS d. o. o. proti Sloveniji, št. 47072/15, 23. oktober 2018.
- Yüksel Yalçınkaya proti Turčiji, št. 15669/20, 26. september 2023.
- Škoberne proti Sloveniji, št. 19920/20, 15. februar 2024 (slovenski prevod sodbe: Državno odvetništvo RS).

Ustavno sodišče Republike Slovenije

- Ustavno sodišče RS, U-I-200/23, 20. junij 2024.

Vrhovno sodišče Republike Slovenije

- Vrhovno sodišče RS, št. I Ips 58203/2011, 7. junij 2018.
- Vrhovno sodišče RS, št. I Ips 4980/2011, 13. marec 2025.

MLADOLETNIK KOT STORILEC IN OŠKODOVANEC KAZNIVEGA DEJANJA[1]

Neža Miklič, višja policijska inšpektorica, Policijska akademija, Višja policijska šola, Generalna policijska uprava, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije

1. UVOD

Postopek policije, kadar obravnava mladoletnika kot storilca kaznivega dejanja (KD), je drugačen od postopka, ko ga obravnava kot oškodovanca KD, hkrati pa sta si postopka v posameznih delih presenetljivo podobna. Zagotovo gre za preplet enega in drugega, saj so mladoletni storilci KD velikokrat hkrati tudi v vlogi oškodovancev KD. V prispevku bomo opisali postopek policije pri obravnavi mladoletnika kot oškodovanca KD in nato v nadaljevanju še postopek, ki ni tako redek, celo nasprotno, večkrat logično posledičen, ko policija obravnava mladoletnika kot storilca KD, med preiskavo pa pridobi informacije, ki kažejo na možnost, da je prav ta mladoletnik hkrati tudi oškodovanec KD.

2. POLICIJSKI POSTOPEK OBRAVNAVE MLADOLETNIKA KOT OŠKODOVANCA KAZNIVEGA DEJANJA

2.1 Prijava suma kaznivega dejanja

2.1.1 Prijava KD s strani starša oškodovanega mladoletnika s posebnostmi izvedbe informativnega razgovora z mladoletnikom

Kadar je mladoletnik oškodovanec KD, prijavo najpogosteje vloži eden od staršev, in sicer tako, da zaprosi za pomoč policije s klicem na telefonsko številko 113. V nadaljevanju policija vzpostavi stik s staršem in mladoletnikom ter sprejme prijavo suma KD. Policija prijavo sprejme na različnih lokacijah, na primer na domu oškodovanega mladoletnika, v prostorih šole, na javnem kraju in podobno, obstaja le izjema, ki opredeljuje dom mladoletnega oškodovanca kot neprimeren prostor (za sprejetje prijave ali kasnejši informativni razgovor z njim), in sicer takrat, ko je to hkrati tudi kraj kaznivega dejanja oziroma kraj, kjer se je nad mladoletnikom izvajalo nasilje.

Pogosta oblika prijave je, da eden od staršev pride skupaj z mladoletnikom na najbližjo policijsko postajo (PP) in tam prijavi sum KD. Če je to tudi PP, na območju katere se je izvedlo KD, sum KD obravnava PP, v nasprotnem

1 Prispevek je za objavo prirejeno predavanje avtorice na Osnovnem usposabljanju za sodnike, državne tožilce in poravnalce v kazenskih zadevah, ki sodelujejo v postopku proti mladoletniku, ki je v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekalo 16., 17., 23. in 24. septembra 2024 v Hiši za otroke.

primeru prijavo sprejme in jo pošlje v reševanje krajevno pristojni PP ali, glede na vrsto in težo KD, skladno z notranjimi navodili policije sektorju kriminalistične policije (SKP) (npr. v primeru suma spolne zlorabe po 173. členu KZ-1).

Policija na podlagi 147. člena ZKP (2012)[2] od starša sprejme prijavo v obliki zapisnika o sprejemu ustne kazenske ovadbe (zapisnik), v času katere naj mladoletnik ne bo fizično prisoten in naj ne spremlja komunikacije med staršem in policistom, saj v nasprotnem primeru kasnejša izjava mladoletnika ne bo nujno verodostojna. Zakaj je tako? Prisotni mladoletnik bo kasneje, ko se bo z njim opravljal informativni razgovor, zgolj ponovil besede starša. Kar nas mora zanimati, je njegovo videnje, njegova občutja, okoliščine in dejstva, ki in kot jih je on doživel. Starši v svojem pripovedovanju nehote in povsem podzavestno dodajajo svoja občutja, svoje misli, svoje teorije o tem, kaj se je zgodilo in kako, in mladoletnik jih ne bo popravljal ali izražal nestrinjanja z njimi. Navedeno je očitno razvidno v primerih, ko starš predvaja posnetek svojega pogovora z mladoletnikom, kjer se nam prej navedeno potrjuje že v tonu, ritmu glasu starša, raznih medmetih, komentarjih, v načinu in v obliki postavljanja vprašanj, za katera je značilno, da so izrazito sugestivna, preširoka, vsebinsko prezahtevna, predvsem pa, da se iz njih zazdi, kakor da bi starš želel slišati odgovor, ki ga želi slišati, ali zgolj potrditev.

Po sprejetju *zapisnika* policija z mladoletnim oškodovancem KD opravi informativni razgovor (razgovor)[3] ali preiskovalni intervju,[4] ki ga nato na podlagi 148. člena ZKP (2012)[5] evidentira v obliki *uradnega zaznamka (UZ) o zbranih obvestilih.* V *UZ o zbranih obvestilih policija posebej navede* soglasje starša, da se z mladoletnikom opravi razgovor v njegovi navzočnosti oziroma njegovi nenavzočnosti. *Razgovor* je bolj kakovosten, kadar se opravi brez prisotnosti staršev, in to velja tudi za primere, ko je starš v vlogi mladoletnikove podporne osebe. Le kadar je mladoletnik sam, ima možnost, da izpove podrobnosti, intimnosti, ki bi jih sicer zaradi prisotnosti staršev zamolčal. Mladoletnik je s starši čustveno prepleten, od njih je čustveno odvisen. Z njimi po *razgovoru* odhaja domov, z njimi še naprej sobiva, in česar si mladoletni oškodovanec ne želi oziroma noče, je, da bi starše s svojo izpovedbo presenetil, šokiral, užalostil. Noče, da bi starše skrbelo, noče, da jih je strah, in tudi zato bo mladoletnik ob fizični prisotnosti starša ocenil, kaj in koliko bo

2 Zakon o kazenskem postopku. Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo in spremembe.

3 Nastajajoči Kriminalistični terminološki slovar (v nastajanju od leta 2016, avtorji Mirjam Kline, Katja Drobnič, Danijela Frangež, Boštjan Slak, Mojca Žagar Karer, Špela Omahen Regovc, Andrej Gerjevič in Neža Miklič) opredeljuje, da je **informatívni razgôvor** *uradni pogovor policista z osebo, da se ugotovijo okoliščine dogodka ali pridobijo informacije o okoliščinah kaznivega dejanja* (angl. *information-gathering*).

4 Nastajajoči Kriminalistični terminološki slovar opredeljuje, da je **preiskoválni intervjú** *intervju preiskovalca z oškodovancem, očividcem ali osumljencem, pri katerem so udeleženci fizično prisotni in je načrtovan ter ciljno usmerjen v pridobivanje določenih informacij, njegov namen pa je pridobitev točne izjave o dogodku ali okoliščinah kaznivega dejanja* (angl. *investigative interview*).

5 »Prav tam.«

povedal, če sploh. Kadar presodi, da bi bil starš zaradi njegove izpovedbe prizadet, mladoletnik ključne informacije zadrži zase ne glede na interes preiskave ali kasnejši postopek. Kako, na drugi strani, poskrbeti, da bo starš soglašal, da se z mladoletnikom opravi *razgovor,* in to celo v njegovi nenavzočnosti? Starši potrebujejo občutek, da lahko zaupajo, kar je mogoče le, če policist na ustrezen način vzpostavi »zlati most komunikacije«, torej pokaže zanimanje tako za starše kot mladoletnike, ko pokaže voljo, zanos oziroma izraža, da mu ni vseeno. Ko starši začutijo, da je policistu mar, da policist na noben način ne bo škodoval mladoletniku, bodo dopustili možnost, da se *razgovor* z mladoletnikom opravi tudi v njihovi nenavzočnosti.

Starši imajo pravico, da zapisnik kot prijavitelji preberejo, ga podpišejo in tudi prejmejo njegov izvod, kar pa ne velja za *UZ o zbranih obvestilih* o *razgovoru* z mladoletnikom, ki ga oblikuje in podpiše policist.

V času *razgovora* mladoletnik lahko izkazuje različno vedenje, na primer jok, živčnost, nervozo in podobno. Iz vedenja mladoletnika policist lahko razvidi strah, občutke krivde, nelagodje, paniko in drugo kot morebitne znake zanemarjanja ali zlorab. Navedeno so pomembne osebne ugotovitve policista, ki jih na podlagi 148. člena ZKP (2012)[6] dokumentira v *UZ o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah.* Policist je tisti, ki lahko svoje ugotovitve kasneje, med kazenskim postopkom, pojasni oziroma jih razloži, ko je zaslišan kot priča.

Opisana oblika sprejema prijave zajema postopek, kadar starš, ki spremlja mladoletnega oškodovanca KD, le-tega ne ogroža in kot storilca KD navaja bodisi drugega starša (npr. sum zanemarjanja, surovega ravnanja, nasilja v družini) bodisi otrokovega vrstnika (npr. nasilništvo, lahka telesna poškodba) ali drugo mladoletniku znano ali neznano osebo (npr. premoženjska kazniva dejanja). Kadar je iz prijave razvidno, da gre za nasilje nad mladoletnikom, česar je osumljen eden izmed staršev, ni pa razvidne informacije o vedenju in ravnanju drugega starša, policija prednostno preveri odnos drugega starša do mladoletnika. Povsem mogoče je namreč, da drugi starš za zlorabo mladoletnika ve, je med njenim izvajanjem neposredno ali posredno prisoten in ne ukrepa za zaščito mladoletnika ali, nasprotno, storilca celo podpira pri njegovih ravnanjih. Pogosti so namreč primeri, ko eden izmed staršev izvaja nasilje, drugi pa nasilje dopušča in mladoletnika ne zaščiti, kar pomeni, da je tudi ta starš do mladoletnika ogrožajoč in bi bilo vabljenje mladoletnika po staršu v nasprotju s temeljno pravico mladoletnika do zaščite. Policija v takšnem primeru z naznanilom prijave seznani center za socialno delo (CSD) in se dogovori o podrobnostih izvedbe razgovora z mladoletnikom. *Razgovor* izvede policija, ki hkrati že vodi preiskavo, in sicer ob neposredni fizični prisotnosti strokovnega delavca CSD, kar ustrezno dodatno dokumentira v *UZ o zbranih obvestilih (UZ)*. O izvedenem *razgovoru* z mladoletnikom policija obvešča starše po opravljenem razgovoru, saj je zaščita mladoletnika prednostna naloga policije in so koristi mladoletnika na prvem mestu.

6 »Prav tam.«

2.1.2 Prijava nasilja nad mladoletnikom, ki jo vloži institucija

V času so se oblikovali številni zakoni in členi, ki dodatno opredeljujejo prijavitveno dolžnost in dolžnost ukrepanja pri obravnavi otroka, mladoletnika kot oškodovanca KD.[7] 146. člen ZKP (2012)[8] navaja, da lahko vsakdo naznani KD, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti. Kazenski zakonik dodatno določa, kdaj pomeni opustitev prijave sámo KD in tako za opustitev prijave določa kazen. Prvi odstavek 281. člena KZ-1 določa, da se oseba, ki ve za storilca KD, za katero je z zakonom predpisana kazen najmanj petnajst let zapora ali dosmrtnega zapora, ali samo ve, da je bilo tako dejanje storjeno, pa tega ne naznani, pa je od take ovadbe odvisno, da se storilec ali dejanje pravočasno odkrije, kaznuje z zaporom do treh let. Drugi odstavek 281. člena KZ-1 dodatno opredeljuje, da se uradna oseba, ki zavestno opusti ovadbo KD, za katero izve pri opravljanju svoje službe, če je zanj z zakonom predpisana kazen treh ali več let zapora, storilec pa se preganja po uradni dolžnosti, kaznuje z zaporom do treh let.[9]

Anonimni način podaje prijave ni ne primeren ne ustrezen za institucije, ki so etično in zakonsko vezane na vložitev prijave nasilja nad otrokom, mladoletnikom,[10] ob tem ZKP v 145. členu (2012)[11] jasno opredeli, da imajo vsi državni organi in organizacije z javnimi pooblastili dolžnost naznaniti KD, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, če so o njih obveščeni ali če kako drugače izvedo zanje. Navesti morajo dokaze, za katere vedo, in zagotoviti, da se ohranijo sledi KD in predmeti, na katerih ali s katerimi je bilo dejanje storjeno, ter drugi dokazi.[12] Kadar uradna oseba, na primer strokovni delavec CSD, policist, direktor javnega zdravstvenega doma ali ravnateljica šole, na kakršen koli način izve za sum KD, izvedenega na škodo otroka, mladoletnika, ga k odzivu zavezuje zakonodaja.[13]

Pri obravnavi KD, izvedenih na škodo mladoletnika, velja posebno pozornost nameniti 15. členu KZ-1 (2021), v katerem je posebej opredeljeno, da se v primerih, ko gre za KD zoper življenje in telo, zoper človekove pravice in svoboščine, zoper spolno nedotakljivost ali ko gre za drugo KD iz tega zakonika z znaki nasilja, ki je izvedeno zoper (na škodo) mladoletno osebo (otroka), glede načina kazenskega pregona ne uporabljajo določbe tega kazenskega zakonika o vložitvi predloga ali zasebne tožbe in se storilec preganja po uradni dolžnosti.[14]

Kadar prijavo vlaga institucija, je priporočljivo, da prijavo po uradni dolžnosti vloži uradna oseba, na primer ravnatelj šole, direktor zavoda. Če je prijava

7 Miklič, »nav. delo« 34.
8 »Prav tam.«
9 Miklič, »nav. delo« 34.
10 Miklič, »nav. delo« 38.
11 »Prav tam.«
12 Miklič, »nav. delo« 34.
13 Miklič, »nav. delo« 27.
14 Miklič, »nav. delo« 26.

s strani institucije podana s klicem na telefonsko številko 113, naj telefonski prijavi v najkrajšem možnem času sledi še pisna prijava.[15] Takšno prijavo policija največkrat dopolni z *uradnim zaznamkom o zaznavi KD* ali naknadno s sprejetjem *zapisnika o sprejemu ustne kazenske ovadbe oziroma predloga za pregon (zapisnik)*, največkrat s strani prijavitelja.

2.1.3 Zaznava suma kaznivega dejanja nad mladoletnikom pri policiji in ko mladoletnik sam prijavi nasilje

Policija med rednim delom lahko tudi sama zazna elemente KD, izvedenega nad mladoletnikom. V takem primeru policija sestavi *uradni zaznamek o zaznavi kaznivega dejanja*, s čimer se samodejno sproži nadaljnja policijska preiskava suma KD.[16]

Primeri, ko se mladoletnik izpostavi in pove, da je žrtev nasilja, niso redki. V Sloveniji poznamo tudi primere, ko mladoletnik sam pride na policijo in naznani, da je oškodovanec KD. Kadar mladoletnik, star do 16 let, sam naznani KD, se na policiji prijava evidentira v obliki *UZ o zaznavi KD.* Policija o prijavi obvesti CSD in nato je strokovni delavec CSD v nadaljevanju pri izvedbi *razgovora* z mladoletnikom fizično prisoten. O *razgovoru* z mladoletnikom se oblikuje *UZ o zbranih obvestilih,* v katerem je posebej evidentirana prisotnost in vloga strokovnega delavca CSD. V primerih, ko mladoletnik *že dopolni starost 16 let in naznani* nasilje ali sum storitve KD, izvedenega na njegovo škodo, ZKP v 54. členu[17] omogoča, da sam poda prijavo, pri čemer se sestavi *zapisnik o sprejemu ustne ovadbe* (zapisnik), pri čemer je mladoletnika skladno z zahtevami postopka treba seznaniti s posledicami morebitne krive ovadbe.

2.2 Preiskava suma kaznivega dejanja nad mladoletnim oškodovancem

Zakon o kazenskem postopku (*ZKP*, 2012) postavlja okvir preiskovanja KD in pravice oškodovanca, pri čemer ne predpisuje ali določa, kaj naj policija stori, katere razgovore naj opravi, katere sledi naj ustrezno zavaruje in ovrednoti ter katera opravila naj izvede dodatno ali drugače, katere osebne in materialne dokaze naj pridobi za zahtevano stopnjo utemeljenosti suma KD.[18] S podajo prijave suma KD na policiji se sproži postopek preiskave. Policija začne tako imenovano zbiranje obvestil. Pravna podlaga za zbiranje obvestil izhaja iz 148. člena ZKP, ki v prvem in drugem odstavku opredeljuje, da sme policija (med drugimi opravili) tudi »zahtevati« potrebna obvestila (podatke, informacije) od oseb in o svojih ugotovitvah pri posameznih opravilih sestaviti zapisnik ali uradni zaznamek. Zbiranje obvestil je opredeljeno tudi v tako imenovanem policijskem zakonu, in sicer v 34. členu *Zakona o nalogah in pooblastilih policije* (*ZNPPol*, 2013), kjer je v prvem odstavku določeno, da policisti zbirajo

15 Miklič, »nav. delo« 37.
16 Miklič, »nav. delo« 38.
17 »Prav tam.«
18 Miklič, »nav. delo« 69.

obvestila od oseb, ki bi lahko dale koristne podatke za uspešno opravljanje policijskih nalog, določenih s tem ali drugim zakonom.[19]

Po prejeti prijavi in sprejetju *zapisnika* policija preiskavo suma KD, izvedenega na škodo mladoletnika, usmeri v zbiranje obvestil od ljudi, ki bi lahko kar koli vedeli o KD, mladoletniku ali domnevnem storilcu. Že vsebina *zapisnika in razgovor* med drugim zajemata navedbo oseb, ki se jim je mladoletnik zaupal, ki bi lahko kar koli vedele ali so bile priča posameznim dogodkom. Pri preiskovanju sumov KD, katerih oškodovanec je mladoletnik, je namreč nujno široko zbiranje informacij od različnih oseb, ki mladoletnika poznajo, ga spremljajo ali imajo z njim osebne stike. Zelo pomembni so mladoletnikovi najbližji, to so sorojenci, stari starši in drugi sorodniki. Policija vstopa v družino in dodatno preverja navedbe tudi pri osebah, ki bi o družini in njenih razmerah ali nasilju nad mladoletnikom lahko dale kakršne koli informacije. Tako so lahko opravljeni *razgovori* tudi s sosedi, znanci ali prijatelji družine. Kadar policija zazna, da so posamezna dejanja zaznali, videli ali bili nanje pozorni naključni mimoidoči, policija opravi *razgovore* tudi z njimi.[20]

Za uspešno preiskavo suma storitve KD, katerega oškodovanec je mladoletnik, policija potrebuje strokovna mnenja ali poročila strokovnih služb. Gre za pridobivanje podatkov o mladoletniku in storilcu KD ter KD pri strokovnjakih s področja socialnega dela, pediatrije (mladoletnikovega zdravnika), pri različnih drugih strokovnjakih zdravstvene stroke, kot so psihologi, klinični psihologi, psihiatri, ter pri specialnih in rehabilitacijskih pedagogih. Izjemnega pomena so za mladoletnika strokovnjaki pedagoške stroke. To so osebe, s katerimi mladoletnik preživi večino časa, in to več let; učitelji v šolah, ki ne spremljajo nujno zgolj enega otroka iz družine, temveč po njem celotno družino in s tem tudi mladoletnikove sorojence. Mladoletniku pomembne osebe so lahko tudi vaditelji, trenerji, druge zaupne osebe – gre za osebe, ki mladoletnika poznajo in nanj »gledajo«, ga poznajo vsaka s svojega »zornega kota«. Vse ugotovitve policija pisno evidentira v obliki *uradnih zaznamkov o opravljenih razgovorih ali uradnih zaznamkov o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah KD*, ki so sestavni del spisa, ki ga policija ob zaključku preiskave pošlje državnemu tožilstvu.[21]

Poleg opravljenih razgovorov s strokovnjaki policija tudi pridobiva pisno dokumentacijo, kot so poročila CSD, zdravniška potrdila ali različne pisne izjave, ki bi v nadaljevanju postopka lahko veljali za materialne dokaze.

Morebitne vidne fizične poškodbe mladoletnika policija fotografsko dokumentira, zdravniški pregled na podlagi izdane odredbe policije za potrebe preiskave suma KD opravi zdravnik. Kadar je bilo nasilje nad mladoletnikom izvedeno z uporabo raznovrstnih predmetov, kot so pasovi, palice in podobno, ali je pri nasilju nad mladoletnikom prišlo do poškodb predmetov, policija izvede procesno veljavno dejanje, tako imenovani ogled kraja kaznivega dejanja po 245. členu

19 Miklič, »nav. delo« 69.
20 Miklič, »nav. delo« 71.
21 Miklič, »nav. delo« 71.

ZKP (2012),[22] katerega namen je odkritje, evidentiranje in ustrezno zavarovanje materialnih dokazov. Na kraju KD se opravi ogled kraja, smiselno in sistematično se zasežejo in zavarujejo predmeti, ki bi lahko bili dokazi v kazenskem postopku. Pri obravnavi mladoletnika se zasežejo in strokovno pregledajo naprave kot nosilci podatkov. Pregledajo se posnetki videonadzornih kamer, morebitne medijske objave na družbenih omrežjih. Policija torej dejavno sodeluje prednostno s CSD in šolo ter z mladoletniku pomembnimi osebami. Lahko predlaga sklic timskega sestanka, na katerem drugim strokovnjakom preda informacije za kar največjo zaščito mladoletnika.

Kadar policija z zbranimi dokazi utemelji sum storitve KD nad mladoletnikom, pri državnem tožilstvu vloži kazensko ovadbo po devetem odstavku 148. člena ZKP (2012).[23] Če policiji ne uspe identificirati storilca KD, pri državnem tožilstvu vloži kazensko ovadbo po neznanem storilcu, kar pomeni, da policija o svojih ugotovitvah obvešča državno tožilstvo, primera ne zaključi in nadaljuje iskanje storilca KD vse do njegove identifikacije. Tudi v primeru morebitnih dodatnih novougotovljenih dejstev in okoliščin policija pisno seznanja državno tožilstvo s poročilom za dopolnitev vložene kazenske ovadbe. Kadar policija z zbranimi dokazi ne utemelji suma storitve KD, državnemu tožilstvu pošlje poročilo na podlagi desetega odstavka 148. člena ZKP (2012). Časovni okvir poteka in trajanja policijske preiskave suma KD je odvisen predvsem od posebnosti posameznega primera, zaradi česar ni enotnega pravila, kdaj bo policija državnemu tožilstvu poslala končni dokument.[24]

Filipčič navaja, da je temelj sodelovanja medsebojno obveščanje organov in organizacij, torej poleg prijave še obveščanje o vseh načrtovanih in že izvedenih ukrepih za pomoč oškodovancu. Poleg CSD-jev, ki imajo ključno vlogo v postopkih zaščite mladoletnikov, saj morajo izpeljati te postopke in usklajevati delo vseh služb in policije, ki je preiskovalni organ, ključen za preiskovanje sumov kaznivih dejanj, imajo posebne pravilnike o postopkih tudi službe na področju zdravstva (*Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti,* Ur. l. RS, 38/2011) in izobraževanja (*Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode*, Ur. l. RS, 104/2009).[25]

3. POLICIJSKI POSTOPEK OBRAVNAVE MLADOLETNEGA STORILCA, KI JE TUDI OŠKODOVANEC KAZNIVEGA DEJANJA

V prispevku z naslovom Formalnopravni okvir zaslišanja mladoletnega storilca smo opisali zakonske okvire obravnave mladoletnega storilca KD, v prvem delu tega prispevka postopek policije, kadar je mladoletnik oškodovanec KD, na tem mestu bomo nadaljevali s predstavitvijo postopka ravnanja policije, kadar pri obravnavi mladoletnega storilca ugotovi, da je prav ta mladoletnik tudi oškodovanec KD.

22 »Prav tam.«
23 »Prav tam.«
24 Miklič, »nav. delo« 86.
25 Miklič, »nav. delo« 40.

Temeljni pogoj, da pride do razkritja ali spoznanja, da je mladoletni storilec hkrati tudi oškodovanec, je njegova celostna obravnava. Informacije ali podatki o tem, da je mladoletnik tudi oškodovanec, se pridobijo le in zgolj takrat, ko je preiskava široko in podrobno zastavljena. Kadar se *razgovori* opravljajo ozko in osredotočeno samo v smeri dokazovanje suma storitve KD, bodo takšne tudi informacije, in, nasprotno, kadar se *razgovori* opravljajo široko, z zanimanjem in postavljanjem vprašanj o mladoletniku, o njegovem življenju prej in zdaj, o tem, kdo pravzaprav mladoletnik je kot oseba, le takrat se lahko pridobi celostni pogled tako nanj kot na dejanje, ki ga je izvedel. Navedeno pomeni, da policija, medtem ko opravlja *razgovore* z osebami, ki mladoletnika poznajo, z njim živijo, imajo ali so imele z njim stike, te osebe sprašuje širše, saj prav vsaka oseba poda svoj edinstveni pogled na vedenje, ravnanje, stanje mladoletnika. Pove kaj več o tem, kje mladoletnik živi, s kom, kakšni so odnosi, če ti sploh obstajajo. Celostna obravnava mladoletnika pomeni, da morajo policijo in tudi vse naslednje organe v postopku zanimati mladoletnikova družina, okolje, v katerem živi in se šola, vrstniki, s katerimi se druži. Zanimati nas mora, kakšne so njegove želje, stališča, vrednote, kaj si želi, kakšni so njegovi cilji in kako jih namerava doseči. Je mladoletnik sam ali ima koga, ki je zanj pomembna oseba? Pri tako široko postavljeni preiskavi suma KD, kjer je mladoletnik osumljen KD, nikakor ne gre za opravičevanje ali minimaliziranje, nasprotno gre za dokazovanje izvedenega KD mladoletniku in hkratni poskus, da mladoletnik ob strokovni obravnavi prevzame odgovornost za svoje dejanje, ravnanje, ter možnost, da se ob ustrezni pomoči nauči ravnati drugače. Kadar se obvestila zbirajo široko in podrobno, se pridobi vedenje o tem, ali je bilo izvedeno kaznivo dejanje zgolj mladostniško preizkušanje meja, poskus opozoriti nase, želja po uveljavitvi v skupini, uresničitev želje po sredstvu – tu in zdaj ali kaj drugega. Pridobi se vedenje, kako se mladoletnik odziva v stresnih okoliščinah, ali poseže po nasilju in ga tudi stopnjuje. Zanima nas pravi vzrok, kaj je osrednji povod mladoletnikovega ravnanja. Upošteva se, ali je mladoletnik odvisnik, ali je bil v času izvedbe dejanja pod vplivom prepovedanih snovi, ali ima kakšne zdravstvene težave. Upoštevajoč družino, katere del je mladoletnik, in okolja, iz katerega izhaja, tako pridobivamo predstavo, koga obravnavamo. Če pridobimo informacije, da je živel ali še živi v nasilni družini, ob starših, ki mu ne omogočajo osnovne varnosti in zaupanja ter se odzivajo nasilno, je možnost, da bo ponovil vedenje in ravnanje staršev, velika, saj, navsezadnje, dobro pozna le to vedenje, mu je domače. Morebiti mladoletnik želi pobegniti od bede in revščine ter hrepeni po boljšem življenju. Kdo mu je vzor in kdo so posamezniki, ki so do bogastva prišli hitro, zdi se, da brez truda? Morebiti je dom za mladoletnika nevaren prostor in mu le vrstniki in okolje nudijo vrednost in dajejo veljavo, po katerih hrepeni. Je v ambivalentnem odnosu in ima rad svoje starše, četudi ju hkrati prezira? Morebiti starša ne znata, ne zmoreta ali nočeta odigrati vloge starša. Mladoletniku se pogosto zdi, da drugim ni mar zanj.

Informacije, ki kažejo na okoliščino, na primer, da mladoletnih živi in odrašča v nasilni družini, policija evidentira, najprej kot sestavni del vsebin *UZ o zbranih obvestilih*, lahko tudi vsebin *UZ o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah*, ki se nato sistematično in vsebinsko povzamejo v samostojni *UZ o zaznavi KD*. Policija je namreč tista, ki pri svojem delu zazna elemente KD in ustrezno ukrepa.

Pri mladoletniku, ki je že dopolnil starost 16 let, policija skladno z določili ZKP sprejme prijavo v obliki *zapisnika o sprejemu ustne kazenske ovadbe (zapisnik)*, kot je že bilo navedeno v prispevku. *Uradni zaznamek o zaznavi kaznivega dejanja ali zapisnik* daje policiji temeljno podlago za nadaljnjo preiskavo.

Zbiranje obvestil v nadaljevanju zajema preiskavo tako suma KD, ko je mladoletnik v vlogi osumljenca storitve KD, kot suma KD, ko je mladoletnik v vlogi oškodovanca KD. Preiskava teče »dvotirno«, vse dejavnosti policije zajemajo preiskovanje tako suma KD, ko je mladoletnik v vlogi storilca, kot suma KD, ko je mladoletnik oškodovanec KD. Vse ugotovitve, ki jih pridobiva z zbiranjem obvestil, policija evidentira v *uradnem zaznamku o zbranih obvestilih (razgovorih)* in *uradnem zaznamku o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah.* Zaradi prepleta okoliščin in dejstev gre lahko za »isti« dokument, v katerem je vse zelo prepleteno, zato je nujno informacije zapisati natančno, razumljivo, jasno in pregledno. Ogled kraja KD bo, tako kot narekuje stroka, zajemal evidentiranje vseh sledi, ki bi lahko bile dokaz v kazenskem postopku. V dokumentu *zapisnik o zasegu predmeta* je nujno razlikovanje, ali je bil predmet zasežen mladoletniku kot oškodovancu ali kot osumljencu KD.

Vsi navedeni dokumenti so sestavni del osnovne preiskave, le novougotovljena dejstva preiskavo širijo v preiskovanje drugega ali drugih sumov KD. Tako se dejanje mladoletnega storilca preiskuje kot KD, na primer velike tatvine, in potem ko se z zbiranjem obvestil ugotovi, da je ta mladoletnik hkrati tudi oškodovanec, na primer nasilja s strani staršev, policija sum KD, na primer zanemarjanja in surovega ravnanja mladoletne osebe, evidentira v samostojnem dokumentu UZ o zaznavi KD, preiskavo razširi ter nato istočasno vodi preiskovanje sumov obeh KD.

Morebiti pa bo mladoletnik zgolj poskušal zavesti okolico, saj odrašča v lažeh odraslih, ki naj bi ga varovali, in bo zavestno navajal, da je oškodovanec KD, in tako poskušal preusmeriti preiskavo. Morebiti bo obljubljal stvari, ki jih ne more ali ne zmore izpolniti, in s tem zgolj ponavljal ravnanje, ki mu je v preteklosti že koristilo in preusmerilo pozornost z njega kot storilca kaznivega dejanja. V takšnih primerih gre za priučeno vedenje, ki ga je treba zaustaviti, saj lahko, nehote, hitro preide v njegov življenjski slog.

Kadar se opravlja zaslišanje mladoletnika kot storilca KD in ta predstavlja okoliščine, ki kažejo na sum, da je tudi oškodovanec KD, je ključno, da so prav vse informacije navedene v dokumentu, bodisi v uradnem zaznamku o izjavi osumljenca ali v zapisniku o zaslišanju osumljenca.

Kadar preiskava policije poteka »dvotirno«, policija v istem dokumentu s kazensko ovadbo zoper mladoletnega osumljenca (ali poročilom) in kazensko ovadbo (ali poročilom), v kateri je mladoletnik oškodovanec KD, obvešča državno tožilstvo.

Kako ravnati v primeru, ko policija šele med pridobivanjem izjave ali izvedbe zaslišanja mladoletnega osumljenca zazna znake KD, na podlagi katerih je

mladoletnik tudi oškodovanec KD? Navedeno policija evidentira v uradnem zaznamku o zaznavi KD oziroma, kadar je to mogoče, v zapisniku o sprejemu ustne kazenske ovadbe (zapisnik). V takšnem primeru nato policija ob utemeljenosti suma KD državno tožilstvo seznani s podajo kazenske ovadbe zoper mladoletnega osumljenca ter v nadaljevanju vodi samostojno preiskavo v zvezi z navedbami mladoletnika kot oškodovanca KD tako, kot je že opisano v prispevku. Po zaključku preiskave policija državno tožilstvo seznani s samostojnim zaključnim dokumentom.

4. SKLEP

V prispevku z naslovom Formalnopravni okvir zaslišanja mladoletnega storilca smo opisali zakonske okvire obravnave mladoletnega storilca KD, v tem prispevki pa smo opisali policijski postopek, ko je mladoletnik osumljenec storitve KD in hkrati v vlogi oškodovanca KD. Navajali smo pomembnost široko zastavljene preiskave, poglobljenega zbiranja obvestil tako o mladoletniku kot o kaznivem dejanju, saj samo tak način omogoča pridobitev celovitega pogleda na mladoletnika kot osebo. Verjetnost, da je storilec kaznivega dejanja hkrati tudi oškodovanec (drugega) kaznivega dejanja, je povsem mogoča, pri mladoletniku še toliko bolj.

LITERATURA IN VIRI:

- *Kazenski zakonik* (2012). *Uradni list RS*, št. 50/12– uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17.

- MIKLIČ, Neža. Prijava nasilja nad otrokom in najpogostejše oblike kaznivih dejanj nad otroki. V: Krek, J., Miklič, N. (ur.). *Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem. Prepoznavanje znakov in preprečevanje nasilja nad otroki. Priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge strokovne delavce.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2023, str. 25–41.

- MIKLIČ, Neža. Preiskava suma kaznivega dejanja nad otrokom. V: Krek, J., Miklič, N. (ur.). *Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem. Prepoznavanje znakov in preprečevanje nasilja nad otroki. Priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge strokovne delavce*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2023, str. 69–72.

- MIKLIČ, Neža. Policijski ukrepi za zaščito otroka. V: Krek, J., Miklič, N. (ur.). *Zaščita otroka pred izvenšolskim nasiljem. Prepoznavanje znakov in preprečevanje nasilja nad otroki. Priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge strokovne delavce*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2023, str. 85–92.

- *Zakon o kazenskem postopku* (2012). *Uradni list RS,* št. *32/12* – uradno prečiščeno besedilo, 47/13, 87/14, 8/16 – odl. US, 64/16 – odl. US, 65/16 – odl. US in 22/19.

VAROVANJE KORISTI OTROK V SODNIH POSTOPKIH IN VLOGA DRŽAVNEGA ODVETNIŠTVA REPUBLIKE SLOVENIJE[1]

Mag. Jana Morela, višja državna odvetnica, Mednarodni oddelek Državnega odvetništva Republike Slovenije

1. UVODNO O SPLOŠNI DOLŽNOSTI VAROVANJA OTROKOVE KORISTI

Splošno dolžnost varovanja otrokove koristi določajo številni instrumenti mednarodnega prava in tudi domača zakonodaja. Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah[2] (v nadaljevanju: KOP) v 3. členu[3] določa načelo varovanja koristi otroka, ki mora biti glavno vodilo pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa. Načelo otrokove koristi vsebuje tudi Družinski zakonik (v nadaljevanju: DZ)[4] v 7. členu, ki v četrtem odstavku določa, da morajo državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za korist otroka. DZ določa, da starši v vseh dejavnostih v zvezi z otrokom skrbijo za korist otroka (prvi odstavek 7. člena) in imajo pri skrbi in odgovornosti za korist otroka prednost pred vsemi drugimi (drugi odstavek 7. člena).

Povedano preprosto: za korist otroka v prvi vrsti skrbijo njegovi starši, ki imajo pri skrbi in odgovornosti za korist otroka prednost pred vsemi drugimi. Skrb za korist otroka pa zakonodaja nalaga tudi vsem drugim osebam v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom. V sodnih postopkih poleg sodnikov in strokovnih sodelavcev centrov za socialno delo (v nadaljevanju: CSD) to

---

1 Prispevek je za objavo prirejeno predavanje avtorice na Šoli državnega odvetništva 2024, ki je v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekala 21. in 22. novembra 2024 v Podčetrtku.

2 Sprejeta na Generalni skupščini Združenih narodov 20. 11. 1989 z resolucijo št. 44/25, objavljena v Uradnem listu SFRJ – Mednarodne pogodbe, št. 15/90, Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v Mednarodni agenciji za atomsko energijo, objavljen v Uradnem listu RS – Mednarodne pogodbe, št. 9/92.

3 3. člen KOP se glasi:

»1. Pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa, morajo biti otrokove koristi glavno vodilo.

2. Države pogodbenice se zavezujejo, da bodo otroku zagotovile takšno varstvo in skrb, kakršno je potrebno za njegovo blaginjo, upoštevaje pravice in dolžnosti staršev, zakonitih skrbnikov ali drugih posameznikov, ki so zakonsko odgovorni za otroka, in da bodo v ta namen sprejele vse ustrezne zakonodajne in upravne ukrepe.

3. Države pogodbenice zagotovijo, da se bodo ustanove, službe in zavodi, odgovorni za skrb ali varstvo otrok, prilagodili normam, ki so jih predpisale pristojne oblasti, še posebej na področju varnosti, zdravja ter števila in usposobljenosti osebja, pa tudi zajamčile ustrezen nadzor.«

4 Uradni list RS, št. 15/17, s spremembami in dopolnitvami.

pomeni tudi odvetnike strank, mediatorje, sodne izvedence, sodne izvršitelje, državne odvetnike in vse morebitne druge osebe, vključene v sodni postopek.

Iz navedenega izhaja, da je kot udeleženec sodnih postopkov (zakoniti zastopnik) tudi Državno odvetništvo Republike Slovenije (v nadaljevanju: državno odvetništvo) z (višjimi) državnimi odvetniki v sodnih postopkih pred domačimi in mednarodnimi sodišči zavezano spoštovanju varovanja koristi otrok v vseh postopkih. Državno odvetništvo in državni odvetniki to dolžnost spoštujejo in si pri svojem delu vsakodnevno prizadevajo čim bolj prispevati k čim boljšemu varovanju koristi otrok v vsakem postopku posebej.

2. SPLOŠNO O DRŽAVNEM ODVETNIŠTVU IN NJEGOVEM ZASTOPANJU PRED SODIŠČI

Državno odvetništvo na podlagi Zakona o državnem odvetništvu (v nadaljevanju: ZDOdv)[5] zastopa državo in državne organe pred sodišči v Republiki Sloveniji,[6] državo pa pred mednarodnimi sodišči zastopa višji državni odvetnik.[7] Državno odvetništvo opravlja naloge iz svoje pristojnosti na sedežu in na zunanjih oddelkih. Delo na sedežu se organizira v oddelkih, ki so notranje organizacijske enote, pri čemer je mednarodni oddelek stalni specializirani oddelek na sedežu državnega odvetništva. Zunanji oddelki so zunanje organizacijske enote državnega odvetništva, ki delujejo v okviru svoje stvarne in krajevne pristojnosti.[8]

2.1 Zastopanje pred domačimi sodišči

Državno odvetništvo pred sodišči v Republiki Sloveniji zastopa državo in državne organe na podlagi 12. člena ZDOdv.[9] V družinskih sporih pred domačimi sodišči državno odvetništvo lahko nastopa kot zakoniti zastopnik CSD, kadar CSD nastopa kot stranka v postopku. Zastopanje CSD državno odvetništvo lahko prevzame na podlagi dveh pravnih podlag:

na podlagi drugega odstavka 46. člena Zakona o nepravdnem postopku (v nadaljevanju: ZNP-1)[10] ali

na podlagi tretjega odstavka 12. člena ZDOdv.[11]

5 Uradni list RS, št. 23/17.
6 Glej prvi odstavek 12. člena ZDOdv.
7 Glej prvi odstavek 20. člena ZDOdv v povezavi z tretjim odstavkom 65. člena ZDOdv.
8 Glej 41. člen ZDodv.
9 Glej prvi odstavek 12. člena ZDodv.
10 Uradni list RS, št. 16/19, s spremembami in dopolnitvami.
11 Tretji odstavek 12. člena ZDOdv določa: »Javna agencija, javni sklad, javni zavod, javni gospodarski zavod, samoupravna lokalna skupnost, javno podjetje ali gospodarska družba, ki je v celoti v lasti države, lahko predlagajo, naj jih v posameznem postopku pred sodišči v Republiki Sloveniji, ki je zanje in za Republiko Slovenijo izjemnega pomena, zastopa državno odvetništvo. Državno odvetništvo lahko zastopanje navedenih subjektov odkloni z obrazloženim mnenjem generalnega državnega odvetnika.«

Razlika med prvim in drugim načinom prevzema zastopanja je v tem, da v primeru prevzema zastopanja po drugem odstavku 46. člena ZNP-1[12] presojo o potrebnosti zastopanja CSD kot stranke postopka po odvetniku zaradi varstva koristi oseb iz drugega odstavka 6. člena ZNP1[13] in zahtevnosti zadeve opravi sodišče, pred katerim teče postopek, ki v primeru ocene, da je to potrebno, državno odvetništvo pozove, da prevzame zastopanje CSD, državno odvetništvo pa zastopanje prevzame brez nadaljnje presoje, ali je poziv sodišča utemeljen, saj se šteje, da je presojo potrebnosti prevzema zastopanja v tem primeru opravilo sodišče.

V drugem primeru prevzema zastopanja, torej po tretjem odstavku 12. člena ZDOdv, prevzem zastopanja predlaga CSD kot stranka sodnega postopka, državno odvetništvo pa zastopanje prevzame, če po izvedeni presoji ugotovi, da so za to izpolnjeni pogoji. Za prevzem zastopanja v tem primeru morata biti izpolnjena tako formalni kot vsebinski pogoj. Formalni pogoj je, da mora vlogo za prevzem zastopanja vložiti subjekt, ki izpolnjuje v tretjem odstavku 12. člena ZDOdv taksativno naštete pogoje, torej da vlogo za prevzem zastopanja vloži javni zavod, ki je v celoti v lasti Republike Slovenije. CSD je javni zavod, katerega ustanoviteljica je Republika Slovenija, zato CSD formalni pogoj za zastopanje izpolnjuje. V nadaljevanju se o prevzemu zastopanja odloča v vsakem posameznem primeru posebej, kar pomeni, da ni mogoče izdati splošnega pooblastila za zastopanje. Državno odvetništvo na podlagi informacij o posamezni zadevi odloči, ali bo prevzelo zastopanje primera ali ne. Primarna pristojnost državnega odvetništva je, da pred sodiščem v Republiki Sloveniji zastopa državo in njene organe.[14] Če bi državno odvetništvo v neki zadevi moralo izvrševati svoje zakonsko določene pristojnosti za subjekte, katerih korist in interes si nasprotujejo, opravlja strokovne naloge za Republiko Slovenijo.[15] Postopek, v katerem subjekt želi, da ga zastopa državno odvetništvo, pa mora biti zanj in za Republiko Slovenijo tudi izjemnega pomena – to je vsebinski pogoj za prevzem zastopanja. Pojem »izjemnega pomena zadeve« je treba razumeti tako, da gre za pravni standard, ki se z vsebino napolni v vsakem posameznem primeru, zato mora subjekt v vlogi za prevzem zastopanja natančno obrazložiti razloge, zaradi katerih gre po njegovem mnenju za zadevo izjemnega pomena, pri čemer pa državno odvetništvo stoji na stališču, da je merilo izjemnosti treba obravnavati restriktivno. V posameznem primeru v praksi to pomeni, da se po ugotovitvi, da je izpolnjen formalni pogoj, naprej preveri morebitno obstoječe nasprotje interesov ali tako, ki bi

12 46. člen ZNP-1 (zastopanje centra za socialno delo) se glasi:
»(1) Center za socialno delo lahko opravlja procesna dejanja v postopku pred sodiščem prve stopnje tudi po strokovnem delavcu, ki ga za to pooblasti direktor.
(2) Če sodišče oceni, da je zaradi varovanja koristi oseb iz drugega odstavka 6. člena tega zakona in zahtevnosti zadeve potrebno zastopanje po odvetniku ali drugi osebi, ki je opravila pravniški državni izpit, lahko sodišče Državno odvetništvo Republike Slovenije pozove, da prevzame zastopanje centra za socialno delo.«

13 Drugi odstavek 6. člena ZNP-1 določa, da mora sodišče po uradni dolžnosti ukreniti vse, da se zavarujejo pravice in pravni interesi otrok in oseb, ki zaradi motnje v duševnem razvoju ali težav v duševnem zdravju ali drugih okoliščin niso sposobne, da bi same skrbele za svoje pravice in interese.

14 Glej prvi odstavek 12. člena ZDOdv.

15 Glej 10. člen ZDOdv.

lahko nastopilo v prihodnje, zaradi česar bi državno odvetništvo moralo zavrniti zastopanje na podlagi določbe 10. člena ZDOdv.[16] Če nasprotja interesov ni in se oceni, da ne obstoji verjetnost, da bo nastopilo kasneje, se opravi presoja izjemnega pomena zadeve za zastopani subjekt in za Republiko Slovenijo. Če državno odvetništvo oceni, da gre za zadevo izjemnega pomena za stranko ali Republiko Slovenijo, zastopanje prevzame, v nasprotnem primeru pa zastopanje odkloni z obrazloženim mnenjem generalnega državnega odvetnika. Če državno odvetništvo odkloni zastopanje po tretjem odstavku 12. člena ZDOdv, o vprašanju, ali naj državno odvetništvo prevzame zastopanje posameznega subjekta, odloči Vlada Republike Slovenije na zahtevo tega subjekta.[17]

Pri zastopanju subjektov iz 12. člena ZDOdv državni odvetnik opravlja vsa procesna dejanja, kot jih je v postopku upravičena opravljati stranka ali udeleženec, kar velja tudi za sodni postopek, v katerem zastopa CSD.

2.2 ZASTOPANJE PRED MEDNARODNIMI SODIŠČI

Višji državni odvetniki, ki so razporejeni v mednarodni oddelek državnega odvetništva, zastopajo državo tudi pred Evropskim sodiščem za človekove pravice (v nadaljevanju: ESČP ali Sodišče), kadar je zoper Republiko Slovenijo vložena pritožba zaradi zatrjevanih kršitev Evropske konvencije za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljevanju: konvencija).[18]

2.2.1 Pritožniki pred ESČP v družinskih sporih

Ker morajo biti za obravnavo pritožbe pred ESČP izpolnjeni določeni pogoji, med drugim tudi izčrpana domača pravna sredstva ali odsotnost domačih pravnih sredstev, to v praksi običajno pomeni, da je spor v času, ko ESČP pritožbo sprejme v obravnavo, že zelo zaostren (že zgolj zato, ker pred domačimi sodišči verjetno traja že dlje časa).

V družinskih sporih so pritožniki pred ESČP običajno:[19]

- eden od staršev,
- eden od staršev in otrok/otroci,
- samo otrok/otroci.

16 10. člen ZDOdv se glasi: »Če bi državno odvetništvo moralo izvrševati svoje zakonsko določene pristojnosti v določeni zadevi za subjekte, katerih koristi in interesi si nasprotujejo, opravlja strokovne naloge za Republiko Slovenijo.«

17 Glej 14. člen ZDOdv.

18 Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (MKVCP), Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 33/94, z dne 13. 6. 1994.

19 Pritožniki v pritožbenih postopkih pred ESČP v zvezi z 8. členom konvencije so v nekaterih primerih seveda lahko tudi drugi sorodniki otrok (stari starši, tete in strici, sorojenci ipd.) ali druge osebe, ki (uspešno ali neuspešno) uveljavljajo svojo pravico do družinskega življenja, vendar to ni tema tega prispevka, zato se temu delu v prispevku ne posvečamo.

Kadar se z isto pritožbo pritožuje eden od staršev in otrok oziroma otroci, je treba posebno pozornost posvetiti morebitnemu konfliktu interesov med staršem in otrokom – v nekaterih primerih namreč interesi staršev niso nujno enaki interesom otroka oziroma njegovi največji koristi. Na podlagi določb konvencije lahko otrok vloži pritožbo v lastnem imenu (glede *locus standi* glej sodbo *E. M. in drugi proti Norveški*, št. 53471/17, 20. 1. 2022, 64. odstavek). V navedeni sodbi *E. M. in drugi proti Norveški* (navedeno zgoraj, 64. odstavek) je ESČP ponovno poudarilo svojo dosedanjo sodno prakso, v skladu s katero se mladoletniki načeloma lahko obrnejo na ESČP celo ali še posebej, če jih zastopa starš, ki je v sporu z organi in kritizira njihove odločitve in ravnanje, da niso v skladu s pravicami, zagotovljenimi s konvencijo. Navedlo je, da v takih primerih položaj naravnega starša zadostuje, da mu daje potrebno pooblastilo, da se obrne na ESČP tudi v imenu otroka, da bi zaščitil otrokove koristi (*Iosub Caras proti Romuniji*, št. 7198/04, 11. 12. 2006, 21. odstavek, in nadaljnja podrobna sklicevanja v njem). Nadalje je navedlo, da je v sodbi *Strand Lobben in drugi proti Norveški* (VS) (št. 37283/13, 10. 9. 2019, 157. odstavek) odločilo, da je ključno merilo za ESČP v zvezi z vprašanji procesnega upravičenja (*locus standi*) tveganje, da se ne bo seznanilo z interesi otrok in da jim bo odvzeto učinkovito varstvo njihovih pravic iz konvencije. Če pa je pritožbo pri ESČP vložil biološki starš v imenu svojega otroka, lahko ESČP kljub temu ugotovi konflikt interesov med staršem in otrokom (glej sodbo *Strand Lobben in drugi*, navedeno zgoraj, 158. odstavek). V zadevi *E. M. in drugi proti Norveški* je navedlo, da za razliko od drugih nedavnih zadev zadevne države pogodbenice (tj. Norveške), v katerih ESČP ni ugotovilo konflikta interesov (glej npr. sodbo *Pedersen in drugi proti Norveški*, št. 39710/15, 10. 3. 2020, 45. odstavek), v tej zadevi ESČP meni, da v primeru, kot je ta, v katerem je prišlo do hudega skupnega starševskega zanemarjanja otroka in je bila odločba o varstvu otroka izdana na podlagi pomislekov v zvezi z materjo pritožnico, ki ni zaščitila otrok, ki jih želi zastopati pred ESČP, pred zlorabo, ki so jo trpeli doma, tak konflikt očitno lahko nastane.

Primer, ko je otrok sam vložil pritožbo pred ESČP, je tudi nedavno zaključena slovenska zadeva *A. proti Sloveniji* (sklep) (št. 53790/22, 21. 11. 2024).

2.2.2 Zatrjevane kršitve členov konvencije v družinskih sporih

V družinskih sporih se pritožniki v pritožbah pred ESČP običajno pritožujejo zaradi zatrjevanih kršitev naslednjih določb konvencije:

- 8. člena,[20] ki varuje pravico do spoštovanja družinskega življenja, kadar pritožniki menijo, da je bilo neupravičeno poseženo v njihovo pravico do spoštovanja družinskega življenja;

---

20 8. člen konvencije (pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja) določa:
»1. Vsakdo ima pravico do spoštovanja njegovega zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja.
2. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen, če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato, da se prepreči nered ali kaznivo dejanje, da se zavaruje zdravje ali morala, ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.«

- prvega odstavka 6. člena,[21] ki zagotavlja pravico do poštenega sojenja, kadar pritožniki zatrjujejo določene kršitve ali pomanjkljivosti domačega sodnega postopka ali menijo, da so (bile) v njem podane določene nepravilnosti;
- 3. člena,[22] ki določa prepoved mučenja, v primeru zatrjevanega oziroma očitanega nehumanega ravnanja ali obravnavanja pritožnikov.

Vsak posamezen člen konvencije je napolnjen z obširno sodno prakso ESČP, ki varovano pravico oziroma njen obseg po posameznem členu podrobno pojasni.

2.2.3 Mehanizmi ESČP, ki služijo tudi varovanju koristi otrok v pritožbenih postopkih, v katere so vključeni otroci

V pritožbenih postopkih pred ESČP, v katere so vpleteni tudi otroci, na korist otrok pazi tako ESČP kot tudi višji državni odvetnik, ki zastopa Republiko Slovenijo kot toženo državo pogodbenico v posamezni pritožbeni zadevi.

Mehanizmi, ki jih ESČP običajno uporabi v zvezi s pritožbami, v katere so vključeni (tudi) otroci, in so namenjeni tudi varovanju otrokovih koristi, so naslednji:[23]

- Odobritev anonimnosti in zaupnosti po četrtem odstavku 47. člena pravil Sodišča[24] po uradni dolžnosti. To pomeni, da se identiteta pritožnikov ne razkrije javnosti. V vseh dokumentih, ki jih izda ESČP, se pritožnik poimenuje s črko abecede, ki jo je določilo ESČP, z enako označbo mora pritožnika poimenovati tudi država tožena pogodbenica v vseh stališčih, ki jih predloži ESČP v zvezi s predmetno zadevo. Tudi vsi dokumenti, vloženi pri Sodnem tajništvu in ki vsebujejo ime pritožnika ali podatke, iz katerih bi bilo mogoče razbrati identifikacijo pritožnika, niso dostopni

21 6. člen konvencije (pravica do poštenega sojenja) v prvem odstavku določa:
»1. Vsakdo ima pravico, da o njegovih civilnih pravicah in obveznostih ali o kakršnikoli kazenski obtožbi zoper njega pravično in javno ter v razumnem roku odloča neodvisno in nepristransko z zakonom ustanovljeno sodišče. Sodba mora biti izrečena javno, toda tisk in javnost sta lahko izključena s sojenja deloma ali v celoti v interesu morale, javnega reda ali državne varnosti, če to v demokratični družbi zahtevajo koristi mladoletnikov ali varovanje zasebnega življenja strank, ali pa v nujno potrebnem obsegu, kadar je to po mnenju sodišča nujno potrebno zaradi posebnih okoliščin, če bi javnost sojenja škodovala interesom pravičnosti.«

22 3. člen konvencije (prepoved mučenja) določa: »Nikogar se ne sme mučiti, niti nečloveško ali ponižujoče z njim ravnati, ali ga kaznovati.«

23 Pri tem je treba poudariti, da gre za mehanizme, ki jih ima ESČP na voljo za vse pritožbene postopke in jih lahko uporabi v vseh pritožbenih postopkih, ko oceni, da je to primerno. Navedeno ne pomeni, da jih vedno uporabi v vseh pritožbenih postopkih, v katere so vključeni otroci, ali kadar se pritožba nanje nanaša.

24 Četrti odstavek 47. člena pravil Sodišča določa: »Pritožniki, ki ne želijo, da se njihova identiteta razkrije javnosti, to navedejo in navedejo razloge, ki upravičujejo takšno odstopanje od običajnega pravila dostopa javnosti do informacij v postopkih pred Sodiščem. Sodišče lahko dovoli anonimnost ali jo odobri po uradni dolžnosti.«

javnosti po drugem odstavku 33. člena pravil Sodišča,[25] zato jih mora država tožena pogodbenica obravnavati kot zaupne podatke.

- Določitev prednostne obravnave zadeve po 41. členu pravil Sodišča[26] po uradni dolžnosti, kar pomeni, da se bo pritožba obravnavala prednostno.
- Odobritev brezplačne pravne pomoči za zastopanje pritožnika s strani Sodišča po uradni dolžnosti. Če ESČP oceni, da je to primerno in potrebno, lahko po uradni dolžnosti glede na posebne okoliščine odloči, da se pritožniku odobri brezplačna pravna pomoč za predstavitev zadeve pred Sodiščem in pozove, da se mu določi pooblaščenec, ki ga bo zastopal v pritožbenem postopku pred ESČP, čigar stroške bo krilo ESČP. Za to možnost se je odločilo ESČP v eni od nedavnih pritožbenih (že zaključenih) zadev, kjer je mladoletna pritožnica pritožbo vložila sama. ESČP je ocenilo, da je primerno, da se pritožnici postavi zastopnik, ki ima dovolj izkušenj z zastopanjem pred ESČP in je neodvisen od strank, vpletenih v zadevo, ter je zato pozvalo, da se s pomočjo slovenske odvetniške zbornice izvedejo postopki, da se mladoletni pritožnici postavi pooblaščenec. Zaradi odsotnosti domačih pravil, ki bi urejala tak položaj, se je ob sodelovanju domačega sodišča, CSD, odvetniške zbornice in višje državne odvetnice, ki je zastopala toženo pogodbenico v predmetni zadevi, pooblaščenec mladoletni pritožnici postavil in je bilo zadoščeno zahtevi ESČP.
- Izdaja začasnih odredb po 39. členu pravil Sodišča.[27] ESČP lahko, če je to potrebno v okviru pritožbenega postopka, na zahtevo ali po uradni dolžnosti izda začasno odredbo v primeru neposredne nevarnosti nepopravljive škode za konvencijsko pravico.

---

25 Drugi odstavek 33. člena pravil Sodišča določa: »Dostop javnosti do dokumenta ali katerega koli njegovega dela se lahko omeji v interesu morale, javnega reda ali nacionalne varnosti v demokratični družbi, kadar to zahtevajo interesi mladoletnikov ali varstvo zasebnega življenja strank ali katere koli zadevne osebe, ali v obsegu, ki je nujno potreben po mnenju predsednika senata, v posebnih okoliščinah, kadar bi objava škodovala interesom pravice.«

26 41. člen pravil Sodišča določa: »Pri določanju vrstnega reda obravnavanja zadev Sodišče upošteva pomen in nujnost vprašanj, ki se postavljajo, na podlagi meril, ki jih je določilo. Vendar lahko senat ali njegov predsednik odstopi od teh meril in da prednost določeni pritožbi.«

27 39. člen pravil Sodišča določa:

»1. Sodišče lahko v izjemnih okoliščinah na zahtevo stranke ali katere koli druge zainteresirane osebe ali po uradni dolžnosti strankam izreče kakršni koli začasni ukrep, za katerega meni, da ga je treba sprejeti. Takšni ukrepi, uporabljivi v primerih neposredne nevarnosti nepopravljive škode za pravico iz konvencije, ki zaradi svoje narave ne bi bila primerna za popravilo, obnovo ali ustrezno nadomestilo, se lahko sprejmejo, kadar je to potrebno zaradi interesa strank ali pravilnega poteka postopka.

2. Pristojnost Sodišča za odločanje o zahtevah za izdajo začasnih ukrepov izvršujejo dežurni sodniki, določeni v skladu s petim odstavkom tega člena, ali, kadar je to primerno, predsednik sekcije, senata, predsednik velikega senata, veliki senat ali predsednik Sodišča.

3. Kadar je to primerno, se lahko Odbor ministrov nemudoma obvesti o ukrepu, sprejetem v posamezni zadevi.

4. Dežurni sodnik, imenovan v skladu s petim odstavkom tega člena, ali, kadar je to primerno, predsednik sekcije, senata, predsednik velikega senata, veliki senat ali predsednik Sodišča lahko od strank zahteva informacije glede vseh vprašanj, povezanih z izvrševanjem katerega koli navedenega začasnega ukrepa.

5. Predsednik Sodišča imenuje podpredsednike sekcij za dežurne sodnike, ki odločajo o zahtevah za izdajo začasnih odredb.«

- Pospešitev postopka z določanjem krajših rokov strankam postopka. V zadevah, v katerih ESČP določi prednostno obravnavo, strankam pritožbenega postopka običajno določi krajše roke za procesna dejanja kot običajno z namenom čim hitrejše obravnave. Ker so v praksi ti primeri težavni, zapleteni in obsežni in ker v teh primerih postopki pred domačimi sodišči običajno trajajo že dlje časa, so te zadeve z vidika ugotavljanja in raziskovanja dejanskega stanja precej zahtevne ter s strani ESČP določenim krajšim rokom pogosto ni mogoče zadostiti, zaradi česar ni izključeno, da se ESČP zaprosi za njihovo podaljšanje.

2.2.4 Postopanje višjega državnega odvetnika, ki zastopa državo kot toženo pogodbenico v pritožbenem postopku pred ESČP, v katerega so vključeni otroci

Uvodoma je primerno poudariti, da višji državni odvetnik mednarodnega oddelka državnega odvetništva, ki zastopa Republiko Slovenijo kot toženo državo pogodbenico v okviru pritožbenega postopka pred ESČP, zastopa državo kot celoto. To pomeni, da mora glede na očitane kršitve konvencije, ki jih v pritožbi zatrjuje pritožnik, zagovarjati konvencijsko skladnost delovanja vseh državnih organov v vseh domačih postopkih, na katere se pritožba nanaša.

Ko ESČP obvesti državo toženo pogodbenico o pritožbi in jo pozove, da se v svojih stališčih opredeli glede tega, ali je pritožba sprejemljiva (dopustna) in ali je utemeljena (tj. da poda stališče glede sprejemljivosti in utemeljenosti pritožbe), je najprej treba ugotoviti dejansko stanje glede vsega, kar pritožnik državi očita v pritožbi. Glede na pritožbene trditve državno odvetništvo s pritožbo seznani pristojne domače organe, na katere se nanašajo očitki iz pritožbe, in jih na podlagi 7. člena ZDOdv[28] zaprosi za pojasnila ter za vse za pritožbeno zadevo relevantne podatke in dokumentacijo, da je v nadaljevanju mogoče pripraviti predstavitev dejanskega stanja za ESČP (t. i. »*Statement of facts*«) ter stališče glede sprejemljivosti in utemeljenosti pritožbe. V okviru tega je treba preveriti, ali so domači postopki zaključeni, in če niso, ugotoviti, v kateri fazi so. Glede na zatrjevane kršitve konvencije iz pritožbe je v družinskih pritožbah običajno treba ugotoviti, kje so otroci in kaj se z njimi dogaja.[29] Če višji državni odvetnik po prejemu in pregledu odgovorov na njegovo poizvedbo s strani domačih organov, ki so odločali v zadevi, kot poznavalec sodne prakse ESČP zazna ravnanja ali postopanja domačih organov, ki bi lahko bila konvencijsko sporna (konvencijsko neskladna), na to opozori pristojne domače organe z namenom, da se te konvencijske neskladnosti odpravijo. Državno odvetništvo namreč ščiti premoženj-

28 Prvi odstavek 7. člena ZDOdv določa: »Državni organi, organi samoupravnih lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil morajo državnemu odvetništvu na njegovo zahtevo brezplačno posredovati osebne in druge podatke in obvestila ali pojasnila, potrebna za zastopanje v posamezni zadevi. V ta namen lahko državno odvetništvo zahteva od pristojnega organa, da mu brezplačno posreduje na vpogled spis o posamezni zadevi ter nadalje uporabi podatke iz njegove vsebine.«

29 Če domači postopki še niso zaključeni in se pritožba ne nanaša na zaključen historični dogodek, je v družinskih pritožbenih zadevah pomembno, da ves čas trajanja pritožbenega postopka pred ESČP vemo, kaj se dogaja z otroki in da niso ogroženi.

ske in druge pravice in interese Republike Slovenije ter s tem krepi delovanje pravne države,[30] zato je dolžnost višjega državnega odvetnika, da to stori, že na podlagi navedene pravne podlage. Z odpravo morebitnih konvencijsko neskladnih ravnanj namreč država kot tožena pogodbenica lahko zmanjša možnost ugotovitve kršitve konvencije s strani ESČP. V pritožbenih družinskih zadevah pred ESČP pa mora višji državni odvetnik na morebitna konvencijsko neskladna ravnanja domačih organov, ki se nanašajo na otroke, opozoriti tudi zaradi prej navedene splošne dolžnosti varovanja koristi otrok. Če se ravnanja, ki bi lahko bila konvencijsko neskladna, nanašajo na sodni postopek, je pomembno, da višji državni odvetnik na to opozori na način, da opozoril ni mogoče razumeti kot poseg v neodvisnost sojenja. Pogosto pa se očitki pritožb pred ESČP z družinskega področja nanašajo tudi na ravnanje enega ali več CSD, na sodne izvedence ali na sodne izvršitelje. Ker so družinski spori že samo zaradi visokega čustvenega naboja pogosto visoko konfliktni, pogosto pa še dodatno zaostreni zaradi dolgega trajanja postopkov pred domačimi sodišči, so del dejanskega stanja pogosto tudi kazenske ovadbe in domači kazenski postopki – v tem primeru je treba dejansko stanje raziskati tudi glede tega ter poizvedbe za podatke poslati tudi policiji, tožilstvu in kazenskemu sodišču.

Kot je bilo že večkrat poudarjeno, v nekaterih primerih interesi staršev žal niso enaki interesom otrok, zato domača zakonodaja pozna različne institute, ki v primeru nasprotja interesov starša oziroma staršev in otrok varujejo koristi otroka, in sicer:

- možnost, da domače sodišče imenuje kolizijskega skrbnika otroku, DZ[31] določa v prvem odstavku 269. člena in ZNP-1[32] v petem odstavku 45. člena;
- DZ[33] v prvem odstavku 182. člena ureja pravico otroka do zagovornika, ZNP-1 pa v 97. členu[34] ureja imenovanje zagovornika otroka s strani sodišča na predlog varuha človekovih pravic v postopku pred sodiščem;
- zagovorništvo otrok omogoča in ureja Zakon o varuhu človekovih pravic (v nadaljevanju: ZVarCP)[35] v III.a poglavju in podzakonskem aktu, ki podrob-

30 Glej 3. člen ZDOdv.

31 Ki se glasi: »Center za socialno delo ali sodišče imenuje kolizijskega skrbnika otroku, nad katerim izvajajo starševsko skrb starši, če so si njihove koristi v navzkrižju.«

32 Ki se glasi: »Če si interesi otroka in njegovega zakonitega zastopnika nasprotujejo, sodišče otroku postavi kolizijskega skrbnika.«

33 DZ v 182. členu (pravica otroka do zagovornika) določa:

»(1) Zagovornik varuje koristi otroka v postopkih in dejavnostih, ki ga zadevajo, če varstva njegovih koristi ni mogoče zagotoviti na drug primernejši način.

(2) Zagovorništvo otroka se uredi s posebnim zakonom.«

34 ZNP-1 v 97. členu (zagovornik otroka) določa:

»(1) Na obrazložen predlog varuha človekovih pravic sodišče imenuje osebo, ki jo predlaga varuh človekovih pravic, za zagovornika otroka, če oceni, da je to v postopku pred sodiščem v korist otroka.

(2) Sodišče odloči o predlogu varuha človekovih pravic v osmih dneh od prejema predloga.

(3) Zoper sklep, s katerim sodišče odloči o predlogu varuha človekovih pravic, ni posebne pritožbe.

(4) Stroški zagovornika otroka niso stroški postopka in jih zagovorniku otroka povrne Varuh človekovih pravic po predpisih, ki urejajo nagrado in povračilo stroškov zagovorniku otroka.«

35 Uradni list RS, št. 71/93, s spremembami in dopolnitvami.

neje opredeljuje zagovorništvo po ZVarCP.[36] Naloga zagovornika otroka je (med drugim), da otroku v postopku nudi strokovno pomoč, da lahko izrazi svoje mnenje, ter da to mnenje posreduje organom in institucijam, ki odločajo o njegovih pravicah in koristih.[37] Zagovornik ni otrokov zakoniti zastopnik, zato otroka ne more zastopati v postopku. Končna presoja, kaj je v otrokovo korist, je naloga sodišča, ki to oceno sprejme na podlagi vseh izvedenih dokazov, pri čemer mora sodišče v skladu z drugim odstavkom 6. člena ZNP-1 po uradni dolžnosti ukreniti vse, da se zavarujejo otrokovi interesi. Kljub oficialnim pooblastilom sodišča pa to ne pomeni, da otrok posebnega zastopnika, ki bi zastopal njegove pravice v postopku, ne potrebuje v nobenem primeru. Njegova postavitev verjetno res ni potrebna, če se vsi prizadeti strinjajo o ureditvi medsebojnih razmerij in sodišče oceni, da je njihov dogovor v otrokovo korist. Vprašanje pa je, ali lahko otroka zastopa eden od staršev, kadar sta starša v sporu, saj bi to pomenilo, da se otrokov interes kaže kot interes starša, ki ga zastopa. Nekateri menijo, da bi bilo treba otroku postaviti posebnega zastopnika, če je spor med staršema tako izrazit, da nista več sposobna objektivno oceniti koristi otroka in ravnata v njegovo škodo, drugi pa menijo celo, da bi bila njegova postavitev koristna tudi, kadar se starša strinjata, sodišče pa oceni, da njun sporazum ni v otrokovo korist. Vloga posebnega zastopnika bi bila omejena na skrb, da otrok dobi informacije, ki jih potrebuje, da lahko izrazi svoje mnenje, ter na dajanje pojasnil o poteku postopka, procesnih dejanjih in posledicah teh dejanj. Pobudo za imenovanje zagovornika[38] lahko varuhu poda vsakdo, ki meni, da otrok ne more uresničiti pravice, da v postopku ali zadevi, v kateri je udeležen, izrazi svoje mnenje, tudi otrok sam. Če varuh oceni, da je pobuda utemeljena, pridobi soglasje obeh staršev ali zakonitih zastopnikov in določi zagovornika s seznama zagovornikov. Soglasje staršev ali zakonitih zastopnikov ni potrebno, če z imenovanjem zagovornika soglaša otrok, ki je že dopolnil 15 let. Če soglasja staršev ali zakonitih zastopnikov glede imenovanja zagovornika ni ali če je naknadno umaknjeno, varuh pošlje predlog za imenovanje zagovornika pristojnemu CSD ali sodišču, ki ga imenuje s seznama zagovornikov, če oceni, da je to v postopku pred CSD ali sodiščem v korist otroka.[39] Zagovorništvo otrok po ZVarCP je neodvisno od citirane določbe DZ in je del rednih nalog varuha. Zagovorništvo otrok izvajajo zagovorniki v okviru mreže prostovoljcev, ki vsem otrokom zagotavlja enako dostopnost zagovornika. Namen zagovorništva je na splošno določen in enako velja za družinske postopke, tj. da zagovornik nudi strokovno pomoč otroku, da ta izrazi svoje mnenje v vseh postopkih in zadevah, v katerih je udeležen, ter mnenje otroka posreduje pristojnim organom in institucijam, ki odločajo o njegovih pravicah in koristih. Posebej je določeno, da zagovornik ni otrokov zakoniti zastopnik. Strokovna pomoč vključuje psihosocialno podporo otroku, pogovore o njegovih željah, počutju in mnen-

36 Splošni akt o načinu izvajanja zagovorništva otrok, organizaciji zagovorništva, vključitvi otroka v zagovorništvo ter nalogah, sestavi in načinu dela strokovnega sveta; Uradni list RS, št. 44/18, s spremembami in dopolnitvami.

37 Glej drugi odstavek 25.a člena ZVarCP.

38 Glej tretji odstavek 25.a člena ZVarCP.

39 Glej tretji odstavek 25.a člena ZVarCP.

ju, seznanjanje otroka s postopki in dejavnostmi na njemu primeren način, iskanje najprimernejše rešitve skupaj z otrokom ter spremljanje otroka pred organi in institucijami, ki odločajo o njegovih pravicah in koristih. Izrecno je določeno, da ima otrok pravico do zagovornika, ki ima pri opravljanju svojega dela pravico do stikov z otrokom. Starši in druge osebe imajo dolžnost, da otroku omogočijo stike z zagovornikom. Zagovornik mora to, kar mu je zaupal otrok, varovati kot tajnost. Pri posredovanju otrokovega mnenja zagovornik upošteva otrokovo voljo. Zagovornik pošlje CSD ali sodišču izjavo otroka in svoje poročilo, razen če otrok temu nasprotuje. Izjava otroka, pridobljena s pomočjo zagovornika, se lahko uporabi v vsakem postopku, v katerem se odloča o otrokovih pravicah in koristih. Tudi organ, ki odloča o otrokovih pravicah ali koristih, mora v svoji odločitvi posebej utemeljiti, kako je upošteval otrokovo izjavo in deloval v njegovo največjo korist. Podzakonski akt ZVarCP glede imenovanja zagovornika vsebuje podobne določbe, izrecno pa določa, da varuh določi otroku najustreznejšega zagovornika, ko pridobi podlago za postavitev zagovornika (soglasje, odločba ali sklep). V skladu s povedanim se zagovornik določi in imenuje s seznama, kar pomeni, da starši poimensko določenega zagovornika ne morejo izbrati.

Če se pri ugotavljanju dejanskega stanja zazna potreba, da bi bilo v domačih postopkih treba uporabiti katerega od institutov varovanja koristi otrok, pa le-to ni bilo uporabljeno, višji državni odvetnik domačim organov svetuje, da se zaznana pomanjkljivost odpravi. Preostali predlogi se razlikujejo glede na predmet pritožbe in ugotovljeno dejansko stanje, najpogosteje pa se svetuje preverjanje dejanskega stanja v smislu obiskov CSD na domu, razgovorov s šolo, vrtcem, zdravnikom, tudi zaradi ugotavljanja morebitne ogroženosti otrok in ugotavljanja potrebe po sprejetju oziroma predlaganju ustreznih ukrepov po DZ sodišču s strani CSD.

3. SKLEP

Prispevek prikazuje, da je dolžnost varovanja koristi otroka splošna – spoštovati jo morajo prav vsi v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom. Enako velja za postopke pred sodišči, na koristi otrok moramo paziti prav vsi udeleženci: poleg sodišča tudi CSD, izvedenci, mediatorji, sodni izvršitelji pa tudi (državni) odvetniki. Glede na skupni cilj – zaščititi otroka – poskušajmo to dolžnost čim bolj izpolnjevati v praksi, vsaj v okviru svojega dela in pristojnosti.

PRIROČNIK ZA ZAGOTAVLJANJE DOSTOPNOSTI IN ENAKIH MOŽNOSTI VSEM OSEBAM V SODNIH IN DRUGIH POSTOPKIH[1]

Katarina Bervar Sternad, direktorica, Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja
Ana Bajt, LLM Kraljevina Nizozemska, Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja

1. UVOD

Enakost pred zakonom, pošteno sojenje in učinkovito pravno varstvo so načela, na katerih temelji pravosodni sistem. V praksi pa se pogosto srečujemo s položaji, ko formalna enakost ne zadošča – nekateri ljudje postopkov ne razumejo, se v njih ne znajdejo ali jim vzbujajo strah. Lahko rečemo, da jim pravosodni sistem, ne glede na načela, ni dostopen.

Za enak dostop in učinkovito sodelovanje nekateri ljudje potrebujejo prilagoditve. Ovirajo jih bodisi stopnice, ki vodijo do sodne stavbe, bodisi težka vrata brez samodejnega odpiranja, ozki prehodi v razpravni dvorani, pomanjkanje označevalnih tabel v Braillovi pisavi ali slušne zanke, hrup v prostoru, dolgotrajnost postopka, omejeno število odmorov, zapleten strokovni jezik, hitro podajanje navodil brez preverjanja razumevanja – če naštejemo zgolj nekatere. Vse to je posledica nepoznavanja položaja oseb z oviranostjo in hkrati možnosti, ki jih imamo, da postopek prilagodimo ter ga naredimo dostopnejšega.

Za ta namen je PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja v sodelovanju s številnimi strokovnjaki s področja prava in dela z osebami z oviranostjo ustvaril *Priročnik za zagotavljanje dostopnosti in enakih možnosti vsem osebam v sodnih in drugih postopkih*. Priročnik je zasnovan kot praktično orodje za vse, ki se pri svojem delu srečujemo z osebami z oviranostjo in jim želimo zagotavljati razumne prilagoditve postopka, da v njem lahko enakovredno sodelujejo, oziroma se zavedamo odgovornosti za to.

V tem prispevku strnjeno predstavljamo nekatere vsebine priročnika, ki ga sestavljajo praktične smernice in informacije za vodenje postopka in interakcijo z različnimi ciljnimi skupinami: gluhimi in naglušnimi, osebami s polževim vsadkom, slepimi in slabovidnimi, gluhoslepimi ter osebami s težavami v duševnem zdravju. Celotno besedilo priročnika lahko uporabniki najdejo na spletni strani PIC – Pravnega centra za varstvo človekovih pravic in okolja, in sicer v e-knjižnici. Obenem velja že v uvodu navesti, da je narava priročnika dinamična –

1 Prispevek je za objavo prirejeno predavanje avtorice na Izobraževalnih dnevih Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije in Društva državnih tožilcev Slovenije, ki so v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekali 12. in 13. junija 2025 v Ankaranu.

priročnik se spreminja in dopolnjuje glede na potrebe in možnosti izboljšav, ki jih pri uporabi zaznajo njegovi uporabniki.[2]

1.1 Zakaj priročnik?

Ljudem je položaj oseb z oviranostjo pogosto neznan – težko jim je razumeti okoliščine, ki osebe ovirajo, če sami teh ovir ne izkusijo, in načine, kako se nanje ustrezno odzvati. V pogovorih z različnimi deležniki smo ugotovili, da v strokovni javnosti in javnosti na splošno primanjkuje znanja, izobraževanj in usposabljanj o pravicah oseb z oviranostjo ter o njihovem uresničevanju v praksi. Na pravnih fakultetah, na primer, ne učijo mehkih veščin, kot sta komunikacija s strankami in poznavanje njihovih ranljivosti, zato želimo s tem priročnikom zapolniti to vrzel. Četudi na izobraževanjih za zaposlene v pravosodju in širše zaznavamo porast učenja mehkih veščin, je priročno, da so te informacije tudi pisno dostopne in zbrane na enem mestu. Tako so smernice lahko vedno na voljo.

V tujini so se uveljavili priročniki, tako imenovani *bench booki*, ki sodnikom ponujajo praktične smernice za obravnavo različnih vrst primerov (kazenskih, civilnih, družinskih in drugih) ter posameznikov z različnimi okoliščinami (otroci, tujci, osebe z oviranostjo in drugi). Njihov namen ni nadomestiti zakonodajo, temveč sodnikom zagotoviti pregledne informacije za dosledno, učinkovito in pravično vodenje postopkov. Poseben poudarek je na povečanju ozaveščenosti in razumevanja položaja ljudi, ki nastopajo pred sodišči in v drugih uradnih postopkih, kar odločevalcem omogoča učinkovitejšo komunikacijo ter spodbuja večje sodelovanje vseh vpletenih. *Bench booke* v tujini pripravljajo centri za izobraževanje v pravosodju, njihova uporaba pa je že dobro uveljavljena in podprta s strani sodstva. Pri pripravi Priročnika za zagotavljanje dostopnosti in enakih možnosti smo se zgledovali po dveh uveljavljenih primerih: po britanskem *Equal Treatment Bench Book* in po avstralskem *Disability Access Bench Book*.[3] Poleg navedenih virov so pripravo in oblikovanje priročnika navdihnila neizdana Strokovna izhodišča za obravnavo nasilja nad osebami z oviranostjo, ki so jih pripravile takratne koordinatorice za preprečevanje nasilja na centrih za socialno delo (CSD) (Sonja Žugič, mag. Marjana Milek, Gabrijela Čoklc, Katarina Tinauer), in strokovno delo »Pod katerim drevesom si ju videl?« avtorja Janka Marinka, upokojenega višjega sodnika svétnika.[4]

Zagotavljanje prilagoditev in spoštovanje avtonomije oseb z oviranostjo predpisujejo tudi zakonske določbe na mednarodni, evropski in nacionalni ravni, ki so zavezujoče za vse državne organe, uradnike in druge. Ta priročnik vsebuje smernice za uresničevanje teh določb v praksi. Zagotavljanje prilagoditev in upoštevanje potreb oseb z oviranostjo ne pomeni dajanja prednosti tem osebam

2 Uporabniki priročnika lahko k vsebinam prispevajo tako, da svoje komentarje in predloge pošljejo na elektronski naslov koordinatorja priprave priročnika (pic@pic.si).
3 Judicial College. nav. delo; Judicial College of Victoria. nav. delo.
4 Marinko, nav. delo; Žugič nav. delo.

ali pristranskosti do teh oseb v postopku, temveč pomeni spoštovanje razlik med ljudmi in zagotavljanje enakih možnosti za njihovo udeležbo v postopku.

1.2 Vsebina priročnika

Priročnik je zasnovan tako, da bralcu pregledno predstavi ključna področja, povezana z osebami z oviranostjo in njihovim položajem v sodnih postopkih. V uvodu so predstavljene ovire, s katerimi se srečujejo osebe z oviranostjo v pravosodnem sistemu, napačne predstave o tem, ki jih morda imamo, in klasifikacija oviranosti po medicinskem modelu. Sledi poglavje o osebah z oviranostjo, kaznivih dejanjih in viktimizaciji, v katerem so opisane ovire pri zaznavi in prijavi kaznivih dejanj ter oblike nasilja. Pomemben del so smernice za prepoznavanje stiske in splošna načela pri komunikaciji, ki se nadaljujejo s praktičnimi smernicami glede izrazoslovja, načrtovanja in vodenja pogovorov ter zagotavljanja dostopnih dokumentov. Posebno poglavje je namenjeno zakonodajnemu okviru in postopkovnim prilagoditvam, sledi obsežen sklop o komunikaciji z različnimi ciljnimi skupinami: z gluhimi in naglušnimi, slepimi in slabovidnimi, osebami z gluhoslepoto ter uporabniki lahkega jezika, lahkega branja in nadomestne oziroma dopolnilne komunikacije. Sklepni del dopolnjujejo tri priloge: opisi različnih tipov oviranosti po medicinskem modelu ter smernice za delo z njimi, smernice za pripravo dostopnih dokumentov v Wordu, PDF-ju in PowerPointu ter kontaktni podatki nevladnih organizacij, ki delujejo na tem področju in uporabnikom lahko nudijo več informacij o posameznih oviranostih.

Pomembno je, da lahko udeleženci postopka, ki imajo oviranost, polno sodelujejo v sodnem postopku – kot stranke, oškodovanci, obdolženci, priče, odvetniki in v drugih vlogah. Zato je oviranost treba razumeti celostno.

1.3 Ciljne skupine

Priročnik je najprej namenjen vsem v pravosodju, ki prihajajo v stik z osebami z oviranostjo. To so sodniki, tožilci, odvetniki, sodni izvedenci, sodni tolmači, poravnalci v kazenskih zadevah, pravosodni policisti, drugi zaposleni na sodiščih in drugih pravosodnih organih (npr. služba za podporo oškodovancem, zapisnikarji), varnostniki.

Uporaben je lahko tudi za druge, ki se srečujejo z osebami z oviranostjo v sklopu postopkov pred uradnimi organi in pri svojem delu. To so policisti, strokovni delavci in sodelavci v socialnem varstvu, zdravstveni delavci in zdravstveni sodelavci, delavci, zaposleni v vzgojno-izobraževalnih zavodih, udeleženci vzgojno-izobraževalnih procesov, strokovni delavci v nevladnih organizacijah ter drugi zaposleni v državni upravi in državnih organih.

Poleg navedenih poklicev je priročnik lahko uporaben tudi za splošno javnost. Prav vsi se v svojem življenju namreč srečujemo z različnimi ljudmi, tudi z osebami z oviranostjo.

2. IZHODIŠČA PRIROČNIKA IN IZRAZOSLOVJE

Oviranost je mogoče razumeti z uporabo različnih modelov. Najpogostejši modeli za razumevanje oviranosti so **medicinski model, socialni model** in **model človekovih pravic**.

Medicinski model. Medicinski model v ospredje postavlja medicinsko diagnozo posameznika in ne posameznika kot takega. Pozoren je na posameznikove nezmožnosti ali neuspehe, poškodbe in omejitve.[5] V okviru medicinskega modela na oviranost gledamo kot na prikrajšanost, ki osebi preprečuje izpolnjevanje vlog, ki so običajne za njeno starost in spol osebe ter družbene in kulturne okoliščine.[6] Pri tem modelu predpostavljamo, da vemo, kdaj oseba potrebuje pomoč in kakšno pomoč potrebuje.[7]

Socialni model. Pri tem modelu predpostavljamo, da je oviranost socialni konstrukt in da je družba tista, ki posamezniku z obliko oviranosti postavlja ovire in omejitve.[8] Socialni model se osredotoča predvsem na družbene spremembe, ki so potrebne v povezavi z dojemanjem oviranosti, in ne na samo rehabilitacijo posameznika. Ta model razlikuje med poškodbo, ki je »del« osebe, in oviranostjo, ki je posledica družbe in omejitev v njej.[9] S tem je socialni model diametralno nasproten medicinskemu.

Model človekovih pravic. Pri tem modelu se na oviranost gleda skozi prizmo človekovih pravic in zagotavljanja enakopravnosti. Konvencija o pravicah invalidov zagovarja socialni model in ga nadgrajuje z modelom človekovih pravic. Ta zagovarja stališče, da oviranost predstavlja človeško raznolikost, ki jo je treba spoštovati in glede na potrebe podpreti. Osebe z oviranostjo imajo enake pravice kot vsi drugi v družbi, imeti pa morajo možnost, da jih lahko uresničujejo v praksi. Odbor za pravice invalidov od leta 2018 poziva Slovenijo, da medicinski model zamenja z modelom človekovih pravic.[10]

Osebe z oviranostjo v večini zagovarjajo uporabo socialnega modela oviranosti in modela človekovih pravic. Njihovim stališčem sledi tudi ta priročnik.

Razumevanje posameznika z uporabo medicinskega modela, tj. skozi splošno diagnostiko, je pomanjkljivo. Diagnostika lahko sicer služi kot referenca – kot orodje za lastno predhodno informiranje o diagnozi nasploh –, vendar pa zgolj na podlagi diagnostike ne sme priti do prehitrih sklepov ali predpostavk o posamezniku. Posamezniki z isto diagnozo so si med seboj lahko zelo različni.

5 Ule, nav delo.
6 Moravec Berger, nav. delo.
7 Pupaher, nav. delo.
8 Prav tam.
9 Pavlič in drugi, nav. delo.
10 Odbor za pravice invalidov, nav. delo; Murgel, nav. delo.

V priročniku uporabljamo izraz »oseba z oviranostjo« in ne izraza »invalid«, saj ta izraz po mnenju avtorjev priročnika etimološko sledi medicinskemu modelu oviranosti, je negativno zaznamovan, zastarel in je lahko izključujoč. Pri sklicevanju na osebe z oviranostjo slovenska zakonodaja v veliki meri resda še vedno uporablja termin »invalid«, kar pa ne pomeni, da v praksi spremembe niso mogoče. Čeprav se v zakonodaji in politikah dosledno uporablja termin »invalid«, to še ne upravičuje uporabe izraza, ki je za posameznika lahko žaljiv ali ga stigmatizira. Uporaba ustreznih izrazov v postopku lahko pripomore k boljši vključenosti oseb z oviranostjo v sodnih in drugih postopkih ter okrepi sodelovanje.

Priporočila:

- V priročniku zagovarjamo uporabo termina »oseba z oviranostjo« v postopkih pred uradnimi organi in v komunikaciji z drugimi.
- O tem, ali se zdi izraz »invalid« posamezni osebi ustrezen, vprašajte osebo samo.
- O primernosti terminologije se lahko pozanimate tudi pri področnih organizacijah.

3. O OVIRAH V URADNIH POSTOPKIH

3.1 Fizične ovire pri sodelovanju v postopkih

Osebe z oviranostjo se lahko med sodnimi in drugimi uradnimi postopki spoprijemajo z različnimi fizičnimi in prostorskimi ovirami. Te vključujejo:[11]

- parkirišča pred uradnimi stavbami, ki jih ni ali niso ustrezna;
- vstop v uradno zgradbo, ki je nedostopen (npr. ograje, klančine, oznake, talne obloge);
- notranjost uradnih prostorov, ki ni prilagojena sodobnemu času (npr. stranišča, stopnišča, dvigalo, ozki hodniki, vrata);
- ureditev sodne dvorane (npr. nedostopnost prostora za pričanje z invalidskim vozičkom, nemožnost premikanja stolov, neprimeren prehod skozi vrata sodne dvorane);
- akustičnost sodne dvorane (npr. hrup, nezmožnost slišanja obvestil in informacij v postopku, uporaba mikrofonov).

Te ovire lahko povzročijo, da ljudje na obravnave zamudijo ali so zaradi nastalega položaja in nedostopnosti okolja in prostorov dodatno vznemirjeni. Fizične ovire lahko tako privedejo tudi do psiholoških ovir.

11 Judicial College of Victoria, nav. delo.

3.2 Komunikacijske in informacijske ovire

Prisotne so lahko tudi ovire pri komunikaciji in dostopu do informacij. Ovire so lahko prisotne v zvezi z naslednjimi vidiki komunikacije:[12]

- uporaba strokovnih izrazov (npr. citiranje členov zakona, pravni žargon);
- oblika, v kateri so podane informacije (npr. velikost pisave, oblika besedila in zapisa);
- izražanje potrebe po pomoči pri komunikaciji in zagotavljanje komunikacijske pomoči, ko so potrebe prepoznane (npr. med zaslišanji);
- komunikacijska oprema (npr. prisotnost induktivne/slušne zanke);
- podporne strukture, ki bi pomagale pri razumevanju načinov delovanja sodišč in sodnih postopkov (npr. služba za podporo oškodovancem);
- zagotavljanje informacij o pravicah oseb v postopku in o dolžnostih sodišč in drugih področij pravosodnega sistema (npr. nepoznavanje pravice do pravnega zastopanja in brezplačne pravne pomoči);
- zaupnost komuniciranja (npr. z odvetniki na sodišču);
- sprejemanje odločitev z razumevanjem;
- zagotavljanje časa za komunikacijo v postopku (npr. posvetovanje z odvetnikom ali podpornimi osebami med sodno obravnavo);
- zagotavljanje tolmača za znakovni jezik.

Poleg poznavanja ovir, s katerimi se srečujejo osebe, je pomembno razmisliti tudi o neravnovesju moči, ki nastane med udeleženci in zaposlenimi zaradi fizičnih in komunikacijskih ovir, ter o družbenih predpostavkah in predsodkih o verodostojnosti in zanesljivosti pričevanj oseb z oviranostjo.

Zaradi neprilagojenosti okolja osebe z oviranostjo potrebujejo različne prilagoditve, ki omogočajo njihovo delovanje, komunikacijo in delo v nekem okolju. Potrebe po prilagoditvah in naravo prilagoditve je treba opredeliti na ravni posameznika, skupaj s posameznikom.[13]

- **Podporo je treba prilagoditi potrebam posameznika.**
- **Potrebo posameznika je treba opredeliti skupaj s posameznikom.**

Osebe z oviranostjo niso homogena skupina ljudi, enaka diagnoza ne pomeni enakih stanj. Osebe z intelektualno oviro imajo, denimo, različne komunikacijske potrebe in potrebe pri (samostojnem) delovanju.

Poleg tega ne gre za vprašanje, ali posameznik ustreza pravni opredelitvi ovi-

12 Prav tam.
13 Prav tam.

ranosti (»invalidnosti«) ali ne. Namen tega priročnika je informirati in zagotoviti primerne prilagoditve vsem posameznikom z oviranostjo, ne glede na pridobljeni status. Človekove pravice morajo biti zagotovljene vsem.

- **Potreb posameznika ne bo povedala diagnoza, temveč človek sam.**

4. SMERNICE ZA DELO IN KOMUNIKACIJO Z OSEBAMI Z OVIRANOSTJO

V nadaljevanju predstavljamo nekaj splošnih smernic za delo in komunikacijo z osebami z oviranostjo v uradnih postopkih.[14] V nadaljevanju predstavljamo nekaj specifičnih smernic glede na obravnavano skupino.

- **Informirajte se.** Dober začetek pogovora poveča samozavest vseh. Vprašajte se, ali imate predsodke in ali gre morda za nerazumevanje, neznanje ali nepoznavanje drugačnosti.
- **Obrnite se proti posamezniku.** Vsem nam je lažje, če lahko zaznavamo vizualne znake, kot so govorica telesa, kretnje in izrazi na obrazu.[15] Pri branju/odgledovanju z ustnic je to še posebej pomembno. Pri tem pazite, da je obraz primerno osvetljen, brez močne svetlobe v ozadju.
- **Vzpostavite očesni stik in govorite neposredno z osebo, ne z njenim spremljevalcem**, če je ta prisoten.[16] Tudi če je prisoten na primer tolmač, negovalec ali osebni asistent, nagovarjajte osebe neposredno, razen če in dokler ni jasno, da je treba uporabiti drugačno metodo.
- **Svoje domneve s posameznikom ustrezno preverite, ne sklepajte na podlagi tega, kar mislite.** Oviranosti so različne. Če je oviranost osebe znana, ne pozabite, da so pri vsakem stanju stopnje oviranosti različne, zato je splošno poznavanje stanja in njegovih posledic sicer dober začetek, vendar to ne bo zadostovalo za ustrezno obravnavo posameznika.
- **Bodite empatični in ne pokroviteljski.** Med pogovorom z osebo z oviranostjo do nje pristopite kot do odrasle osebe, izhajajte iz njene moči in je ne obravnavajte kot nekoga, ki ga je treba voditi, usmerjati, varovati.
- **Izogibajte se razkritju zdravstvene dokumentacije oseb v postopku, če to ni potrebno.** Osredotočite se na posameznika in ne na oviranost. Ljudje so različno občutljivi na to, da je okolica seznanjena z njihovo oviranostjo. Posamezniki ne bodo vedno spregovorili o njej, zato nanjo ne namigujte, ampak posameznika vprašajte le to, kar je treba (npr. o vrsti in obsegu oviranosti).[17]

  PRIMER: *Potrebujete pomoč? Kako vam lahko pomagam? Kaj naj storim?*

14 Prav tam.
15 Communication matters, nav. dela.
16 Prav tam.
17 Judicial College, nav. dela.

PRIMER: *Zdi se, da vam ni dobro. Da vam ni prijetno. Kako vam lahko pomagam?*

PRIMER: *Rada bi se pogovorila z vami. Nekaj vas bom vprašala. Neposredno. Kakšne težave imate? Duševne težave? Težave z duševnim zdravjem? Če nočete govoriti, recite »brez komentarja«. Če hočete govoriti, recite »da«.*

Vzrok, zakaj ljudje ne bi povedali za svoje težave z duševnim zdravjem, je lahko stigma ali strah, da jih uradne osebe ne bi jemale resno. Morda se tudi sami ne zavedajo, da imajo težave. Še posebej malo verjetno je, da bodo na svojo oviranost opozorile stranke, ki v postopku niso zastopane.[18]

- **Pojasnite, na kakšen način naj oseba z oviranostjo pokaže potrebo po odmoru**, da ne bo videti, da mora vsakič »prositi za dovoljenje«. To je pomembno predvsem takrat, ko so zaradi osebne okoliščine potrebni redni odmori. Nekateri posamezniki pozornost vzdržujejo krajši čas.

  PRIMER: *Ko boste hoteli odmor, recite »odmor«.*

- **Ne uporabljajte kratic in zapletenih izrazov**, kot so center za socialno delo (CSD), interventna služba, prva socialna pomoč, obdolženec, izvedenec in podobno. Ti izrazi so lahko zelo abstraktni. Če uporabite zapleten izraz, ki izhaja iz strokovnega žargona, ga pojasnite.
- **Pri posameznikih v postopku redno preverite, kako so razumeli oziroma ali so razumeli vse izmenjane informacije.** Pri tem delajte povzetke tudi zase.

  PRIMER: *Ponovite, prosim, kaj sem rekla? Kaj to za vas pomeni? Kako ste razumeli to sporočilo? Bi lahko povedali s svojimi besedami? Ali sem vas prav razumela?*

- **Bodite pozorni na vse kazalnike in dejavnike, ki bi lahko kazali na to, da bodo v postopku potrebne prilagoditve komunikacije, prostora in postopka.**

V nadaljevanju primeroma navajamo smernice za komunikacijo z gluhimi osebami in slepimi ter slabovidnimi, saj gre za prve skupine, ki jih obravnavamo v priročniku.

4.1 Komunikacija z gluhimi osebami

Slovenski znakovni jezik (SZJ) je ključen za sporazumevanje gluhih. Temelji na uporabi rok, mimike obraza, oči in ustnic ter na gibanju telesa. Ima povsem svoja slovnična pravila, ki so drugačna od pravil slovenskega jezika, in ga ni mogoče enačiti z govorjeno slovenščino. Slovenski znakovni

18 Prav tam.

jezik je prvi in naravni jezik gluhih. Pri delu z gluhimi osebami je ključno upoštevati naslednje smernice:

- **Za pogovor si vzemite 2–3-krat več časa kot običajno.** Pri pogovoru je treba biti potrpežljiv in razumevajoč, saj lahko komunikacija traja precej dlje časa.
- **Ob začetku pogovora pojasnite, da se nič ne mudi**, da si oseba lahko vzame čas za razmislek in odgovore.
- **Bodite pozorni na svoj odnos do osebe**, na primer na mimiko obraza in govorico telesa.
- **Zagotovite tolmača.** Pomembno je, da gluha oseba tolmača pozna, saj različni tolmači različno tolmačijo. Pri pogovoru je treba poleg podpornega slišečega tolmača za SZJ zagotoviti gluhega tolmača. Prisotnost gluhega tolmača zagotavlja dodatno plast razumevanja in podpore, zlasti v zahtevnih ali kompleksnih primerih.
- **Zagotovite dobro osvetlitev pri postavitvi tolmača v prostoru.** Prostor naj bo dobro osvetljen, da se osebe lahko osredotočijo na vaše ustne in neverbalne znake ter se izognejo preglasnim zvokom iz okolja.
- **Pomembno je, da ste v pogovoru neposredni in jasni**, saj to omogoča lažje razumevanje. Čim manj uporabljajte pravniško terminologijo in stvari razložite »po domače«, vendar pravno veljavno.
- **Nujno je, da po vsakem pogovoru preverite razumevanje.** Treba je preveriti, ali je oseba dogovor razumela. Kimanje še ne pomeni razumevanja. Za preverbo predlagajte, da oseba dogovor ponovi (samorefleksija).
- **Osredotočite se na vizualno komunikacijo**, saj se gluhi ne morejo zanašati na sluh. Poleg tega je zaželena uporaba vizualnih pripomočkov, kot so slike, ilustracije, slikanice, diagrami in grafikoni.
- **Treba je poskrbeti za dostopnost informacij za gluhe**, kar lahko vključuje uporabo podnapisov, tolmačev znakovnega jezika in druge prilagoditve.
- **Gluhi osebi vedno omogočite uporabo rok.** Na primer, če je oseba v policijskem postopku »vklenjena«, se ji mora omogočiti, da ima proste roke, saj je uporaba rok njeno komunikacijsko sredstvo. Skrajna možnost je, da se ji omogoči uporaba vsaj ene roke (roka, s katero »piše«), drugo pa ima »vklenjeno«.
- **Treba je upoštevati različne načine komunikacije in potrebe posameznika.**

V priročniku so predstavljene tudi posebne smernice za delo z naglušnimi osebami in osebami s polževim vsadkom.

4.2 Komunikacija s slepimi in slabovidnim

Slepota ali slabovidnost pomeni izgubo vida, ki je z očali, zdravljenjem ali kirurškimi posegi ni mogoče popraviti oziroma pozdraviti. Lahko je dedna ali pridobljena (kot posledica bolezni, staranja ali nesreče), lahko pa nastopi ob rojstvu. Slepota ne pomeni nujno popolne izgube vida oziroma teme. Nekateri slepi še imajo minimalne ostanke vida, ki pa ne zadoščajo za normalno opravljanje vsakodnevnih opravil. Pri slabovidnih so ostanki vida večji, vendar še vedno ne zadoščajo za običajno branje, pisanje ali vožnjo avtomobila. Nekateri ljudje lahko zaznavajo svetlobo, sence in/ali oblike, medtem ko drugi ne vidijo ničesar. Smernice za komunikacijo s slepimi in slabovidnimi so:

- **Pri komuniciranju s slepo ali slabovidno osebo upoštevajte etična načela**: enakovreden položaj sogovornikov, izogibajte se podcenjevanju ali pomilovanju. **Ne ugibajte, kaj slepa ali slabovidna oseba zmore in česa ne.**
- **Pozornost slepe ali slabovidne osebe pritegnite tako,** d**a spregovorite prvi in/ali se nežno dotaknite njene roke.** Predstavite se.
- **Vedno nagovorite slepo ali slabovidno osebo** in ne zgolj tistega, ki jo spremlja. Med pogovorom glejte slepo ali slabovidno osebo naravnost v obraz.
- **Uporabljajte kratka sporočila oziroma opisen in nedvoumen način sporočanja.** Vedno odgovorite z besedami, izogibajte se kimanju in drugim neverbalnim sporočilom. Kazalne nedoločne zaimke nadomestite s polnopomensko besedo (npr. uporabljajte jasne opisne izraze po zgledu: naravnost pred vami je stol, na desni strani mize je kozarec). Opisujte to, kar počnete.
- **Pri postavljanju vprašanj je pomembno, da je ne sprašujete, kaj je videla.** Od njih se ne sme zahtevati, da se spomnijo informacij ali dogodkov na podlagi vida.[19]
- **Sproti preverjajte prejete informacije.**[20]
- **Med pogovorom ne počnite stvari, ki jih ne bi, če bi vas oseba videla.** Povejte, ko se nameravati oddaljiti od slepe osebe ali zapustiti prostor.
- **Pri pogovoru v skupini naj bo vedno jasno, kdo ste in koga naslavljate.**
- **Slepi ali slabovidni osebi zagotovite informacije v njej dostopni obliki** (povečan črni tisk, Braillova pisava, e-oblika). Preberite pisno gradivo oziroma poskrbite za dostopnost pisnih informacij.
- **Pri podpisovanju dokumentov jih obvezno najprej naglas preberite,**

19 Judicial College of Victoria. nav. dela.; Marinko, nav. dela; Žugič in drugi, nav. dela.
20 Prav tam.

nato slepi osebi kazalec položite na točko, kjer naj bi začela podpis.[21] Položite njen levi ali desni kazalec, odvisno od tega, s katero roko oseba piše (če je oseba desničarka, se ji položi levi palec na začetno točko mesta podpisa).

- **Prostor fizično prilagodite, da bo dostop neoviran.** Poskrbite za nehrupno okolje, saj se slepa ali slabovidna oseba težko orientira v hrupnem okolju.[22]
- **Slepi ali slabovidni osebi omogočite predhodno seznanitev s fizičnim okoljem.** Prostor opišite z izhodišča vrat v smeri urnega kazalca, na ta način opišite tudi položaj predmetov pred osebo (npr. hrano in njen položaj na krožniku), če je to pomembno.[23]
- **Omogočite prisotnost podpornih oseb.**
- **Zagotovite dostop do psa pomočnika.** Psa vodnika se ne dotikajte ali ga kako drugače ogovarjajte.[24]
- Če zaznate, da je smiselno, da se slepe oziroma slabovidne osebe dotaknete, **predhodno preverite, ali ji to ustreza.**[25]

4.3 Smernice za delo in komunikacijo z drugimi skupinami

Doslej smo v prispevku predstavili splošne smernice za komunikacijo in smernice za delo z gluhimi osebami in slepimi ter slabovidnimi osebami. Priročnik poleg teh vsebuje številne druge, ki nas lahko opolnomočijo za komunikacijo z drugimi in seznanitev z oviranostjo. V priročniku lahko najdete več informacij za sporazumevanje z ljudmi z gluhoslepoto, se poučite o uporabi govorjenega lahkega jezika in lahkega branja ter nadomestni in dopolnilni komunikaciji, ki jo uporabljajo osebe, ki zaradi različnih vzrokov ne morejo govoriti ali govor uporabljajo le delno in ga zato dopolnjujejo z drugimi oblikami izražanja.

V prilogi 1 lahko najdete tudi kratke predstavitve posameznih telesnih oviranosti (npr. cerebralna paraliza, disleksija in Downov sindrom) in različnih težav v duševnem zdravju (npr. motnja aktivnosti in pozornosti (ADHD), motnje avtističnega spektra, obsesivno-kompulzivna motnja). **Informacije o posameznih tipih oviranosti niso namenjene postavitvi diagnoze posameznika, temveč splošnemu informiranju oseb, ki prihajajo v stik z osebami z oviranostjo, o medicinski opredelitvi oviranosti.** Opisi so primarno povzeti po Mednarodni klasifikaciji bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov za statistične namene (MKB 10), ki je trenutno najnovejša oblika MKB, dostopna v slovenskem jeziku.

21 Prav tam.
22 Prav tam.
23 Prav tam.
24 Prav tam.
25 Prav tam.

Poleg tega priročnik vsebuje pregled zakonodajnega okvira, smernice za pripravo dostopnih dokumentov v obliki Word, PDF ali PowerPoint in kontaktne podatke področnih nevladnih organizacij, na katere se lahko obrnemo z dodatnimi vprašanji o oviranosti.

5. SKLEP

Dostopen, vključujoč in človekovim pravicam zavezan sistem je med ključnimi temelji sodobne demokratične družbe. Že samo zavedanje o pomenu dostopnosti, enakosti in človekovih pravicah oseb z oviranostjo pomeni korak k bolj vključujoči in pravični družbi. Družbi, kjer morajo tudi pravni in drugi uradni postopki temeljiti na razumevanju potreb posameznika in zagotavljanju enakih možnosti vsem – ne glede na zmožnosti ali ovire, s katerimi se spoprijemajo.

Priročnik ne ponuja preprostih ali vsesplošnih rešitev, saj oviranost ni enoznačen pojem in se izraža različno glede na posameznika, okoliščine in kontekst, v katerem je v nekem trenutku. Kljub temu priročnik ponuja smernice, ki zaposlenim v pravosodju in drugim strokovnjakom lahko pomagajo pri prepoznavanju položajev, v katerih je potrebna dodatna skrbnost, prilagoditev komunikacije ali sprememba ustaljene prakse. Priročnik vključuje jasne smernice in napotke, ki temeljijo na zakonodaji, strokovnih izkušnjah in načelih dobrih praks, ter spodbuja k razmisleku o tem, kako zagotoviti dejansko enakost v postopkih in dostopnost pravnega varstva za vse.

Priročnik je nastal kot odziv na zaznane vrzeli v znanju, izobraževanju in ozaveščenosti o oviranosti med zaposlenimi na različnih področjih – v pravosodju, policiji, socialnem varstvu in drugih ustanovah, ki neposredno ali posredno oblikujejo življenjske poti posameznikov. V tem smislu ni le zbir strokovnih priporočil, temveč tudi vabilo k razmisleku in spremembi prakse, k večjemu medsebojnemu razumevanju ter k izvedbi postopkov, ki bodo tudi v resnici dostopni in pravični za vse. **Prilagoditev postopkov ne sme biti vzpostavljena le na dobri volji posameznika, temveč izhaja tudi iz pravnih dolžnosti**, da se v sodnih in drugih uradnih postopkih zagotovi ustrezna obravnava oseb z oviranostjo – tako z vidika pravne varnosti kot tudi z vidika spoštovanja njihovega dostojanstva in individualnih potreb.

Verjamemo, da je priročnik uporabno orodje pri vsakodnevnem delu vseh, ki prihajajo v stik z osebami z oviranostjo, ter da bo prispeval k postopnemu razvoju bolj vključujočih institucij in postopkov. Vsaka sprememba – naj bo še tako majhna – ponuja možnost bistveno izboljšati položaj posameznika in hkrati krepiti celotni sistem v smeri večje pravičnosti, dostopnosti in spoštovanja človekovih pravic. Prizadevamo si tudi, da bi priročnik rastel in s predlogi drugih pridobival kakovost. K razvoju vsebin tako vabimo vse, ki s svojim znanjem in izkušnjami lahko okrepite smernice ter pošljete predloge za delo z osebami z oviranostjo v sodnih in drugih uradnih postopkih. Kot smo pojasnili že v uvodu, je priročnik živ dokument, odprt za nove predloge in možnosti izboljšav.

LITERATURA IN VIRI:

- Communication matters / ISAAC (UK). *Speaking with someone who uses AAC*. 2015. <https://www.communicationmatters.org.uk/wp-content/uploads/2019/02/Speaking-with-Someone.pdf> (16. 6. 2024).

- Judicial College. *Equal Treatment Bench Book.* <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/diversity/equal-treatment-bench-book/> (16. 6. 2024).

- Judicial College of Victoria. *Disability Access Bench Book*. <https://resources.judicialcollege.vic.edu.au/article/1053839> (16. 6. 2024).

- MARINKO, Janko. *Pod katerim drevesom si ju videl?*. Ljubljana: GV Založba, 2023.

- MORAVEC BERGER, Daša. *Mednarodna klasifikacija okvar, prizadetosti in oviranosti. Priročnik za klasifikacijo posledic bolezni*. Inštitut za varovanje zdravja RS, Inštitut RS za rehabilitacijo, 1997.

- MURGEL, Jasna. *Varstvo pravic oseb z invalidnostjo v mednarodnem in slovenskem pravu s pregledom sodne prakse.* Ljubljana: GV založba, 2020.

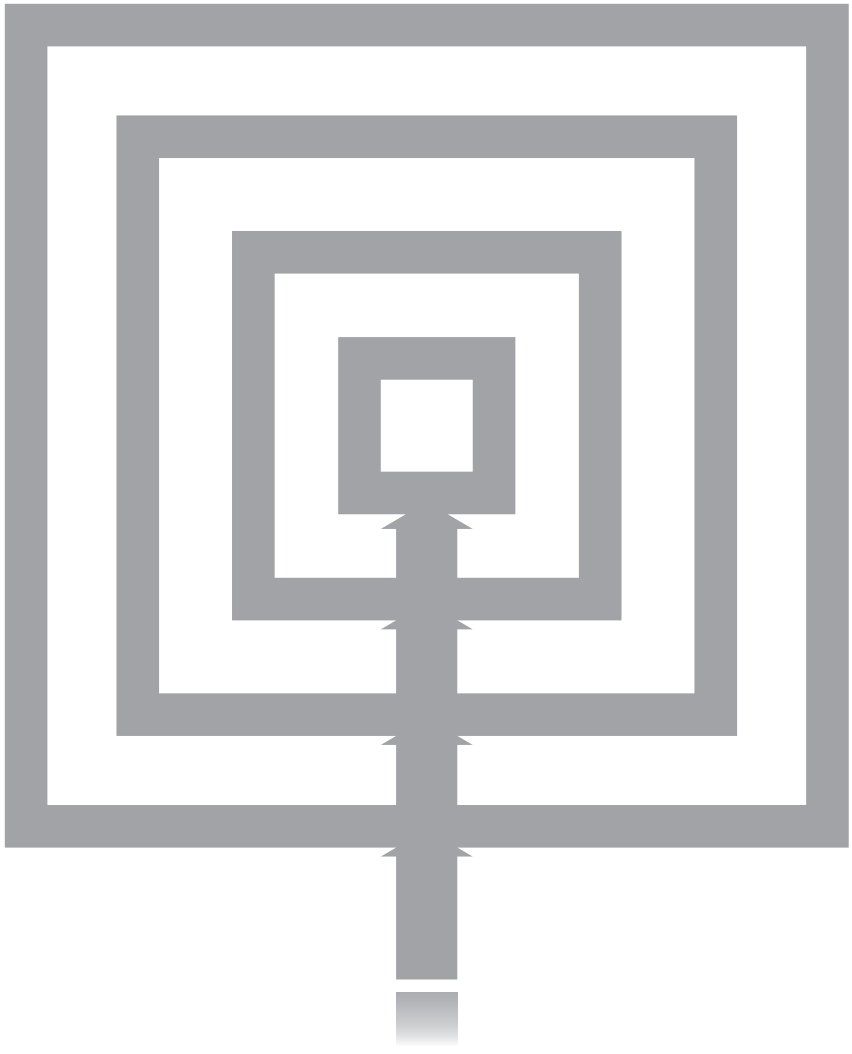
- Odbor za pravice invalidov. *Sklepne ugotovitve glede uvodnega poročila Slovenije. CRPD/C/SVN/CO/1,* 2018.

- PUPAHER, Maša. *Kaj pa, ko oseba potrebuje prilagoditev delovnega mesta?.* Psihologija dela, 2022.

- ULE, Mirjana. *Identitetni izzivi in družbene izkušnje študentov in študentk z ovirami*. Družboslovne razprave*,* 2013.

- PAVLIČ, Matic, KALAN, Marko, LICARDO, Marta. *Specialnopedagoški vidiki inovativnih pristopov k učenju in poučevanju študentov s posebnimi potrebami v visokošolskem prostoru.* Založba UL Pedagoške fakultete, 2022.

- ŽUGIČ, Sonja, in drugi. *Strokovna izhodišča za obravnavo nasilja nad osebami z oviranostmi.* Neizdano gradivo, 2023.



IZ PRAKSE ZA PRAKSO

UREDBA (EU) ŠT. 650/2012 – SODNA PRAKSA SODIŠČA EU, ZEMLJIŠKOKNJIŽNA ŠOLA 2024, 25. 11. 2024[1]

Dr. Judita Dolžan, svetovalka za pravosodno sodelovanje, Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri Evropski uniji

1. UVOD

V prispevku bo predstavljena sodna praksa Sodišča EU glede Uredbe (EU) št. 650/2012 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 4. julija 2012 o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju odločb in sprejemljivosti in izvrševanju javnih listin v dednih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju (v nadaljevanju: uredba).[2] Odločbe bodo predstavljene po posameznih poglavjih uredbe.[3]

2. STVARNO PODROČJE UPORABE (POGLAVJE I)

2.1 Dedovanje s čezmejnimi posledicami, zadnje običajno prebivališče zapustnika (zadeva E. E.)[4]

V zadevi E. E. je sodišče med drugim[5] opredelilo, kdaj gre za primer dedovanja s čezmejnimi posledicami, in tudi prvič odgovorilo na vprašanje, ali je mogoče, da ima zapustnik več običajnih prebivališč.

V postopku izdaje evropskega potrdila o dedovanju pred notarko s sedežem v Litvi se je kasacijskemu sodišču postavilo vprašanje, ali je treba Uredbo št. 650/2012/EU razlagati tako, da položaj, v katerem je bil zapustnik državljan države članice, ki je na dan svoje smrti prebival v drugi državi članici, a ni prekinil povezav s prvo od teh držav članic, spada pod pojem »dedovanje s čezmejnimi posledicami«, in ali je treba v takem položaju zadnje običajno prebivališče zapustnika v smislu te uredbe določiti le v eni državi članici.[6]

Sodišče Evropske unije (SEU) je povedalo, da je **za opredelitev**, **ali ima neko dedovanje čezmejne posledice in zato spada na področje uporabe uredbe**, ugotoviti dvoje: **prvič**, državo članico običajnega prebivališča zapustnika v času njegove smrti, in **drugič**, ali je mogoče to prebivališče določiti v drugi

1 Prispevek je za objavo prirejeno predavanje avtorice na Zemljiškoknjižni šoli 2024, ki je v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekala 25. in 26. novembra 2024 v Ankaranu.
2 UL L 201, 27. 7. 2012, str. 107–134.
3 Zajeta je sodna praksa SEU do vključno 27. marca 2025. Zaradi omejitve obsega prispevka so natančneje predstavljene le ključne odločbe. Glede ostalih pa je bodisi naveden sklic ali pa le odločitev SEU.
4 Sodba v zadevi št. 80/19 z dne 16. julija 2020, tč. 26 in 27.
5 Ibid., tč. 27 in 28.
6 Natančneje za dejanski stan glej tč. 29–31 sodbe.

državi članici, ker obstaja neki drug element glede dedovanja v državi članici, ki ni država zadnjega običajnega prebivališča zapustnika.[7]

V zvezi s pojmom običajno prebivališče zapustnika v času njegove smrti je SEU kot v zadevah *Kubicka*[8] in *Oberle*[9] ponovilo, da tega pojma uredba ne opredeljuje. Vendar pa je treba upoštevati navedbe v uvodnih izjavah 23 in 24,[10] iz katerih izhaja, da mora organ, ki obravnava dedovanje, zapustnikovo običajno prebivališče **določiti v eni sami državi članici**, pri tem pa mora upoštevati vse okoliščine zadeve.[11]

Glede **presoje, ali je dedovanje čezmejno, ker obstaja neki drug element glede dedovanja v državi, ki ni država zadnjega običajnega prebivališča zapustnika**, je SEU spomnilo, **da ima dedovanje čezmejne posledice**, kadar zajema premoženje, ki je v več državah članicah in zlasti v državi, ki ni država zadnjega prebivališča zapustnika. Pri tem se uredba nanaša tudi na druge okoliščine, ki lahko pokažejo na obstoj dedovanja, ki vključuje več držav članic.[12]

2.2 Izključitve s področja uporabe

V zadevi *UM/HW*[13] je SEU **razlagalo točko b prvega odstavka 3. člena, in sicer se je postavilo vprašanje, ali je treba ta člen razlagati tako, da je pogodba, na podlagi katere oseba določi prenos lastninske pravice na nepremičnini, ki jo ima v lasti, za primer svoje smrti na druge pogodbene stranke, dedna pogodba v smislu tega člena.**[14] Šlo je torej za prvi primer, kjer je SEU moralo kvalificirati darilo za primer smrti, in sicer, ali je treba takšno pogodbo kvalificirati kot dednopravno pogodbo, ki bi kot taka spadala na področje uporabe uredbe, ali obligacijskopravno, kar bi skladno s točko g drugega odstavka 1. člena pomenilo izključitev s področja uporabe. S slovenskega vidika je to pomembno za darilno pogodbo za primer smrti po 545. členu Obligacijskega zakonika (OZ).[15]

SEU je povedalo, da se točka b prvega odstavka 3. člena na splošno nanaša na dogovor, s katerim so med drugim podeljene pravice v zvezi s prihodnjim »dedovanjem«. Dedovanje skladno s točko a prvega odstavka 3. člena pa je treba razumeti kot dedovanje zapuščine po zapustniku. To zajema vse oblike prehoda premoženja, pravic in obveznosti zaradi smrti, in to ne glede na to, ali

7 Tu je sodišče sledilo sklepnim predlogom generalnega pravobranilca Manuela Camposa Sànchez-Bordone z dne 26. marca 2020, tč. 34, tč. 36 sodbe.
8 Sodba v zadevi št. C-218/16 z dne 12. oktobra 2017.
9 Sodba v zadevi št. C-20/17 z dne 21. junija 2018.
10 Sodišče naj bi s tem določilo hierarhijo meril po vrstnem redu, kot so navedena v uvodnih izjavah 23 in 24, ki jih mora za določitev običajnega prebivališča zapustnika upoštevati nacionalno sodišče. Limante, nav. delo, str. 49, 54.
11 Tč. 37–40 sodbe.
12 Tč. 43 in tam navedena sodna praksa.
13 Sodba v zadevi št. C-277/20 z dne 9. septembra 2021.
14 Tč. 36 sodbe.
15 Obligacijski zakonik, Uradni list RS, št. 83/01, z dne 25. 10. 2001.

gre za prehod na podlagi zapustnikovega razpolaganja za primer smrti ali za prehod z dedovanjem na podlagi zakona.[16] Iz navedenega izhaja, da je darilna pogodba za primer smrti dedna pogodba v smislu točke b prvega odstavka 3. člena uredbe. Takšna razlaga upošteva tudi cilj uredbe, ki je zagotoviti enotnost obravnave dedovanja.[17]

Sodišče je opozorilo, da kljub dejstvu, da točka g drugega odstavka 1. člena s področja uporabe med drugim izključuje premoženje, ki je bilo preneseno drugače kot z dedovanjem (na primer z darilom), je treba to določbo razlagati ozko. Zato v primeru določbe dogovora o dedovanju za darilo, ki pa začne učinkovati šele ob zapustnikovi smrti, takšna določba spada na področje uporabe.[18]

Na tem mestu velja v zvezi s **točko d drugega odstavka 1. člena** spomniti na zadevo *Mahnkopf,*[19] v kateri je SEU povedalo, da določitev obsega dednega deleža, ki ga je treba dodeliti preživelemu zakoncu, spada na področje uporabe uredbe. Glede izključitve, ki se nanaša na premoženjska razmerja med zakoncema, poteka zadeva *Koda,*[20] kjer gre za vprašanje, ali je treba člen 83(3) in (4) uredbe v povezavi s členom 3(1)d) razlagati tako, da je z izrazom razpolaganje za primer smrti zajeta tudi izjava o razdedinjenju.

Glede točke k drugega odstavka 1. člena in narave stvarnih pravic je treba navesti zadevo *Kubicka,*[21] v kateri je SEU pojasnilo, da država članica, ki vodi register, ne sme zavrniti vpisa in mora priznati stvarnopravne učinke vindikacijskega volila glede nepremičnine v tej državi članici, kljub temu, da *lex fori* takega volila ne pozna. **Glede točke l drugega odstavka 1. člena in vpisa stvarnih pravic v register** velja že na tem mestu opozoriti na sodbo v zadevi *Registrų centras.*[22]

3. TERITORIALNO PODROČJE UPORABE

V zadevi *C-465/20*[23] je SEU pojasnilo, da se države članice, ki ne uporabljajo uredbe (Danska, Irska ter Združeno kraljestvo pred brexitom), po uredbi štejejo za tretje države.

4. ČASOVNA VELJAVNOST

V zadevah C-80/19, C-277/20 je SEU razlagalo drugi do četrti odstavek 83. člena, ki se nanašajo na veljavnost izbire prava in razpolaganja za primer smrti, ki so bila narejena pred začetkom uporabe uredbe.

---

16 Tč. 30 in 31 sodbe.
17 Tč. 32 in 33 sodbe.
18 Tč. 33 in 34 sodbe.
19 Sodba v zadevi št. C-558/16 z dne 1. marca 2018.
20 Tekoča zadeva, št. C-98/24.
21 Sodba v zadevi št. C-218/16 z dne 12. oktobra 2017.
22 Sodba v zadevi C-354/21 z dne 9. marca 2023, natančneje, v poglavju glede evropskega potrdila o dedovanju.
23 Sodba v zadevi C-645/20 z dne 1. decembra 2020, tč. 25.

V zadevi UM/HW, ki je bila obravnavana že zgoraj,[24] je SEU pojasnilo, da je treba drugi odstavek 83. člena uredbe razlagati tako, da se ne uporablja za preizkus veljavnosti izbire prava, ki se uporablja, je bil opravljen pred 17. avgustom 2015 in ki naj bi veljal zgolj za dedno pogodbo v smislu točke b prvega odstavka 3. člena uredbe, ki se nanaša na točno določeno premoženje zapustnika in ne za celotno dedovanje po njem.

Zapustnik, ki je imel v času izbire prava običajno prebivališče v Nemčiji, je namreč v tem primeru v dedni pogodbi razpolagal le z delom svojega (nepremičnega) premoženja, in ne s celotnim premoženjem, in za to izbiro izbral avstrijsko pravo. Ključno je torej, kot izhaja tudi iz povezave z 21. in 22. členom uredbe, da uredba ureja veljavnost izbire prava, ki se uporablja za celotno premoženje in ne le njegov del.[25] Delna izbira prava v dedni pogodbi torej ni veljavna.

5. OPREDELITEV POJMA ODLOČBA, POJMA SODIŠČE IN POJMA JAVNA LISTINA

V skladu z ustaljeno sodno prakso iz zahtev po enotni uporabi prava Unije in iz načela enakosti izhaja, da je treba pojme iz določbe glede prava Unije, ki za določitev svojega pomena in obsega ne napotuje izrecno na pravo držav članic, v vsej Uniji razlagati avtonomno in enotno, pri čemer se ne smejo upoštevati le pojmi iz te določbe, ampak tudi njeno sobesedilo in cilji, ki se uresničujejo z zadevno ureditvijo.[26]

SEU je v več zadevah razlagalo pojma sodišče in status notarjev ter tudi pojem odločba in javna listina, in sicer v zadevi *WB (Musiał-Karg)*[27] in v *zadevi E. E*.[28] Ta opredelitev je pomembna za nacionalne organe, saj se glede na to, za kakšno vrsto listine gre, razlikuje način kroženja te listine v državah članicah. Medtem ko so odločbe predmet samodejnega priznavanja in krožijo na podlagi določb uredbe glede priznavanja, izvrševanja in izvršljivosti odločb,[29] saj so jih izdala sodišča, ki so drugače kot drugi organi zavezana enotnim pravilom glede pristojnosti, javne listine krožijo po sistemu sprejemljivosti.[30, 31] Zaradi omejitve obsega prispevka te sodbe ne bodo podrobneje predstavljene.

Od vprašanja, ali je notar lahko sodišče v smislu točke i prvega odstavka 3. člena uredbe, je treba **ločiti vprašanje, ali je notar lahko sodišče skladno z 267. členom PDEU, ki lahko postavi predhodno vprašanje**.[32] SEU je o tem odločalo v zadevi OKR in zadevi *Albausy.*[33]

24 Glej pod točko 2.2 prispevka, sodba v zadevi C-277/20.
25 Tč. 39 sodbe.
26 Sodba v zadevi Oberle, tč. 33 sodbe in tam navedena sodna praksa.
27 Sodba v zadevi št. C-658/17 z dne 23. maja 2019.
28 Sodba v zadevi št. C-80/19 z dne 16. julija 2020.
29 Člen 39 uredbe.
30 Člen 59 uredbe.
31 Glede kvalifikacije pojma sodišče glej tudi Wilderspin, nav. delo, str. 46 in nasl.
32 Entleitner, v: Geroldinger/Neumayr, nav. delo, str. 341 in 342.
33 Sodba v zadevi C-187/23 z dne 25. januarja 2025.

6. MEDNARODNA PRISTOJNOST (POGLAVJE II)

6.1 Splošno pravilo

V zadevi *Oberle* je SEU povedalo, da zlasti 4. **člen** uredbe določa mednarodno pristojnost glede postopkov v zvezi z ukrepi, ki se nanašajo na celotno dedovanje, kar zajema tudi izdajo nacionalnih potrdil o dedovanju, pri tem pa ni pomembno, ali gre za pravdno ali nepravdno naravo teh postopkov.[34] To pravilo temelji na načelu enotnosti dediščine, katerega cilj je preprečiti razdrobljenost zapuščine.[35]

6.2 Pristojnost v primeru izbire prava

Dejanski stan: Zapustnica, litovska državljanka, je pri litovskem notarju dne 4. 7. 2013 sestavila oporoko, v kateri je kot edinega dediča navedla sina E. E. Zapustnica je umrla v Nemčiji, nepremičnina v Litvi pa je bila vpisana na ime zapustnice. E. E. je pred notarjem v Litvi vložil predlog za uvedbo zapuščinskega postopka in zahtevo za izdajo potrdila o dedovanju. Mož zapustnice je v Nemčiji podal enostransko izjavo, da se odpoveduje vsakršnim zahtevkom v zvezi z zapuščino in da privoljuje v pristojnost litovskih sodišč, saj v Nemčiji ni bil začet postopek.

Postavilo se je vprašanje, ali se lahko 4., 5., 7. in 22. člen uredbe razlagajo tako, da sta se zadevni stranki strinjali, da so pristojna litovska sodišča in da je treba uporabiti litovsko pravo.[36]

SEU je pojasnilo, da 4. člen uredbe določa splošno pravilo, v skladu s katerim so sodišča države članice, v kateri je imel zapustnik ob smrti običajno prebivališče, pristojna za odločanje o celotnem dedovanju. Prvi odstavek 5. člena pa omogoča izjemo od tega splošnega pravila in dopušča dogovor strank, da imajo sodišča države članice, katere pravo je zapustnik izbral za urejanje dedovanja po njem, v skladu z 22. členom uredbe izključno pristojnost za odločanje o vseh vprašanjih, ki se nanašajo na dedovanje.[37] Pri tem morajo biti za veljavnost takega dogovora o izbiri sodišča spoštovane obličnostne zahteve, določene v drugem odstavku 5. člena in točki b 7. člena.[38] Ker je v navedeni zadevi obstajala le enostranska izjava zapustničinega preživelega zakonca, ki je bil nemški državljan in je v času njene smrti prebival v Nemčiji ter se je strinjal s pristojnostjo, je SEU sklenilo, da ni razvidno, da bi obstajal dogovor skladno z zgoraj navedenimi zahtevami.[39]

SEU pa je pustilo odprto vprašanje, ali bi bila lahko takšna izjava podlaga za prenos pristojnosti v smislu to**č**ke c 7. člena uredbe in bi se lahko štela za

34 Tč. 43 in 44 sodbe.
35 Tč. 55 in 56 in tam navedena sodna praksa (zadeva Kubicka).
36 Tč. 26–30 sodbe.
37 Tč. 83 sodbe.
38 Zahtevajo se pisna oblika, datum, podpis zadevnih strank. Tč. 84 sodbe.
39 Tč. 85 sodbe.

izrecni sprejem pristojnosti.[40] Nacionalno sodišče bo moralo pri presoji upoštevati vsebino izjave, zlasti obseg privolitve, ter preveriti tudi preostale pogoje glede časa in oblike, ki so v pravnem redu njegove države določeni za to, da se na podlagi tovrstne izjave lahko prenese pristojnost v postopkih, ki tečejo.[41]

SEU je na podlagi sklepnih predlogov in uvodne izjave 29 sklenilo, da uredba strankam ne bi smela preprečevati, da dedovanje sporazumno uredijo zunaj sodišč (na primer pri notarju) v državi članici, ki so jo izbrale, če je to mogoče po pravu te države članice, tudi če pravo, ki se uporablja za dedovanje, ni pravo te države članice.[42]

6.2.1 Izbira prava v oporoki, ki je bila sestavljena pred začetkom uporabe uredbe

V *zadevi E. E.* se je postavilo tudi **vprašanje izbire prava v oporoki, ki jo je zapustnica napravila 4. 7. 2013, pri tem pa ni izrecno navedla izbire prava, ki se uporablja za dedovanje.**

SEU je povedalo, da lahko oseba v skladu s prvim odstavkom 22. člena izbere pravo države, katere državljanstvo ima v času izbire ali ob smrti. Poleg tega drugi odstavek 22. člena natančno določa, da se mora izbira prava izrecno navesti v izjavi, ki ima obliko razpolaganja za primer smrti ali izhaja iz določil takšnega razpolaganja.[43] Pri tem uvodna izjava 39 daje nekaj napotkov, saj določa, da gre med drugim za tak primer, če je zapustnik navedel točno določene določbe prava države, katere državljan je.[44]

SEU je nakazalo, da bi bilo litovsko pravo lahko veljavno izbrano pravo, saj gre za pravo države članice, katere državljanstvo je imela zapustnica ob svoji smrti. Nacionalno sodišče pa bo moralo preveriti, ali taka izbira izhaja iz besedila oporoke iz postopka v glavni stvari.[45]

Dodatno vprašanje veljavnosti izbire prava se postavlja zaradi dejstva, da je bila **navedena oporoka sestavljena pred začetkom uporabe uredbe**, zapustnica pa je umrla po začetku uporabe uredbe. Drugi odstavek 83. člena se nanaša na primere, ko je bilo razpolaganje za primer smrti napravljeno pred 17. avgustom 2015 v skladu s pravom, ki bi ga zapustnik lahko izbral v skladu s to uredbo. Cilj določbe je, da se ohrani oporočiteljeva volja, pod pogojem, da spoštuje navedene pogoje.

V četrtem odstavku 83. člena je zajet primer, ko zapustnik ni izbral prava, ki se uporablja.[46] Če je bilo takšno razpolaganje za primer smrti v skladu s pravom,

40 Tč. 86 sodbe.
41 Tč. 86 in točka 121 sklepnih predlogov generalnega pravobranilca Campos Sánchez-Bordona.
42 Tč. 87 sodbe.
43 Tč. 88 sodbe.
44 Tč. 89 sodbe.
45 Tč. 90 sodbe.
46 Tč. 92 sodbe.

ki bi ga zapustnik lahko izbral skladno z uredbo, se šteje, da je bilo to pravo izbrano kot pravo, ki se uporablja za dedovanje.[47] V navedenem primeru je bila oporoka sestavljena pred 17. avgustom 2015 in bi bilo lahko litovsko pravo izbrano v skladu z 22. členom, saj je imela zapustnica v času sestave te oporoke litovsko državljanstvo. Zato je SEU štelo, da je bilo to pravo, v skladu s katerim je bila sestavljena navedena oporoka, izbrano kot pravo, ki se uporablja za dedovanje.[48]

SEU je glede na vse zgoraj navedeno sklenilo, da se 4., 5., 7., 22. člen ter člena 83(2) in 8(4) uredbe razlagajo tako, da sta lahko volja zapustnika in dogovor med dediči podlaga za določitev pristojnega sodišča v dednih zadevah ter za uporabo prava države članice, ki ni država, ki bi izhajala iz uporabe meril, ki so določena v uredbi.[49]

6.3 Prenos pristojnosti (6. člen)

Zadeva RK/CR[50]

Dejanski stan: CR in njen mož, ki je bil nemški državljan, sta 14. 6. 1990 sklenila skupno lastnoročno oporoko v nemškem jeziku, s katero sta drug drugega imenovala za dediča. CR je po smrti svojega moža, nemškega državljana, 9. marca 2017 pri okrajnem sodišču v Dürnu (Nemčija) zaprosila za izdajo nacionalnega potrdila o dedovanju in evropskega potrdila o dedovanju. RK (zapustnikov brat) je pristojnost nemških sodišč izpodbijal, saj je menil, da je bilo običajno prebivališče zapustnika ob smrti v Španiji, v navedeni oporoki pa ni bilo izrecne izbire prava, ki ureja zapuščino.

Pritožbeno sodišče je odločilo, da so pristojna le španska sodišča. CR je nato začela postopek pred pristojnim španskim sodiščem, ki je s sklepom odločilo, da se odločanju odpove, saj je ocenilo, da so nemška sodišča primernejša za odločanje o dedovanju (običajno prebivališče zadevne stranke v tej zadevi in lokacija bistvenega dela zapuščine). CR je nato pri istem nemškem sodišču ponovno vložila predlog za izdajo nacionalnega potrdila o dedovanju in evropskega potrdila o dedovanju, pri čemer se je sklicevala na sklep španskega sodišča. Pristojno nemško sodišče se je s sklepom razglasilo za pristojno za odločanje o zahtevi, ki jo je vložila CR, saj je menilo, da sklep španskega sodišča pomeni izrek o nepristojnosti v smislu točke a 6. člena uredbe. RK pa se je zoper ta sklep pritožil ter izpodbijal pristojnost nemških sodišč.[51]

1. vprašanje: Ali je treba točko a 7. člena uredbe o dedovanju razlagati tako, da je za izrek o nepristojnosti v smislu točke a 6. člena te uredbe v korist sodišč države članice, katere pravo je izbral zapustnik, potrebno, da se je sodišče, ki je že začelo postopek, izrecno izreklo za nepristojno? V obravnavanem prime-

47 Tč. 93 sodbe.
48 Tč. 94 sodbe.
49 Tč. 96 sodbe.
50 Sodba v zadevi C-422/20 z dne 8. septembra 2020.
51 Tč. 16–22 sodbe.

ru se namreč špansko sodišče, ki je že začelo postopek, ni izrecno izreklo za nepristojno, ampak je navedlo le, da se odpoveduje odločanju v zadevi.

Sodišče je pojasnilo, da niti 6. člen niti 7. člen uredbe ne vsebuje nobenega sklica na obliko, v kateri se mora sodišče, ki je že začelo postopek, izreči za nepristojno. Izrecni izrek o nepristojnosti zato ni potreben, pod pogojem, da iz odločbe sodišča, ki je že začelo postopek, v smislu točke a 6. člena uredbe, s katero se je odpovedalo odločanju v tem postopku, nedvoumno izhaja, da se je izreklo za nepristojno v korist sodišč države članice, katere pravo je izbral zapustnik, za katera meni, da so primernejša za odločanje o zadevnem dedovanju. Takšna razlaga je namreč skladna s ciljem olajšanja dostopa do pravnega varstva, ki ga zagotavlja načelo vzajemnega priznavanja sodnih odločb.[52]

2. vprašanje: Ali je treba točko a 6. člena in točko a 7. člena uredbe razlagati tako, da ima sodišče države članice, ki je začelo postopek po izreku o nepristojnosti, pravico preveriti, ali so bili izpolnjeni pogoji iz teh določb,[53] da se je lahko sodišče, ki je pred tem začelo postopek, izreklo za nepristojno?

Sodišče je pojasnilo, da točka a 6. člena uredbe določa možnost, da se sodišče, ki je že začelo postopek v skladu s 4. ali 10. členom te uredbe, izreče za nepristojno v korist sodišča države članice, katere pravo je bilo izbrano v skladu z 22. členom uredbe, če so izpolnjeni pogoji iz prve od navedenih določb.[54] Ker je sprejetje takega sklepa za sodišče, ki je že začelo postopek, le možnost in ne obveznost, je to močan kazalnik, da sodišča, v korist katerih se je sodišče, ki je že začelo postopek, izreklo za nepristojno, takega sklepa ne bi smela preverjati.[55]

Sodišče je pojasnilo, da postanejo v skladu s točko a 7. člena uredbe sodišča države članice, katere pravo je bilo izbrano v skladu z 22. členom uredbe, **pristojna že zgolj zaradi obstoja izreka o nepristojnosti**.[56] Izrek o nepristojnosti je namreč odločba v smislu točke g prvega odstavka 3. člena. To pomeni, da se uporabljajo določbe uredbe, ki se nanašajo na priznavanje, izvršljivost in izvrševanje »odločb«, in sicer 39. do 58. člen navedene uredbe.[57]

Sodišče je opozorilo, da se nobeden od razlogov za nepriznanje iz 40. člena ne nanaša na primer, v katerem bi sodišče, ki drugo začne postopek, menilo, da je bil v sklepu, ki vsebuje izrek o nepristojnosti, točke a 6. člena uredbe napačno uporabljen.[58] Sodišče je sklenilo, da je **sklep, s katerim se je sodišče države članice izreklo za nepristojno, posledično zavezujoč za sodišča drugih**

52 Tč. 33–35 sodbe.

53 Gre za te tri pogoje: ali je zapustnik veljavno izbral pravo, ki se uporablja skladno z 22. členom, ali je ena od strank v postopku pred sodiščem, ki je začelo postopek, vložila zahtevo za takšen izrek o nepristojnosti, in ali je sodišče, ki je že začelo postopek, upravičeno menilo, da so sodišča države članice, katere pravo je bilo izbrano, primernejša za odločanje o dedovanju. Tč. 38 sodbe.

54 Tč. 39 sodbe.

55 Tč. 40, v kateri je SEU sledilo sklepnim predlogom generalnega pravobranilca v tč. 39.

56 Tč. 41 sodbe.

57 Tč. 42 sodbe.

58 Tč. 43 sodbe.

držav članic tako glede izreka tega sodišča o nepristojnosti v skladu s 6. členom uredbe kot glede ugotovitve, da so pogoji, našteti v tej določbi, izpolnjeni.[59] Sodišče države članice, na katero je bila prenesena pristojnost, je torej skladno s točko a 7. člena pristojno, ne da bi predhodno sprejelo pristojnost,[60] in skladno s 6. členom vezano na odločitev sodišča, ki se je izreklo za nepristojno.[61]

Takšna razlaga po eni strani zagotavlja spoštovanje načela vzajemnega priznavanja odločb, izdanih v državah članicah v dednih zadevah s čezmejnimi posledicami, in načela medsebojnega zaupanja, na katerih temelji sistem, vzpostavljen z uredbo, po drugi strani pa preprečuje negativni spor o pristojnosti, ki bi lahko privedel do tveganja odrekanja sodnega varstva.[62]

Iz navedenega pa ni jasno, ali ima odločba, s katero se sodišče države članice izreče za pristojno, zavezujoči učinek ne le glede pristojnosti, ampak tudi glede določitve prava, ki se uporablja, saj je veljavna izbira prava zapustnika prvi pogoj za takšno odločitev.[63]

3. vprašanje: Ali se pravila o pristojnosti iz točke a 6. člena in točke a 7. člena uredbe uporabljajo tudi takrat, kadar zapustnik v oporoki, sestavljeni pred 17. avgustom 2015, ni izbral prava, ki se uporablja za dedovanje, in določitev tega prava izhaja le iz četrtega odstavka 83. člena uredbe?

Sodišče je znova razlagalo četrti odstavek 83. člena in pojasnilo, da ta za obdobje pred začetkom veljavnosti navedene uredbe vzpostavlja domnevo o izbiri prava, ki se uporablja za dedovanje, ki ima enak učinek kot izbira v skladu z določbami iste uredbe. Zato se pravila iz točke a 6. člena in točke a 7. člena uporabljajo tudi, kadar zapustnik v oporoki, ki je bila sestavljena pred začetkom uporabe uredbe, ni izbral prava in se uporablja četrti odstavek 84. člena.[64] Takšna razlaga je skladna s cilji uredbe, tj. vzpostavitev skladnosti med pristojnostjo in pravom, ki se uporablja, ter s ciljem, da bi organ v večini primerov uporabil svoje pravo.[65]

6.4 Subsidiarna pristojnost (10. člen)

6.4.1 Zadeva VA, ZA proti TP[66]

V zadevi VA, ZA proti TP je predhodno vprašanje postavilo vrhovno sodišče Francije v okviru spora med osebama VA in ZA, otrokoma zapustnika XA, ter

59 Tč. 44 sodbe in tam navedena sodna praksa.
60 Drugače drugi odstavek 12. člena Uredbe Bruselj IIb.
61 Geroldinger/Neumayr, nav. delo, str. 155, tč. 10.
62 Tč. 45–48 sodbe.
63 Glej tč. 46 sklepnih predlogov generalnega pravobranilca Macieja Szpunarja. Wysocka-Bar, The Court of Justice on Transfer of Jurisdiction, <https://eapil.org/2021/09/20/the-court-of-justice-on-transfer-of-jurisdiction-under-the-succession-regulation/> (9. 3. 2025).
64 Tč. 53 sodbe.
65 Tč. 54 in 55 sodbe.
66 Sodba v zadevi C-645/20 z dne 7. aprila 2022.

TP, ženo XA, v zvezi s predlogom za imenovanje upravitelja zapuščine za upravljanje celotne zapuščine XA.[67] Zapustnik XA je bil francoski državljan, ki je umrl v Franciji, pri čemer je zapustil ženo TP in otroke iz prvega zakona. XA je živel v Združenem kraljestvu, pred smrtjo pa se je preselil v Francijo, da bi bil lahko deležen oskrbe s strani otrok. XA je imel nepremično premoženje v Franciji.[68]

Njegovi otroci so v Franciji začeli zapuščinski postopek z navedbo, da je imel XA običajno prebivališče v času smrti v Franciji. Sodišče prve stopnje se je s tem strinjalo, sodišče druge stopnje pa je nasprotno menilo, da XA ni spremenil običajnega prebivališča in da je to še vedno v Združenem kraljestvu.[69]

Kasacijsko sodišče je postavilo to predhodno vprašanje: **Ali Uredba 650/2012/EU zavezuje sodišče države članice, ki mu je zadeva predložena na podlagi 4. člena uredbe, da po uradni dolžnosti preveri, ali je pristojno glede na merila iz točke a prvega odstavka 10. člena uredbe, ali pa se zadnje navedeno sodišče lahko izreče za nepristojno, če se tožeča stranka ni sklicevala na to določbo za uveljavljanje pristojnosti navedenega sodišča?**

SEU je pojasnilo, da mora sodišče države članice po uradni dolžnosti ugotoviti svojo pristojnost na podlagi pravila o subsidiarni pristojnosti iz 10. člena, če je predhodno na podlagi 4. člena ugotovilo, da ni pristojno.[70] Ključno merilo za uporabo 10. člena je, da je imel **zapustnik svoje zadnje običajno prebivališče v državi članici, za katero uredba ni bila zavezujoča**.[71] Glede na to, da je pritožbeno sodišče ugotovilo, da je imel zapustnik zadnje običajno prebivališče v Združenem kraljestvu, ki ni sodelovalo pri sprejetju te uredbe, je SEU sklepalo, da se ob pogoju, da so izpolnjena druga merila iz 10. člena, lahko za navedeni primer uporabi ta člen.[72]

SEU je opozorilo tudi, da razmerje med sodiščem, določenim v 4. členu, in sodiščem, določenim v 10. členu, ni hierarhično. Vsak od navedenih členov se namreč nanaša na različne primere.[73] 10. člen določa pravilo o pristojnosti, ki je enakovredno in dopolnilno pravilu o splošni pristojnosti iz 4. člena te uredbe, na kar kaže tudi uporaba izraza »vseeno«. Če se torej 4. člen ne more uporabiti, mora sodišče države članice preveriti, ali so izpolnjena merila pristojnosti, določena v 10. členu uredbe.[74]

SEU je poleg tega pojasnilo, da 10. člen določa **le dve merili za dodelitev pristojnosti sodiščem** države članice, če zapustnik ob smrti nima običajnega

67 Tč. 2 sodbe.
68 Tč. 12 in 13 sodbe.
69 Tč. 14 in 15 sodbe.
70 Tč. 46 sodbe.
71 V zadevi C-55/23 z dne 23. julija 2023, tč. 32, je SEU pojasnilo, da to velja tudi za tretje države.
72 Tč. 25.
73 Tč. 33. Glej tudi sklepe generalnega pravobranilca v tč. 47 in 65.
74 Tč. 34 sodbe.

prebivališča v tej državi članici.[75] Ne zahteva pa, da bi bila podelitev take pristojnosti odvisna od kakršne koli tožbe zapustnika ali zainteresirane stranke.[76] To je skladno tudi s ciljem teh pravil, ki prispevajo k učinkovitemu izvajanju sodne oblasti. Zato njihova uporaba ne more biti odvisna od tega, da se ena ali druga stranka iz zadevnega postopka na to določbo ni sklicevala.[77]

SEU je pojasnilo, da je treba 10. člen uredbe razlagati ob upoštevanju 15. člena, ki se nanaša na preizkus pristojnosti. 10. člen res ne zavezuje sodišča, da bi moralo dejavno iskati dejanske podlage za odločitev o svoji pristojnosti v danem sporu. Vendar pa mora v skladu s tem členom ob upoštevanju neizpodbijanih dejstev določiti podlago za svojo pristojnost, ki se lahko razlikuje od podlage, ki jo zatrjuje tožeča stranka.[78] SEU je poudarilo, da za preizkus pristojnosti ne zadostuje zgolj preizkus pravil o pristojnosti, na katero se izrecno sklicujejo stranke, ampak mora sodišče predhodno preučiti vsa merila iz II. poglavja uredbe in svojo morebitno pristojnost glede na vse informacije, ki so mu na voljo.[79]

6.4.2 Zadeva Hantoch

V zadevi *Hantoch*[80] je SEU pojasnilo, **kdaj je treba presojati pogoj v zvezi z obstojem zapuščinskega premoženja** v državi članici sodišča, ki mu je zadeva predložena v smislu točke a 10. člena uredbe, in sicer, ali je odločilni trenutek ob smrti ali trenutek vložitve tožbe.

Sodišče je pojasnilo, da prvi odstavek 10. člena res ne določa trenutka, ki ga je treba upoštevati pri presoji, ali je zapuščinsko premoženje v državi članici, določa pa pogoje, ki se izpolnijo najpozneje ob smrti. Trenutek smrti je namreč odločilen tako za določitev države članice, v kateri je imela zadevna oseba običajno prebivališče, kot tudi za presojo njenega državljanstva.[81] Enako izhaja tudi iz 4. in 10. člena ter uvodnih izjav 23 in 30, saj za presojo, ali so izpolnjena merila za splošno ali subsidiarno pristojnost, določajo po času smrti.[82] Taka razlaga je skladna tudi z namenom meril pristojnosti, da se vzpostavi povezanost zapustnika z državo za pristojnost, ter tudi s cilji uredbe, da državljani lahko vnaprej uredijo svoje dedovanje ob popolni pravni varnosti in predvidljivo ter da se zagotovi učinkovito zagotavljanje pravic dedičev, volilojemnikov in drugih oseb, ki so blizu zapustniku, in upnikov zapuščine.[83] Če bi bila pristojnost odvisna od okoliščin, nastalih po smrti, bi bili navedeni cilji ogroženi.[84]

---

75 Prvič, obstoj zapuščine v navedeni državi članici, in drugič, da je imel pokojnik ob svoji smrti državljanstvo te države članice.
76 Tč. 29 sodbe.
77 Tč. 41 sodbe.
78 Tč. 42 sodbe.
79 Tč. 43 sodbe.
80 Sodba v zadevi C-291/23 z dne 7. novembra 2024.
81 Tč. 19 in 20 sodbe.
82 Tč. 21 sodbe.
83 Tč. 23 in 24 sodbe.
84 Tč. 25 sodbe.

6.5 Alternativna pristojnost (13. člen)

V zadevi *T. N. in N. N.*[85] je SEU pojasnilo učinke dednih izjav, podanih pred pristojnim sodiščem za sprejemanje teh izjav skladno s 13. členom, saj doslej ni bilo jasno, ali za veljavnost takih dednih izjav in za spoštovanje roka za podajo izjave o odpovedi dediščini, ki je določen v pravu, ki se uporablja za dedovanje, zadošča, da je bila ta izjava podana v roku pred pristojnim sodiščem običajnega prebivališča osebe, ki je podala izjavo, ali pa je potrebno tudi pravočasno pošiljanje te izjave sodišču, ki je pristojno za dedovanje skladno s 4.–11. členom.[86]

SEU je pojasnilo, da izjava o odpovedi dediščini, ki jo je dedič podal pred sodiščem države članice svojega običajnega prebivališča, šteje za veljavno glede oblike, če so bile izpolnjene formalne zahteve, ki veljajo pred tem sodiščem, ne da bi bilo za to veljavnost potrebno, da izpolnjuje formalne zahteve, določene s pravom, ki se uporablja za dedovanje.[87] Ključna pri tej razlagi je povezava med 13. in 28. členom, iz katere izhaja, da je pristojnost sodišč države članice običajnega prebivališča dediča za sprejemanje izjav o odpovedi dediščini pogojena s tem, da je v dednem pravu, veljavnem v tej državi članici, določena možnost, da se taka izjava lahko poda pred sodiščem. Če je takšna možnost določena, se potem za vsa dejanja, ki jih je treba opraviti pred sodiščem države članice običajnega prebivališča dediča, ki želi podati tako izjavo, uporablja pravo te države članice.[88] Takšna razlaga sledi ciljem uredbe, ki želi olajšati položaj volilojemnikov in dedičev, ki nimajo običajnega prebivališča v državi članic, v kateri se obravnava dedovanje.[89]

Pri tem je na osebah, ki se bodo odločile, da podajo tako izjavo v državi članici, v kateri imajo običajno prebivališče, da obvestijo sodišče ali organ, ki obravnava dedovanje o obstoju takšnih izjav. Vendar pa kljub uvodni izjavi 32 veljavnost te izjave ni odvisna od tega, ali je bila izjava podana v roku, ki ga določa pravo, ki se uporablja za dedovanje. Potrebno je le, da je sodišče ali organ, ki obravnava dedovanje, o tem obveščen.[90] SEU je v zadevi *M. Ya. M.*[91] potrdilo, da uredba dediču ne nalaga zavezujoče obveznosti obveščanja.[92]

V zadevi *M. Ya. M.*[93] je SEU pojasnilo tudi, da 13. člen ne nasprotuje temu, da v primeru, ko je dedič pri sodišču države članice svojega običajnega prebivališča dal vpisati izjavo o sprejemu dediščine ali odpovedi dediščini po zapustniku, čigar običajno prebivališče ob smrti je bilo v drugi državi članici, drug dedič

85 Sodba v zadevi št. C-617/20 z dne 2. junija 2022.
86 Looschelders, navedeno delo, str. 294.
87 Tč. 51 sodbe.
88 Sodba v zadevi št. C-617/20 z dne 2. junija 2022, tč. 40.
89 Tč. 41 in nasl. sodbe.
90 Sodba v zadevi št. C-617/20 z dne 2. junija 2022, tč. 46 in nasl., sodba v zadevi št. C-651/21 z dne 30. marca 2023, tč. 46 in nasl.
91 Sodba v zadevi št. C-651/21 z dne 30. marca 2023.
92 C-651/24, tč. 47 in 48. Kritično Looschelders, nav. delo, str. 296 in 297, ki navaja, da takšno obveznost določa člen 15(2) Uredbe Bruselj IIb.
93 Sodba v zadevi št. C-651/21 z dne 30. marca 2023.

predlaga poznejši vpis te izjave pri pristojnem sodišču te zadnje navedene države članice.[94]

V zadevi *Ławida*[95] je SEU pojasnilo, da **ima alternativna pristojnost po 13. členu omejen obseg.**[96] Sodišče, pristojno po 13. členu, torej ne more sprejeti sodne odločbe, da se za dediča ne uporabijo pravne posledice njegove opustitve podaje izjave o odpovedi dediščini v predpisanem roku, kot jo določa pravo v državi članici običajnega prebivališča tega dediča.[97]

7. PRAVO, KI SE UPORABLJA (POGLAVJE III)

Nekateri vidiki v zvezi s sodno prakso SEU glede prava, ki se uporablja, so se obravnavali že v okviru poglavja glede pristojnosti (pristojnost sodišča na podlagi izbire prava),[98] v nadaljevanju pa bo na kratko predstavljena zadeva *OP,*[99] v kateri je SEU razlagalo veljavnost klavzule o izbiri prava, ki je bila napravljena s strani državljana tretje države, ter pojasnilo razmerje uredbe do veljavnih mednarodnih konvencij.

V zadevi *OP* je notarski namestnik na Poljskem zavrnil predlog OKR (ukrajinska državljanka s prebivališčem na Poljskem) za sestavo oporoke s klavzulo o izbiri ukrajinskega prava kot prava, ki se uporablja za dedovanje. Po njegovem mnenju naj bi uredba omogočala le izbiro prava državljanom držav članic EU, ne pa tudi državljanom tretjih držav. Poleg tega 37. člen dvostranskega sporazuma med Poljsko in Ukrajino določa, da je pravo, ki se uporablja v dednih zadevah, pravo države, katere državljanstvo ima zapustnik, kadar gre za premičnine, in pravo države, v kateri je premoženje, kadar gre za nepremičnine. Notarski namestnik je zato ocenil, da je pravo, ki se uporablja za dedovanje po OP, v zvezi z nepremičninami, ki jih ima ta na Poljskem, poljsko pravo.[100]

SEU je pojasnilo, da je **takšna izbira prava tretje države za celotno dedovanje s strani državljana te tretje države, ki prebiva v državi članici, veljavna**. To izhaja tako iz uvodne izjave 58 kot tudi iz 5. in 6. člena uredbe. Poleg tega uvodna izjava 38 na splošno zajema vse državljane.[101]

Glede razmerja uredbe do veljavnih konvencij v povezavi z 22. členom je SEU povedalo, da sistem uredbe sicer določa načelo enotnosti dedovanja, ki pa ni absolutno načelo.[102] V primeru, ko gre za dvostranski sporazum, ki ga je država članica sklenila pred sprejetjem uredbe in skladno s katerim državljan tretje države, ki prebiva v tej državi članici, nima možnosti izbire prava, ki se

94 C-651/24, tč. 50 in nasl.
95 Sodba v zadevi št. C-57/24 z dne 27. marca 2025.
96 Natančneje glej tč. 10–15 sodbe.
97 Tč. 36 sodbe.
98 Zadeva št. C-80/19, C-422/20.
99 Sodba v zadevi št. C-21/22 z dne 7. januarja 2022.
100 Tč. 12 in 13 sodbe.
101 Glej tč. 21 in nasl. sodbe.
102 Tč. 34 sodbe.

uporablja za dedovanje po njem, to ni v nasprotju s 75. členom v povezavi z 22. členom uredbe.[103] To pomeni, da se bodo v primeru, ko je država članica **pred začetkom uporabe uredbe** sklenila dvostranski sporazum s tretjo državo,[104] glede prava, ki se uporablja za dedovanje namesto uredbe o dedovanju, načeloma uporabila pravila iz tega sporazuma.[105] Iz navedenega izhaja, da to velja za vsak dvostranski sporazum in ne le za sporazum v navedenem primeru.[106]

8. PRIZNANJE IN IZVRŠEVANJE (POGLAVJE IV), SPREJEMLJIVOST JAVNIH LISTIN (POGLAVJE V)

Najprej je treba glede sistema priznavanja in izvrševanja v uredbi opozoriti, da ta sledi sistemu tako imenovane Uredbe Bruselj I in ne sistemu prenovljene Uredbe Bruselj Ia. Še vedno je torej predviden postopek razglasitve izvršljivosti (eksekvatura). V bistvenem se določbe tega poglavja nanašajo na samodejno priznanje odločb[107] in na postopek razglasitve izvršljivosti, ki se začne na zahtevo zainteresirane stranke.[108] Sam postopek izvršbe je urejen z nacionalnim pravom držav članic.[109]

Poglavje glede priznavanja in izvrševanja se uporablja le za odločbe, ki so bile izdane v drugih državah članicah, med katere za potrebe uporabe te uredbe ne spadata Danska in Irska.[110] Prav tako se za odločbo države članice ne šteje odločba, ki je bila izdana v tretji državi in je bila priznana v eni od držav članic, za katere se uredba uporablja.[111] Glede priznanja odločb tretjih držav se uporabljajo nacionalna pravila, razen v primeru obstoja dvostranskih sporazumov.[112]

Priznanje odločbe kot običajno v mednarodnem zasebnem pravu pomeni, da se razširijo učinki, ki jih ima tuja odločba po pravu države članice, kjer je bila izdana, tudi na drugo državo članico, kjer je bila predložena. Za nastop teh učinkov pa ni potreben postopek.[113]

---

103 Tč. 37 sodbe.

104 S slovenskega vidika sta pomembna dva sporazuma, in sicer sporazum z Rusko federacijo (37. člen) in sporazum z LR Mongolijo (43. člen). Za besedilo sporazumov glej na spletni strani Ministrstva za pravosodje: <https://www.gov.si/teme/mednarodno-sodelovanje-v-pravosodju/> (8. 4. 2025).

105 Tč. 27 sodbe.

106 Wysocka-Bar, The Court of Justice on Succession Regulation and Third State Nationals, <https://eapil.org/2023/10/26/the-court-of-justice-on-succession-regulation-and-third-state-nationals> (21. 3. 2025).

107 39.–42. člen.

108 45.–58. člen.

109 Glej tudi Nadelmeinsky v: Geroldigner/Neumayr, nav. delo, str. 318.

110 Glej uvodni izjavi 21 in 22 uredbe.

111 Gre za prepoved dvojne eksekvature. Geroldinger/Neumayr, nav. delo, str. 318 in 319.

112 Za besedilo dvostranskih sporazumov, ki jih je nasledila Slovenija (na primer 48.–54. člen Sporazuma z Rusko federacijo), glej: <http://mp.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/ pageuploads/mp.gov.si/PDF/ Mednarodne_pogodbe/Prevodi/21-1963-005-P-PREVOD.pdf> (22. 3. 2025).

113 Člen 39, prvi odstavek.

Da bo odločba lahko izvršljiva v drugi državi članici, je treba pred tem izvesti postopek eksekvature.[114] Pri tem je treba opozoriti, **da vsaka odločba v dednih zadevah ne bo predmet eksekvature, saj mora biti za to izpolnjen pogoj, da ima takšna odločba tudi vsebino, ki jo je mogoče izvršiti, kar velja le za dajatvene, ne pa tudi za oblikovalne in ugotovitvene odločbe**.[115] Te so torej lahko le predmet priznanja, ne pa tudi predmet izvršitve. Vendarle pa jih je mogoče izvesti na drug način kot z izvršitvijo, na primer z vnosom v javni register, ne da bi se za to zahtevala eksekvatura.[116] Enak sklep izhaja tudi iz obrazca I v prilogi I Izvedbene uredbe Komisije (EU) št. 1329/2014, ki se uporabi kot dokazilo o odločbi v dedni zadevi iz točke b tretjega odstavka 46. člena uredbe, kjer je v točki 5, ki se nanaša na izvršljivost odločbe, v podtočki 5.2.1 določena navedba, da gre za izvršljive obveznosti.

Ob številnih listinah, ki jih v okviru dednih postopkov poznajo države članice, se postavi vprašanje njihove kategorizacije v okviru pojmov iz uredbe. Opredelitev je namreč ključna za določitev načina kroženja listine v EU. **Pojem odločba** je treba skladno s točko g 3. člena razlagati široko.[117] Tako so lahko zajete odločbe oziroma potrdila drugih organov in predstavnikov svobodnih poklicev (na primer notar) s pristojnostmi na področju dedovanja, ki izvajajo sodne funkcije ali delujejo na podlagi pooblastil, ki jih nanje prenese sodni organ, ali pod nadzorom sodnega organa, pod pogoji, navedenimi v drugem odstavku 3. člena. Tako se na primer sklep o dedovanju, ki ga izda hrvaški notar kot komisar sodišča, šteje za odločbo v smislu uredbe.[118]

S sodnimi odločbami so izenačene sodne poravnave.[119] Kot odločba pa se lahko opredeli tudi **nacionalno potrdilo o dedovanju**, pod pogojem, da je bilo to izdano v obliki sodne odločbe.[120] V nemški literaturi je mogoče zaslediti različna stališča o tem, ali se lahko nemško nacionalno potrdilo o dedovanju (Erbschein) kvalificira kot odločba v smislu uredbe, ki jo je mogoče priznati in izvršiti.[121] SEU pa je v zadevi *Oberle* pojasnilo, da pravila glede mednarodne pristojnosti veljajo tudi za izdajo nacionalnih potrdil o dedovanju (šlo je za nemško potrdilo o dedovanju), in s tem opredelilo, kam spada nemško potrdilo o dedovanju.[122] To pomeni, da je organ druge države članice na to odločbo vezan in ne more izdati nacionalnega potrdila o dedovanju.

---

114 Člen 46 in naslednji.

115 Nadelmeinsky v: Geroldinger/Neumayr, nav. delo, str. 327. Tako tudi VSRS sklep II Ips 14/2024 z dne 21. avgusta 2024.

116 Carvaca in dr. nav. delo, str. 570. Rijavec ugotavlja, da gre tudi pri vpisu v zemljiško knjigo za neke vrste izvršitev, a končno sklene, da kljub temu ni potrebe za eksekvaturo. Tako za slovenski sklep o dedovanju, ki je samodejno priznan in se lahko vpiše v register druge države članice. Rijavec, nav. delo, str. 15.

117 Nademleinsky, v: Geroldinger/Neumayr, nav. delo, str. 319.

118 Tako tudi Erjavec, nav. delo, str. 193.

119 Točka h 3. člena uredbe.

120 Nademleinsky, v: Geroldinger/Neumayr, nav. delo, str. 319.

121 Za opredelitev kot sodišče Fornasier, IPRax 2023, str. 471. Proti opredelitvi kot odločba Nademleinsky, v: Geroldigner/Neumayr, nav. delo, str. 319, op. 9 in tam navedena literatura; Köhler, v: Gierl in dr., str. 141.

122 Rijavec, nav. delo, str. 15.

Drugače lahko velja za **zunajsodna nacionalna potrdila o dedovanju, ki jih izdajajo notarji**. Če ti ne izvajajo sodne funkcije oziroma ne izpolnjujejo drugih pogojev, kot jih določa drugi odstavek 3. člena, bodo te listine krožile v okviru poglavja o sprejemljivosti javnih listin, če izpolnjujejo zadevne pogoje.[123]

Pri tem je treba opozoriti, da **v zvezi s postopkom vpisa v register (na primer zemljiška knjiga) sprejemljivost javne listine po prvem odstavku 59. člena nima učinka na register glede pravic, ki se nanašajo na nepremično ali premično premoženje**, ampak je glede tega skladno s točko l drugega odstavka 1. člena nacionalno pravo države članice registra tisto, ki določa, ali bo takšna javna listina imela učinek v postopku vpisa v register.[124]

Drugače kot pri odločbah, kjer gre za prenos učinkov odločbe, je za javne listine v uredbi predviden posebni sistem kroženja, ki se imenuje **sprejemljivost javnih listin.**[125] To pomeni, da ima javna listina, ki je sestavljena v eni državi članici, v drugi državi članici enako dokazno moč kot v državi članici, kjer je bila listina sestavljena (država članica izvora),[126] oziroma če to ni mogoče, najbolj primerljive učinke, pod pogojem, da to ni v očitnem nasprotju z javnim redom te druge države članice.[127]

Poudariti je treba, da se prvi odstavek 59. člena ne nanaša niti na pristnost niti na materialno vsebino listine, ampak le na dokazni učinek javne listine. Procesno pravo države članice izvora bo določilo vrsto dokaznega učinka (ali obstaja obrnjeno dokazno breme, ali je mogoče listino kot dokaz izpodbijati) in njegov obseg (kaj se dokazuje: kaj obsega izjava, ali mora biti podana pred določenim organom).[128] Druga država članica torej načeloma le sprejme formalnopravne dokazne učinke listine,[129] kot jih pozna pravo države članice izvora, zato je tu govora o sprejemljivosti javnih listin, in ne o priznanju.[130] 59. člen se nanaša le na verodostojnost listine (*instrumentum*),[131] ne pa na pravni posel oziroma pravno razmerje, ki je zapisano v javni listini (*negotium*).[132] Javne listine namreč drugače kot sodbe nimajo učinka *res iudicata*, poleg tega so tudi procesna pravila, ki določajo njihovo sestavo, običajno manj stroga.[133] Sprejemni organ ne sme zahtevati niti apostile niti legalizacije javne listine.[134]

123 Glej sodbo v zadevi E. E. in sodbo v zadevi WB.
124 Dolžan/Rudolf, nav. delo, str. 35 in nasl.; Mansel, v: Carvaca in drugi, nav. delo, str. 652.
125 Javna listina je definirana v tč. i 3. člena. Tej definiciji po slovenskem pravu ustreza notarski zapis. Javnih listin v smislu uredbe ne poznajo Danska, Irska, Združeno kraljestvo, Finska, Švedska in Ciper.
126 Tč. e prvega odstavka 3. člena.
127 Prvi odstavek 59. člena, uvodna izjava 61.
128 Entleitner, v: Geroldinger/Neumayr, nav. delo str. 342; Köhler, v: Gierl in dr., nav. delo, str. 141.
129 Primeri so našteti v uvodni izjavi 62.
130 Köhler, v: Gierl in dr., str. 141.
131 Glej 224. člen Zakona o pravdnem postopku, Uradni list RS, št. 73/07 in nasl.
132 Glede izpodbijanja javne listine oz. pravnega posla glej drugi in tretji odstavek 59. člena.
133 Mansel, v: Carvaca in dr., nav. delo, str. 629.
134 74. člen.

Če ima javna listina po pravu države članice dokazne učinke, ki so nižji kot dokazni učinki v sprejemni državi članici, ostane pri učinkih države članice izvora in ne pride do izenačitve z domačimi javnimi listinami.[135] Do izenačitve pa lahko pride, če to predvideva nacionalno pravo.[136] Drugače kot pri odločbah je mogoče **zavrniti sprejem javne listine le, če bi bilo to očitno v nasprotju z javnim redom sprejemne države članice**. Iz navedenega izhaja, da mora iti za hudo kršitev, ki se presoja v vsakem primeru posebej, pri tem pa je to izjemo treba razlagati ozko. Pravna posledica uporabe pridržka javnega reda pa je, da takšna javna listina nima dokaznih učinkov v državi sprejema oziroma ima delne učinke.[137]

Dokazni učinki javnih listin se med državami članicami razlikujejo. Z namenom zagotoviti enotno uporabo 59. člena in aneksa 2 obrazca II implementacijske uredbe je Evropski parlament pripravil študijo, ki zajema smernice glede tega, katere listine se v državah članicah štejejo za javne listine v smislu uredbe, ter tudi smernice glede njihovih dokaznih učinkov v državi članici izvora.[138]

9. EVROPSKO POTRDILO O DEDOVANJU (POGLAVJE VI)

9.1 Evropsko potrdilo o dedovanju kot podlaga za vpis zapuščine v ustrezni register države članice

Ena ključnih odločitev SEU v zvezi z evropskim potrdilom o dedovanju je sodba v zadevi *R. J. R. proti Registrų centras.*[139] SEU je namreč odgovorilo na vprašanje, ki je v praksi več držav članic (tudi[140] v slovenski)[141] povzročalo težave. In sicer se je postavilo vprašanje, ali organ države članice, v kateri naj se uporabi evropsko potrdilo o dedovanju, lahko zavrne vpis v zemljiško knjigo, če to potrdilo ne navaja zadevne nepremičnine. Nemška zapuščinska sodišča namreč v primeru, ko gre za enega samega dediča zapuščine, skladno z ustaljeno nacionalno sodno prakso in zaradi spoštovanja načela univerzalnosti dedovanja[142] v evropska potrdila o dedovanju ne vnašajo navedb glede posamičnega premoženja, ki sestavlja zapuščino.[143] To v praksi za dediče pomeni,

135 Köhler, v: Gierl in dr., nav. delo, str. 141; Entleitner, v: Geroldinger/Neumayr, nav. delo, str. 343.
136 Glej 225. člen Zakona o pravdnem postopku.
137 Mansel, v: Carvaca in dr., nav. delo, str. 644.
138 Beaumont/Fitchen/Holiday, nav. delo.
139 Sodba v zadevi št. C-354/21 z dne 4. junija 2021.
140 Gre za države članice, ki poznajo stroge obličnostne zahteve glede vpisa in zahtevajo identifikacijo premoženja, ki je predmet vpisa (Litva, Češka republika, Slovaška, Madžarska, Hrvaška, Slovenija). Češka republika je sicer med tem spremenila registrsko zakonodajo, ki zdaj ne zahteva več navedbe nepremičnin. Glej Berner, nav. delo, str. 953. V Avstriji je bilo vprašanje odprto, dokler ga ni rešilo vrhovno sodišče, ki je uredbo razlagalo v korist nemških sodišč (sodba vrhovnega sodišča Avstrije št. 5 Ob35/18k z dne 15. maja 2018). Glej tudi vprašanje Evropskega parlamenta z dne 10. 10. 2016 glede vknjižbe lastninske pravice na SK na podlagi evropskega potrdila, izdanega v Nemčiji. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2016-007641_EN.html (22. 3. 2025).
141 Podobno kot v Avstriji je tudi v Sloveniji sodna praksa razlagala določbe nacionalne zakonodaje v korist učinka evropskega potrdila o dedovanju, upoštevaje namen uredbe. Glej VSK sklep CDn 196/2018 z dne 23. aprila 2018. Tako tudi Rijavec, nav. delo, str. 15.
142 Paragraf 1922 nemškega civilnega zakonika (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB).
143 Fornasier, nav. delo, str. 173 in nasl.

da lahko pride do tako imenovane blokade vpisa v zemljiško knjigo, ko zemljiškoknjižni organ države članice vpisa ne želi opraviti vpisa na podlagi evropskega potrdila o dedovanju, ki ne vsebuje identifikacije posamičnih predmetov zapuščine, ki so predmet vpisa, po drugi strani pa organ izdajatelj evropskega potrdila ne želi vnesti teh navedb v potrdilo.[144]

V navedenem primeru je del zapuščine po zapustnici, ki je imela zadnje običajno prebivališče v Nemčiji, zajemal tudi nepremičnino v Litvi. Sin zapustnice je kot edini dedič po končanem zapuščinskem postopku, ki je potekal v Nemčiji, pri litovski zemljiški knjigi zahteval vpis lastninske pravice na navedeni nepremičnini, pri čemer je predložil evropsko potrdilo o dedovanju. Ker to ni vsebovalo podatkov o nepremičnini, ki je bila predmet vpisa, je litovska zemljiška knjiga zavrnila predlog za vpis. Litovsko pravo namreč zahteva, da je nepremičnina v listini, ki je predmet vpisa, jasno identificirana.[145]

Drugače kot generalni pravobranilec[146] je **SEU menilo, da je litovski organ upravičeno zavrnil vpis lastninske pravice na nepremičnini**, ker ta v evropskem potrdilu o dedovanju ni bila identificirana.[147]

SEU je najprej pojasnilo, da je za opredelitev glede obveznosti navedbe seznama premoženja, ki pripada zadevnemu dediču, tudi za primer, ko je en sam dedič, točko l 68. člena treba razlagati glede na razmerje med točko l drugega odstavka 1. člena in petim odstavkom 69. člena uredbe ter tudi glede na splošni okvir, v katerega se umeščajo te določbe.[148] Spomnilo je, da za evropsko potrdilo o dedovanju velja avtonomna pravna ureditev, vzpostavljena z določbami IV. poglavja uredbe.[149]

SEU je spomnilo tudi na razlago petega odstavka 69. člena uredbe v zadevi *Kubicka*, skladno s katero je evropsko potrdilo o dedovanju veljavna listina za vpis zapuščine v ustrezni register države članice, brez poseganja, med drugim, v točko l drugega odstavka 1. člena.[150] Enako tudi uvodna izjava 18 določa, da so pravne zahteve za vpis prepuščene nacionalnemu pravu.[151] Iz navedenega izhaja, da peti odstavek 59. člena v povezavi s točko l drugega odstavka 1. člena državi članici ne preprečuje, da določi ali uporabi zahteve, ki jih je treba izpolnjevati za vpis stvarnih pravic na nepremičninah.[152] Zato lahko vsaka država članica, v kateri je določen takšen vpis stvarnih pravic na nepremičninah, prosto določi pogoje in podrobna pravila tega vpisa, vključno z zahtevo, da je treba v predlogu za vpis ali listinah, ki so mu priložene, predložiti vse

144 Fornasier, ibid., str. 175.
145 Tč. 20–23 sodbe.
146 Tč. 81 in nasl. sklepnih predlogov generalnega pravobranilca Szpunarja.
147 Točka l drugega odstavka 1. člena uredbe. Tč. 47 sodbe.
148 Tč. 39 sodbe.
149 Tč. 46.
150 Tč. 47.
151 Tč. 48.
152 Tč. 49.

identifikacijske podatke nepremičnine, za katero je ta predlog vložen.[153] Organ, ki odloča o predlogu za vpis lastninske pravice glede podedovane nepremičnine, pri čemer v listini, ki je podlaga za vpis, ta nepremičnina ni identificirana, vključno s predloženim evropskim potrdilom o dedovanju, takšen predlog posledično lahko zavrne.[154] SEU pa je končno opozorilo tudi, da dejstvo, da evropsko potrdilo o dedovanju ne vsebuje podatkov o identifikaciji te nepremičnine, ne ovrže veljavnosti tega potrdila kot takega glede drugih elementov, ki jih potrjuje, kot je status dediča.[155]

V nemški literaturi je ta sodba požela kar nekaj kritike zaradi dejstva, da je SEU razlagalo zadevne določbe uredbe zelo formalistično, pri čemer se ni opredelilo do argumentov generalnega pravobranilca Szpunarja, ki je zastopal drugačno stališče.[156] Natančna označitev posamičnih predmetov zapuščine skladno s točko l 68. člena v primeru, da gre za enega dediča, ni potrebna, saj naj bi bila ta potrebna le v primeru, da je treba ob prehodu zapuščino dodeliti določenim osebam, kot v primeru vindikacijskega volila. Kritiki sodbe ocenjujejo, da je litovska zemljiška knjiga dejansko želela pridobiti dokazilo o vzpostavitvi lastninske pravice zapustnice za nepremičnino v Litvi, kar pa je po njihovi oceni naloga litovskih organov.[157]

Kljub sodbi v zadevi *Registrų centras* po oceni nemških zapuščinskih sodišč[158] iz nje ne izhaja obveznost zapuščinskega sodišča, da v evropsko potrdilo o dedovanju vnese predmete zapuščine, saj je SEU odločilo le, da nacionalna ureditev države, ki predvideva, da se vpis v zemljiško knjigo lahko zavrne, če zapuščina, ki je predmet vpisa, ni ustrezno identificirana, ni v nasprotju z uredbo.[159] Ključni argument je, da od organa izdajatelja ni mogoče pričakovati, da bi opravljal poizvedbe, ali je bil navedeni predmet zapuščine v trenutku smrti v lasti zapustnika, saj to vprašanje spada v okvir prava, ki se uporablja za stvarnopravna vprašanja, ki je praviloma pravo države registra. Tudi dokazni učinki potrdila se nanašajo le na dejstvo, da je oseba, ki je izkazana v potrdilu kot dedič, ne pa tudi na dejstvo, ali neko premoženje spada v zapuščino. Poleg tega bi takšna navedba ogrožala pravno varnost, če bi zgolj trditev dediča, da neko premoženje spada v zapuščino, zadoščala za vnos v potrdilo in s tem dajala uradni vtis.[160]

Vrhovno sodišče Nemčije je zato SEU v zadevi ***Marwanak***[161] postavilo vprašanje glede razlage točke l 68. člena uredbe, v smislu, **ali ta za organ, ki**

153 Tč. 50 sodbe.
154 Ibid.
155 Tč. 53 sodbe.
156 Berner, nav. delo, str. 949 in nasl.; Raff/Baldus, nav. delo, str. 182 in nasl.; Grziwotz, nav. delo, str. 118.
157 Mansel in dr., nav. delo, str. 100.
158 Prakso naj bi spremenila nekatera zapuščinska sodišča. Tako Fornasier, nav. delo, str. 177, op. 43, ki pa opozarja, da bodo morala nemška sodišča spremeniti svojo prakso, in predlaga praktične rešitve.
159 Tako tudi Raff/Baldus, nav. delo, str. 181.
160 Tako tudi Raff/Balduas, nav. delo, str. 181; Fornasier, nav. delo, str. 176.
161 Predhodno vprašanje v zadevi C-873/24 z dne 17. decembra 2024.

je izdajatelj evropskega potrdila o dedovanju, določa obveznost navedbe premoženja v EPD. Nižjestopenjska sodišča so namreč zavrnila zahtevo strank, da se v evropskem potrdilu o dedovanju izrecno navede nepremična zapuščina na Češkem.[162]

9.2 Izdaja evropskega potrdila o dedovanju

Sodišče je v nekaj zadevah že razlagalo določbe, ki se nanašajo na postopek izdaje evropskega potrdila o dedovanju. Tako je v zadevi *Brisch* pojasnilo, da je treba drugi odstavek 65. člena v povezavi s četrtim odstavkom 1. člena razumeti na način, da **uporaba obrazca**[163] za vložitev zahteve za izdajo potrdila **ni obvezna**.

SEU se poleg navedenega v zadevi *UE, HC proti Vorarlberger Landes- und Hypothekenbank AG*[164] ukvarjalo z več vprašanji glede razlage 65., 69. in 70. člena uredbe, ki jih je postavilo avstrijsko vrhovno sodišče. V okviru spora med UE in HC, ki sta sin in hčerka zapustnika JV z zadnjim običajnim prebivališčem v Španiji, ter banko s sedežem v Avstriji v zvezi z zahtevo za vračilo sodnega depozita denarja in vrednostnih papirjev, ki jih je ta banka položila v sodni depozit, se je namreč postavil dvom o veljavnosti overjene kopije evropskega potrdila o dedovanju, ki ga je izdal španski notar. To namreč ni vsebovalo datuma prenehanja veljavnosti.[165] Nacionalno sodišče se je tudi spraševalo, ali se učinek potrdila nanaša le na osebo, ki prosi za izdajo potrdila, ali na vse v njem navedene osebe. V navedenem primeru je namreč za izdajo potrdila zaprosila hči zapustnika.[166] Končno pa je vrhovno sodišče prosilo za pojasnilo glede vprašanja, ali mora biti kopija potrdila veljavna na dan vložitve predloga pri organu, ki odloča o zadevi, ali mora biti veljavna tudi ob izdaji odločbe. Stališča nacionalne literature se namreč glede tega vprašanja razhajajo.[167]

SEU je pojasnilo, da je treba tretji odstavek 70. člena razlagati tako, **da je overjena kopija evropskega potrdila, ki vsebuje navedbo, da je potrdilo neomejeno časovno veljavno, veljavna šest mesecev.** Drugačna razlaga bi bila namreč v nasprotju s ciljem uredbe,[168] če dediči zaradi formalne napake v overjeni kopiji evropskega potrdila o dedovanju ne bi mogli izkazati svojih pravic, ampak bi morali zahtevati novo kopijo potrdila.[169] Ob tem je SEU poudarilo, da navedeni rok ne vpliva na trajanje veljavnosti evropskega potrdila o dedovanju, ampak le na trajanje veljavnosti overjenih kopij potrdila.[170] Kot generalni pravobranilec je tudi SEU pojasnilo, da šestmesečni rok omogoča zagotovitev skladnosti vsebine overjene kopije evropskega potrdila o dedovanju z resničnim dedovanjem.

162 Sklep vrhovnega sodišča ZRN, št. IV ZB 41/23 z dne 27. novembra 2024.
163 Gre za obrazec IV iz priloge 4 k Izvedbeni uredbi Komisije (EU) št. 1329/2014.
164 Sodba v zadevi št. C-301/20 z dne 7. julija 2020.
165 Tč. 11 in nasl. ter tč. 16 sodbe.
166 Tč. 17 sodbe.
167 Tč. 18 sodbe.
168 Glej uvodno izjavo 7 uredbe.
169 Tč. 27 in 28 sodbe.
170 Tč. 21 sodbe.

Še posebej pa se mora redno preverjati, ali naj bi bilo to potrdilo popravljeno, preklicano ali spremenjeno oziroma ali ni prišlo do začasne odložitve učinkov.[171]

Glede datuma začetka veljavnosti je SEU povedalo, da je treba šestmesečni rok veljavnosti šteti od datuma izdaje overjene kopije, saj to zagotavlja predvidljivost in pravno varnost v zvezi z uporabo overjene kopije.[172]

Glede **prenehanja veljavnosti kopije potrdila med postopkom** je SEU pojasnilo, da je treba veljavnost overjene kopije evropskega potrdila o dedovanju zahtevati v trenutku njene prvotne predložitve pristojnemu organu, in ne na dan, ko organ, ki mu je bila kopija predložena, sprejme predlagano odločbo, ali med sodnim postopkom, ki se nanaša na odločbo. To namreč preprečuje, da bi morali dediči ali drugi upravičenci do zapuščine po potrebi večkrat zaprositi za tako kopijo in jo predložiti.[173] Dodatna varovalka proti zlorabam pa je sistem obveščanja, po katerem mora organ izdajatelj nemudoma obvestiti vse osebe, ki so jim bile izdane overjene kopije, o vseh popravkih, spremembah ali preklicih evropskega potrdila.[174] SEU je poudarilo, da je edini primer, ko organ, ki mu je bila predložena overjena kopija evropskega potrdila, lahko zahteva predložitev nove kopije ali kopije, katere veljavnost je bila podaljšana, primer, ko organ na podlagi podatkov, s katerimi razpolaga, razumno dvomi o stanju tega potrdila.[175]

Končno je SEU povedalo, **da evropsko potrdilo o dedovanju učinkuje za vse osebe, ki so v njem poimensko navedene, tudi če niso same zahtevale njegove izdaje.**[176]

9.3 Ugovori v postopku izdaje – zadeva Albausy[177]

SEU je sicer predlog za predhodno vprašanje v tej zadevi razglasilo za nedopusten, saj pri izdaji evropskega potrdila ne gre za izvajanje sodne funkcije.[178] Kljub temu je podalo usmeritev, **kako mora postopati organ, ki izdaja evropsko potrdilo o dedovanju, kadar so v okviru tega postopka podani ugovori skladno s točko a prvega odstavka 67. člena uredbe.**

V navedenem primeru so sin in vnuki zapustnika vložili ugovor zoper izdajo evropskega potrdila o dedovanju, ki ga je zahtevala žena zapustnika, saj so menili, da skupna oporoka zapustnika in njegove žene ni veljavna. SEU je točko a drugega pododstavka prvega odstavka 67. člena uredbe razlagalo široko. Posledično **vsak ugovor, ki je bil vložen v postopku izdaje evropskega potrdila o dedovanju, preprečuje izdajo tega potrdila, in to četudi se zdi ugovor**

171 Tč. 24 sodbe.
172 Tč. 29 sodbe.
173 Tč. 29 in nasl.
174 Tč. 35 sodbe.
175 Tč. 36 sodbe.
176 Tč. 38 in nasl.
177 Sodba v zadevi št. C-187/23 z dne 23. januarja 2025.
178 Tč. 66 sodbe.

brezpredmeten ali neutemeljen.[179] **Edina izjema so ugovori, ki so bili pravnomočno zavrnjeni v okviru drugega postopka**.[180] Le na ta način je namreč mogoče ohraniti zaupanje državljanov Unije v evropsko potrdilo o dedovanju, ki bi bilo ogroženo, če bi bilo to lahko izdano v primeru vloženih ugovorov, saj bi lahko nastali spori v zvezi s pravnimi posli, za katere je bilo potrdilo uporabljeno kot dokaz.[181]

Sodišče je pojasnilo, da mora organ, ki izdaja potrdilo in nima pooblastila za odločanje o ugovoru, v primeru, ko je podan tak ugovor, zavrniti izdajo evropskega potrdila o dedovanju. Zoper takšno odločitev pa je mogoče skladno z 72. členom uredbe vložiti pravno sredstvo. Šele v postopkih s pravnimi sredstvi bo sodni organ, ki bo odločal o tem pravnem sredstvu, po potrebi preučil utemeljenost ugovorov, ki so preprečili izdajo potrdila.[182]

9.4 Popravek, sprememba in preklic potrdila

V odprti zadevi *BNP Paribas*[183] se je poljskemu notarju kot organu izdajatelju postavilo vprašanje, **ali se lahko na podlagi nacionalnega prava stroški, ki nastanejo v tem postopku, naložijo banki, ki ni bila udeleženka postopka za izdajo potrdila in ni vložila zahteve za njegov preklic ali spremembo.** Ta banka pa je izpodbijala legitimacijske učinke potrdila na način, da je organ izdajatelj po uradni dolžnosti začel postopek za preklic ali spremembo potrdila, ki je bil izveden ob sodelovanju te banke. Bolj zanimivo pa je naslednje vprašanje, ki se nanaša na razlago drugega odstavka 69. člena, in sicer, ali banka, ki ji je bila predložena veljavna overjena kopija evropskega potrdila o dedovanju, ne more izpodbijati statusa dediča osebe, ki je kot taka legitimirana s potrdilom.

Glede na odločitev v zadevi *Albausy* je pričakovati, da bo SEU tudi v tej zadevi predhodno vprašanje razglasilo za nedopustno.[184] Glede drugega vprašanja in nastalih stroškov postopka spremembe ali preklica potrdila, ki ga je poljski notar izvedel po uradni dolžnosti, menim, da je odgovor jasen, saj tega uredba ne določa in je torej urejanje prepuščeno nacionalnemu pravu.[185]

10. UPORABNE INFORMACIJE

Ključni vir informacij je spletna stran evropskega portala e-pravosodje, kjer je temu namenjena celotna sekcija, ki se nanaša na dedovanje.[186] V tem zavihku je mogoče najti osnovne informacije o nacionalnem pravu držav članic, informacije držav članic glede prilagoditve stvarnih pravic po 33. členu uredbe

179 Natančneje glej tč. 55 sodbe.
180 Tč. 63 sodbe.
181 Tč. 53 sodbe.
182 Tč. 65 sodbe.
183 Predhodno vprašanje v zadevi št. C-240/24 z dne 27. marca 2024.
184 Glej sodno prakso v zadevi OKR in WB.
185 Glej 227.c člen Zakona o dedovanju, Uradni list RS, št. 63/16, z dne 7. 10. 2016.
186 <https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession_sl> (21. 3. 2025).

ter informacije držav članic glede posebnih pravil, ki se nanašajo na omejitev dedovanja.

Posebej velja opozoriti na informacije za organe, ki izdajo evropsko potrdilo o dedovanju, kar se nanaša na izvajanje petega odstavka 66. člena uredbe o dedovanju, ki jih je pripravila Evropska pravosodna mreža v civilnih in gospodarskih zadevah.[187] Ta je pripravila tudi vrsto praktičnih vodnikov v zvezi z uporabo posameznih uredb na področju pravosodnega sodelovanja v civilnih zadevah, na primer praktični vodnik za čezmejno izvajanje dokazov.[188]

11. SKLEP

V svoji dosedanji praksi je SEU razjasnilo marsikatero vprašanje, ki se je v zvezi z razlago tako imenovane uredbe o dedovanju postavilo v praksi. Kljub temu se odpirajo nova vprašanja, na katera verjetno ne bo mogoče vedno najti rešitve z razlago zdaj veljavne uredbe, ampak bo treba počakati na njeno revizijo. Pregled uredbe skladno z 82. členom uredbe je bil predviden za 18. avgust 2025. Glede na predstavljene prednostne naloge Evropske komisije na področju pravosodja pa je predloge sprememb težko pričakovati v aktualnem mandatu.

187 <https://e-justice.europa.eu/topics/trainings-judicial-networks-and-agencies/european-judicial-network-civil-and-commercial-matters_sl> (21. 3. 2025).

188 <https://e-justice.europa.eu/topics/trainings-judicial-networks-and-agencies/european-judicial-network-civil-and-commercial-matters/ejns-publications_sl >(21. 3. 2025).

LITERATURA IN VIRI:

- **Beaumont, Paul, Fitchen, Jonathan, Holiday, Jayne.** The evidentiary effects of authentic acts in the Member States of the European Union, in the context of successions. https://www.europarl.europa.eu/ RegData/etudes/ STUD/2016/556935/ IPOL_STU(2016)556935_EN.pdf (21. 3. 2025).

- **Berner, Felix.** EuGH: Ablehnung der Grundbucheintragung nach Vorlage eines Europäischen Nachlasszeugnisses, dass die Imobilie nicht identifiziert. Deutche Notar-Zeitschrift (DNotZ), št. 12/2023, str. 943–954.

- **Carvaca, Alfonso-Luis, Davì, Angelo, Mansel, Heinz-Peter.** The EU Succession regulation, A commentary. Cambridge, 2016.

- **Dolžan, Judita, Rudolf, Claudia.** Uredba o dedovanju v teoriji in praksi. Pravosodni bilten 2/2017, str. 35–64.

- **Erjavec, Nataša**. Praktične izkušnje s tujimi evropskimi potrdili o dedovanju pri vpisih lastninske pravice dedičev v slovensko zemljiško knjigo. Pravosodni bilten št. 1/2021, str. 189–202.

- **Fornasier, Matteo.** Abstimmung zwischen Europäischem Nachlasszeugnisverfahren und mitgliedstaatliche, Registerrecht. *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts (*IPRax), št. 2/2025, str. 171–178.

- **Geroldinger, Andreas, Neumayr, Matthias.** IZVR, Praxiskommentar Internationales Zivilverfahrensrecht, Internationales Erbrecht, EuErbVO, 5. knjiga. LexisNexis, 2024.

- **Gierl, Walter, Köhler, Andreas, Kroiß, Ludwig, Wilsch, Harald** (izdaj.). Internationales Erbrecht, 4. izdaja. Nomos, 2024.

- **Grziwotz, Herbert.** BGH: Grundstűcksbezeichnung im Europäischen Nachlasszeugnis. Zeitschrift für Erbrecht und Vermögensnachfolge (ZEV), št. 2/2025, str. 113–118.

- **Looschelders, Dirk**. Fristwahrende Wirkung einer Ausschlagung der Erbschaft. *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts* (IPRax), št. 4/2024, str. 293–298.

- **Mansel, Heniz-Peter, Thorn, Karsten, Wagner, Rolf**. Europäisches Kollisionsrecht 2023: Zeit der Trilogue. *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts(*IPRax), št. 2/2024, str. 73–105.

- **Raff, Thomas, Baldus, Christian.** Ein Anschlag auf das ENZ im Namen der Verfahrensautonomie. Anmerkung zu EuGH – C-354/21, GPR 4/2023, str. 180–184.

- **Rijavec, Vesna**. Čezmejno dedovanje – glavni poudarki za odvetnike. Odvetnik št. 97/2020, str. 8–19.

- **Schmidt, Jessica.** Ausstellung eines ENZ im einvernehmlichen Verfahren. Zeitschrift für Erbrecht und Vermögensnachfolge (ZEV), št. 3/2025, str. 193.

- **Wilderspin, Michael.** The Notion of "Court" under the Succession Regulation, v: Pazdana Maksymilian (ur.), Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego". T. 26 ISSN 2353-9852. <https://doi.org/10.31261/PPPM.2020.26.05> (9. 4. 2025), str. 46–56.

- **Wyscoka-Bar, Anna**. The Court of Justice on Transfer of Jurisdiction under the Succession Regulation (20. 9. 2021). <https://eapil.org/2021/09/20/the-court-of-justice-on-transfer-of-jurisdiction-under-the-succession-regulation/> (9. 3. 2025).

- **Wysocka-Bar, Anna**. The Court of Justice on Succession Regulation and Third State Nationals, <https://eapil.org/2023/10/26/the-court-of-justice-on-succession-regulation-and-third-state-nationals/> (21. 3. 2025).

Spletne strani:

- <https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters- inheritance/inheritance/succession_sl> (21. 3. 2025).

- <https://e-justice.europa.eu/topics/trainings-judicial-networks-and-agencies/european-judicial-network-civil-and-commercial-matters_sl> (21. 3. 2025).

POVZETEK RAZPRAVE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH Z REGISTRSKE ŠOLE 2025 - 1[1]

Mag. Jana Petrič, višja sodnica, Višje sodišče v Kopru

1. ALI SME DRUŽBA MED LETOM S SKLEPOM IN VMESNO BILANCO ČISTI DOBIČEK V TEKOČEM LETU (PRED IZTEKOM KOLEDARSKEGA LETA) PRENESTI V POSTAVKO PRENESENI DOBIČEK IN POTEM IZ LE-TEGA POVEČATI OSNOVNI KAPITAL V ISTEM LETU?

V 359. členu Zakona o gospodarskih družbah (v nadaljevanju: ZGD-1) so določene postavke lastnega kapitala, ki se lahko preoblikujejo v osnovni kapital. Med njimi je tudi preneseni dobiček. Kot druge postavke mora biti tudi preneseni dobiček izkazan v zadnji letni bilanci stanja ali v vmesni bilanci stanja (drugi odstavek 359. člena ZGD-1). Po drugem odstavku 360. člena ZGD-1 mora sklep o povečanju osnovnega kapitala temeljiti na bilanci stanja iz drugega odstavka prejšnjega člena (torej zadnji letni ali vmesni), katere bilančni presečni dan je največ osem mesecev pred vložitvijo predloga za vpis povečanja osnovnega kapitala v register in ki jo je pregledal revizor ter o njej dal mnenje brez pridržka.

To pa pomeni, da je odgovor na zastavljeno vprašanje pozitiven – pod pogojem, da so izpolnjene zahteve iz 359. in 360. člena ZGD-1.

Pogoj za izvedbo postopka poenostavljenega zmanjšanja osnovnega kapitala je, da čisti dobiček poslovnega leta in preneseni dobiček ne obstajata več. To dejstvo je mogoče ugotoviti le na koncu poslovnega leta. Lahko vpišemo poenostavljeno zmanjšanje na podlagi vmesne bilance?

Ločimo med dvema oblikama zmanjšanja osnovnega kapitala – efektivno zmanjšanje in poenostavljeno zmanjšanje. Razlikujeta se v tem, da pri efektivnem zmanjšanju delničarji oziroma imetniki poslovnih deležev praviloma dobijo izplačane ustrezne deleže znižanega kapitala, zmanjša se premoženje družbe. Izplačila družbenikom oziroma delničarjem so povezana z delitvijo dobička. Zato je redno zmanjšanje kapitala mogoče le na podlagi letne bilance stanja, ko družbeniki odločajo o delitvi dobička.

Drugače je pri poenostavljenem zmanjšanju, ko gre samo za nominalno zmanjšanje, premoženje družbe pa ostane enako. Spremembe se izvedejo le na

1 Prispevek je za objavo prirejeno gradivo avtorice, ki je bilo podlaga za razpravo o aktualnih vprašanjih na registrski šoli 2025, ki je v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekala od 15. do 16. aprila 2025 v Ankaranu, z vključenimi stališči iz razprave. Predstavljena stališča so le nezavezujoči pripomoček pri oblikovanju sodne prakse.

pasivni strani bilance stanja, in sicer pride do preknjižb v kategorijah lastnega oziroma vezanega kapitala. V zakonu je določen namen takega zmanjšanja, to je kritje prenesene izgube ali čiste izgube poslovnega leta ali prenos zneskov v kapitalske rezerve. Namen tega instituta je torej sanacija družbe, ki se je znašla v finančnih težavah (kritje izgube) ali pričakuje, da se bo znašla v takih težavah (prenos v kapitalske rezerve). Tako odločitev lahko družba sprejme kadar koli med poslovnim letom, pod pogojem, da so izpolnjeni pogoji iz drugega odstavka 379. člena ZGD-1.

Poenostavljeno zmanjšanje osnovnega kapitala je dopustno, če:

- ne obstajajo ali se prej sprostijo rezerve iz dobička ter kapitalske rezerve, razen zakonske in kapitalske rezerve iz 1. do 3. točke prvega odstavka 64. člena tega zakona, katerih vsota je enaka 10 % ali v statutu določenemu višjemu odstotku po zmanjšanju preostalega osnovnega kapitala, in
- čisti dobiček poslovnega leta in preneseni dobiček ne obstajata več.

Glede na to, da za sestavo vmesne bilance veljajo enaka pravila kot za sestavo letne bilance, ni ovir, da se poenostavljeno zmanjšanje izvede tudi na podlagi vmesne bilance, ki je sestavljena po enakih pravilih kot letna bilanca.[2]

Poenostavljeno zmanjšanje se torej lahko izvede tudi na podlagi vmesne bilance, če so izpolnjeni pogoji iz 379. člena ZGD-1.

2. ALI NAJ SODIŠČE ZAČNE POSTOPEK IZBRISA IZ SODNEGA REGISTRA ZA DRUŽBE Z OMEJENO ODGOVORNOSTJO, KI IMAJO OSNOVNI KAPITAL NIŽJI OD 7.500,00 EUR? ALI BI MORALI POČAKATI NA OBVESTILO AJPES?

Po določbi drugega odstavka 9. člena Zakona o sodnem registru (v nadaljevanju: ZSReg) lahko registrsko sodišče po uradni dolžnosti začne postopek, če tako določa zakon.

Noben zakon ne določa postopka za izbris iz sodnega registra v primerih, ko osnovni kapital pade pod 7.500,00 EUR. Izbris je zato možen samo po rednem postopku, na podlagi likvidacije.

V tem smislu je tudi sklep vrhovnega sodišča III Ips 109/2008 z dne 2. 4. 2010, kjer je šlo prodajo družbe v stečaju, družba pa ni imela zadostnega osnovnega kapitala. Jedro te odločbe pravi: »Zapoved iz tretjega odstavka 171. člena Zakona o prisilni poravnavi, stečaju in likvidaciji o vpisu kupca kot ustanovitelja v sodni register po uradni dolžnosti ni pogojena z obstojem dejstva, da (že ustanovljena) delniška družba (še) izpolnjuje pogoj iz 171. člena ZGD-1 o najnižjem znesku osnovnega kapitala.«

2 Smiselno enako M. Križevnik.

3. D. O. O. IMA KOT DRUŽBENIKA VPISANA ZAKONCA. PREDLAGANO JE POVEČANJE OSNOVNEGA KAPITALA Z NOVIMI DENARNIMI VLOŽKI NOVIH DRUŽBENIKOV, KI SO MLADOLETNI OTROCI DOSEDANJIH DRUŽBENIKOV. NOTARSKI ZAPIS POGODBE O PREVZEMU NOVEGA VLOŽKA STA V IMENU MLADOLETNIH OTROK SKLENILA OBA STARŠA SKUPAJ. V NOTARSKEM ZAPISU JE IZJAVA NOTARJA, DA JE BILO PREVERJENO, DA NI ZADRŽKOV PO DOLOČBAH 22., 23., 24., 24.A IN 42. ČLENA ZN. VPRAŠANJE NASPROTJA INTERESOV MED STARŠEM, KI JE ZAKONITI ZASTOPNIK DRUŽBE, IN MLADOLETNIMA OTROKOMA, KI JU ZASTOPATA OBA STARŠA.

3.1 Sledi podvprašanje: Ali je kaj drugače, če želi mladoletni otrok brezplačno odsvojiti svoj poslovni delež?

Razmerja med starši in otroki ureja Družinski zakonik (v nadaljevanju: DZ).

Zakon razlikuje med otroki, ki so že dopolnili 15 let, in tistimi, ki še niso. Po 146. členu DZ lahko otrok, ki dopolni 15 let, sam sklepa pravne posle, če zakon ne določa drugače. Za sklepanje poslov, ki bistveno vplivajo na otrokovo življenje pred polnoletnostjo ali po njej (kar bi lahko bila pogodba o prevzemu poslovnega deleža), je potrebno dovoljenje staršev. Povedano pomeni, da če je otrok že star 15 let, starši ne podpisujejo pogodb v njegovem imenu, ampak jih podpiše sam, starši pa otroku dajo dovoljenje (lahko v isti listini). Dovoljenje mora biti dano v obliki, ki velja za pravni posel, ki se sklepa.

Za otroke, ki še niso dopolnili 15 let, velja, da jih starša zastopata skupno in sporazumno. Če med njima ni sporazuma, jima pomaga CSD oziroma o tem odloči sodišče.

Zakon ne zahteva več soglasja CSD. Pri zastopanju gre le za notranje razmerje med zastopanim in zastopnikom, za katerega se uporabljajo splošna pravila obligacijskega prava. Morebitno ravnanje staršev v nasprotju z interesom otroka bi lahko vplivalo na veljavnost posla. Tak posel pa je izpodbojen in torej velja, dokler ni razveljavljen. Registrsko sodišče mora zato izvesti vpise na podlagi (še) veljavne pogodbe.

Malo drugačen, pa ne bistveno, bi lahko bil položaj pri neodplačni odsvojitvi poslovnega deleža. Otrokovo premoženje upravljajo v njegovo korist njegovi starši. Starši smejo odsvojiti ali obremeniti stvari iz premoženja svojega otroka samo zaradi njegovega preživljanja, vzgoje in izobrazbe ali če to zahteva kakšna druga njegova korist. Če obstaja nevarnost, da bodo starši z odsvojitvijo ali obremenitvijo stvari iz premoženja svojega otroka ogrozili njegove premoženjske koristi, mora sodišče izreči ukrepe, ki jih za varstvo premoženjskih koristi otroka določa ta zakonik (149. člen DZ). Med temi ukrepi je tudi začasna odredba o zavarovanju na premoženju staršev in otroka.

Pri brezplačni odsvojitvi poslovnega deleža bi torej lahko šlo za položaj iz drugega odstavka 149. člena DZ. Vendar bi tudi v tem primeru v sodnem registru vpis lahko zavrnili le, če bi imeli odločbo sodišča (na primer začasno odredbo o prepovedi odsvojitve in obremenitve).

Če bi bilo očitno, da nekaj ni v redu, bi lahko register o tem obvestil pristojni CSD. Po četrtem odstavku 7. člena DZ morajo namreč državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za korist otroka.

4. PRI 100-ODSTOTNEM POSLOVNEM DELEŽU V ENOOSEBNI DRUŽBI JE VPISANA ZASTAVNA PRAVICA IN ZAZNAMBA NEPOSREDNE IZVRŠLJIVOSTI. ALI NAJ REGISTRSKO SODIŠČE DOVOLI VPIS POVEČANJA OSNOVNEGA KAPITALA, KI SE ZAGOTAVLJA KOT STVARNI VLOŽEK (NEPREMIČNINA), GLEDE NA TO, DA SE BO S POVEČANJEM OSNOVNEGA KAPITALA VPISAL NOV POSLOVNI DELEŽ IN BO VPIS ZASTAVNE PRAVICE VPISAN PRI SORAZMERNO ZMANJŠANI VIŠINI PREOSTALEGA POSLOVNEGA DELEŽA?

Povečanje osnovnega kapitala je mogoče na dva načina: z vložki ali kot povečanje osnovnega kapitala iz sredstev družbe.

Pri povečanju osnovnega kapitala iz sredstev družbe se v sodnem registru glede zastavne pravice ne spremeni nič. Zastavna pravica ostane na povečanem poslovnem deležu.

Kadar že obstoječi družbeniki povečajo osnovni kapital z novimi vložki, ohranijo vsi deleži (tudi novi) svojo samostojnost (481. člen ZGD-1). To pomeni, da se vpisana zastavna pravica ne razširi na nov vložek. Enako seveda velja, če v družbo vstopi nov družbenik.

Povečanje osnovnega kapitala z vložki praviloma ne vpliva na položaj zastavnega upnika. Zastavljen je poslovni delež, in ne družba. Zato ni pomembno, da se s povečanjem osnovnega kapitala z novimi vložki razmerje med poslovnim deležem in njegovo vrednostjo v osnovnem kapitalu družbe spremeni. Sprememba razmerja torej ni razlog za zavrnitev vpisa.

5. PREDLAGATELJ (SUBJEKT VPISA) JE VLOŽIL PREDLOG ZA VPIS ZASTAVNE PRAVICE NA POSLOVNEM DELEŽU NA PODLAGI SPORAZUMA O ZAVAROVANJU DENARNE TERJATVE. V SPORAZUMU SO SE SKLICEVALI NA POSOJILNO POGODBO, TERJATEV IZ KATERE SE ZAVARUJE Z ZASTAVNO PRAVICO. ALI JE TREBA PREDLOGU PRILOŽITI TUDI POSOJILNO POGODBO?

Predlog za vpis zastavne pravice na poslovnem deležu, ki ne vsebuje višine in zapadlosti zavarovane terjatve. Ali mora vpis vsebovati tudi podatke o zapadlosti in višini terjatve?

Zakon o sodnem registru je glede pravic tretjih na poslovnih deležih izrazito podnormiran. Pri odgovoru je treba upoštevati, da pri zastavni pravici na poslovnem deležu ne gre za zavarovanje obveznosti družbe, temveč za zavarovanje (katere koli) obveznosti imetnika poslovnega deleža.

Zastavno pravico in njen nastanek ureja Stvarnopravni zakonik (v nadaljevanju: SPZ). Ta loči med zastavno pravico na nepremičninah, premičninah, terjatvah in drugih premoženjskih pravicah. Med te spada tudi poslovni delež. V 191. členu SPZ je določeno, da se določila o zastavitvi premičnine uporabljajo tudi za zastavitev drugih premoženjskih pravic, če ni zanje predpisano kaj drugega. Ločimo posestno in neposestno zastavno pravico na premičninah. Razlikujeta se glede na to, pri kom je zastavljena premičnina (oziroma smiselno poslovni delež) v posesti. Poslovni delež in izvrševanje pravic iz poslovnega deleža praviloma ostane pri dolžniku, zato se torej uporabljajo pravila o neposestni zastavni pravici, če ZGD-1 ne določa česa drugega. ZGD-1 v zvezi z obremenjevanjem poslovnega deleža ne določa ničesar.

Po določbi 190. člena SPZ zastavna pravica na drugi premoženjski pravici nastane na način, ki velja za prenos te pravice. Poslovni delež se prenaša s pogodbo v obliki notarskega zapisa. Enako torej velja tudi za nastanek zastavne pravice. Če je sporazum o zavarovanju denarne terjatve v obliki notarskega zapisa, to zadošča za vpis (enako tudi 47. člen Uredbe o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register). Ločiti je namreč treba med poslom, s katerim je neka terjatev nastala, in med poslom, s katerim je bila ta terjatev zavarovana. Predmet vpisa je samo drugi navedeni.

Odgovor na prvo vprašanje bi torej bil, da ni nujno, da je sporazumu priložena tudi posojilna pogodba.

Po določbi prvega odstavka 482. člena ZGD-1 se za pridobitelja poslovnega deleža šteje le tisti, ki je vpisan v sodni register. Ker zastavna pravica na poslovnem deležu nastane na način, ki velja za prenos poslovnega deleža, bi enako veljalo tudi za nastanek zastavne pravice. Kljub taki določbi je stališče pravne teorije[3] in sodne prakse (VS RS sklep III Ips 17/2021 z dne 24. 8. 2021), da vpis novega pridobitelja poslovnega deleža nima konstitutivnega učinka. Do prenosa in torej do nastanka zastavne pravice pride že s sklenitvijo pogodbe v obliki notarskega zapisa. Ker hipoteka nastane z notarskim zapisom pogodbe (sporazuma), mora ta ob smiselni uporabi drugega odstavka 171. člena SPZ vsebovati tudi podatek o višini in zapadlosti terjatve, ki je predmet zavarovanja z zastavno pravico, saj gre za bistvena opredelilna znaka zastavne pravice.

Noben zakon ne določa podatkov, ki bi se v sodnem registru vpisovali pri vpisu

3 Dugar, Plavšak v komentarju Stvarnopravnega zakonika.

pravic tretjih na poslovnem deležu, prav tako nič ne določa Uredba o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register (razen da je treba priložiti sporazum o ustanovitvi zastavne pravice). To sicer samo po sebi še ne pomeni, da morata biti višina zavarovane terjatve in njena zapadlost tudi sestavni del predloga za vpis, saj bi se lahko javnost podatka zagotavljala po določbi 48.a člena ZSReg. Kljub temu pa menim, da gre za z vidika pravne varnosti tako bistven podatek, da mora biti tudi vpisan v sodni register. Argument, ki pritrjuje mojemu stališču, je, da gre za obvezno sestavino listine, ki je podlaga vpisu. Po tretji točki tretjega odstavka 27. člena ZSReg mora predlog za vpis vsebovati zahtevek za vpis z navedbo podatkov, ki naj jih sodišče vpiše v sodni register. Pri zastavni pravici na poslovnem deležu pa je ob smiselni uporabi določb SPZ določen le tisti zahtevek, ki vsebuje podatke iz drugega odstavka 171. člena SPZ. Drugi argument je ureditev pri zastavni pravici na nepremičninah in premičninah, ki se vpisujejo v register neposestnih zastavnih pravic in zarubljenih premičnin. Pri obeh ima vpis podatkov o višini zavarovane terjatve in njeni zapadlosti sicer podlago v ustreznih zakonskih določbah (16. člen Zakona o zemljiški knjigi pri nepremičninah in tretji odstavek 177. člena SPZ za premičnine, ki se vpisujejo v register). Kljub temu ni nobenega razumnega razloga za različno ureditev glede zastavne pravice na premičninah, ki se vpisujejo v register neposestnih zastavnih pravic in zarubljenih premičnin, in glede zastavne pravice na poslovnem deležu, ki se vpisuje v sodni register. Pri obeh gre za neposestni zastavni pravici, ki se vpisujeta v javni register, njun vpis pa ima najmanj legitimacijski učinek.

6. ALI SE IZJAVA DIREKTORJA JAVNE AGENCIJE PREVERJA V CENTRALNI KAZENSKI EVIDENCI OZIROMA ALI SPLOH MORA BITI DANA V SKLADU Z 255. ČLENOM ZGD-1?

Vpis javne agencije v sodni register ureja Zakon o javnih agencijah (v nadaljevanju: ZJA). Drugi odstavek 9. člena ZJA izrecno določa, kaj je treba priložiti predlogu za vpis ustanovitve: »Ustanovitelj mora predlogu za vpis javne agencije v sodni register priložiti ustanovitveni akt in sklep o imenovanju prvih članov sveta javne agencije in vršilca dolžnosti direktorja.« Glede nadaljnjih vpisov ZJA nima posebnih določb, razen določbe, da se v sodni register vpisujejo vsi podatki, ki se vpisujejo pri vseh subjektih vpisa po zakonu.

Po ZJA mora biti direktor imenovan na podlagi javnega razpisa. Pogoji za direktorja po ZJA se razlikujejo od pogojev iz 255. člena ZGD-1, saj je pogoj (poleg pogoja izobrazbe in delovnih izkušenj) le, da ta oseba ni bila pravnomočno obsojena zaradi naklepnega kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, na nepogojno kazen zapora v trajanju več kot šest mesecev. Povedano pomeni, da bi, če bi zavzeli stališče, da je treba smiselno uporabiti določbe o članih organov upravljanja in nadzora, sodni register lahko preverjal le podatke v centralni kazenski evidenci, ne pa tudi drugih pogojev iz 255. člena ZGD-1.

Javna agencija se razlikuje od gospodarskih družb in je bolj primerljiva z javnimi zavodi. Ustanovi jo lahko le Republika Slovenija ali lokalna skupnost in le za določene namene. Direktorja praviloma imenuje ustanovitelj na podla-

gi javnega razpisa. Po določbi 22. člena ZJA se odločba o izbiri kandidatke oziroma kandidata, akt o imenovanju in pogodba o zaposlitvi razveljavijo, če oseba v trenutku izbire ni izpolnjevala pogojev za imenovanje za direktorja ali če je bilo imenovanje izvedeno brez javnega natečaja. Pri tem se smiselno uporabljajo določbe zakona, ki urejajo delovna razmerja javnih uslužbencev. Urejen je torej postopek za primer, da imenovani direktor ne izpolnjuje pogoja nekaznovanosti. Takega postopka v ZGD-1 ni, zato je določeno preverjanje pri vpisu članov organov upravljanja in vodenja v sodni register.

Na podlagi povedanega menim, da je treba javne agencije obravnavati enako kot javne zavode, kar pomeni, da pri vpisu novega direktorja ni treba preverjati pogoja nekaznovanosti, direktorjem pa tudi ni treba pri prijavi v sodni register predložiti kakšne izjave.

V razpravi na registrski šoli se je del udeležencev zavzemal tudi za drugačno stališče. Argument je bil, da ni razlogov za razlikovanje med različnimi organi upravljanja in nadzora, ki se vpisujejo v sodni register. Pri tem je treba upoštevati, da je bil ZJA sprejet pred spremembo ZGD-1, ki je uvedla izjavo in preverjanje izpolnjevanja pogojev, in da je lahko to razlog, da nima ustreznih določb o preverjanju.

Dokončni odgovor bo dala sodna praksa. Ob pregledu sodne prakse nisem zasledila nobene odločbe višjih sodišč ali vrhovnega sodišča na to temo.

7. ALI SO ŠTEVILKE IN DRUGI ZNAKI DOPUSTNE SESTAVINE V DODATNI SESTAVINI FIRME PO 20. ČLENU ZGD-1? ALI JE DOPUSTNA FIRMA V DODATNI SESTAVINI, KI SE ZAČNE S ŠTEVILKO, NA PRIMER 7-NOČNICE?

V 20. členu ZGD-1 je urejena raba jezika firme. Namen te določbe je zaščita slovenskega jezika, ni pa, vsaj po mojem mnenju, namen te določbe prepovedati uporabo številk v dodatni sestavini firme. Zato menim, da so številke in drugi znaki dopustne dodatne sestavine firme.

LITERATURA IN VIRI:

- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1).
- Uredba o vpisih družb in drugih pravnih oseb v sodni register.
- Družinski zakonik (DZ).
- Stvarnopravni zakonik (SPZ).
- Obligacijski zakonik (OZ).
- Zakon o zemljiški knjigi (ZZK-1).
- Zakon o javnih agencijah (ZJA).
- Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1). Redaktor M. Kocbek. GV Založba, Ljubljana, 2007.
- Stvarnopravni zakonik s komentarjem (SPZ). Juhart, Tratnik, Vrenčur. Uradni list RS, Ljubljana, 2016.
- Zastavna pravica, zbirka Sodobno stvarno pravo. Urednika Plavšak in Vrenčur. Planet GV, Ljubljana, 2018.
- Križevnik: Poenostavljeno zmanjšanje osnovnega kapitala delniške družbe v slovenskem in nemškem pravnem redu. Podjetje in delo 2/2012, str. 207.
- Weber: Novosti družinskega zakonika v razmerju med starši in otroki (Odvetnik, št. 1/2019).

POVZETEK RAZPRAVE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH Z REGISTRSKE ŠOLE 2025 - 2[1]

Mag. Aleksander Urankar, višji sodnik, Višje sodišče v Celju

1. VPRAŠANJE OKROŽNEGA SODIŠČA V KOPRU

1.1 Vprašanje (nastanek nove občine)

Pravna podlaga za upravljanje družbe (3. in 4. oddelek Zakona o gospodarskih družbah[2] (ZGD1) ter Zakon o lokalni samoupravi[3] (ZLS)) in postopanje sodnega registra pri odločanju o predlogih za vpis sprememb, ki jih vložijo javni zavodi in javne družbe, katerih ustanovitelj je občina, ki se je pred leti razdelila na dve občini, premoženja pa „novi“ občini še nista razdelili oziroma se ne strinjata z razdelitvijo. Nova občina v sodnem registru še ni vpisana kot družbenica, prvi odstavek 482. člena ZGD-1. Katere listine so podlaga za vpis spremembe članov nadzornega sveta, zastopnikov, spremembe akta oziroma družbene pogodbe zaradi sprememb dejavnosti, kadar ni doseženega soglasja med občinama (ZLS)? Ali se lahko dovoli vpis spremembe na podlagi predloga subjekta vpisa na podlagi predloženih listin, ko ni prijavljena udeležba druge občine? Ali je treba drugo občino v skladu z drugim odstavkom 22. člena Zakona o nepravdnem postopku[4] (ZNP-1) obvestiti o postopku, da lahko prijavi svojo udeležbo? Kakšne so prakse drugih sodišč, ali je interes novih občin, da se vpišejo kot nove družbenice v subjektih?

Odgovor

Predvidevam, da se razdelitev občine na dve občini nanaša na odločbo Ustavnega sodišča UI-114/11 z dne 9. 6. 2011 ter da sta 3. in 4. oddelek ZGD-1 iz poglavja o d. o. o. (upravljanje družbe in spremembe družbene pogodbe), saj se prvi odstavek 482. člena ZGD-1 nanaša na d. o. o. Očitno gre za javne zavode in javne službe, ki so občinama skupni, in ni nobenega sporazuma oziroma dogovora ter hkrati ni skupnega organa za izvrševanje ustanoviteljskih pravic iz 61. člena ZLS. Ker ni doseženega sporazuma o razdelitvi (glej 51.b člen ZLS), se bo ob upoštevanju datuma odločbe in vprašanja treba opreti na 51.c člen ZLS (glej odločbo VS RS II Ips 69/2019 z dne 9. 1. 2020 o Luki Koper), da občine postanejo soustanoviteljice javnih zavodov, ki delujejo na celotnem območju in za vse prebivalce (vsaka ima pravico in dolžnost zagotavljati

1 Prispevek je za objavo prirejeno gradivo avtorja, ki je bilo podlaga za razpravo o aktualnih vprašanjih na registrski šoli 2025, ki je v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekala od 15. do 16. aprila 2025 v Ankaranu, z vključenimi stališči iz razprave. Predstavljena stališča so le nezavezujoči pripomoček pri oblikovanju sodne prakse.

2 Uradni list RS, št. 42/06 in nasl.

3 Uradni list RS, št. 72/93 in nasl.

4 Uradni list RS, št. 16/19.

izvajanje dejavnosti na svojem območju ter sodelovati v upravljanju in obveznostih v sorazmerju števila svojih prebivalcev do števila prebivalcev celotne prejšnje občine). Podobno velja za javna podjetja, javne službe in podobno (glej besedilo 51.c člena ZLS).

Registrsko sodišče bo ob deklaratornosti vpisov družbenikov v sodni register in ustavni odločbi moralo upoštevati določbe ZLS. Menim, da mora predlagatelj vpisa (za vsak vpis) izkazati obstoj pogojev po ZLS (sporazum/soglasje/dejstva, da tega ni) in da je treba drugo občino obveščati o postopku vpisa, ki utegne prizadeti njen pravni interes (17. člen in drugi odstavek 31. člena Zakona o sodnem registru[5] (ZSReg), podredno pa tudi drugi odstavek 22. člena ZNP1 v zvezi z 19. členom ZSReg). Potrebne listine za vpis so odvisne od vrste vpisa, pri čemer iz ZLS izhaja, da bo imela občina z več prebivalci več upravljavskih pravic. Interesa novih občin za vpise v sodni register ne poznam.

2. VPRAŠANJE OKROŽNEGA SODIŠČA V LJUBLJANI

2.1 Vprašanje (prenehanje zavoda po skrajšanem postopku)

Ali bi bilo mogoče oblikovati sodno prakso tako, da bi tudi zavodi prenehali po skrajšanem postopku – pri tem pa bi morali oddati predlog po notarju (to bi bila naša želja)?

Ali bi bilo mogoče razumeti, da šesta alineja Zakona o zavodih[6] (ZZ) dovoljuje skrajšani postopek, če je ta določen v aktu o ustanovitvi?

Odgovor

Želje zagotovo ni mogoče izpolniti v celoti, saj lahko zavodi po 27. členu ZSReg predloge za vpis vlagajo ali v elektronski obliki (po notarju) ali v pisni obliki in na obrazcu, če je ta predpisan.

V preostalem je odgovor odvisen od razlage 54. člena ZZ o prenehanju zavoda, po katerem zavod preneha, (med drugim) če ustanovitelj sprejme akt o prenehanju, ker so prenehale potrebe oziroma pogoji za opravljanje dejavnosti, za katero je bil zavod ustanovljen (tretja alineja prvega odstavka 54. člena ZZ), in v drugih primerih, določenih z zakonom ali aktom o ustanovitvi (šesta alineja). Drugi odstavek 54. člena ZZ določa, da se v primeru iz tretje alineje prvega odstavka opravi postopek likvidacije zavoda v skladu z zakonom. Prostovoljna in prisilna likvidacija ter v obeh primerih tudi oprava skrajšanega postopka brez likvidacije so urejene v ZGD-1 (od 402. do 429. člena zakona) in Zakonu o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju[7] – ZFPPIPP (od 419. do 444.a člena zakona), zato je treba upoštevati še določbe teh zakonov. Upoštevaje vprašanje, določbe ZZ in dejstvo,

5 Uradni list RS, št. 13/94 in nasl.
6 Uradni list RS, št. 12/91 in nasl.
7 Uradni list RS, št. 126/07 in nasl.

da je izbris brez likvidacije po ZFPPIPP izjema, ki jo zakon dovoljuje, ko so izpolnjeni izrecno predpisani pogoji, se osredotočam na skrajšano prenehanje po ZGD-1.

Pravna teorija,[8] ker matični zakon ne predvideva, da bi lahko zavodi prenehali po skrajšanem postopku, ampak izrecno predvideva izvedbo postopka likvidacije, in najdena sodna praksa za zdaj izražata enotno stališče, da zavodi ne morejo prenehati po skrajšanem postopku. Vseeno je razvidno, da se stališča spreminjajo (na primer od prisilne do prostovoljne likvidacije). Odločba VSK Cpg 227/2007 z dne 20. 9. 2007, ki se je nanašala na obdobje pred ZFPPIPP, je predvidevala izvedbo prisilne likvidacije in je bila odklonilna do smiselne uporabe določb o prostovoljni likvidaciji (razlog je bil v tretjem odstavku 1. člena Zakona o prisilni poravnavi, stečaju in likvidaciji[9] (ZPPSL), ki je določal opravo sodnega postopka prisilne likvidacije, kadar je zakon predvidel izvedbo likvidacije po zakonu, in ni določal, kdo izvede postopek).[10] Stališče novejše sodne prakse (odločbi VSL IV Cpg 1616/2015 z dne 27. 1. 2016 in VSK Cpg 109/2013 z dne 14. 9. 2023) je, da ZZ, kot edini način prenehanja zavoda na podlagi sklepa ustanoviteljev o prenehanju zavoda, predvideva prenehanje po opravljenem postopku likvidacije zavoda. Ker ZZ ne predvideva izbrisa zavoda iz sodnega registra brez likvidacije, takšnih predlogov ni mogoče upoštevati. Iz odločbe VSL smiselno izhaja uporaba ZGD-1, medtem ko zadeva VSK navaja ZGD-1 in ZFPPIPP. Zanimiv je primer VSL IV Cpg 386/2020 z dne 8. 7. 2020. Uvodno sporoča, da je treba po ZZ uporabiti postopek redne ali prisilne likvidacije, katerih namena sta pravzaprav enaka. Ker pa iz 419. člena ZFPPIPP izhaja, da se prisilna likvidacija izvede, če zakon določa, da jo izvede sodišče, in ker ZZ takšne določbe nima (gre za podnormiran zakon in na podlagi prvega odstavka 6. člena ZZ je treba zapolniti pravno praznino), velja smiselno uporabiti določbe ZGD-1 o likvidaciji delniške družbe.

Drugačna razlaga, da je treba uporabiti ZGD-1 v celoti oziroma da je ZZ nedosleden, zastarel, podnormiran in podobno ter da se „oprava postopka likvidacije zavoda v skladu z zakonom“ nanaša na uporabo vseh določb ZGD-1 o prenehanju družbe, je verjetno nekoliko pretirana, saj ZZ izrecno govori o opravi postopka likvidacije v skladu z zakonom. Kljub temu kaže opozoriti na stališča pravne teorije,[11] da bi lahko zagovarjali razloge za dopustitev, razvidne iz sklepa VSK Cpg 312/2007 z dne 31. 1. 2008 za gospodarska interesna združenja; da je postopek likvidacije smiseln le v primerih, ko je treba naloge v zvezi z likvidacijo tudi res opraviti; da je v primerih, ko so vsa vprašanja že razrešena in tudi niso ogroženi interesi upnikov, zakonodajalec predvidel takšno izjemno obliko prenehanja; in da je v takšnih primerih neprimerno izvajati dolgotrajnejši, zahtevnejši in dražji postopek rednega prenehanja. Sklep CSK se nanaša na gospodarska interesna združenja in smiselno povzema razloge pravnega mnenja občne seje VSS z dne 15. 12. 1998 glede preneha-

8 Novak-Krajšek 2011, nav. delo, str. 238.
9 Uradni list RS, št. 67/93 in nasl.
10 Zima Jenull 2018, nav. delo, str. 41.
11 Novak-Krajšek 2011, nav. delo, str. 238.

nja družbe z neomejeno odgovornostjo po skrajšanem postopku, za katero je Zakon o gospodarskih družbah[12] (ZGD) določal le „opravo likvidacije“ in smiselno uporabo „določb o likvidaciji“ delniške družbe. Razlogi, da je mogoče izvesti skrajšani postopek, so bili v primerjavi in omejenosti razlogov za obe možnosti prenehanja; podobnih sklepih obeh družb; primerjavah s komanditno delniško družbo; možnosti izvedbe skrajšanega likvidacijskega postopka pred sodiščem (ZPPSL); nedosledni uporabi izraza likvidacija v ZGD in dejstvu, da je družba z neomejeno odgovornostjo enostavnejša oblika družbe.

Enostavneje bi bilo sprejeti razlago, da šesta alineja ZZ dovoljuje izvedbo skrajšanega postopka brez likvidacije po ZGD-1, če je ta določen v aktu o ustanovitvi. Ta razlaga ne nasprotuje prej izpostavljeni sodni praksi in ostaja v okviru ZZ.

Opomba: V razpravi je večina udeležencev šole menila, da bi bilo treba spremeniti sodno prakso in dopustiti prenehanje po skrajšanem postopku.

3. VPRAŠANJA OKROŽNEGA SODIŠČA V MURSKI SOBOTI

3.1 Vprašanje (sedež zavoda)

Ime zavoda

Po 13. členu ZZ polno ime zavoda vsebuje dejavnost in njegov sedež. Ta razlikovalni znak (sedež) pa ni določen za skrajšano ime. Zato še vedno zahtevamo, da se pri polnem imenu zavoda doda tudi njegov sedež (tako je odločilo tudi VSM v zadevi I Cpg 168/2018 z dne 7. 6. 2018).

V praksi se nam tako pojavljajo težave s predlagatelji vpisov, ki v polnem imenu ne želijo dodati sedeža zavoda in nam očitajo, da druga sodišča tega ne zahtevajo.

Po vpogledu v poslovni register ugotavljamo, da navedbe strank držijo, zato bi bilo prav, da se o tem poenotimo.

Odgovor

Iz III. poglavja ZZ izhaja, da ime zavoda vsebuje označbo, ki navaja na dejavnost in sedež zavoda, ter da ima zavod lahko tudi skrajšano ime (13. člen ZZ). V sodnem registru pri istem sodišču ne sme biti vpisano pod enakim imenom dvoje ali več zavodov, ki opravljajo enako dejavnost (op.: enako ime ni ovira, če so zavodi vpisani pri različnih registrskih sodiščih). V primeru konkurence ima pravico do vpisa tisti, ki je prvi priglasil ime za vpis v register (drugi in tretji odstavek 14. člena ZZ). V 15. členu ZZ ureja zahtevke za varstvo imena zoper zavode in podjetja, ki so vpisani v sodni register pri istem ali drugem sodišču pod enakim ali podobnim imenom.

12 Uradni list RS, št. 30/93 in nasl.

Pravna teorija[13] (op.: očitno gre za prispevek na registrski šoli 2014) poudarja omenjeno zakonsko zahtevo in meni, da njeno dosledno upoštevanje bistveno prispeva k razlikovanju imen zavodov od zavodov, vpisanih pri drugih registrskih sodiščih, in od firm že registriranih družb (iz sklepa VSL IV Cpg 1435/2010 z dne 22. 12. 2010 izhaja, da se mora ime zavoda jasno razlikovati tudi od firm gospodarskih družb; novela ZGD-1I iz leta 2015 je vnesla v prvi odstavek 23. člena ZGD-1 določbo, da se mora firma jasno razlikovati od že registriranih firm in drugih subjektov v Republiki Sloveniji).

A kot so poudarili na registrski šoli v letu 2015,[14] je na njeni izvedbi leto prej večina udeležencev menila, da sedež v imenu zavoda ni pogoj za vpis zavoda, ker se mora njegovo ime jasno razlikovati od že vpisanih subjektov v sodni register na območju Republike Slovenije. Poudarili so tudi, da se sodni register vodi že od leta 1996 ter da se že od tedaj preverjajo firme in imena vseh vpisanih subjektov, ZZ pa ni sledil informacijskim spremembam.

Odločba VSM I Cpg 168/2018 z dne 7. 6. 2018 izraža stališče, ki ima podlago v jasni določbi ZZ, da mora polno ime zavoda vsebovati sedež, skrajšano pa ne. Drži, da registrska sodišča postopajo različno. Okrožno sodišče v Celju upošteva „dogovor“ z registrskih šol v letih 2014 in 2015 ter tudi poznejših. Sam bi upošteval ZZ. Prav bi bilo, da se predmetno, če se že ni, poenoti.

Opomba: V razpravi se je večina udeležencev šole strinjala, da se upoštevata ZZ in navedena odločba VSM.

3.2 Vprašanje (prisilna likvidacija zavoda)

Zavod brez ustanovitelja

Sodišče je po uradni dolžnosti ugotovilo, da je zavod brez družbenika. Iz sodnega registra namreč izhaja, da je bil ustanovitelj zavoda iz sodnega registra izbrisan na podlagi pravnomočnega sklepa o obstoju izbrisnega razloga.

Prenehanje zavodov ZZ ureja v 54. členu, nima pa nikakršnih določb glede prenehanja, če zavod ostane brez ustanovitelja. Zato je sodišče na podlagi 3. člena Zakona o sodiščih,[15] ki določa, da sodnik, kadar se civilnopravna zadeva ne da rešiti na temelju veljavnih predpisov, upošteva predpise, ki urejajo podobne primere. ZGD-1 pa v 521. členu ureja način prenehanja družb, zato je sodišče ocenilo, da gre v konkretnem primeru za značilnosti, primerljive z zavodi, in je glede prenehanja uporabilo določbo ZGD-1, ki v šesti alineji določa, da družba preneha, če nima družbenikov ali če ima samo lastne deleže.

Sodišče je izdalo sklep o prenehanju zavoda in ga po pravnomočnosti odstopilo stečajnemu oddelku zaradi začetka prisilne likvidacije.

13 Novak Krajšek 2014, nav. delo, str. 279.
14 Zeilhofer Orehek, nav. delo, str. 207.
15 Uradni list RS, št. 19/94 in nasl.

Ali je bilo takšno postopanje pravilno?

Odgovor

Glej tudi odgovor na drugo vprašanje. Razlog za prenehanje d. d. in d. o. o. je, da nimata delničarjev oziroma družbenikov (deveta alineja prvega odstavka 402. člena ZGD-1 in 522. člen ZGD-1). Sklep o likvidaciji izda sodišče (tretji odstavek 403. člena ZGD-1). Predlog za prisilno likvidacijo lahko poleg vsakega upnika ali delničarja vloži pri sodišču tudi pristojni organ, ki kršitev ugotovi v postopku nadzora (šesti odstavek v zvezi s četrtim odstavkom 404. člena ZGD-1). Z nastankom vzroka prenehanja družba ne preneha, ampak je treba izvesti likvidacijski postopek in šele po njegovem končanju družba preneha s posebnim aktom izbrisa iz registra. Sklep o prenehanju in sklep o začetku likvidacije sta vsebovana v enotnem sklepu, ki pomeni ugotovitev nastanka razloga za prenehanje in začetek postopka likvidacije (sklep o likvidaciji).[16] Prisilna likvidacija se izvede, če zakon določa, da postopek likvidacije izvede sodišče (419. člen ZFPPIPP). Sodišče začne postopek prisilne likvidacije, če tako določa zakon, ali na predlog osebe, za katero zakon določa, da je upravičena predlagati začetek postopka prisilne likvidacije (prvi odstavek 420. člena ZFPPIPP). Če zakon ne določa, kdo lahko predlaga začetek, lahko predlog vloži 1. sodišče ali drug državni ali nadzorni organ, ki je v skladu z zakonom odločil o prenehanju pravne osebe ali obstoju razloga za njeno prenehanje, ali 2. oseba, na zahtevo katere je sodišče ali drug državni ali nadzorni organ sprejel odločitev iz 1. točke (drugi odstavek 420. člena ZFPPIPP). ZZ ne določa predmetnega vzroka za prenehanje zavoda. V 54. členu ZZ je (med drugimi) razlog za prenehanje „v drugih primerih, določenih z zakonom ali aktom o ustanovitvi“ (šesta alineja prvega odstavka 54. člena ZZ), medtem ko le za prvo, drugo in tretjo alinejo prvega odstavka predvideva opravo postopka likvidacije v skladu z zakonom.

Zakonska podlaga je katastrofalna in uvodno se sprašujem, ali ni upoštevaje načelo delitve oblasti morebiti že v temelju zgrešeno zavzemanje, da naj sodišča po uradni dolžnosti poskrbijo za prisilno prenehanje zavodov, v katerih je prenehal njihov ustanovitelj. Ali je pravilno postopanje, da se ne postopa?

Registrsko sodišče, ki po ZSReg opravlja vpise v sodni register, nima pravne podlage za sprejetje (ugotovitvenega) sklepa o prenehanju zavoda, ki je del enotnega sklepa o likvidaciji, zato menim, da sprejetje sklepa o prenehanju zavoda in čakanje na njegovo pravnomočnost ni bilo pravilno postopanje. Tudi tretji odstavek 405. člena ZGD-1 določa, da organ, ki sprejme sklep o likvidaciji, tega pošlje registrskemu organu, da vpiše začetek likvidacije v register.

Odstop zadeve stečajnemu oddelku zaradi začetka prisilne likvidacije oziroma pobude in predlogi za to so prav tako vprašljivi. ZZ ne določa predmetnega razloga za prenehanje zavoda in tudi sicer ne določa, da postopek likvidacije izvede sodišče, kar bi pomenilo izvedbo prisilne likvidacije (glej 54. člen ZZ in 419. člen ZFPPIPP). Stališče sodne prakse (glej predvsem zadevo VSL IV Cpg 386/2020

16 Ivanjko, nav. delo, str. 749 in 754.

z dne 8. 7. 2020) je, da lahko zavodi prenehajo iz razlogov in po postopkih, ki jih predvideva ZZ, ter da prisilna likvidacija zaradi 419. člena ZFPPIPP ni mogoča.

Ob ekstenzivni razlagi, da je ZZ pomanjkljiv, in z zapolnjevanjem pravnih praznin z upoštevanjem, da so zavodi podobni d. o. o., bi lahko po pravilih za d. o. o. prišli do izvedbe postopka prisilne likvidacije.[17] Tudi v tem primeru menim, da je lahko registrsko sodišče le pobudnik za začetek postopka (glej ZSReg, tretja odstavka 403. člena in 405. člena ZGD-1 ter 420. člen ZFPPIPP).

Sklepno vseeno ugotavljam, da je bilo postopanje registrskega sodišča, ki se zavzema za to, da v registru ni vpisanih zavodov, ki so dejansko prenehali, razumljivo, vendar je pravilnost opisanega ravnanja vprašljiva.

Opomba: Kljub opisani sodni praksi so bile v razpravi na šoli izražene pobude, da bi se prej navedeni predpisi razlagali tako, da bi omogočali izvedbo prisilne likvidacije na podlagi pobude registrskega sodišča.

3.3 Vprašanje (zasebni zavod z dejavnostjo inšpekcijskega nadzora)

Dejavnost javne uprave

Predlagatelj (fizična oseba) je vložil predlog za vpis ustanovitve zasebnega zavoda z imenom „Zasebni zavod za pomorske inovacije, tehnologije in inšpekcijski nadzor“.

Dejavnost inšpekcijskega nadzora je dejavnost javne uprave.

V aktu je ustanovitelj zavoda navedel,

„da bo zavod lahko opravljal javno službo na podlagi koncesije. V tem primeru zavod prevzame pravice, dolžnosti in odgovornosti javnega zavoda glede opravljanja javne službe. Koncedent, ki daje koncesijo za opravljanje javne službe se lahko da z zakonom ali odlokom občine ali mesta ali z odločbo pristojnega organa v skladu z zakonom oz. odlokom. Koncesionar, zavod, ki se mu daje koncesija, skleneta pogodbo o koncesiji. S pogodbo o koncesiji se uredijo razmerja v zvezi z opravljanjem javne službe med koncedentom in koncesionarjem ter določijo pogoji, pod katerimi mora koncesionar opravljati javno službo, v skladu s predpisi, ki urejajo javno službo“.

V Republiki Sloveniji inšpekcijski organi delujejo bodisi kot poseben državni organ, kot vladna služba, znotraj katere deluje inšpekcija, v okviru javnih agencij, kot organi v sestavi ministrstev ali kot del organov v sestavi ministrstev.

Po mnenju sodišča zasebnega zavoda s takim imenom ne moremo vpisati, saj bi šlo za zavajanje. Prav tako v aktu navedena dejavnost s šifro 84.110 (dejavnost javne uprave) ni navedena.

17 Mitrović 2018, nav. delo, str. 153.

Prosimo za vaše mnenje.

Odgovor

V 2. členu Zakona o inšpekcijskem nadzoru[18] (ZIN) je določeno, da inšpekcijski nadzor (nadzor nad izvajanjem oziroma spoštovanjem zakonov in drugih predpisov) izvršujejo inšpektorji kot uradne osebe (osebe z javnimi pooblastili, ustrezno izobrazbo, strokovnimi izpiti in tako naprej) s posebnimi pooblastili in odgovornostmi. Po 8. členu ZIN inšpektorji delujejo v okviru inšpekcij, ki se organizirajo za posamezno upravno področje. Inšpekcije delujejo v inšpektoratih, ki imajo status organa v sestavi ministrstva. Izjemoma lahko inšpekcija deluje v organu v sestavi ministrstva, ki ni inšpektorat, oziroma v drugem organu, če tako določa poseben zakon ali uredba. V 50.a členu ZLS ureja občinsko inšpekcijo (občinska uprava ali občinska inšpekcija z občinskimi inšpektorji) in se sklicuje na ZIN.

Način in oblike izvajanja javnih gospodarskih služb so določeni v Zakonu o gospodarskih javnih službah[19] (ZGJS). Ena od oblik izvajanja je po koncesiji, dani osebi zasebnega prava (glej četrto alinejo prvega odstavka in tretji odstavek 6. člena ZGSJ). S koncesijskim aktom se lahko koncesionarju da javno pooblastilo, če tako določa zakon (tretji odstavek 32. člena ZGJS). Po 50.b členu ZLS se lahko na podlagi ustreznega občinskega predpisa podeljujejo javna pooblastila za opravljanje javnih nalog.

Zasebni zavod bo lahko na podlagi koncesije, če jo bo pridobil, opravljal kakšno javno službo, vendar ta upoštevaje določbe ZIN ne bo mogla vsebovati inšpekcijskega nadzora, saj se mora (če kakšen zakon ne določa drugače) to izvajati v okviru državnih/občinskih organov. Drži, ime je zavajajoče glede vrste poslovanja (13. člen ZGD-1) in dejavnost „javne uprave“ bi morala biti navedena v aktu o ustanovitvi (6. člen ZGD-1).

3.4 Vprašanje (sprememba zakonitega zastopnika)

Sprememba zakonitega zastopnika

Ob spremembi zakonitega zastopnika v večosebni družbi se izvede skupščina, na kateri se razrešijo stari zakoniti zastopniki in imenujejo novi. Po 34. členu Uredbe o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register[20] (v nadaljnjem besedilu: uredba) je, če sklepa skupščine ni potrdil notar, treba vpisu spremembe zakonitih zastopnikov priložiti še potrdilo poslovodje o izvedbi skupščine. V praksi se srečujemo z različnimi vlogami:

- vloga je brez potrdila poslovodje;
- vlogi je priložen sklep skupščine, ki ga je potrdil stari, zdaj že razrešeni zakoniti zastopnik;

18 Uradni list RS, št. 56/02 in nasl.
19 Uradni list RS, št. 32/93 in nasl.
20 Uradni list RS, št. 43/07 in nasl.

- vlogi je priložen sklep skupščine, ki ga je potrdil novi zakoniti zastopnik, ki še ni vpisan v sodni register.

Kako ukrepati v tem primeru spremembe zakonitih zastopnikov? Ali je v primeru spremembe zastopnika sploh treba priložiti potrdilo poslovodje – in če da, katerega?

Odgovor

Predlogu za vpis spremembe zastopnikov je treba priložiti sklep skupščine ali drugega pristojnega organa (48. člen uredbe), medtem ko način predložitve sklepov skupščine ureja 34. člen uredbe. Na vprašanje o pravilnem razumevanju določbe 34. člena uredbe je bilo odgovorjeno že na registrski šoli v letu 2016.[21] Na lanski registrski šoli sem navedel različne možnosti v smeri oblič-nosti sklepa skupščine,[22] zato se na tem mestu osredotočam le na postavljeno vprašanje. Ne razpolagamo s sklepom skupščine v notarsko overjenem prepisu notarskega zapisnika skupščine (prvi odstavek 34. člena uredbe), ampak le s prepisom sklepa, na katerem bi moral poslovodja z overjenim podpisom potrditi, da ga je sprejela skupščina (drugi odstavek 34. člena uredbe). Izpuščam tudi tretji odstavek 34. člena uredbe, ki se nanaša na „dopisne“ skupščine (prva alineja tretjega odstavka se nanaša na sklepe o spremembi družbene pogodbe, ki jih mora potrditi notar, medtem ko pri drugih primerih pridemo do uporabe drugega odstavka 34. člena uredbe).

Vloga brez ustreznega in overjenega potrdila poslovodje ne bo zadoščala, zato bo treba predlagatelju dati rok za odpravo pomanjkljivosti po prvem odstavku 30. člena ZSReg.

Menim, da bo moral potrdilo izdati novi zakoniti zastopnik,[23] čeprav še ni vpisan v sodni register, in ne še vpisani ter razrešeni zakoniti zastopnik. V razmerju do tretjih sicer šteje, da je razrešeni še upravičen do zastopanja subjekta vpisa (drugi odstavek 8. člena ZSReg), vendar registrsko sodišče razpolaga s sklepom, da je bil stari zastopnik razrešen in imenovan novi. Vpis zakonitega zastopnika je deklaratoren in sprememba v zastopanju je nastala že s sprejetjem sklepov na skupščini. Na registrski šoli v letu 2015 je bilo pojasnjeno, da se pravna dejstva v sodni register vpisujejo po dnevih, in ne po urah. Ob razrešitvi starega zastopnika in imenovanju novega je staremu prenehalo pooblastilo za zastopanje družbe z iztekom dneva pred skupščino (ob 24.00), novi pa je pooblastilo pridobil na dan skupščine (ob 0.01).[24] Novi zakoniti zastopnik ima navsezadnje večji interes za vpis, medtem ko bo hkrati moral dati še izjavo, da ni okoliščin, ki bi nasprotovale njegovemu imenovanju (šesti odstavek 515. člena v zvezi s tretjim odstavkom 255. člena ZGD-1).

---

21 Mitrović 2016, nav. delo, str. 277 in 278.
22 Urankar, nav. delo, str. 160 in 162.
23 Iz zadeve VSL IV Cpg 17/2001 z dne 19. 4. 2001 izhaja, da se mora predložiti potrdilo novega zakonitega zastopnika, čeprav se sodišče s tem vprašanjem ni izrecno ukvarjalo.
24 Zima Jenull 2015, nav. delo, str. 181.

Opomba: V razpravi na šoli so udeleženci opozorili na obstoj registrske prakse, ki 34. člen uredbe razlaga tako, da sklepi o razrešitvi in imenovanju ne potrebujejo potrdila poslovodje, zato se upoštevajo vloge s potrdili že razrešenih poslovodij, ki so bili navsezadnje prisotni na skupščinah. Sam določbo 34. člena uredbe razumem tako, kakor je razvidno iz odgovora. V zvezi z izpostavljeno (ne)prisotnostjo na skupščini menim, da novi poslovodja lahko (veljavno) potrdi dejstvo o sprejetju sklepa na skupščini, čeprav ga na njej ni bilo.

4. VPRAŠANJE OKROŽNEGA SODIŠČA V CELJU

4.1 Vprašanje (vpisi gospodarskih zbornic)

Gospodarska zbornica – vpis podatkov za subjekt vpisa gospodarska zbornica

Zakon o gospodarskih zbornicah[25] (ZGZ) v 35. členu (Prehodne in končne določbe) določa, da se do uveljavitve zakona, ki bo določil register, v katerega se vpisujejo zbornice, te vpisujejo v sodni register po zakonu, ki ureja sodni register. Ugotovljeno je bilo, da niti veljavni ZSReg niti Uredba o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register ne vsebujeta določb o vpisu zahtevanih podatkov za subjekt vpisa gospodarska zbornica.

Kakšna je ustrezna vsebina predloga in katere so ustrezne listine za ustanovitev oziroma spremembo vpisa za subjekt vpisa gospodarska zbornica?

Odgovor

Pravno podlago za vpis gospodarskih zbornic v sodni register je najti v ZGZ (po 3. členu ZGZ gre za pravne osebe zasebnega prava, ki status pravne osebe pridobijo z vpisom v register in se po 9. členu ZGZ vpišejo v register; po zgoraj navedenem 35. členu gre (še vedno) za sodni register) in ZSReg (po trinajsti alineji prvega odstavka 3. člena so subjekt vpisa druge pravne osebe, za katere zakon določa, da se vpišejo v sodni register). Uredba nima določb o vpisih glede gospodarskih zbornic.

ZGZ ureja status gospodarskih zbornic, postopek ustanavljanja, delovanja, preoblikovanja in prenehanja (1. člen ZGZ). Ime in sedež zbornice se določita s statutom (prvi odstavek 5. člena ZGZ), zbornica pa se ustanovi na ustanovni skupščini s sprejetjem statuta, izvolitvijo organov in vpisom v register (4., 9. in 10. člen ZGZ). Statut mora (med drugim) določati ime in sedež, organe zbornice, zastopnike, postopek za spremembo statuta in postopek prenehanja (11. člen ZGZ). Zastopnik zbornice je predsednik zbornice in tudi generalni tajnik, če ni v statutu glede njega določeno drugače (12. člen). Organi zbornice so skupščina, upravni odbor, nadzorni odbor in predsednik zbornice ter drugi organi, če to omogoča statut. Ta lahko določi, da ima zbornica generalnega tajnika (13. člen ZGZ).

25 Uradni list RS, št. 60/06 in nasl.

Že iz 22. člena ZGZ o vpisu v register izhaja, da vpis zbornice predlaga njen predsednik; da se vpišejo ime in sedež zbornice, datum ustanovitve in prenehanja zbornice, ime in priimek predsednika zbornice ter ime in priimek generalnega tajnika, če ga zbornica ima. Zahtevi za vpis je treba priložiti zapisnik ustanovne skupščine, izvod sprejetega statuta, sklep o imenovanju predsednika in generalnega tajnika, če ga zbornica ima. V primeru prenehanja zbornice (glej tudi 24. člen ZGZ) se zahtevi priloži sklep o prenehanju v skladu s statutom. V 23. členu ZGZ o spremembah vpisa v register je določeno, da je treba v 30 dneh vložiti „zahtevo za spremembo registracije“ (predlagati vpis) ob spremembi statuta, izvolitvi ali razrešitvi predsednika, imenovanju ali razrešitvi generalnega tajnika ali če se spremeni kateri koli od podatkov, ki se vpisujejo v register.

Menim, da gre za specialni zakon in da bi bilo pri vpisih gospodarskih zbornic treba ob smiselni uporabi ZSReg zahtevati le vpise tistega, kar določa ZGZ. V 35. členu ZGZ predvideva sprejetje zakona o (posebnem) registru za zbornice, ki še ni bil sprejet. Iz vpogleda v AJPES je razvidno, da je pretežna večina gospodarskih zbornic vpisana s tistimi podatki, ki jih predvideva ZGZ.[26] Drugačno stališče bi zahtevalo hkratno sledenje prav vsem določbam ZSReg in posledičnemu vpisovanju vseh članov gospodarske zbornice in vseh članov njenih organov (glej 2.b in 4. člen ZSReg) ter sprememb v njihovem članstvu. Ni ovir, da se vpišejo „drugi podatki, pomembni za pravni promet, če njihov vpis zahteva subjekt vpisa“ (druga alineja 13. točke prvega odstavka 4. člena ZSReg), na primer člani gospodarske zbornice, upravnega odbora in nadzornega odbora. Nekatere gospodarske zbornice (na primer zbornice z javnimi pooblastili (8. člen ZGZ), reprezentativne zbornice, ki sodelujejo pri oblikovanju gospodarskega sistema in ekonomske politike ter v mednarodnih zborničnih organizacijah (4. člen ZGZ)) so verjetno zainteresirane za takšne vpise.

5. VPRAŠANJE OKROŽNEGA SODIŠČA V KRANJU

5.1 Vprašanje (stvarni vložki v obliki zlata, kriptovalut, domen in umetnin)

Stvarni vložki

Stvarni vložki v obliki zlata, kriptovalut, domene, umetnine. Kateri certifikati in dokazila so merodajni?

Odgovor

Za potrebe konkretnega odgovora so navedene določbe ZGD-1 o d. o. o. (op.: določbe za d. d. so v relevantnem delu enake) ter teoretična in pravna podlaga, opisana na lanski registrski šoli.[27] V družbeni pogodbi se opredelijo vsak predmet stvarnega vložka, pripadajoči znesek osnovnega vložka in družbe-

26 Mogoče je najti gospodarsko zbornico z vpisanimi člani in nekaj zbornic z vpisanim nadzornim odborom.

27 Urankar, nav. delo, str. 157 in 158.

nik, ki ga prispeva (četrti odstavek 474. člena ZGD-1). Štejejo le tisti premoženjski predmeti, katerih gospodarska vrednost je ugotovljiva (drugi odstavek 475. člena ZGD-1 v zvezi z drugim odstavkom 187. člena ZGD-1). Imeti morajo objektivno določljivo gospodarsko vrednost, ki mora biti taka, da jo lahko določi strokovnjak. Ni nujno, da gre za predmete, ki jih bo družba potrebovala za neposredno opravljanje dejavnosti in drugih funkcij, vendar pa morajo izpolnjevati druge zahteve. Zlasti morajo biti takšni, da morajo biti sposobni kriti obveznosti družbe nasproti tretjim osebam. V celoti morajo biti izročeni družbi že pred prijavo za vpis v register, in sicer tako, da lahko poslovodja družbe z njimi prosto razpolaga (peti in šesti odstavek 475. člena ZGD-1.[28] Izkazana mora biti pridobitev lastninske pravice družbe na stvarnem vložku. Izročene stvari morajo biti v družbi dejansko „navzoče“ v naravi.[29]

O stvarnih vložkih se mora pred prijavo za vpis v register sestaviti in podpisati poročilo o stvarnih vložkih (prvi odstavek 476. člena ZGD-1), ki se predloži prijavi za vpis v register (478. člen ZGD-1). V poročilu se navedejo predmeti stvarnih vložkov, dejstva, ki dokazujejo, da vrednost stvarnega vložka ni nižja od višine prevzetega osnovnega vložka, in morebitne obremenitve stvarnega vložka (drugi odstavek). Če skupna vrednost stvarnih vložkov presega 100.000,00 EUR, je treba zagotoviti, da stvarne vložke oceni revizor. Njegovo poročilo je sestavni del poročila o stvarnih vložkih (četrti odstavek). Poročilo mora biti tako podrobno, da je za vsako stvar jasno, kako je ocenjena. V poročilu ali s posebno prilogo mora biti ugotovljeno in dokazano, da so stvarni vložki v celoti izročeni.[30] Ob predlogu za vpis d. o. o. je po uredbi (druga alineja drugega odstavka 35. člena) treba priložiti poročilo o stvarnih vložkih; listine o pravnih poslih, ki so bili opravljeni za pridobitev stvarnih vložkov; in – če gre za vložke nad 100.000,00 EUR – poročilo o reviziji stvarnih vložkov. Registrsko sodišče sme zahtevati dopolnitve. Zaradi varstva tretjih oseb mora po ZGD-1 v določenem obsegu ugotavljati izkazanost izročitve in vrednosti stvarnega vložka.

Upoštevaje dokaj nejasno in splošno vprašanje predvidevam, da je težava v izkazovanju izročitve in vrednosti vložka. Vseh mogočih situacij ni mogoče predvideti. Nimamo dokaznih pravil (po 19. členu ZSReg v zvezi z 42. členom ZNP-1 se pri dokazovanju subsidiarno in smiselno uporablja Zakon o pravdnem postopku[31]), zato bo zadoščal izkaz zadostne stopnje verjetnosti, da so bili stvarni vložki izročeni, in njihove vrednosti.

Zlato (op.: to je običajno v obliki palic z oznako kovnice, teže, čistosti in s serijsko številko):

- izročitev z na primer računom o nakupu na ime družbenika, ki zagotavlja osnovni kapital, in pogodbo o izročitvi zlata, ki bi lahko vsebovala ugotovitev

28 Zabel, nav. delo, str. 86.
29 Prav tam, str. 90.
30 Prav tam, str. 92 in 95.
31 Uradni list RS, št. 26/99 in nasl.

(izkaz lastništva), da je bilo zlato izročeno (oboje seveda s konkretizacijo predmeta vložka),

- vrednost se enostavno izkaže z borzno ceno, odkupno ceno pri bankah ipd.

Kriptovalute (menim, da so lahko stvarni vložek, saj je njihova gospodarska vrednost ugotovljiva; drži, da gre le za digitalni skupek „ničel in enic“; hramba kriptovalut je lahko centralizirana (skrbniške kriptodenarnice – sredstva so zaupana kriptoborzam in drugim ponudnikom storitev hrambe) ali decentralizirana (neskrbniške denarnice – zasebni ključ, ki ga ustvari (le) programska koda (gre za več naključnih angleških besed), ostane lastniku) in je lahko v digitalni obliki (na primer v obliki mobilne ali spletne aplikacije), v strojnih oblikah, to je oblikah fizične denarnice (na primer na USB-ključu), ali celo v papirni obliki (kot QR-koda);[32] denarnice imajo svoje naslove in iz opravljenih transakcij, ki imajo svoje identifikacijske številke, so razvidni znesek prenesene kriptovalute, naslov pošiljatelja, naslov prejemnika in datum transakcije;[33] za vsako denarnico je mogoče preveriti vse transakcije v omrežjih (op.: teh je več) in ugotoviti stanje kriptovalut v denarnici[34]):

- izročitev s strani družbenika bo tako lahko izkazana v različnih oblikah (izročitev fizične denarnice; dokazil o lastništvu obeh denarnic (na primer s strani ponudnika hrambe) in o prenosu sredstev (vse transakcije so preverljive in v tem okviru je lahko dokazilo tudi imetništvo IP-naslovov),
- vrednost se preprosto izkaže z vpogledom na internetne strani, ki so namenjene spremljanju vrednosti kriptovalut (na primer coinmarketcap.com), pri čemer drži, da se vrednosti stalno in tudi znatno spreminjajo, vendar se spreminjajo tudi vrednosti drugih stvarnih vložkov.

Domene (to so besedni internetni naslovi spletnih mest: na primer sodisce.si, 24ur.com; imajo ugotovljivo gospodarsko vrednost; centralne registre domen vodijo različni pravni subjekti iz različnih držav (zasebne družbe, neprofitne organizacije, javni zavodi – na primer ARNES za domeno.si); zahteve za registracijo domen se vlagajo po registrarjih, to je zasebnih podjetij in organizacij, ki delujejo tržno kot posredniki (ne kot javna služba) – registracija domen temelji na pogodbenem razmerju[35]):

- izročitev z na primer pogodbo o registraciji domene na ime družbenika, ki zagotavlja osnovni kapital, in pogodbo o izročitvi domene ali s potrdilom registra/registratorja, da je nosilec domene družba,
- vrednost se izkaže s cenitvijo ustreznega cenilca.

---

32 <cekin.si/kriptovalute-bitcoin/hramba-kriptovalut.html> (4. 7. 2025) in <sl.wikipedia. org/ wiki/ Kriptodenarnica> (4. 7. 2025).

33 <www.bitstamp.net/learn/blockchain/where-to-track-cryptocurrency-transactions/> (4. 7. 2025).

34 <koinly.io/blog/blockchain-explorers/> (4. 7. 2025).

35 Damjan, nav. delo, str. 27 in nasl.

Umetnine:

- izročitev z na primer pogodbo o nakupu s strani družbenika in pogodbo o izročitvi družbi,
- vrednost s cenitvijo ustreznega cenilca.

5. VPRAŠANJE OKROŽNEGA SODIŠČA V LJUBLJANI

5.1 Vprašanje (osnovni kapital v USDC)

Zagotavljanje osnovnega kapitala s kriptovalutami. Konkretno vprašanje stranke je bilo, ali lahko zagotovi osnovni kapital v tako imenovanem stablecoinu ali stabilnem kovancu digitalni dolar (tako imenovani USDC).

Prosimo za pojasnila v zvezi s tem.

Odgovor

Kriptovalute niso valute/denar (EUR (gotovina in elektronski denar) je uveden z uredbami EU in z zakoni prenesen v naš pravni red), ampak oblika neregulirane digitalnega zapisa ali žetona, ki ga ne izda centralna banka ali drug javni organ in zanj ne jamči. Sprejemanje kriptovalut kot plačilnega sredstva ni prepovedano. Vendar gre za področje, na katerem deležniki, ki ustvarjajo kriptovalute in ki omogočajo transakcije in trgovanje s kriptovalutami ter njihovo hranjenje, niso sistemsko regulirani in nadzorovani.[36] Glede kriptovalut je veliko dilem o tem, ali gre za menjalno ali plačilno sredstvo, vprašanj glede njihovega računovodskega obravnavanja in seveda fiskalnih interesov države (FURS),[37] vendar to presega ta prispevek.

„Stablecoin" je vrsta kriptovalute, katere vrednost je vezana na drugo sredstvo, na primer fiat valuto, zlato ali drug finančni instrument, da se ohrani stabilna cena. Razpolagamo z digitalnim dolarjem (USCD), ki ga je ustvarilo ameriško podjetje Circle, in njegova stabilnost izhaja iz zaupanja, da je zavarovan z rezervami, za katere izdajatelj trdi, da jih ima. Vrednost USDC tako ohranja tesno razmerje z ameriškim dolarjem (čez dan se na primer giblje od 0,99 do 1,01 vrednosti dolarja).

V skladu z drugim odstavkom 475. člena ZGD-1 (d. o. o.) se pri zagotavljanju osnovnega kapitala v d. o. o. smiselno uporabljajo določbe 187. in prvega stavka tretjega odstavka 191. člena ZGD1, ki veljajo za osnovni kapital d. d. V 187. členu ZGD-1 ureja stvarne vložke, ki niso vložki v „denarju", in stvarni prevzem, medtem ko prvi stavek tretjega odstavka 191. člena ZGD-1 izrecno določa, da je denarno plačilo samo tisto plačilo, ki je bilo opravljeno z zakoni-

36 <www.bsi.si/sl/mediji/objave/pojasnilo-kripto-imetja-niso-ne-valute-in-ne-denar> (4. 7. 2025).
37 <www.vizija-racunovodstvo.si/advice/nalozba-v-kriptovalute-pravni-in-racunovodski-vidik/> (4. 7. 2025).

timi plačilnimi sredstvi na račun družbe, ki se ustanavlja, pri banki. Tudi sedmi odstavek 475. člena ZGD-1 določa, da morajo biti vplačila denarnih vložkov nakazana na bančni račun. Ker kriptovalute niso denar, bodo lahko vložene v družbo le kot stvarni vložek, in sicer z vsemi omejitvami, ki jih ZGD-1 določa zanje. Celotnega osnovnega kapitala posledično ne bo mogoče zagotoviti v USDC.

Glede izročitve družbi in izkaza vrednosti bo veljalo enako kot pri odgovoru na osmo vprašanje, pri čemer, ker gre za „stablecoin“, ne bo težav s spreminjanjem njegove vrednosti.

6. VPRAŠANJE NEZNANEGA POŠILJATELJA PO POTEKU ROKA

6.1 Vprašanje (izjava o izpolnjevanju pogojev za imenovanje)

Izjava po 255. členu ZGD1:

- V praksi nekateri notarji k predlogu za vpis člana uprave ali nadzornega sveta, če je bil znova imenovan na to funkcijo (mandata si sledita), ne prilagajo izjave članov poslovodstva in organa nadzora o tem, da pri njih ni okoliščin, ki bi po določbah tega zakona nasprotovale njihovemu imenovanju (tretji odstavek 255. člena ZGD-1). Ali je treba določbo tretjega odstavka 255. člena ZGD 1, ki se glasi: „Novi člani organa vodenja ali nadzora morajo prijavi za vpis v register priložiti pisno izjavo, da ni okoliščin, ki bi po določbah tega zakona nasprotovale njihovemu imenovanju“, razumeti tako, da te izjave ni treba zahtevati od članov organa vodenja ali nadzora, ki so znova imenovani?

Odgovor

Člani organov vodenja ali nadzora so imenovani za določeno obdobje z možnostjo vnovičnega imenovanja (prvi odstavek 255. člena ZGD-1). Član je lahko poslovno sposobna fizična oseba, razen oseba, ki je že član drugega organa vodenja ali nadzora te družbe (prva alineja); (doma ali v drugi državi članici) pravnomočno obsojena za ...; z izrečenim varnostnim ukrepom prepovedi opravljanja poklica ...; odškodninsko odgovorna upnikom družbe, nad katero je bil začet stečaj ... (druga do sedma alineja drugega odstavka 255. člena ZGD-1). Novi člani morajo prijavi za vpis priložiti pisno izjavo, da ni okoliščin, ki bi po tem zakonu nasprotovale imenovanju (tretji odstavek 255. člena ZGD-1). Registrski organ okoliščine iz druge do sedme alineje preveri po uradni dolžnosti (četrti do šesti odstavek 255. člena ZGD1).

Tretji odstavek je bil uveljavljen z ZGD-1 v letu 2006 ter je pomenil pomembno in koristno novost, saj je razrešil takrat v praksi sporno vprašanje o tem, kakšna/katera dokazila je treba predložiti ob vpisu v register, saj pristojni organi niso izdajali potrebnih dokazil, ker niso vodili ustreznih evidenc. Za vpis je zadoščala pisna izjava članov (op.: 255. člen ZGD-1 ob sprejetju ni predvideval preverjanja po uradni dolžnosti). Rešitev naj bi bila ustrezna in zadostna,

ker mora organ, ki imenuje člana, imeti vsaj toliko zaupanja v kandidata, da verjame njegovi izjavi. Poznejši izkaz lažnosti oziroma neresničnosti izjave lahko privede do krivdnega odpoklica oziroma se po zakonu šteje, da izvolitev ni veljavna, saj je nična, ker je v nasprotju z zakonom. Mogoči sta tudi morebitna odškodninska odgovornost za družbi nastalo škodo in kazenska odgovornost za na primer ponarejanje listin.[38] Kljub najdenemu drugačnemu stališču,[39] menim, da je kazenski pregon ob pestrosti kaznivih dejanj (na primer goljufija, ponarejanje listin, overitev lažne vsebine) mogoč.

Uradne evidence se zdaj vodijo in registrski organi tudi ob vnovičnem imenovanju po uradni dolžnosti preverijo izpolnjevanje pogojev. Izpolnitev pogoja iz prve alineje je razvidna iz dejstva vnovičnega imenovanja, medtem ko izjava poslovno nesposobnih fizičnih oseb (pogoj iz uvoda drugega odstavka) nima učinkov.

Kaj pomeni izraz „novi člani“ oziroma ali so znova imenovani člani „novi“, je stvar razlage. Na registrski šoli v letu 2016 je bil naveden odgovor za drugačen primer, in sicer da se ob morebitnem skupnem zastopanju in razrešitvi enega direktorja staremu le spremeni oblika zastopanja v samostojno zastopanje, zato zanj ni potrebe po predložitvi nove izjave.[40] Takrat je bilo z novelo ZGD-1I že uveljavljeno preverjanje nekaznovanosti in prepovedi opravljanja poklica. Očitno nekateri notarji izjave predložijo, medtem ko jih drugi ne.

Sam bi zahteval predložitev izjave, saj jim je mandat prenehal in so z vnovičnim imenovanjem prejeli nov mandat. Postali so novi člani organa. Ob drugačnem stališču bi se lahko pojavilo vprašanje, kaj pomeni vnovično imenovanje (na primer član odstopi dan pred potekom mandata in je naslednji dan znova imenovan; član je znova imenovan po enem letu in podobno). Hkrati so se okoliščine glede (ne)izpolnjevanja pogojev v vmesnem času lahko spremenile. Izjava ima v razmerju med izjaviteljem in organom, ki člana imenuje, ter registrskim organom kljub temu določeno težo, saj lahko pripelje do morebitne kazenske odgovornosti. Navsezadnje Uredba o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register (v nadaljnjem besedilu: uredba) v drugi alineji prvega odstavka 5. člena za vse vpise (prve in vnovične) predvideva predložitev izjave.

Po drugi možnosti vnovično imenovanje pomeni, da ne gre za novega člana, zato ni treba znova predložiti izjave. Razlog za sprejem tretjega odstavka 255. člena ZGD-1 je očitno prenehal in zakonodajalec bi moral iz redakcijskih razlogov določbo črtati. Sodni register pogoje preverja po uradni dolžnosti, in če niso podani, vpis zavrne (op.: ta razlog je nekoliko „šepav“, saj se izjava nesporno zahteva ob prvem imenovanju, po drugi strani pa tudi ob prvem imenovanju ni nobene dejanske potrebe po takšni izjavi). Izjave sodnemu registru ne olajšajo dela. Organ imenovanja oziroma družba ima v obeh primerih, če ni izjave ali če je podana kriva izjava, na voljo sankcije s krivdnim odpoklicem/neveljavnostjo imenovanja in odškodninsko odgovornostjo za povzročeno škodo.

38 Bratina, nav. delo, str. 297.
39 Vodopivec, nav. delo, str. 297.
40 Zima Jenull 2016, nav. delo, str. 280.

LITERATURA IN VIRI:

- BRATINA, Borut. *Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah*, 2. knjiga. Ljubljana: GV Založba, 2007, komentar k 255. členu ZGD-1, str. 297.
- DAMJAN, Matija. Pravice na internetni domeni in izvršba na domeno. *Pravni letopis*, 2018. Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, str. 27 in naslednje.
- IVANJKO, Šime. *Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah*, 2. knjiga. Ljubljana: GV Založba, 2007, uvodni komentar k 9. oddelku in komentar k 403. členu ZGD-1, str. 749 in 754.
- MITROVIĆ, Nada. Odločanje o vpisih v sodni register. Mogoči odgovori na vprašanja. *Pravosodni bilten*, 2016, letn. 37, št. 3, str. 277 in 278.
- MITROVIĆ, Nada. Povzetek o aktualnih vprašanjih z registrske šole 2018-1 (1). *Pravosodni bilten*, 2018, letn. 39, št. 3, str. 153.
- NOVAK-KRAJŠEK, Darja. Postopek in pravne posledice prenehanja pravnih oseb z likvidacijo in brez likvidacije. *Podjetje in delo*, 2011, letn. 37, št. 2, str. 238.
- NOVAK KRAJŠEK, Darja. Zavodi in posebnosti nekaterih drugih pravnih oseb, ki se vpisujejo v sodni register. *Pravosodni bilten*, 2014, letn. 35, št. 2, str. 279.
- URANKAR, Aleksander. Povzetek razprave o aktualnih vprašanjih z registrske šole 2024. *Pravosodni bilten*, 2024, letn. 45, št. 1, str. 160 in 162.
- VODOPIVEC, Katarina. Mogoči odgovori na tehnična in druga vprašanja. *Pravosodni bilten*, 2016, letn. 37, št. 3, str. 297.
- ZABEL, B. *Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah*, 3. knjiga. Ljubljana: GV Založba, 2007, komentar k 475. členu ZGD-1, str. 86.
- ZEILHOFER OREHEK, Ksenija. Možni odgovori na vsebinsko-tehnična vprašanja. *Pravosodni bilten*, 2015, letn. 36, št. 2, str. 207.
- ZIMA JENULL, Tadeja. Mogoči odgovori na vprašanja iz prakse, obravnavani na registrski šoli 2015. *Pravosodni bilten*, 2015, letn. 36, št. 2, str. 181.
- ZIMA JENULL, Tadeja. Odločanje o materialnopravnih pogojih vpisov (izbrisov) v sodni register. *Pravosodni bilten*, 2016, letn. 37, št. 3, str. 280.
- ZIMA JENULL, Tadeja. Redna likvidacija, začetek in zaključek, izbris iz

sodnega registra; prispevek na registrski šoli 2018. *Pravosodni bilten*, 2018, letn. 39, št. 3, str. 41.

- Banka Slovenije: Pojasnilo - kripto imetja niso ne valute in ne denar, <www.bsi.si/sl/mediji/objave/pojasnilo-kripto-imetja-niso-ne-valute-in-ne-denar> (4. 7. 2025).
- <cekin.si/kriptovalute-bitcoin/hramba-kriptovalut.html> (4. 7. 2025).
- <koinly.io/blog/blockchain-explorers/> (4. 7. 2025).
- <sl.wikipedia.org/wiki/Kriptodenarnica> (4. 7. 2025).
- LOŽAR, Katarina. Če imate kot podjetnik naložbo v kriptovalutah, si preberite ta članek, kjer pojasniva pravni in računovodski vidik kriptovalut, <www.vizija-racunovodstvo.si/advice/nalozba-v-kriptovalute-pravni-in-racunovodski-vidik/> (4. 7. 2025).
- <www.bitstamp.net/learn/blockchain/where-to-track-cryptocurrency-transactions/> (4. 7. 2025).

POVZETEK RAZPRAVE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH Z REGISTRSKE ŠOLE 2025 - 3[1]

Tadeja Zima Jenull, višja sodnica, Višje sodišče v Ljubljani

1. VPRAŠANJE

V družbi z neomejeno odgovornostjo je ostal en družbenik (pred tem sta bila dva). Drugi družbenik je izstopil na podlagi odpovedi družbene pogodbe. Preostali družbenik ne želi nadaljnjega poslovanja družbe. V drugem odstavku 115. člena Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1)[2] je določeno, da če v enem letu ne prijavi vpisa spremembe v register, družba preneha.

Lahko preostali družbenik predlaga likvidacijo družbe v skladu s 105. členom in 118. členom ZGD1, oziroma če ne stori ničesar, kako naj sodišče postopa?

Odgovor

Na prvi del zastavljenega vprašanja je odgovor naslednji: v prvem odstavku 115. člena ZGD-1 je določeno, da če v družbi iz katerega koli razloga ostane en sam družbenik, mora ta v enem letu ukreniti vse potrebno, da prilagodi družbo pogojem tega zakona, ali nadaljevati dejavnost kot podjetnik. Pravna posledica, če družbenik ne ravna v skladu s prvim odstavkom 115. člena ZGD1, je določena v drugem odstavku tega člena. Če v roku iz prejšnjega odstavka družbenik ne prijavi vpisa spremembe v register, družba preneha. Družba pa lahko preneha le po izvedenem postopku likvidacije (prvi odstavek 118. člena v zvezi s 105. členom ZGD-1).

Na drugi del zastavljenega vprašanja je odgovor najprej tak, da registrsko sodišče postopek za vpis začne praviloma na predlog (prvi odstavek 9. člena Zakona o sodnem registru (ZSReg)).[3] Po uradni dolžnosti ali na zahtevo drugega pristojnega organa začne postopek samo, kadar tako določa zakon (drugi odstavek 9. člena ZSReg). Torej, če bi ZGD-1 ali kateri drug zakon določal, da registrsko sodišče začne registrski postopek, ga registrsko sodišče lahko začne, sicer pa ne. Zato registrsko sodišče samo od sebe ne more storiti ničesar.

2. VPRAŠANJE

Notarka nas je obvestila, da kadar ustanovi družbo oziroma vstopi v družbo kot družbenik tujec ali tuja pravna oseba, ki je vpisana z davčno številko, sistem

1 Prispevek je za objavo prirejeno gradivo avtorice, ki je bilo podlaga za razpravo o aktualnih vprašanjih na registrski šoli 2025, ki je v organizaciji Centra za izobraževanje v pravosodju potekala od 15. do 16. aprila 2025 v Ankaranu, z vključenimi stališči iz razprave. Predstavljena stališča so le nezavezujoči pripomoček pri oblikovanju sodne prakse.

2 Uradni list RS, št. 42-1799/2006 in poznejše spremembe.

3 Uradni list RS, št. 13-514/1994 in poznejše spremembe.

ne preveri omejitve po drugem odstavku 10.a čl. ZGD-1. Gre za tujo firmo, ki je ustanoviteljica v številnih družbah, in pri tej notarki vlaga predloge. Notarka ve, da omejitev obstaja, vendar sistem na to ne opozori in lahko brez težav vloži predlog za vpis ustanovitve oziroma spremembo družbenika.

Kako ravnati v teh primerih?

Odgovor

Verjetno gre za 2. točko prvega odstavka 10.a člena ZGD-1, po kateri družbenik ne more postati oseba, ki je bila v obdobju zadnjih 12 mesecev javno objavljena na seznamu nepredlagateljev obračunov na podlagi zakona, ki ureja davčni postopek, ali je javno objavljena na seznamu neplačnikov na podlagi zakona, ki ureja davčni postopek, ali je bila v obdobju zadnjih 12 mesecev na podlagi zakona, ki ureja davčni postopek, javno objavljena na seznamu zavezancev za davek, ki jim je po uradni dolžnosti prenehala identifikacija za namene DDV zaradi suma zlorabe identifikacije za namene DDV oziroma ugotovitve davčnega organa, da je davčni zavezanec identifikacijo za namene DDV uporabljal tako, da je drugim davčnim zavezancem neupravičeno omogočal odbitek DDV (glej še štirinajsti odstavek 10.a člena ZGD-1, predložitev dokazil države svojega stalnega prebivališča ali sedeža).

V davčni register se v skladu z 48. členom Zakona o finančni upravi (ZFU)[4] med drugimi vpisujejo tudi (1) pravne in fizične osebe, ki nimajo sedeža ali druge registrirane oblike v Republiki Sloveniji in opravljajo dejavnost na območju Republike Slovenije, (2) združenja oseb po tujem pravu, ki so brez pravne osebnosti.

Zato bi morala biti navedena oseba preverjena v skladu s trinajstim odstavkom 10.a člena ZGD-1, ki določa naslednje: Obstoj omejitev iz 1. do 4. točke prvega odstavka tega člena pristojni organi iz prejšnjega odstavka preverijo tudi v primeru ustanovitve družbe, podjetnika ali pridobitve statusa družbenika s strani osebe, ki ni državljan Republike Slovenije in v njej nima stalnega prebivališča ali v Republiki Sloveniji nima sedeža. Rešitev je verjetno le v tem, da se vzdrževalec sistema na to opozori in se vgradi varovalka, ki omogoča, da se preverjanje lahko izvede.

3. VPRAŠANJE

Izdana je pravnomočna zamudna sodba, s katero je določeno, da družba z omejeno odgovornostjo preneha v skladu z drugim odstavkom 521. člena ZGD-1 z dnem pravnomočnosti te sodbe.

Ali sodišče lahko takoj izbriše družbo iz registra, torej že na podlagi pravnomočne zamudne sodbe?

4 Uradni list RS, št. 25-961/2014 in poznejše spremembe.

Odgovor

Družba ne more biti izbrisana iz sodnega registra le na podlagi pravnomočne zamudne sodbe. Vedno je treba urediti vsa razmerja z upniki, za kar je določen postopek likvidacije. Za likvidacijo družbe z omejeno odgovornostjo se smiselno uporabljajo določbe tega zakona o delniški družbi (522. člen ZGD-1). V četrtem odstavku 404. člena zakona je določeno, da v primeru iz šeste alineje prvega odstavka 402. člena (razlog prenehanja družbe na podlagi sodne odločbe) tega zakona lahko upnik ali vsak delničar (družbenik) vloži pri sodišču predlog za prisilno likvidacijo. Sodišče sprejme sklep o likvidaciji, če delničarji ne zagotovijo osnovnega kapitala v višini zakonskega minimuma v roku, ki ga določi sodišče in ki ne sme biti krajši od treh mesecev.

4. VPRAŠANJE[5]

Minister za delo mora v skladu z 58. členom Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI)[6] izdati soglasje za začetek redne likvidacije invalidskega podjetja v državni lasti. Ali mora biti soglasje predloženo že k predlogu za začetek redne likvidacije?

Odgovor

Izraz invalidsko podjetje je določen v 52. členu ZZRZI. Kot invalidsko podjetje lahko posluje gospodarska družba, ki je organizirana in deluje kot kapitalska družba v skladu z določbami zakona, ki ureja gospodarske družbe, če posamezna vprašanja njenega pravnega statusa, upravljanja in poslovanja s tem zakonom niso urejena drugače. Invalidsko podjetje pridobi svoj status z odločbo ministra, pristojnega za invalidsko varstvo, po pridobitvi predhodnega soglasja Vlade Republike Slovenije (drugi odstavek 52. člena ZZRZI). Ministrstvo, ki je pristojno za invalidsko varstvo, je Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Ob prejemu predloga za začetek redne likvidacije mora registrsko sodišče najprej opraviti predhodni preizkus predloga za vpis v sodni register v skladu z 28. členom ZSReg. Po 2. točki 29. člena ZSReg mora med drugimi procesnimi predpostavkami preizkusiti, ali so predlogu priložene vse predpisane listine. Če gre za listino, ki je po svoji vsebini dovoljenje ali soglasje pristojnega organa, ki je določeno z zakonom, je treba predlogu za vpis predložiti tudi to dovoljenje ali soglasje v izvirniku ali overjenem prepisu (prvi odstavek 3. člena Uredbe o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register (uredba).[7] Po drugem odstavku 58. člena ZZRZI mora invalidsko podjetje predhodno pisno obvestiti ministrstvo, pristojno za invalidsko varstvo, o sprejetju sklepa o prenehanju gospodarske družbe, drugih statusnih spremembah in pomembnih razvojnih odločitvah, ki lahko vplivajo na ohranjanje delovnih mest za invalide.

5 Vprašanje se nanaša na postopek redne likvidacije.
6 Uradni list RS, št. 63-2873/2004 in poznejše spremembe.
7 Uradni list RS, št. 43/07 in poznejše spremembe.

Po tretjem odstavku 58. člena ZZRZI v primerih iz prvega in drugega odstavka tega člena lahko minister, pristojen za invalidsko varstvo, v 30 dneh od prejema obvestila zahteva razveljavitev sprejete odločitve, ki bi lahko škodljivo vplivala na ohranjanje delovnih mest za invalide. Navedena določba je po vsebini razvezni pogoj, ki ga je treba presojati v skladu z 59. členom Obligacijskega zakonika (OZ).[8] To pa pomeni, da če bi minister zahteval razveljavitev odločitve, bi se razvezni pogoj izpolnil in bi sklep o prenehanju gospodarske družbe prenehal veljati. V nasprotnem primeru bi sklep veljal.

Ker v ZZRZI ni določeno soglasje ministra, pristojnega za invalidsko varstvo, ki bi moralo biti predloženo registrskemu sodišču ob vložitvi predloga za začetek redne likvidacije subjekta vpisa, to ni procesna predpostavka za odločanje o predlogu za vpis v skladu z 2. točko 29. člena ZSReg in prvim odstavkom 3. člena uredbe.

5. VPRAŠANJE[9]

Izbris po skrajšanem postopku poteka v treh fazah. Ali je treba že v prvem sklepu (poleg vsebine po 426. členu ZGD-1) vključiti tudi izjave družbenikov, da prevzemajo obveznosti plačila morebitnih preostalih obveznosti upnikov (427. člen ZGD-1), čeprav so družbeniki, ki prevzamejo obveznosti plačila morebitnih obveznosti izbrisane družbe, navedeni v sklepu o izbrisu iz sodnega registra (tretji sklep)?

Izjava o prevzemu obveznosti učinkuje šele od dneva izbrisa subjekta in ne od dneva podpisa izjave! Procesna situacija ni urejena.

Odgovor

Prenehanje družbe po skrajšanem postopku je urejeno v 425. členu do 429. členu ZGD-1. Med listinami, ki so določene v prvem odstavku 425. člena zakona in jih je treba priložiti predlogu za prenehanje družbe po skrajšanem postopku, je navedena tudi notarsko overjena izjava vseh delničarjev (družbenikov), da so poplačane vse obveznosti družbe, da so urejena vsa razmerja z delavci in da prevzemajo obveznost plačila morebitnih preostalih obveznosti družbe. Najprej je treba odgovoriti na vprašanje, kakšen je materialnopravni učinek te izjave. Z izjavo delničarji (družbeniki) prevzamejo dolg družbe oziroma osebno nastopijo namesto družbe kot novi dolžniki nasproti upnikom družbe. Po obligacijskem pravu gre za prevzem dolga po 427. členu OZ. Pri tem je bistvena privolitev upnika, ki jo nadomesti zakon z zakonsko ureditvijo, da upniki lahko ugovarjajo sklepu o prenehanju po 428. členu zakona in s tem izrazijo svoje nestrinjanje s prevzemom dolga. O prevzemu dolga naj bi bili upniki obveščeni z objavo sklepa o prenehanju in prevzemu odgovornosti delničarjev po 427. členu zakona. Izjava delničarja o prevzemu dolga učinkuje šele od dneva izbrisa družbe iz registra, ne pa od dneva podpisa izjave. Izjava o prevzemu dolga ima od

8 Uradni list RS, št. 83-4287/2001 in poznejše spremembe.
9 Vprašanje se nanaša na postopek izbrisa po skrajšanem postopku.

trenutka podpisa do izbrisa iz registra učinek pogodbe o prevzemu izpolnitve po petem odstavku 427. člena OZ. Šteje se, da so upniki privolili v prevzem dolga, če niso ugovarjali sklepu o prenehanju (drugi odstavek 427. člena ZGD-1).

Vsebina sklepa o prenehanju družbe po skrajšanem postopku mora biti izdelana v skladu s 426. členom zakona in drugim odstavkom 34. člena ZSReg. V uvodu sklepa morata biti navedena firma in sedež družbe ter dodano, da gre za prenehanje po skrajšanem postopku, v izreku sklepa morajo biti navedeni delničarji z osebnim imenom in naslovom prebivališča ter predlog o delitvi premoženja. Sicer res ni treba, da je sklep, če se ugodi predlogu za vpis, obrazložen, vendar je po potrebi lahko obrazložen tudi v drugih primerih (četrti odstavek 35. člena ZSReg).

Sklep o prenehanju in prevzemu odgovornosti delničarjev mora biti v skladu s prvim odstavkom 427. člena zakona objavljen z navedbo osebnega imena in prebivališča ali firm(e) in sedeža(-ev) vseh delničarjev, ki so prevzeli obveznost plačila morebitnih preostalih obveznosti upnikom. V objavi mora biti navedeno tudi, da je zoper sklep o prenehanju dopusten ugovor v 15 dneh in da bo registrski organ sicer sprejel sklep o izbrisu družbe iz registra (drugi odstavek 427. člena ZGD-1). Objava javnosti sporoča namen delničarjev, da likvidirajo družbo brez likvidacijskega postopka. Ta objava se razlikuje od drugih, ki jih objavlja registrsko sodišče in s katerimi javnosti sporoči kakšno svojo odločitev, na primer o vpisu v register. Objava mora biti vsebinsko tako oblikovana, da so upniki obveščeni, da bodo delničarji, če ne bo ugovorov upnikov, prevzeli morebitne dolgove družbe po izbrisu iz registra.[10]

Iz primerjave vsebine sklepa o prenehanju družbe po skrajšanem postopku po 426. členu ZGD-1 in sklepa, ki se objavi, je mogoče zaznati nedoslednost pri pojmu števila delničarjev in njihovih identifikacijskih podatkov (osebno ime, prebivališče) v 426. členu ZGD-1 ter v prvem odstavku 427. člena ZGD-1, kjer so poleg identifikacijskih podatkov fizičnih oseb navedeni tudi identifikacijski podatki družb (ali firm in sedežev vseh delničarjev). Iz besedila 426. člena ZGD-1 bi lahko izhajalo, da so delničarji le fizične osebe, kar pa ne drži. Če so delničarji poleg fizičnih oseb tudi družbe ali samostojni podjetniki posamezniki, morajo biti ti podatki navedeni že v sklepu o prenehanju družbe po skrajšanem postopku, ki mora biti seveda identičen tistemu, ki se objavi.

Menim, da bi moral biti, glede na pojasnjeno, sklep o prenehanju družbe po skrajšanem postopku obrazložen. V obrazložitvi bi bilo treba navesti organ, ki je sprejel sklep o prenehanju. Delničarji, ki so navedeni v izreku sklepa, bi morali dati overjeno izjavo z vsebino, ki je določena v prvem odstavku 426. člena ZGD-1.

V vseh treh sklepih v postopku prenehanja družbe po skrajšanem postopku morajo biti navedeni delničarji in vsi njihovi identifikacijski podatki, na podlagi katerih bodo upniki lahko izvedeli, kdo je njihov novi dolžnik.

10 Ivanjko, nav. delo, str. 807.

Materialni prekluzivni rok dveh let, v katerem delničarji odgovarjajo za obveznosti družbe, začne teči od vpisa izbrisa družbe iz registra (drugi odstavek 429. člena ZGD-1).[11]

Upoštevajoč materialno in procesno ureditev prenehanja družb po skrajšanem postopku je procesna situacija urejena.

6. VPRAŠANJE (PRVI DEL)

All bi sodišče dovolilo izbris družbe po zaključku redne likvidacije, čeprav so na poslovnih deležih družbenikov vpisane obremenitve – saj ne gre za dolg družbe, ampak družbenikov?

Odgovor

Poslovni delež je premoženje družbenika in ne družbe, z zastavno pravico na poslovnem deležu pa upnik do družbe ne pridobi nobenih pravic. Terjatev upnika do družbenika družbe (subjekta vpisa) ni terjatev do družbe.

Družbenik kot zastavitelj pa lahko zastavi svoj poslovni delež za dolg, ki ga je glavni dolžnik imel do upnika. Če glavni dolžnik ne bi plačal, bi se upnik (kot imetnik terjatve, zavarovane z zastavno pravico) lahko poplačal iz zastavljenega poslovnega deleža. Poplačan bi bil dolg glavnega dolžnika, katerega poplačilo je sicer zavaroval zastavitelj, ne pa dolg zastavitelja. Čeprav bi se upnik poplačal iz zastavljenega poslovnega deleža zastavitelja, bi bila poplačana njegova terjatev do glavnega dolžnika in ne do zastavitelja.

Zastavitelj ni dolžnik zastavnega upnika, temveč tisti, ki je prevzel odgovornost za obveznost glavnega dolžnika. Zato mora, če glavni dolžnik ni izpolnil obveznosti, trpeti prisilno (sodno) prodajo svojega (zastavljenega) poslovnega deleža. Pri zastavi poslovnega deleža za tuji dolg namreč upnik nima pravice zahtevati od realnega dolžnika plačila hipotekarne terjatve, temveč lahko zahteva le prodajo zastavljenega poslovnega deleža in poplačilo iz dosežene kupnine. Upnik mora sam skrbeti za uveljavljanje svojih pravic in poskrbeti za poplačilo svojih terjatev, med drugim na opisani način.

V postopku redne likvidacije je bistveno, da so poplačane vse obveznosti družbe. Po poplačilu vseh obveznosti družbe se preostalo premoženje razdeli med delničarje v sorazmerju z njihovimi deleži. Še nevplačani deleži se morajo pred razdelitvijo vplačati v skladu s statutom (prvi odstavek 418. člena ZGD-1). Po končani razdelitvi likvidacijski upravitelj izroči registrskemu organu na skupščini sprejeto poročilo o poteku likvidacijskega postopka in sklep skupščine o razdelitvi premoženja, izjavi, da je vse premoženje razdeljeno v skladu s sklepom o razdelitvi, in predlaga izbris družbe iz registra (drugi odstavek 418. člena ZGD-1). Sodišče po končanem opisanem postopku dovoli izbris družbe po zaključku redne likvidacije.

11 VSRS sklep III Ips 56/2010, 21. 12. 2010.

7. VPRAŠANJE (DRUGI DEL)

Ali sme sodišče začeti postopek izbrisa po skrajšanem postopku, če so na deležih družbenikov vpisane obremenitve?

Odgovor

Sodišče začne postopek izbrisa po skrajšanem postopku, če so izpolnjeni pogoji po 425. členu ZGD-1. Iz zakona ne izhaja, da sodišče ne bi smelo začeti postopka izbrisa, če so na deležih družbenika vpisane obremenitve. Za vse obveznosti izbrisane družbe so namreč vsi delničarji (družbeniki) odgovorni solidarno z vsem svojim premoženjem (tretji odstavek 425. člena ZGD-1). Zakon je delničarje kapitalske družbe postavil v vlogo osebno odgovornih družbenikov. Pri tem pa lahko registrski organ za prevzeto obveznost plačila dolgov zahteva tudi druge oblike zavarovanja (četrti odstavek 425. člena ZGD-1). Z uporabo drugih oblik zavarovanja bi upniki prišli do poplačila svojih terjatev do družbe in ne do družbenika, čeprav, kot je že bilo pojasnjeno, delničarji vstopijo v položaj družbe in s tem v njene obveznosti do upnikov. Sicer pa je odgovor na zastavljeno vprašanje enak kot pri odgovoru na prejšnje vprašanje, tj. da obremenitev poslovnega deleža družbenika ni ovira za začetek postopka izbrisa po skrajšanem postopku.[12]

8. VPRAŠANJE

Ali lahko ustanovitelji odvetniške družbe imenujejo za likvidacijskega upravitelja osebo, ki ni odvetnik?

Odgovor

Najprej se zastavlja vprašanje, ali odvetniška družba lahko preneha z likvidacijo, ki jo izvede odvetniška družba sama, ali izda sklep o likvidaciji sodišče. Zakon o odvetništvu (ZOdv)[13] v prvem odstavku 40. člena določa, da odvetniška družba preneha z likvidacijo, če s tem zakonom določeni pogoji za organizacijo in poslovanje odvetniške družbe niso izpolnjeni. Prenehanje odvetniške družbe iz navedenih razlogov ugotovi sodišče na predlog katerega od družbenikov ali Odvetniške zbornice Slovenije (drugi odstavek 40. člena ZOdv). Pred odločitvijo o prenehanju določi odvetniški družbi največ šestmesečni rok, v katerem mora svojo organizacijo in poslovanje uskladiti z določbami tega zakona (tretji odstavek 40. člena ZOdv). Sodišče mora o začetku postopka likvidacije ali stečaja nad odvetniško družbo ter o izbrisu odvetniške družbe iz sodnega registra nemudoma obvestiti Odvetniško zbornico Slovenije (40.a člen ZOdv). V 40. členu ZOdv je torej (delno) urejeno prenehanje odvetniške družbe iz enega izmed razlogov, in sicer, če z ZOdv določeni pogoji za organizacijo in poslovanje odvetniške družbe niso izpolnjeni. Ob nastopu navedenega razloga ZOdv predvideva izdajo odločbe o ugotovitvi prenehanja družbe, ki jo na predlog katerega od družbenikov ali

12 VSL sklep IV Cpg 647/2011, 1. 11. 2021.
13 Uradni list RS, št. 18-817/1993 s poznejšimi spremembami.

Odvetniške zbornice Slovenije izda sodišče. ZOdv določa tudi, da v takšnem primeru odvetniška družba preneha z likvidacijo. Drugih določb v zvezi s prenehanjem odvetniške družbe ZOdv ne vsebuje, pri čemer v 36. členu določa, da se za ustanovitev in poslovanje odvetniške družbe uporabljajo predpisi o gospodarskih družbah, če ni s tem zakonom drugače določeno. V odločbi, ki je bila doslej sprejeta, je bilo oblikovano stališče, da »ZOdv in ZGD – torej glede na materijo, ki jo urejata, predstavljata usklajeno celoto, kar narekuje sistematično razlago njunih določb. Zato je odgovor na vprašanje, kdo izvede postopek likvidacije in kako se ta izvede, treba iskati v določbah ZGD-1 o rednem prenehanju družb in te smiselno uporabiti glede na naravo odvetniške družbe, saj ZOdv določb o postopku likvidacije ne vsebuje. Po določbi prvega odstavka 402. člena ZGD-1 družba med drugim preneha na podlagi sodne odločbe (šesta alineja prvega odstavka 402. člena ZGD-1). Odločba, s katero sodišče ugotovi prenehanje odvetniške družbe, predstavlja sodno odločbo iz šeste alineje prvega odstavka 402. člena ZGD-1. Kadar sodišče s sodno odločbo ugotovi, da je družba prenehala, v skladu z določbo tretjega odstavka 403. člena ZGD-1 izda sklep o likvidaciji družbe. V primeru iz prvega odstavku 40. člena ZOdv je glede na navedeno, ob smiselni uporabi določb 402.–404. člena ZGD-1, treba izvesti postopek prisilne likvidacije, ki ga izvede sodišče (drugi odstavek 404. člena ZGD-1). Pred izdajo odločbe o prenehanju družbe pa mora sodišče izvesti predhodni postopek, v katerem določi odvetniški družbi največ šestmesečni rok, v katerem mora svojo organizacijo in poslovanje uskladiti z določbami tega zakona.«[14]

Odvetniška družba torej lahko preneha le na podlagi odločbe sodišča, kar pomeni, da lahko preneha le s postopkom prisilne likvidacije, ki jo izvede sodišče po določbah 6. poglavja Zakona o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP).[15] Pri tem ni kot pogoj določeno, da mora biti kot likvidacijski upravitelj imenovan le odvetnik.

9. VPRAŠANJE[16]

Čeprav smo o tem govorili na prejšnji registrski šoli, je tema še vedno aktualna. V sodni register je v večini primerov vpisan kot družbenik eden od zakoncev in ta sprejema vse sklepe. Ko sta zakonca sprta, pa se drugi zakonec odloči, da sodni register ne sme vpisati sprememb brez njegove vednosti, in o tem obvešča sodišče ali vloži pritožbo na sklep. Kakšne so pravice zakonca, ki ni vpisan v sodni register, a je očitno imetnik skupnega premoženja? Kako postopati, če zakonec sodišču že vnaprej priglasi udeležbo v morebiti prejetih predlogih? Ali ga mora sodišče obveščati, če prejme predlog?

Odgovor

O razmerju med več pravnimi predpisi, ki jih je treba uporabiti pri urejanju premoženjskopravnih položajev zakoncev, je bilo glede na vsebino zastavlje-

14 Več glej: VSL sklep Cst 300/2023, 23. 11. 2023.
15 Uradni list RS, št. 126-6413/2007 s poznejšimi spremembami.
16 Vprašanje se nanaša na skupno premoženje zakoncev.

nega vprašanja odgovorjeno na registrski šoli 2024. Odgovor je bil objavljen v Pravosodnem biltenu letnik XLV/1, Ljubljana 2024, strani 139 in 140. Skupno premoženje zakoncev so vse premoženjske pravice, ki so bile pridobljene z delom ali odplačno med trajanjem zakonske zveze in življenjske skupnosti zakoncev. Skupno premoženje zakoncev je tudi premoženje, ki je pridobljeno na podlagi in s pomočjo skupnega premoženja oziroma iz premoženja, ki iz njega izhaja (67. člen Družinskega zakonika, DZ).[17] Če so sredstva za plačilo osnovnega vložka zagotovljena iz skupnega premoženja zakoncev in je bila družba ustanovljena iz sredstev skupnega premoženja, je poslovni delež v družbi skupno premoženje zakoncev. Pri tem ni bistveno, ali je v sodni register vpisan le eden izmed njiju ali sta vpisana oba kot imetnika poslovnih deležev. V slovenski teoriji in sodni praksi ni sporno, da spadajo v skupno premoženje zakoncev tudi korporacijske pravice iz deleža v kapitalski družbi, če so pridobljene na podlagi sredstev iz skupnega premoženja.[18] Poslovni delež postane skupno premoženje *ipso iure* v trenutku pridobitve.

Na stvareh, ki so skupno premoženje, imata zakonca skupno lastnino (tretji odstavek 68. člena DZ). Drugi in tretji odstavek 72. člena Stvarnopravnega zakonika (SPZ)[19] pa urejata enostransko razpolaganje s stvarjo iz skupnega premoženja, ki načeloma ni dopustna brez soglasja skupnega lastnika; če skupni lastnik enostransko razpolaga s stvarjo v skupni lastnini, je tak posel s tretjo osebo izpodbojen, če tretji ni bil v dobri veri. Tako tretji odstavek 72. člena SPZ določa, da če eden od skupnih lastnikov samovoljno razpolaga, se šteje, da tretji ni bil v dobri veri samo, če je tretji vedel, da je stvar v skupni lastnini in da se razpolaga brez soglasja skupnega lastnika. Po prvem odstavku 17. člena ZSReg je udeleženec v postopku za vpis v sodni register predlagatelj postopka, subjekt vpisa, če ni hkrati predlagatelj, in oseba, katere pravni interes utegne biti s sodno odločbo prizadet. Takoj ko je registrsko sodišče seznanjeno z dejstvom, da bi nekdanji zakonec lahko imel položaj udeleženca v postopku, mu mora vročiti predlog za vpis in listine, ki so bile priložene predlogu v skladu z drugim odstavkom 31. člena ZSReg, ter izpeljati postopek po tretjem odstavku 31. člena ZSReg.[20] Postopek je enak, če udeleženec obvesti registrsko sodišče pred vložitvijo predloga pod pogojem, ki se bo uresničil, če je predlog vložen kasneje, kot je bilo registrsko sodišče obveščeno o pravnem interesu udeleženca za sodelovanje v postopku.

Sicer je podjetniško premoženje zakoncev urejeno v 81. členu DZ. V prvem odstavku 81. člena DZ je določeno, da če zakonca skupaj opravljata pridobitno dejavnost ali sta pri njej udeležena in sta sklenila družbeno pogodbo, pogodbo o delu ali drugo tovrstno pogodbo, ki ureja to razmerje, se za obravnavanje njunih premoženjskih vprašanj iz te dejavnosti ne uporabljajo pravila njunega premoženjskega režima po tem zakoniku. V drugem odstavku 81. člena DZ je urejen položaj, ko zakonca nista sklenila pogodbe iz prejšnjega odstavka in

17 Uradni list RS, št. 15-729/2017.
18 Dugar, nav. delo, str. 56 in 64, prav tako VSC sklep II Cpg 51/2018, 11. 4. 2018.
19 Uradni list RS, št. 87-4360/2002 s poznejšimi spremembami.
20 VSL sklep IV Cpg 705/2019, 20. 11. 2019.

imata sklenjeno pogodbo o ureditvi premoženjskopravnih razmerij, vendar se v njej nista izrecno dogovorila o vprašanjih, ki izvirajo iz skupne pridobitne dejavnosti ali udeležbe pri njej, in sicer se pravila njunega pogodbenega premoženjskega režima uporabijo tudi pri odločanju o teh vprašanjih. V tretjem odstavku 81. člena DZ je urejen zadnji položaj, ko zakonca nista sklenila pogodbe iz prvega odstavka tega člena in tudi nista sklenila pogodbe o ureditvi premoženjskopravnih razmerij ali pa sta jo sklenila, vendar z razlago njenih določb ni mogoče rešiti vprašanj iz njune skupne pridobitne dejavnosti ali udeležbe pri njej, in sicer se uporabljajo pravila zakonitega premoženjskega režima.

10. VPRAŠANJE

Ali lahko fizična oseba, ki je v stečajnem postopku, postane družbenik v družbi, torej kupi poslovni delež (kako je, če ga podeduje oz. mu je podarjen)?

Odgovor

Na to vprašanje smo že odgovorili na registrski šoli 2024. Odgovor je bil objavljen v Pravosodnem biltenu letnik XLV/1, Ljubljana 2024, stran 143.

11. VPRAŠANJE[21]

Lastnika nepremičnine sta dve fizični osebi. Ustanovitelj družbe je priložil izjavo lastnika objekta (samega sebe), da subjektu vpisa dovoljuje poslovanje na naslovu. Solastnik s tem ne soglaša iz razloga, da gre za motečo dejavnost.

Ali je res dovolj, da soglasje da le en lastnik nepremičnine?

Odgovor

Podobno vprašanje je bilo zastavljeno na registrski šoli 2015, objavljeno je skupaj z odgovorom v Pravosodnem biltenu, letnik XXXVI/2, Ljubljana, 2015, stran 201. Vprašanje se je glasilo: Solastnikov objekta (poslovnega prostora / stanovanja) je več. Ali zadošča, da soglasje, da na tem naslovu lahko posluje neka družba, podpiše samo eden od teh solastnikov, ali morajo soglasje dati vsi? Težava se pojavlja tam, kjer je solastnikov veliko. Odgovor je bil naslednji: S tem ko solastnik objekta subjektu vpisa da soglasje, da posluje na naslovu objekta, izvršuje svoja upravičenja, določena v prvem odstavku 66. člena SPZ. Če zajema dovoljenje za poslovanje tudi prenos posestnih pravic solastnika, je to, ali lahko da sam dovoljenje, odvisno od tega, ali ima sam tudi pravico izvrševanja posesti (na primer v solastnem stanovanju po sporazumu med solastniki biva samo eden izmed njih). Test za presojo je odgovor na vprašanje, ali bi solastnik sam s poslovanjem na naslovu objekta oziroma z dovoljenjem za poslovanje drugemu kršil pravice drugih solastnikov.

21 Vprašanje se nanaša na izjavo solastnika objekta o dovoljenju za poslovanje na poslovnem naslovu subjekta vpisa.

V sodni praksi je že bilo oblikovano stališče, da dovoljenje za poslovanje pravni osebi lahko da le eden izmed solastnikov. Pri tem se je sodišče oprlo na 66. člen SPZ, ki določa, da ima solastnik pravico imeti stvar v posesti in jo skupaj z drugimi solastniki uporabljati sorazmerno svojemu idealnemu deležu, ne da bi s tem kršil pravice drugih solastnikov (prvi odstavek 66. člena SPZ), s svojo pravico pa solastnik lahko razpolaga brez soglasja drugih solastnikov (tretji odstavek 66. člena SPZ).[22]

Izdajo soglasja za poslovanje je pojmovno mogoče smiselno primerjati s stvarnim bremenom (drugi stavek 255. člena v zvezi s prvim odstavkom 139. člena SPZ).[23] Solastnik lahko namreč idealni delež lastninske pravice omeji z ustanovitvijo tistih vrst izvedenih pravic, predmet katerih je lahko samo idealni delež lastninske pravice. Dovoljenje solastnika idealnega deleža nepremičnine je mogoče primerjati s služnostjo stanovanja (na vpisanem poslovnem naslovu subjekt vpisa posluje), kjer pa lahko vsak solastnik samostojno razpolaga s svojim idealnim (solastniškim) deležem tako, da ga prenese na novega imetnika (tretji odstavek 66. člena SPZ).

Rešitev sicer kot podzakonski predpis ponuja tudi peti odstavek 6. člena uredbe, ki določa, da se kot nepremičnina na določenem poslovnem naslovu iz četrtega odstavka tega člena šteje:

1. stavba, ki je sestavina zemljiške parcele, pri kateri je v katastru stavb vpisan ta naslov,
2. posamezni del stavbe v etažni lastnini, pri katerem je v katastru stavb vpisan ta naslov, ali
3. solastniški delež na nepremičnini, ki vključuje upravičenje uporabe prostorskega dela stavbe iz 1. točke tega odstavka.

1. točka petega odstavka 6. člena uredbe določa: »Kot nepremičnina na določenem poslovnem naslovu iz četrtega odstavka tega člena se šteje: stavba, ki je sestavina zemljiške parcele, pri kateri je v katastru stavb vpisan ta naslov.«[24]

Ne glede na ponujeno rešitev se zastavlja vprašanje, ali je treba pojem dovoljenja lastnika za poslovanje na naslovu njegove nepremičnine obravnavati tudi z vidika uresničevanja upravičenja uporabe, ki je tudi odločanje o vseh vprašanjih, pomembnih za uporabo nepremičnine. Za odločitve o vprašanjih, pomembnih za uporabo nepremičnine, SPZ uporablja izraz upravljanje nepremičnine (primerjaj naslov 67. člena SPZ), OZ pa izraz odločanje o skupnih zadevah skupnosti (primerjaj naslov 1007. člena OZ).

Če je imetnikov lastninske pravice na posamezni nepremičnini več, o teh vprašanjih odločajo z glasovanjem. Pri tem je izraz **glasovanje** uporabljen v širšem pomenu, kot izjava volje lastnika z vsebino (njegove) odločitve o posameznem

22 VSL sklep IV Cpg 516/2022, 27. 10. 2022, VSL sklep IV Cpg 1201/2010, 3. 11. 2010.
23 Plavšak, nav. delo.
24 VSL sklep IV Cpg 284/2025, 3. 7. 2025, VSL sklep IV Cpg 285/2025, 3. 7. 2025.

vprašanju. Moč glasovalne pravice posameznega lastnika (udeleženca skupnosti) se meri z višino idealnega deleža lastninske pravice, ki pripada temu lastniku (primerjaj prvi odstavek 1007. člena OZ).

Odgovor na zastavljeno vprašanje je odvisen tudi od tega, ali gre za posel rednega ali izrednega upravljanja. Upravljanje stvari v solastnini določa 67. člen SPZ. Pri tem loči pojem rednega in izrednega upravljanja stvari. Za posle rednega upravljanja se štejejo posli, ki so potrebni za obratovanje in vzdrževanje stvari za doseganje njenega namena (tretji odstavek 67. člena SPZ). Za posle v zvezi z rednim upravljanjem stvari je potrebno soglasje solastnikov, ki imajo skupaj več kot polovico idealnih deležev (drugi odstavek 67. člena SPZ). Za posle, ki presegajo okvire rednega upravljanja, kot so zlasti razpolaganje s celotno stvarjo, določitev načina rabe in določitev upravitelja stvari, je potrebno soglasje vseh solastnikov (peti odstavek 67. člena SPZ). V skladu s prvim odstavkom 29. člena Stanovanjskega zakona (SZ-1)[25] pa velja, da ne glede na določbo 67. člena SPZ odločajo etažni lastniki o poslih, ki presegajo okvir rednega upravljanja večstanovanjske stavbe, s soglasjem več kakor treh četrtin etažnih lastnikov glede na njihove solastniške deleže.

Glede na daljnosežne posledice dajanja dovoljenja (so)lastnika za poslovanje subjekta vpisa na naslovu (so)lastnika objekta, se zavzemam, da gre za posel, ki presega okvire rednega upravljanja. Z izdajo dovoljenja za poslovanje je določen način rabe nepremičnine, ki je eden izmed primeroma naštetih zakonskih dejanskih stanov, ko je potrebno soglasje vseh solastnikov. Po osmem odstavku 67. člena SPZ sklepi, ki jih sprejmejo solastniki v okviru upravljanja stvari, učinkujejo tudi v korist in v breme pravnih naslednikov posameznega solastnika. Večkrat je bilo že poudarjeno, da je pravni prednik dal soglasje za poslovanje, pravni naslednik pa ga je preklical. Težava, na katero je opozorjeno v vprašanju, še posebej lahko nastane v primerih, ko gre za nedovoljene emisije po 75. členu SPZ.

Glede na pojasnjene dileme bi bilo treba razmisliti, ali morajo dati soglasje za poslovanje družbe na istem naslovu vsi solastniki ali več kakor tri četrtine etažnih lastnikov glede na solastniške deleže. Kot je bilo že opozorjeno, se namreč zaplete, kjer je solastnikov veliko. Znano pa je tudi, da so v posameznih blokih vpisani poslovni naslovi številnih pravnih oseb, ki tam sploh ne poslujejo. Kjer je v večstanovanjskih stavbah oblikovana etažna lastnina, bi se o dajanju navedenih soglasij etažni lastniki morali dogovoriti v pogodbi o medsebojnih razmerjih po 116. členu SPZ.

Glede na zastavljeno vprašanje, torej če je registrsko sodišče seznanjeno s tem, da solastnik nasprotuje dovoljenju solastnika, pri čemer navede tudi razlog, da gre za motečo dejavnost, se bolj nagibam k drugi rešitvi, da je potrebno soglasje vseh solastnikov nepremičnine. Registrsko sodišče bi lahko izvedelo za navedeno dejstvo že v fazi predhodnega preizkusa predloga za vpis poslovnega naslova pri subjektu vpisa, ki ni lastnik objekta, ki je večstanovanj-

25 Uradni list RS, št. 69-3312/2003 s poznejšimi spremembami.

ska stavba v solastnini ali etažni lastnini. Tedaj bi bilo treba izpeljati postopek predhodnega preizkusa predloga po prvem odstavku 30. člena ZSReg. Če solastnik soglasja za poslovanje subjektu vpisa ne bi dal, bi bilo treba predlog po izteku roka po prvem odstavku 30. člena ZSReg zavreči. Sicer je odločanje registrskega sodišča o predlogu (so)lastnika za izbris subjekta vpisa iz sodnega registra brez likvidacije odvisno od okoliščin vsakega primera posebej, upoštevajoč materialnopravno podlago 7. poglavja ZFPPIPP.

LITERATURA IN VIRI:

- DUGAR, Gregor. Podjetniško premoženje kot skupno premoženje zakoncev. Ljubljana, Pravni letopis 1/2015, str. 56 in 64.
- IVANJKO, Šime. Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah, 2. knjiga. GV Založba, Ljubljana, 2007, str. 807.
- PLAVŠAK, Nina. (TFL vsebine/e-paket SPZ, z e- komentarjem SPZ), k 66. členu SPZ (17. 7. 2025).

POVZETEK RAZPRAVE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH Z IZVRŠILNE ŠOLE 2025[1]

Elizabeta Žgajnar, višja sodnica, Višje sodišče v Ljubljani

1. VPRAŠANJA V ZVEZI Z NEDENARNO TERJATVIJO

1.1 Izvršba po 226. členu ZIZ, narava denarne kazni in izterjava le-te po uradni dolžnosti

V primeru, ko mora dolžnik po izvršilnem naslovu opraviti nenadomestno dejanje, se mu s sklepom o izvršbi določi rok, v katerem mora to dejanje opraviti, ter se mu, če obveznosti *v določenem roku* ne izpolni, izreče denarna kazen. Če dolžnik obveznosti ne izpolni, se izrečena denarna kazen izterja po uradni dolžnosti.

Po stališču sodne prakse je sklep o izrečeni denarni kazni izvršljiv takoj po izteku v njem določenega roka za opravo nenadomestnega dejanja, ki teče od vročitve sklepa dolžniku ne glede na to, ali je tedaj že pravnomočen ali ne (VSRS II Ips 65/2021 z dne 15. 9. 2021). Poleg tega je stališče sodne prakse tudi, da namen te denarne kazni ni v kaznovanju dolžnika, temveč gre za način prisiljevanja dolžnika k izpolnitvi njegove obveznosti.

Po izteku roka, ki je bil dolžniku v sklepu o izvršbi določen za opravo nadomestnega dejanja, ne glede na to, ali je sklep o izvršbi pravnomočen ali ne, mora sodišče preveriti, ali so podani pogoji za izterjavo izrečene denarne kazni po uradni dolžnosti, in sicer, ali je dolžnik svojo obveznost v celoti izpolnil.

VPRAŠANJE:

Ali za ugotovitev, da dolžnik svoje obveznosti ni izpolnil, zadostuje obvestilo upnika (o neizpolnitvi obveznosti) ali pa je treba že v tej fazi dati dolžniku možnost, da se o tem izjavi? Sodna praksa je bila sicer različna. Del sodne prakse se je zavzemal za stališče, da je treba dolžniku zagotoviti možnost obravnavanja pred sodiščem tako, da se ta glede izpolnitve obveznosti lahko izjavi (VSL II Ip 560/2016 z dne 6. 4. 2016).

Odgovor:

Odgovor na to vprašanje najdemo v odločbi vrhovnega sodišča VSRS II Ips 65/2021 z dne 15. 9. 2021:

1 Prispevek je za objavo prirejeno gradivo avtorice, ki je bilo podlaga za razpravo o aktualnih vprašanjih na izvršilni šoli 2025 od 7. do 9. maja 2025 in od 26. do 28. maja 2025 v Podčetrtku, z vključenimi stališči iz razprave. Predstavljena stališča so le nezavezujoči pripomoček pri oblikovanju sodne prakse.

»Vrhovno sodišče se strinja, da je dolžniku treba zagotoviti možnost, da se izjavi o tem, a sodi, da narava izvršilnega postopka ne narekuje naroka (29.a člen Zakona o izvršbi in zavarovanju (ZIZ)), pa tudi ne nujno predhodne izjave dolžnika. V izvršilnem postopku je namreč načelo kontradiktornosti omejeno in zadošča, da se možnost izjave dolžniku zagotovi (šele) naknadno v postopku s pravnimi sredstvi. To je razvidno tudi iz ureditve pritožbenega postopka, saj lahko sodišče prve stopnje v primerih, ko pred njegovo odločitvijo ni bila vzpostavljena kontradiktornost, o pravočasni in utemeljeni pritožbi odloči samo z razveljavitvijo ali nadomestitvijo izpodbijanega sklepa (osmi odstavek 9. člena ZIZ), ne nazadnje pa lahko to stori tudi sodišče druge stopnje v okviru pooblastil, ki jih ima v pritožbenem postopku.«

To pomeni, da po stališču Vrhovnega sodišča RS, ki ga je izrazilo v citirani odločbi, ni nujna predhodna izjava dolžnika.

Drugače pa je v primeru, ko dolžnik obvesti sodišče, da je izpolnil obveznost. V tem primeru je treba to obvestilo vročiti upniku v izjavo.

VPRAŠANJE:

Ali je treba ugotoviti tudi, ali je dolžnik obveznost izpolnil pravočasno, torej v roku, ki mu je bil določen v sklepu o izvršbi? Kako postopati, če je dolžnik obveznost izpolnil po izteku tega roka – se že izrečena denarna kazen izterja ali ne?

Odgovor:

Namen denarne kazni je v prisiljevanju dolžnika k izpolnitvi nedenarne obveznosti. Denarna kazen je torej sredstvo izvršbe za dosego nenadomestnega dejanja. To pomeni, da se z izrekanjem denarne kazni dolžnik sili, da začne izpolnjevati svoje obveznosti, in ne, da se kaznuje. Izvršba je potrebna le v obsegu obveznosti iz izvršilnega naslova in le, dokler ni izpolnjena v celoti. Po izpolnitvi obveznosti, pa menim, izvršbe ni več mogoče opravljati.

Strinjam se z večinskim stališčem sodne prakse, zavzetim v sklepih VSL I Ip 913/2022 z dne 20. 7. 2022 in VSL III Ip 2171/2014 z dne 11. 6. 2014:

»Določba 3. odst. 226. čl. ZIZ ne predvideva izterjave že izrečene denarne kazni, ne da bi sodišče hkrati izdalo tudi nov sklep, s katerim bi določilo dolžniku nov rok za izpolnitev obveznosti in izreklo novo denarno kazen. Le v primeru, da je treba dolžnika še naprej prisiljevati k izpolnitvi obveznosti z določitvijo novega roka in izrekom nove, višje denarne kazni, je utemeljena izvršitev že izrečene denarne kazni. Če sodišče v času odločanja o tem, ali je obveznost izpolnjena ali ne, ugotovi, da je obveznost izpolnjena (tudi če je bila izpolnjena po izteku roka, ki je bil dolžniku določen), za izterjavo že izrečene denarne kazni ni podlage. Izterjava denarne kazni bi namreč ob ugotovitvi, da je obveznost v času odločanja že izpolnjena, imela zgolj povračilni ukrep, kar pa ni njen namen.«

Drugačno stališče pa je zastopano v sklepu VSL IV Ip 736/2024 z dne 10. 7. 2024, in sicer, da je treba že izrečeno denarno kazen po uradni dolžnosti izterjati tudi v

primeru, ko je dolžnik obveznost sicer izpolnil, vendar je ni izpolnil v roku, ki mu je bil določen.

1.2 Izvršba po 226. členu ZIZ v primeru izvršitve odločbe o osebnih stikih (238.f člen ZIZ)

VPRAŠANJE:

Kako naj se za primer neizpolnitve obveznosti glasi izrek denarne kazni – ali se izreče denarna kazen za vsak neizveden stik?

Odgovor:

Glede na namen denarne kazni menim, da je pravilnejši izrek denarne kazni:

»Če dolžnica obveznosti iz I. točke izreka tega sklepa v roku 3 dni od prejema tega sklepa ne bo začela pravilno izpolnjevati, se na predlog upnika zoper dolžnico dovoljuje izvršba tako, da se dolžnici izreče denarna kazen v znesku … EUR.«

VPRAŠANJE:

Kako po izdaji sklepa o izvršbi voditi postopek?

Odgovor:

Sodišče takrat, ko odloča o tem, ali so podani pogoji za izrek nove denarne kazni in izterjavo že izrečene kazni, ugotavlja, ali dolžnik svojo obveznost izpolnjuje. Če dolžnik svojo obveznost glede stikov enkrat (ali večkrat) krši, nato pa svojo obveznost začne pravilno izpolnjevati, menim, da se denarna kazen, izrečena v sklepu o izvršbi, ne izterja in se ne izreče nova, višja denarna kazen. Ker dolžnik obveznost izpolnjuje, je namen izvršbe dosežen in je izvršba s tem končana.

Ugotoviti je torej mogoče, da je pri izvajanju osebnih stikov treba uporabiti pravila prisilne izvršitve trajnostnih razmerij, ko se z izvršilnim naslovom dolžniku nalaga določeno ravnanje (urejajo se trajnostna razmerja med strankama, kar določitev stikov starša z otrokom so). Sklep o izvršbi v teh primerih ne daje pravnega varstva upniku tudi za prihodnja protipravna dejanja v nedoločenem času po izdaji sklepa o izvršbi. Če bi bilo tako, bi bil namreč izvršilni postopek odprt neomejeno, kar pa ne more biti. Če pozneje pride do ponovnega ravnanja dolžnika v nasprotju z izvršilnim naslovom, mora upnik ponovno vložiti nov predlog za izvršbo (tako VSL I Ip 913/2022 z dne 20. 7. 2022 in VSL III Ip 2171/2014).

VPRAŠANJE:

Ali obstaja možnost končanja postopka za izterjavo nedenarne terjatve (razen na način, da upnik umakne predlog za izvršbo) ob več neuspelih izrečenih in neizterjanih denarnih kaznih?

Odgovor:

Ne.

2. VPRAŠANJE GLEDE PRAVNOMOČNOSTI

VPRAŠANJE:

Odpoved pritožbe zoper sklep med sodnimi počitnicami – ali imajo sodne počitnice kakšen vpliv na datum pravnomočnosti ali ne v zadevi, ki ni nujna zadeva?

Odgovor:

V 334. členu ZPP je določeno, da se stranka lahko odpove pritožbi od trenutka, ko je sodba razglašena, če se sodba ne razglasi, pa od takrat, ko ji je vročen njen prepis. Odpoved pritožbi in umik pritožbe se ne moreta preklicati. Učinek obeh nastopi takoj, ko je umik ali odpoved podana. Odpoved pravici do pritožbe omogoča stranki hitrejšo pridobitev materialne pravice, ki jo uveljavlja v postopku, gre za strankino zavestno opustitev zakonske in ustavne pravice do pritožbe. V primeru, **ko se stranka odpove pravici do pritožbe, velja enako pravilo, kot če stranka pritožbe ne vloži**.

Če se stranka odpove pritožbi, nastopi pravnomočnost z dnem odpovedi pritožbe zadnje upravičene stranke. To pa je lahko tudi med sodnimi počitnicami.

3. VPRAŠANJA V ZVEZI Z VROČANJEM

VPRAŠANJE:

Dolžniku je postavljen začasni zastopnik, nato ugotovimo, da ima dolžnik prijavljen naslov. Ali pisanja vročamo dolžniku ali še vedno začasnemu zastopniku? Glede tega so bila v preteklosti različna mnenja.

Odgovor:

V tretjem odstavku 143. člena ZPP je dano pooblastilo sodišču, da sámo vpogleda v centralni register prebivalstva (CRP) in pridobi podatek o naslovu ter vroča pisanje na ta naslov. Menim, da za tako postopanje ni ovire, čeprav je dolžniku že postavljen začasni zastopnik. Tudi če sodišče vroči pisanje dolžniku, pa to ni razlog za razrešitev začasnega zastopnika.

Kot izhaja že iz vprašanja, ima začasni zastopnik vse pravice in dolžnosti zakonitega zastopnika, vse dokler stranka, ki ji je postavljen, ali njen pooblaščenec ne stopi pred sodišče (83. člen ZPP). Iz sodne prakse in literature izhaja, da začasno zastopstvo preneha, ko se stranka pojavi in to sporoči sodišču. Ko sodišče postavi toženccu začasnega zastopnika, nima več dolžnosti iskati tožencevega prebivališča, saj je vročitev pravilna, če se opravi začasnemu zastopniku.

Stranka, ki ji je postavljen začasni zastopnik, mora biti aktivna (I Cp 1149/2014). Torej, stranka, ki ji je postavljen začasni zastopnik, ali njen pooblaščenec mora sam nastopiti pred sodiščem, da se lahko razreši začasni zastopnik.

VPRAŠANJE:

Razmerje med tretjim odstavkom 143. člena Zakona o pravdnem postopku (ZPP) in drugim odstavkom 145. člena ZPP. Kdaj so izpolnjeni pogoji za vročanje na sodno desko (drugi odstavek 145. člena ZPP)? Ali je v primeru, ko je stranki eno sodno pisanje že vročeno (osebno/s fikcijo), med postopkom pa se novo sodno pisanje vrne z oznako »preseljen«, treba vpogledati v CRP (kot to določa tretji odstavek 143. člena ZPP) in ji nadaljnja pisanja vročati na novi naslov (v Sloveniji/tujini) ali pa se ji nadaljnja pisanja vročajo z nabitjem na sodno desko, ker sodišču ni sporočila spremembe svojega naslova?

Odgovor:

V tretjem odstavku 143. člena ZPP je urejeno postopanje sodišča, če vročitev stranki ni mogoča. V takem primeru sodišče z neposrednim vpogledom v centralni register prebivalstva pridobi podatke o tem, ali je naslov, na katerem je bil opravljen poskus vročitve, enak naslovu, ki je prijavljen v skladu z zakonom, ki ureja prijavo prebivališča, in v register Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije o naslovu delodajalca naslovnika. Sodišče vroči pisanje na naslov, ki izhaja iz CRP, če vročitev ni bila opravljena na tem naslovu, ali na naslov delodajalca naslovnika.

V 145. členu ZPP pa je urejeno vročanje v primeru, ko stranka ali njen zakoniti zastopnik med postopkom spremeni svoj naslov in tega takoj ne sporoči sodišču. Če tega ne stori, sodišče odredi, da naj se vse nadaljnje vročitve v pravdi za to stranko opravljajo tako, da se pisanje pritrdi na sodno desko.

Vročanje na sodno desko je mogoče, če je bilo vročanje v zadevi že uspešno, poznejša pošiljka pa se vrne z oznako preseljen. Sodišče ima pooblastilo, da vedno vpogleda v CRP in vroča na naslov, ki je v CRP. Če sodišče opravi vpogled v CRP, lahko vroča na naslov, ki ga ima stranka prijavljenega v CRP, če je ta drugačen od naslova, ki je sodišču znan v zadevi. Če je naslov isti kot naslov, s katerega se je vrnila sodna pošiljka z oznako preseljen, bo treba vročati na sodno desko. Če je naslov drugačen in se tudi iz tega drugega naslova vrne pošiljka z oznako preseljen, so izpolnjeni pogoji za vročanje z nabitjem na sodno desko.

VPRAŠANJE:

Postopek ugotavljanja dolžnikovega prebivališča.

Odgovor:

Četrti odstavek 143. člena ZPP v zvezi s 15. členom ZIZ določa, da če vročitev ni mogoča ali ni uspešna, sodišče pozove nasprotno stranko, naj v do-

ločenem roku sporoči naslov novega prebivališča naslovnika, če zanj ve. Hkrati sodišče predlaga uvedbo postopka ugotavljanja dejanskega stalnega prebivališča v skladu z zakonom, ki ureja prijavo in odjavo stalnega in začasnega prebivališča, ali opravi poizvedbe pri svojcih, članih gospodinjstva in sorodnikih, pri sosedih in hišniku z zadnjega znanega naslova, socialnih službah, pri zadnjem delodajalcu ali najemodajalcu, na policiji ali v bolnišnicah. Sodišče pisanje vroči na naslov, ki ga izve na način, določen v tem odstavku.

Postopanje sodišča v takih primerih je obrazloženo v sklepu VSL I Ip 80/2020:

»Zakon sodišču ne nalaga neomejene raziskovalne dolžnosti, skladno s katero bi sodišče moralo samo celo najti osebe, pri katerih bi poizvedovalo o dolžnikovem naslovu. Na to kaže že dejstvo, da je ta dolžnost predpisana alternativno predlaganju postopka ugotavljanja dejanskega stalnega prebivališča, kar predstavlja le formalno vlogo sprožitelja postopka. V situaciji, kot je dana, ko je sodišče že opravilo vse poizvedbe, ki so mu v elektronskih evidencah dosegljive (v centralni register prebivalstva in register ZZZS), sodišče nima prav nič boljših spoznavnih možnosti v zvezi z dolžnikovim naslovom oziroma osebami, ki bi zanj lahko vedele, kot upnik. Na upniku kot gospodarju postopka je, da (najmanj) konkretno predlaga vsaj to, pri katerih osebah (ime, naziv, naslov) naj sodišče opravi poizvedbe. Možnosti in orodja za takšno poizvedovanje ima zlasti detektiv ali izvršitelj, če takšnih, konkretnih podatkov nima in ne more pridobiti niti upnik sam. Upnik tudi ne zatrjuje, da bi mu založitev stroškov za delo takšne, kvalificirane osebe predstavljalo nepremostljivo finančno breme (upnik je zavarovalnica).«

Zakon sodišču nalaga, da opravi vpogled v evidence, sproži postopek ugotavljanja stalnega prebivališča. Če ima stranka prijavljeno le zakonsko prebivališče, izključuje uvedbo postopka ugotavljanja stalnega prebivališča. Nato pa pozove upnika, ki lahko predlaga, pri kateri osebi naj sodišče opravi poizvedbe.

4. VPRAŠANJA V ZVEZI Z OSEBNIM STEČAJEM

VPRAŠANJE:

Po končanem postopku osebnega stečaja nadaljevanje izvršilnega postopka, ki je bil prekinjen zaradi stečajnega postopka nad dolžnikom, upnik pa je pred tem pridobil ločitveno pravico na premoženju dolžnika: ali je treba preveriti, ali je upnik priglasil terjatev in ločitveno pravico.

Odgovor:

Da, a bistveno je preveriti vsebino sklepa o končanju postopka osebnega stečaja. Če ni prišlo do odpusta obveznosti, bo v tem sklepu navedeno, koliko je upnikove terjatve.

VPRAŠANJE:

Ali je v zgoraj opisani situaciji treba preveriti, ali je bilo premoženje, na katerem je upnik pridobil ločitveno pravico, del stečajne mase?

Odgovor:

Dejstvo, ali je del stečajne mase, ni pomembno. Če ni bilo del stečajne mase, je bilo premoženje očitno prezrto ali pa je upravitelj mogoče ocenil, da ni dolžnikovo.

VPRAŠANJE:

Ali se v primeru odpusta obveznosti dovoli nadaljevanje izvršbe le na premoženju, na katerem je upnik pridobil ločitveno pravico?

Odgovor:

V primeru, da je v postopku osebnega stečaja prišlo do odpusta premoženja, je dovoljeno nadaljevanje izvršbe na vse premoženje, vendar v obsegu zavarovane terjatve. Pomembno je torej, da se pri nadaljevanju izvršbe upošteva obseg terjatve, za katero se lahko nadaljuje izvršba.

VPRAŠANJE:

Ali se v primeru, ko ni prišlo do odpusta obveznosti, dovoli razširitev izvršbe z novim izvršilnim sredstvom ali pa bi prišlo v tem primeru do privilegiranja upnikov, katerih izvršilni postopki so bili prekinjeni, v odnosu do upnikov, katerih postopki so bili ustavljeni (ti upniki morajo vložiti nov predlog za izvršbo)?

Odgovor:

V primeru, ko v stečajnem postopku ni bilo odpusta obveznosti, se prekinjeni izvršilni postopek nadaljuje, ustavljeni izvršilni postopek pa se ne more več nadaljevati. To pomeni, da ni mogoče govoriti o privilegiranih upnikih, saj so bili izvršilni postopku ob koncu stečajnega postopka, v katerem ni bilo odpusta, v različnih fazah. Ustavljeni postopek se ne more nadaljevati in ti upniki bodo morali vložiti nov predlog za izvršbo. Upniki, katerih izvršilni postopki so bili prekinjeni, bodo lahko predlagali nadaljevanje izvršbe tudi z novim izvršilnim sredstvom.

5. VPRAŠANJA V ZVEZI S PRAVNIMI POSLEDICAMI SMRTI STRANKE

VPRAŠANJE:

Dolžniku je bila odvzeta poslovna sposobnost in mu je bil s strani CSD postavljen skrbnik, čigar naloga je obsegala tudi zastopanje dolžnika pred sodišči.

Dolžnikov skrbnik je imel v izvršilnem postopku pooblaščenca (odvetnika). Zatem je dolžnik umrl. Ali se tudi v tem primeru uporabi določba 1. točke prvega odstavka 205. člena ZPP v zvezi s 15. členom ZIZ?

Odgovor:

V 1. točki prvega odstavka 205. člena ZPP se določa, da se postopek prekine, če stranka umre, pa stranka v postopku nima pooblaščenca. Menim, da je v tem primeru treba uporabiti določbe, ki se nanašajo na postopanje sodišča glede strank, torej tudi v primeru, ko stranka umre. Dolžnik je še vedno stranka postopka in zanj veljajo vsa določila glede strank postopka.

6. VPRAŠANJE GLEDE VRAČILA PREDUJMA IZBRISANEMU SUBJEKTU

VPRAŠANJE:

V izvršilni zadevi, ki je bila dovoljena s strani Okrajnega sodišča v Ljubljani, Centralni oddelek za verodostojno listino (COVL), je bil založen predujem (s strani upnika) za pooblaščenega vročevalca v višini 280,00 EUR. Predujem je bil založen na konto v Ljubljani. V tej zadevi je bil za vročitev določen vročevalec, ki je opravil vročitev, na podlagi katere mu je COVL priznal nagrado v višini 65,30 EUR. Spis je bil po pravnomočnosti odstopljen tukajšnjemu sodišču, kjer je tekla izvršba, ki je bila leta 2013 ustavljena.

Leta 2023 smo s strani računovodstva prejeli obvestilo, da je s strani računovodstva Okrajnega sodišča v Ljubljani znesek 280,00 EUR prenakazan na račun sodišča, ki vodi izvršbo po pravnomočnosti sklepa o izvršbi. Ker vročevalec nikoli ni predložil računa, mu znesek ni bil izplačan. Iz AJPESA izhaja, da je bil vročevalec izbrisan iz sodnega registra leta 2014. Okrožno sodišče v Mariboru je glede oprave postopka po 444. členu ZFPPIPP odgovorilo, da noben upnik ni vložil predloga za začetek stečajnega postopka nad pozneje najdenim premoženjem izbrisane pravne osebe. Po mnenju računovodstva bi morali celotni znesek predujma vrniti upniku. Vendar pa je v tem času prišlo tudi do izbrisa upnika. Subjekt se izbriše iz sodnega registra na predlog likvidacijskega upravitelja po drugem odstavku 418. člena ZGD-1. Komu se vrne predujem, ki je na računu sodišča?

Odgovor:

Menim, da je v tem položaju treba uporabiti določila Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1). Pri prenehanju gospodarske družbe pride do pravnega nasledstva družbenikov. Pravica do ustreznega dela preostanka premoženja (kar je v tem primeru predujem, ki ni bil porabljen) po likvidaciji družbe (upnika v tem primeru) je temeljna pravica družbenika (418. člen v zvezi s 522. členom ZGD-1). Čisto premoženje družbe pripada torej družbenikom. Premoženje, ki v postopku likvidacije še ni bilo razdeljeno, si družbeniki lahko razdelijo pozneje. Z izbrisom družbe iz sodnega registra preneha le pravna oseba, ne pa tudi premoženje.

7. VPRAŠANJE GLEDE POSTOPANJA Z VLOGAMI PO KONCU IZVRŠILNEGA POSTOPKA

VPRAŠANJE:

Kaj narediti z vlogami, ko je izvršilni postopek že pravnomočno končan, dolžnik pa vlaga vloge, v katerih opisuje, kako je tekel postopek, zdi se mu vse narobe, čeprav je bilo vse v skladu z zakonom, samo stranka ne pozna ZIZ?

Odgovor:

Menim, da je na prvo vlogo treba odgovoriti in stranki pojasniti zadevo ter jo opozoriti, da je zadeva končana in sodišče na morebitne vloge ne bo več odgovarjalo.

S sklepom sodišče odloča o pravnih sredstvih. Torej bo sodišče odločilo s sklepom, če je mogoče strankino vlogo prepoznati kot pravno sredstvo.

8. VPRAŠANJA GLEDE IZVRŠBE NA NEPREMIČNINE

VPRAŠANJE:

Na spletno javno dražbo sta bila prijavljena AA in BB (sicer predkupna upravičenca), ki sta na javni dražbi nastopala kot dražitelja, pri čemer je AA ponudil … EUR, BB pa je zvišal ponudbo na … EUR in ta ponudba BB je bila tudi najugodnejša.

Nato je takoj po koncu spletne javne dražbe BB (torej najugodnejši ponudnik) »izjavil«, da uveljavlja predkupno pravico. Takoj za njim pa je taisto – da uveljavlja predkupno pravico – »izjavil« tudi AA.

Ali se dražba, ki se nadaljuje na klasični način, opravlja tako, da ima BB (le) položaj najugodnejšega ponudnika, AA pa položaj predkupnega upravičenca (ki ima kot tak možnost kupiti nepremičnino pod enakimi pogoji – torej za ceno … EUR, enako najugodnejši ponudbi BB)?

In ali ima BB, ki je sicer bil prijavljen kot predkupni upravičenec, pa je bila na dražbi njegova ponudba najugodnejša, v primeru izenačitve ponudbe s strani predkupnega upravičenca AA le še možnost ponuditi višjo ceno (in zatorej kot najugodnejši ponudnik nima možnosti konkurirati kot predkupni upravičenec z drugim predkupnim upravičencem)?

Kakšen je torej položaj BB v nadaljevanju javne dražbe na klasični način?

Odgovor:

Če predkupni upravičenec izjavi, da uveljavlja predkupno pravico, se postopek nadaljuje med najugodnejšim ponudnikom in predkupnim upravičencem. V na-

vedenem primeru je najugodnejši ponudnik tudi predkupni upravičenec, torej sta oba tudi predkupna upravičenca. Sodišče v tem primeru razpiše narok.

Glede na vsebino četrtega odstavka 182. člena ZIZ ima najugodnejši ponudnik takoj po tem, ko je predkupni upravičenec izjavil, da kupuje nepremičnino pod istimi pogoji, pravico ponuditi višjo ceno.

V navedenem primeru sta dražitelja enakovredna. Nepremičnina se lahko domakne samo enemu, zato se mora doseči najvišja ponudba, kar pomeni, da se draženje nadaljuje. Menim, da nobeden od njiju ne bo mogel zgolj izenačiti cene, temveč mora dražiti.

VPRAŠANJE:

Ali gre v zvezi z uveljavljanjem predkupne pravice oziroma, točneje, v konkurenci uveljavljenih predkupnih pravic (npr. po Zakonu o gozdovih, Zakonu o kmetijskih zemljiščih, Zakonu o urejanju prostora v zvezi z občinskimi prostorskimi akti idr.) upoštevati dejansko rabo – parcela je v naravi gozdno zemljišče ali kmetijsko zemljišče ali gre upoštevati namensko rabo – parcela je v območju stavbnih zemljišč, območju pretežno stanovanjske gradnje itd. (parcelo je sodni cenilec ocenil kot nezazidano stavbno zemljišče)?

Odgovor:

Dejanska raba prostora je neodvisna od predpisov s področja upravnega prava, ki določajo način pridobivanja in uživanja lastninske pravice. Določena je s fizičnimi elementi zemeljskega površja, ki so posledica naravnih dejavnikov ali človekove dejavnosti (uporabe).

Namenska raba zemljišč je s prostorskimi akti določena raba zemljišč in objektov. Namenska raba zemljišča se evidentira na podlagi predpisov, ki urejajo vsebino, obliko in način priprave prostorskega reda občine, in vrstah njegovih strokovnih podlag.

Odgovor na vprašanje je mogoče najti v odločbi IV U 159/2024 z dne 19. 11. 2024 – »Z vidika uporabe pravilnih določb v postopku prodaje ni bistvena dejanska raba, temveč namenska raba nepremičnin, kot je razvidna in prostorskih aktov. Dokler je nepremičnina po namenski rabi kmetijsko zemljišče, zanjo velja režim prodaje kmetijskih zemljišč po določbah ZKZ, kar velja tudi za možnost uveljavljanja predkupne pravice. Ta ni vezana na dejansko, temveč na namensko rabo nepremičnine.«

Upoštevati je treba namensko rabo zemljišča. Tako stališče se upošteva v cenilnem poročilu.

VPRAŠANJE:

Ugovor tretjega in odlog izvršbe na predlog tretjega.

Tretji vloži ugovor, ki ga sodišče zaradi neobrazloženosti zavrne, saj tretji ni zatrjeval pravice, ki preprečuje izvršbo. Tretji se zoper odločitev sodišča ne pritoži (sklep postane pravnomočen), ampak vloži tožbo za ugotovitev nedopustnosti izvršbe (od novele ZIZ-L dalje je namreč tožba možna tudi v primeru neobrazloženega ugovora tretjega).

Naknadno tretji na podlagi 73/2 ZIZ vloži tudi predlog za odlog izvršbe do pravnomočne odločitve v pravdnem postopku. Eden od pogojev za odlog po 73/2 ZIZ je, da mora tretji obstoj svoje pravice, ki preprečuje izvršbo, verjetno izkazati.

Ali ima v primeru, da sodišče naknadno podvomi o pravilnosti odločitve, da tretji ne zatrjuje pravice, ki preprečuje izvršbo (ki je sicer pravnomočna, ker se tretji zoper odločitev o zavrnitvi njegovega ugovora ni pritožil), kakšno možnost, da z opravo izvršbe počaka do odločitve v pravdnem postopku?

Odgovor:

Po stališču sodne prakse in teorije (VSL sklep II Ip 1405/2021 z dne 15. 12. 2021, VSL sklep II Ip 88/2018 z dne 7. 2. 2018 in VSL sklep I Ip 3208/2007 z dne 5. 9. 2007; Elizabeta Žgajnar in Maja Lajevec, e-paket Izvršba s komentarjem, komentar k 73. členu ZIZ, dostopno na https://www.tax-fin-lex.si, v primeru, ko je bilo že v okviru ugovora tretjega ugotovljeno, da tretji ni z verjetnostjo izkazal svoje pravice, ki preprečuje izvršbo, ponovna presoja tega pogoja (iz istega zatrjevanega razloga) ob odločanju o predlogu tretjega za odlog izvršbe ni več mogoča in drugačne odločitve o tem sodišče ne more sprejeti.

Če sodišče ugotovi, da tretji ne zatrjuje pravice, ki preprečuje izvršbo, je treba predlog za odlog izvršbe zavrniti. Seveda pa za ugoditev predlogu za odlog izvršbe zadostuje že blažji preizkus verjetnega izkaza obstoja pravice, ki preprečuje izvršbo. Pogoji za predlog za odlog tretjega so jasno navedeni v 73. členu ZIZ in so torej strožji kot pogoji za vložitve pravde na nedopustnost izvršbe.

Zakon torej tretjemu, ki zatrjuje pravico, ki ne preprečuje izvršbe, omogoča pravdo za ugotovitev nedopustnosti izvršbe, ne more pa tak tretji doseči odloga izvršbe.

Menim, da sodišče drugačne odločitve ob presoji predloga za odlog izvršbe glede verjetnega obstoja pravice ne more sprejeti, razen če gre za spremenjene okoliščine. Vprašanje je, ali je napačna presoja sodišča glede zatrjevanih dejstev verjetnega izkaza obstoja pravice taka spremenjena okoliščina. Menim, da je, saj napačna presoja sodišča ne more biti v škodo stranki.

VPRAŠANJE:

Nepremičninska izvršba – prijave in izpodbijanje terjatev s strani strank ter vključitev izvedencev pri izračunu terjatev izvršilnih upnikov in vročanje v tovrstnih primerih po zaključku razdelitvenega naroka.

Odgovor:

Upnik lahko izpodbija terjatev zastavnega upnika, če terjatev, ki jo izpodbija, vpliva na njegovo poplačilo v smislu vrstnega reda in višine. Odvisno pa je od tega, ali bo izvršilno sodišče tistega, ki izpodbija terjatev, napotilo na pravdo, ali pa bo sámo odločilo o višini in vrstnem redu izpodbijanja terjatve (prvi odstavek 202. člena ZIZ).

Če je odločitev o zahtevku tistega, ki izpodbija terjatev drugega upnika, odvisna od spornih dejstev, sodišče tistega, ki terjatev izpodbija, napoti na pravdo (sodba VSC Cpg 257/2016 z dne 7. 12. 2019). Če izpodbijanje ne temelji na spornih dejstvih, sodišče samo odloči o višini in vrstnem redu izpodbijane terjatve.

Sodišče sicer lahko tudi v tej fazi postavi izvedenca, če izpodbijanje ne temelji na spornih dejstvih. V primeru, da bo postavilo izvedenca, je treba o tem obvestiti vse, ki bodo poplačani iz kupnine, in jim vročiti mnenje v izjavo. Menim, da je potem ponovno treba razpisati narok, na katerem se bo razpravljalo o poplačilu, saj je temu namenjen razdelitveni narok.

Sicer pa načeloma je sodišče tisto, ki mora vedeti, koliko znaša terjatev izvršilnega upnika (glede na to, za izterjavo kakšnih zneskov je bila dovoljena izvršba in koliko je bilo vmes opravljenih poplačil). Izvršilnemu upniku namreč ni treba priglasiti terjatve ter izračunati njene višine, tudi če takšno priglasitev da, pa sodišče nanjo ni vezano (menim, da je napačno (sicer pogosto) ravnanje sodišča, ki zgolj sledi višini, ki jo navede upnik, ne da bi jo samo preverilo glede na podatke spisa). Če je potrebno, da višino terjatve izvršilnega upnika izračuna izvedenec, bi moralo sodišče to načeloma ugotoviti že pred razdelitvenim narokom in že na razdelitvenem naroku strankam predočiti izračun izvedenca. Seveda pa bi moral biti izračun narejen na dan razdelitvenega naroka.

VPRAŠANJE:

Neenotna sodna praksa – sklep o izročitvi, izselitev iz celotnega oziroma idealnega dela nepremičnine, če je prodan idealni delež.

Odgovor:

Skladno s 192. členom ZIZ je pravnomočen in izvršljiv sklep o izročitvi izvršilni naslov za izpraznitev in izročitev nepremičnine. Če je bil dolžnik le solastnik prodane nepremičnine, mu izvršilno sodišče naloži, da mora izprazniti nepremičnino kot celoto, saj je solastni del idealni in ne fizično določeni del stvari. Dejstvo, da se mora dolžnik kot solastnik izseliti iz nepremičnine, pa ne pomeni, da ta dolžnost velja tudi za preostale solastnike, ki niso dolžniki. Če bi se izvršba opravljala tudi zoper njih, bi imeli ti v postopku izvršbe za izpraznitev in izročitev nepremičnine možnost vložiti ugovor tretjega.

Prav tako ni ovira za izvršilni postopek na izselitev iz nepremičnine to, da je nepremična v solasti še drugih solastnikov. Treba je namreč upoštevati, da ima

v skladu s 100. členom Stvarnopravnega zakonika (SPZ) solastnik pravico do tožbe za varstvo lastninske pravice na celi stvari, kar pomeni, da lahko eden od solastnikov s tožbo dobi izvršilni naslov, na podlagi katerega lahko v izvršilnem postopku doseže toženčevo (dolžnikovo) prisilno izselitev, in torej smiselno enako velja v izvršilnem postopku za kupca, ki postane solastnik prodane nepremičnine, pri izdaji sklepa po 192. členu ZIZ, za katerega je v zakonu izrecno določeno, da predstavlja izvršilni naslov.

Sklep VSRS II Ips 36/2019 – Izvršilno sodišče je v primeru, ko odloča o izvršbi, ki je predlagana na podlagi izvršilnega naslova, na ta izvršilni naslov vezano (načelo formalne legalitete). To pomeni, da izvršilnega varstva na njegovi podlagi ne more odreči, niti ne more ponovno presojati njegove materialnopravne pravilnosti in zakonitosti. V konkretnem primeru izvršilni naslov dolžniku nalaga izselitev iz celotne nepremičnine. Če se dolžnik s takšnim naslovom ni strinjal, bi ga moral izpodbijati s pritožbo zoper sklep, s katerim mu je bila izselitev naložena. Ne more pa (materialnopravni) pravilnosti izvršilnega naslova ugovarjati v postopku, v katerem se odloča o izvršitvi. V primeru, ko med solastniki ni dosežen dogovor o načinu uporabe nepremičnine, je za njeno oddajo v uporabo tretji osebi potrebno soglasje vseh solastnikov. Zato je vsak od solastnikov upravičen zahtevati prenehanje take uporabe, tretji pa se zoper takšno zahtevo ne more uspešno braniti s sklicevanjem na soglasje drugega solastnika. Zgolj soglasje nekaterih solastnikov glede na navedeno ne pomeni razloga za preprečitev izvršbe, s tem pa tudi ne razloga, iz katerega bi bilo sklep o izvršbi (izdan na podlagi izvršilnega naslova) mogoče izpodbiti.

Tako lahko sklenem, da se mora v primeru, ko je na dražbi prodan dolžnikov idealni delež nepremičnine, dolžnik izseliti iz celotne nepremičnine, to pa ne velja za solastnike.

VPRAŠANJE:

Vprašanje v povezavi s sedmim odstavkom 169. člena ZIZ: Katero sodišče je pristojno za dovolitev drugega sredstva izvršbe ali predmeta izvršbe, ali sodišče, ki je dovolilo izvršbo na dom dolžnika, ali sodišče, ki opravlja izvršbo na dom dolžnika? Sodišče, ki le opravlja izvršbo na dom dolžnika, namreč po ZIZ ni pristojno za dovoljevanje izvršbe na druga sredstva oziroma predmete izvršbe in tudi nima neposrednega vpogleda, s katerimi drugimi sredstvi se izvršba opravlja oziroma se je opravljala.

Odgovor:

Krajevno pristojnost za odločanje o izvršilnem sredstvu izvršbe na nepremičnine ureja 166. člen ZIZ. Prvi odstavek tega člena določa, da je za odločitev o predlogu za izvršbo na nepremičnino in za samo izvršbo krajevno pristojno sodišče, na območju katerega je nepremičnina, če ta zakon glede izvršbe na nepremičnine ne določa drugače.

Kadar ležijo nepremičnine na območju različnih sodišč, je krajevno pristojno za dovolitev izvršbe tisto sodišče, na območju katerega je nepremičnina, ki je kot predmet izvršbe v predlogu za izvršbo navedena na prvem mestu, za samo izvršbo pa vsako posamezno sodišče, na območju katerega je nepremičnina (drugi odstavek 166. člena ZIZ). Ta druga sodišča so torej pristojna le za samo opravo izvršbe, za vsa druga vprašanja pa sodišče, ki je dovolilo izvršbo. Katera so dejanja sodišča in strank v zvezi s samo izvršbo, opredeljuje 167. člen ZIZ, ki določa, da se izvršba na nepremičnino opravi z zaznambo sklepa o izvršbi v zemljiški knjigi, z ugotovitvijo vrednosti nepremičnine, s prodajo nepremičnine in s poplačilom upnikov iz zneska, dobljenega s prodajo. O dejstvih glede upravičenosti celotnega teka izvršilnega postopka oziroma delnega prenehanja celotne obveznosti (ugovor, ugovor po roku, delni umik idr.) ter vseh drugih vprašanjih se odloča enotno v izvršilnem postopku, v katerem je bila dovoljena izvršba in iz katerega je odstopljena samo oprava izvršbe na nepremičnine.

V sedmem odstavku 169. člena ZIZ je določeno, da sodišče lahko sámo, po uradni dolžnosti, dovoli drugo sredstvo izvršbe ali da se izvršba opravi na drugi nepremičnini. Menim, da tako postopa sodišče, ki vodi izvršbo na nepremičnino, ki je dolžnikov dom, in gre za očitno nesorazmerje med ugotovljeno vrednostjo nepremičnine in denarno terjatev. Po odločitvi sodišča, ki vodi izvršbo, bo v opravo odstopilo sodišču, ki je pristojno glede na lego nepremičnine.

Kako pa v primeru, ko je sodišču odstopljena oprava izvršbe na dom dolžnika? Tudi v tem primeru je treba upoštevati sedmi odstavek 169. člena ZIZ. Menim, da bo o predlogu dolžnika iz sedmega odstavka 169 člena ZIZ odločalo sodišče, ki je dovolilo izvršbo, in ne sodišče, ki opravlja izvršbo, saj je to sodišče pristojno le za samo opravo izvršbe. Dovolitve drugega sredstva izvršbe ali oprave na drugo nepremičnino pa ni mogoče šteti kot dejanje, potrebno za opravo nepremičninske izvršbe. Če sodišče, ki opravlja izvršbo na dolžnikov dom, ugotovi, da je treba po uradni dolžnosti dovoliti drugo sredstvo izvršbe ali opraviti izvršbo na drugo nepremičnino, mora obvestiti sodišče, ki je dovolilo izvršbo, da odloči.

VPRAŠANJE:

Problematika razmerja med 34. členom in 169. členom ZIZ.

Odgovor:

Izbira sredstev izvršbe je v domeni upnika. To mu omogoča tretji odstavek 34. člena ZIZ. Upnik ima vse do konca izvršilnega postopka v skladu s tretjim odstavkom 34. člena ZIZ poleg že dovoljenih sredstev oziroma predmetov pravico predlagati izvršbo na katero koli sredstvo ali predmet izvršbe, torej tudi na dolžničin solastniški delež nepremičnine.

Četrti odstavek 34. člena in 169. člen ZIZ dolžniku omogočata vložitev predloga za omejitev izvršbe na drugo nepremičnino oziroma na drugo sredstvo ali predmet izvršbe, na katerega je dovoljena izvršba. Dolžnik lahko predlaga omejitev na samo nekatera sredstva in predmete, če zadostujejo za poplačilo (drugi

odstavek 34. člena ZIZ). Lahko pa predlaga izvršbo na drugo sredstvo namesto tistega, ki ga je predlagal upnik, če zadošča za poplačilo terjatve (četrti odstavek 34. člena).

Dolžnik torej lahko omejitev izvršbe predlaga tako na podlagi 34. člena ZIZ kot na podlagi 169. člena ZIZ. Na podlagi 169. člena ZIZ lahko vloži predlog za omejitev, če je dovoljena izvršba na nepremičnine. Dolžnik je časovno omejen, rok je 8 dni od vročitve sklepa o izvršbi, razen pri izvršbi na stanovanje ali stanovanjsko hišo, ki je dolžnikov dom, in je očitno nesorazmerje med denarno terjatvijo, ki se izterjuje, in ugotovljeno vrednostjo nepremičnine (sedmi odstavek 169. člena ZIZ). Na podlagi 34. člena ZIZ pa lahko predlaga omejitev v vseh postopkih izvršbe za izterjavo denarne terjatve, menim, da tudi v izvršbi na nepremičnine, in predlog dolžnika ni vezan na rok.

VPRAŠANJE:

Dovoljena je bila izvršba na nepremičnino, ki ni vpisana v zemljiško knjigo. Izvršitelj je opravil rubež nepremičnine, zapisnik o rubežu je bil razglašen na sodni deski in objavljen v Uradnem listu RS. Nato je upnik umaknil predlog za izvršbo, zato je sodišče izvršilni postopek ustavilo in razveljavilo opravljeno izvršilno dejanje – rubež nepremičnine, ki ni vpisana v zemljiško knjigo. Ustavitev postopka in razveljavitev opravljenega izvršilnega dejanja je bila razglašena na sodni deski, za objavo v Uradnem listu RS pa je bil sestavljen oglas.

V tej fazi se zastavlja vprašanje, kako zagotoviti objavo oglasa v Uradnem listu RS, ki je povezana s stroški Uradnega lista RS za objavo? Se stroški naložijo upniku (npr. s sklepom) in se čaka, da jih poravna in se šele nato pošlje oglas na Uradni list RS? Kaj v primeru, ko upnik stroškov ne poravna prostovoljno?

Odgovor:

Stroške mora praviloma založiti upnik. To velja tudi za stroške objave v Uradnem listu RS. Založiti jih mora upnik. Če jih upnik ne založi, menim, da ni ovire, da se za plačilo pozove dolžnik, saj bo opravljeno dejanje njemu v korist.